Doktori (PhD) értekezés

Egyeztetési típusok vizsgálata finnugor nyelvekben (magyar, finn, észt, északi lapp)

Peneva Fotinova Dennica

Témavezető: Dr. Keresztes László

Debreceni Egyetem

2014

EGYEZTETÉSI TÍPUSOK VIZSGÁLATA FINNUGOR NYELVEKBEN (MAGYAR, FINN, ÉSZT, ÉSZAKI LAPP)

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a Nyelvtudomány tudományágban

Írta: Peneva Fotinova Dennica,
okleveles angol nyelv és irodalom szakos tanár és finnugor nyelvész

Készült a Debreceni Egyetem Nyelvtudományok doktori iskolája
(Modern nyelvészeti program – Finnugor alprogramjának) keretében

Témavezető: Dr. Keresztes László

A doktori szigorlati bizottság:

elnök:	Dr. ……
tagok:	Dr. ……
	Dr. ……

A doktori szigorlat időpontja: 2014. …… … .

Az értekezés bírálói:

Dr. .....
Dr. ……
Dr. .....

A bírálóbizottság:

elnök:	Dr. .....
tagok:	Dr. ……...
	Dr. ……...
	Dr. ……...
	Dr. ……...

A nyilvános vita időpontja: 2014. … . …… … .

„Én Peneva Fotinova Dennica teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították él.”

Tartalom

1. Bevezetés 6

2. A téma kutatásának története 10

2.1. Az egyeztetés-kutatások általános kérdései 10

2.2. Egyeztetés-kutatások a finnugor nyelvekben 13

2.2.1. Magyar egyeztetés-kutatások 14

2.2.2. Finn egyeztetés-kutatások 15

2.2.3. Észt egyeztetés-kutatások 16

2.2.4. Lapp egyeztetés-kutatások 16

3. Az egyeztetés-jelenség értelmezései 18

3.1. Az egyeztetés definíciója 19

3.2. Egyeztetési kategóriák 22

3.3. Egyeztetési típusok 25

3.4. Grammatikai *versus* értelmi egyeztetés 27

3.5. Az egyeztetés funkciói 34

4. A jelző és a jelzett szó egyeztetése (attributív szerkezetek) 36

4.1. Az attributív szerkezetek 36

4.1.1. Minőségjelzős szerkezetek 36

4.1.2. Mennyiségjelzős szerkezetek 43

4.1.3. Kombinált szerkezetek (kijelölő + mennyiség-, számjelző) 48

4.2. A birtokos jelzős szerkezetek 51

4.3. Az értelmező jelzős szerkezetek egyeztetése 60

5. Az alany és az állítmány számbeli egyeztetése (predikatív szerkezetek) 64

5.1. Az igei állítmány egyeztetése egy alannyal 64

5.1.1. Az igei állítmány grammatikai egyeztetése 65

5.1.2. Az igei állítmány értelmi egyeztetése 67

5.2. A névszói állítmány egyeztetése egy alannyal 71

5.2.1. A névszói állítmány grammatikai egyeztetése 72

5.2.2. A névszói állítmány értelmi egyeztetése 74
5.2.3. A névszói állítmány szemantikai egyeztetése 77
5.3. *Habeo*-szerkezetek 80
5.4. Predikáló birtokos szerkezetek 85
5.5. Predikáló adverbiumok egyeztetése 89
5.6. Egyeztetés mennyiségjelzős alannyal 91
5.6.1. Egyeztetés mennyiségjelzős alannyal 91
5.6.2. Egyeztetés puszta mennyiségjelölő alannyal 95
5.7. A vonatkozó névmás számbeli egyeztetése 100
5.8. Egyeztetés társhatározós alannyal 102
5.9. Az állítmány egyeztetése több alannyal 107
5.9.1. Az állítmány egyeztetése két vagy több (halmozott) egyes számú alannyal 107
5.9.2. Az állítmány egyeztetése több többes számú alannyal 123
5.9.3. Az állítmány egyeztetése két vagy több különböző nyelvtani számú alannyal 125
5.9.4. Az állítmány egyeztetése halmozott jelzőjű alanyokkal 132

6. Az alany és az állítmány személybeli egyeztetése (predikatív szerkezetek) 135
6.1. Az állítmány személybeli egyeztetése több alannyal 135
6.2. Egyeztetés az udvariassági formulákban 142
6.3. Személyegyeztetés a vonatkozó mellékmondatokban 146

7. Összegzés 150

Irodalomjegyzék 160

Rövidítések feloldása 172

Mellékletek
Az értekezés magyar nyelvű összefoglalója 174
Az értekezés angol nyelvű összefoglalója 177
Publikációs jegyzék 180

1. Bevezetés

A téma körülhatárolása, az értekezés célkitűzése

Az egyeztetési típusok hasonlóságainak és különbözőségeinek vizsgálata mind a különböző nyelvcsaládok között, mind az egyes nyelvcsaládokon belüli nyelvek között a nyelvészeti kutatások egyik érdekes területe. Ebben a témában kezdtem kutatásaimat a címben jelzett finnugor nyelvekben. Az egyeztetés témakörében már több hazai és külföldi kutató publikálta eredményeit, úgy gondolom, hogy a négy finnugor nyelv összehasonlítása hozzájárul az egyeztetési jelenségek kutatásainak bővüléséhez.

Dolgozatomban az egyeztetési típusokat vizsgáltam kontrasztív szempontból négy finnugor nyelvben (magyar, finn, észt, északi lapp). A nyelvek kiválasztása nem véletlenszerűen történt. Ezeket a nyelveket azért választottam, mert tanulmányaim során a fenti finnugor nyelvekben lettem járatos. Finnugor témájú szakdolgozatomat a magyar és a lapp (északi számi) egyeztetés kérdéseiről készítettem, majd fokozatosan bővítettem disszertációvá, hozzávéve a balti finn nyelvek közül a finnt és az észtet. Dolgozatom célja a frázison belüli egyeztetési jelenség (jelző és jelzett szó egyeztetése az NP-frázison belül) és a mondaton belüli egyeztetés (alany és állítmány NP – VP/Kop – NP/AP) vizsgálata. Vizsgálatom tehát a mondat predikatív magjára és a főnévi frázisra terjed. Az összehasonlítás célja az volt, hogy feltárja a nyelvekben megfigyelhető egyezőségeket és különbözőségeket. Ebből a célból leírtam, elemeztem azokat a fő típusokat, amelyek megtalálhatók mind a négy nyelvben, és az eredményt táblázatban összefoglaltam. A magyar nyelv volt a kiinduló nyelv és a jellemző egyeztetési típusokat szembesítettem a gyakorlattal a három távoli, ám egymás között közelebbi rokon nyelvben. A jelenségeket összevetettem nem finnugor rokon nyelvek (főként angol, továbbá minden esetben a bolgár) egyeztetési sajátságaival. Számomra az összes vizsgált nyelv idegen nyelvnek számít, azért az egyeztetés kérdéseinek tárgyalásakor bolgár anyanyelvemet használtam fel kontrollnyelvként. A bolgár nyelv használata azért is indokolt, mert a jelenlegi dolgozatot a bolgár nyelvű, magyar és skandinavisztika szakos hallgatóknak szántam, mint hasznos segédanyag, megfelelő átdolgozás és fordítás után.

Annak ellenére, hogy genetikai közeli nyelvek vesznek részt a kutatásban, érdekes egyeztetési megoldások és sajátosságokat mutatnak az egyeztetési területen. A magyar nyelv sajátos egyeztetési szerkesztésmóddal bír bizonyos egyeztetési típusoknál és eltér a többi három nyelvtől.

Az alkalmazott módszerek

A vizsgálat folyamán a hagyományos kontrasztív módszert és a finnugor nyelvészeti kutatások terminológiáját használtam.

Az első, elméleti részben felvázoltam azokat az elméleti irányzatokat és modelleket, amelyek meghatározzák a mai egyeztetés kutatást, hiszen az egyeztetés sok nyelvészt foglalkoztatott és foglalkoztat, így számos elmélet és tanulmány jelent meg erről a témáról.

Szeretnék kiemelni két alapművet, amelyek befolyásolták a munkámat. Az egyik Rácz Endre monográfiája („Az egyeztetés a magyar nyelvben”), a másik pedig Greville Corbetté („Agreement”). Rácz műve azért volt meghatározó számomra, mert segített átfogó képet kialakítani az egyeztetés jelenségéről. Egy későbbi stádiumban Corbett művei az egyeztetésről és az általa kialakított modell, az úgynevezett „Agreement hierarchy” hasznosnak bizonyultak az egyeztetési működési mechanizmus tisztázására, és további ötletekkel szolgáltak. A Corbett által ajánlott modell felelt meg a legjobban az egyeztetésről általam kialakított megközelítésnek.

A disszertáció szerkezete

Az értekezés hat nagyobb fejezetre oszlik: lényegét tekintve azonban két nagyobb részre bontható. – Az első, elméleti részben a téma kutatástörténetét ismertetem és az egyeztetési jelenségeket foglalom össze. A 3. fejezetben található grammatikai versus logikai/szemantikai egyeztetés központi része tisztázza a grammatikai egyeztetés mechanizmusát. A szemantikai egyeztetésre több figyelmet fordítok, mivel különböző tényezők hozzájárulnak a kongruencia ellentmondásaihoz. – A második rész a negyedik fejezettől kezdődik: tulajdonképpen ez a dolgozat részletes, érdemi része. A negyedik, az ötödik és a hatodik fejezet hasonló struktúrát követ. Mindig a magyar a kiinduló nyelv, ezt követi a finn, az észt, a lapp. Először bemutatom az egyeztetést a NP-frázisban, azaz hogyan viselkednek a tagok az attributív szerkezetben: milyen

tekintetben egyezik, vagy nem egyezik a jelző és a jelzett szó. Az ötödik, egyben a legnagyobb terjedelmű fejezetben az alany és az állítmány közötti számbeli egyeztetés eseteit tárgyalom mind a négy nyelvben. A fejezet két alfejezetre oszlik: az első rész az állítmány egyeztetését mutatja be egy alannyal, a második rész pedig több alannyal. A hatodik fejezetben az alany és az állítmány személybeli egyeztetését tárgyalom. Az értekezést összegzés zárja. Ebben találhatók a vizsgált nyelvek összehasonlításából, kontrasztív vizsgálatából leszűrt következtetések.

Az értekezés empirikus anyagának túlnyomó része leíró nyelvtankönyvekből, a finnugor nyelvekről megjelent publikációkból származik: ezek alapján összegyűjtöttem, rendszereztem a rendelkezésemre álló példamondatokat. A második adatforrás a szépirodalom és a publicisztika, elsősorban az újságnyelv (Népszabadság, Világgazdaság). Az idézett példamondatok tehát írott forrásokból származnak, és csak a finn birtokos szerkezetekben hivatkoztam a beszélt nyelvre. Ott az egyeztetés másképpen alakul, mint az írott nyelvben.

Bizonyos mondatok és kifejezések fordításában és értelmezésében anyanyelvi lektorok, informátorok nyújtottak segítséget: Sanna Lähde, Petteri Laihonen, Susanna Virtanen (finn lektorok), valamint Kirli Ausmees és Kai Tiislär (észt lektorok). A lapp példamondatok Ante Aikio, Marjatta Jomppanen és Kaarina Vuolab-Lohi segítségével kerültek a dolgozatba. Néhány szerkezet elemzésekor, ahol alkalmas és szükséges volt, angol és bolgár példamondatokat is felhasználtam. Bizonyos egyeztetési típusoknál, ahol nem állt rendelkezésemre eredeti forrás, lefordítottam (vagy lefordíttattam) az eredeti magyar mondatot finnre, észtre, lappra, így tudtam elvégezni az összevető elemzést. Minthogy számomra az összes vizsgált nyelv idegen nyelvnek számít, az egyeztetés kérdéseinek tárgyalásakor bolgár anyanyelvemet használtam fel kontrollnyelvként.

Az értekezésben az egyeztetést a hagyományos jelentésében használom. Az egyeztetés (kongruencia) lényegét véleményem szerint legjobban Susan Steele definíciója adja: „Az egyeztetés kifejezés általában az egyik elem szemantikai vagy formai tulajdonsága és a másik elem formai tulajdonsága közötti összefüggésre vonatkozik.” (Steele 1978: 610). Ennek és vizsgálataim következtetésének értelmében a következő definíciót adnám: az egyeztetés (kongruencia) az a jelenség, amelynek

lényege, hogy a mondat valamely részének (meghatározó tag, regens) a mondat egy másik részére nézve (meghatározott, rectum) valamilyen morfoszintaktikai következménye van.

Az egyeztetésen belül fogunk megkülönböztetni irányító és egyeztetett tagot. A két kifejezést Rácz Endre monográfiából vettem át (Rácz 1991:12). Alany–állítmány az irányító tag nominativusi NP frázis, a jelző–jelzett szó viszonylatában az irányító tag főnév.

A különböző egyeztetési kategóriákat külön-külön, nyelvenként veszem górcső alá, s végül a finnugor rokon nyelvek egyező és eltérő egyeztetési vonásait tisztázom.

Egyeztetés a finnugor nyelvekben

Az uráli nyelvekben a jelző és a jelzett szó között nem volt egyeztetés, így a jelző jelöletlenül jelent meg a jelzett szó előtt, s az uralkodó vélemények szerint ez ősi sajátosság (Hajdú 1981: 167). E tekintetben csak a balti finn nyelvek képeznek kivételt, amelyekben kifejlődött a jelző és a jelzett szó egyeztetése számban és esetben. Számos kutató foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy vajon miért és hogyan jött létre a kongruencia a finnben és a legközelebbi rokon nyelvekben. Különböző feltételezések vannak, vajon hogyan alakulhatott ki az egyeztetés ezekben a nyelvekben. Egyes vélemények szerint az egyeztetés idegen nyelvi hatás eredményeképpen jött létre, mégpedig indoeurópai, nevezetesen vagy germán, vagy pedig balti befolyás eredményezte. A nyelvészek ma inkább a spontán belső fejlődést valószínűsítik (Ravila 1960: 28–35; Papp 1962: 399–412). Ezen kívül vannak olyan kutatók, akik e két fejlődés együttes hatását feltételezik. Teljes egyeztetés alakult ki a finnben, részleges az észtben és a lappban, a jelenség ritkábban a mordvinban és a jurákban is megvan (Hajdú 1981: 167).

2. A téma kutatásának története

2.1. Az egyeztetés-kutatások általános kérdései

Izgalmas feladatnak bizonyult az egyeztetés kutatásáról írni, mert több angol nyelvű publikáció jelent meg Európában és az Egyesült Államokban. Ami viszont érdekes, hogy a legtöbb kutató olyan egzotikus nyelvekre hivatkozik, mint például a bantu, amerikai indián nyelvek, pápua nyelvek, ausztronéz, dagesztáni, ausztrál aborigén, kaukázusi nyelvek stb[1]. A szláv nyelvek is szép számban szerepelnek a kutatásokban. (Comrie 1975; Corbett 1998; Moravcsik 1978; 1988; Wechsler – Zlatić 2003). Ami a finnugor nyelveket illeti, nem sok elemzéssel találkoztam az általam elolvasott irodalomban. Néhány tudós (Lehmann 1988; Moravcsik 1978; 1988; Corbett 2006) a magyar nyelvvel foglalkozott a kutatásaiban, főleg a számhasználat és az abból adódó számbeli egyeztetés az, ami felkeltette az érdeklődésüket. A félkongruencia esetével (partial agreement) a lapp nyelvben találkozunk. (Toivonen 2007). Moravcsik (1978) és Wunderlich (1994) finn példákat sorolnak NP-frázis esetbeli egyeztetésére. Az angol nyelvű publikációkban észt példákat nem találtam. A bolgár nyelvű példák főleg a személybeli és számbeli egyezésre és az udvariassági formulákra vonatkoznak. (Corbett 2006; Comrie 1975). Nyilvánvalóan nem lehet összefoglalni és csoportosítani az összes, máig megjelent tanulmányt az egyeztetés témakörében, ezért a fejezet első részében azokat az angol nyelvű tanulmányokat ismertetem, amelyeket idéztem a dolgozatomban és hozzájárultak az egyeztetés mechanizmusának megértéséhez.

Ebben a fejezetben csak kifejezetten az egyeztetés tipológiai aspektusait vizsgáló munkáknak a bemutatására törekszem: az ismertető magában foglal önálló monográfiákat, cikkgyűjteményeket és tanulmányokat.

Elsőként a brit nyelvész Corbett munkásságát szeretném bemutatni, mert számos jelentős monográfiát, könyvfejezetet és cikket publikált az egyeztetés témakörében.

[1] Baker 2008; Bresnan-Mchombo 1987; Corbett: 2000; 2006; Moravcsik 1978

Művei kisebb-nagyobb mértékben befolyásolták az egyeztetéssel foglalkozó kutatókat; az egyeztetéssel foglalkozók sűrűn hivatkoznak írásaira.[2]

Corbett *Agreement* c. könyve (2006) az első mű, amely összehasonlító szemszögből vizsgálja a témát. A fő kutatási nyelvek: angol, orosz, tsakhur, kayardild, de a nyelvészeti kíváncsiság olyan nyelvekhez vezet, mint bassá, chichewa (bantu nyelvek), archi, bagwalal (dagesztáni nyelvek), grúz, szlovén, héber. Magyar példákkal is találkozunk, a tárgyas ragozással és az állítmány mennyiségjelzős alannyal történő egyeztetésével (a szerző Moravcsikra hivatkozik). Toivonent idézve az inari lapp félkongruencia eseteire hoz példákat. Az egyeztetési szerkezetek nagy változatosságot mutatnak a nyelvekben, és más és más eszközök szerepelnek az egyeztetési folyamatban. A bevezetésben Corbett bemutatja a grammatikai egyezés (canonical agreement) működési mechanizmusát. A választott példamondatok olyan nyelvekből származnak, amelyek gyökeresen eltérő egyeztetési rendszerekkel bírnak. A második fejezetben kiemeli az irányító tag (controller) döntő szerepét, konkretizálja az egyeztető tagot (target) és az egyeztetési tartományt (domain). A harmadik fejezetben az egyeztetés morfológiáját tárgyalja, a negyedikben pedig az egyeztetési kategóriákat. Az ötödik fejezet kitér az egyeztetési ellentmondásokra és azokra a tényezőkre, amelyek előidézik az egyeztetési ellentmondást (agreement mismatch). Az utolsó négy fejezet az egyeztetési feltételeket, az Agreement Hierarchy-t és érdekes megoldási lehetőségeket tárgyal.

Bernard Comrie (1975): *Polite Plurals and Predicate Agreement.* A névszói és az igei állítmány másképpen viselkedik predikatív egyeztetésben, amikor különbség van a felszíni és az odaérthető alany között. Számos nyelvből származó adatok (szláv, román nyelvek, újgörög) azt sugallják, hogy az igei állítmány inkább formailag egyezik az alannyal, tehát többes számban van, míg a névszói állítmány inkább az alany jelentéséhez igazodik, azaz a legtöbbször egyes számban áll.

[2] Corbett a Surrey Egyetem (Guildford, Egyesült Királyság) morfológiai kutatócsoportjának (Surrey Morphology Group) vezetője; fő feladatuk az egyeztetés on-line adatbázis létrehozása, amelyben 15 különféle nyelvcsaládba tartozó nyelv szerepel, közöttük a magyar nyelv is. http://www.smg.surrey.ac.uk/Agreement/index.aspx

Moravcsik Edit *Agreement* tanulmánya (1978) klasszikus műnek számít; bőséges magyar példákkal elemzi az alany és az állítmány közötti nembeli, számbeli, személybeli egyeztetési típusokat. Külön figyelmet szentel a szemantikai egyeztetésnek.

Doncseva-Mareva 1978-ban megjelent cikke: *Съгласуването на учтивото Вие със сказуемото в българския и руския език* összehasonlítja az udvariassági formulák szerkezetét és egyeztetését a bolgár és az orosz nyelvben. Az összehasonlítás szerint a bolgár és az orosz udvariassági formulák eltérést mutatnak.

A kutatott témáról az egyetlen átfogó tanulmány bolgár nyelven Konstantin Popov tollából jelent meg *Синтактичното съгласуване в български* címmel. A könyv első kiadása 1964-ben, a második 1988-ban látott napvilágot. A második, átdolgozott kiadás tükrözi a nyelvfejlődés során végbement változásokat. A szerző művét tanároknak, újságíróknak szánta, valamint mindazoknak, akiknek fontosak az egyeztetési normák és kivételek. A monográfia három fejezetben tárgyalja az egyeztetést a bolgár nyelvben; az első a személybeli, számbeli, nembeli grammatikai egyeztetést az alany és az állítmány között, a második érdekes egyeztetési eseteket, gyakori hibákat sorol fel, a harmadik pedig a jelző–jelzett szó egyeztetését, valamint az alárendelő összetett mondatok egyeztetési gyakorlatát. A könyv számos, főleg bolgár klasszikusoktól vett szépirodalmi példát tartalmaz.

M. Barlow és C. A. Ferguson 15 cikkből álló gyűjteményt jelentettek meg *Agreement in Natural Language* (1988) címmel, amely neves nyelvészek elméleti, leíró, funkcionális és nyelvtörténeti megközelítéseit tartalmazza az egyeztetésről. A cikkgyűjtemény a Stanfordi Egyetemen (Kalifornia, USA) megrendezett nemzetközi konferencián elhangzott előadásokat tartalmazza.

Quirk *Comprehensive Grammar of the English Language* (1991) c. művét sokan alapműnek tekintik; önálló fejezetet szentel az angol nyelvben található egyeztetési típusoknak és szerkezeteknek, különös tekintettel az alany–állítmány személybeli és számbeli egyeztetésére (subject-verb concord). A grammatikai egyeztetésen kívül részletesen leírja a szemantikai egyeztetés eseteit, amelyeket a brit és amerikai angolból vett példákkal szemléltet. A grammatikai és szemantikai egyeztetésen kívül fontosnak tartja az ún. közelségi egyeztetést (attraction).

A Stephen Wechsler és Larisa Zlatić szerzőpáros *The Many Faces of Agreement* c. tanulmánya (2003) nagyon részletesen tárgyalja az egyeztetési folyamatot a

szerb/horvát nyelvben a HPSG[3]-elmélet keretében. A könyv első része bemutatja az elméletet, a második részben megvizsgálják a személybeli egyeztetést és a személy/szám paradigmákat, nembeli megoldásokat halmozott alanyok esetén és az anaforikus névmást a diskurzusban. Az egyeztetési kategóriák szoros kapcsolatban vannak a főnevek morfológiájával és szemantikájával. A szerzők megvizsgálnak számos olyan tényezőt, amelyek befolyásolják az egyeztetést. Elméletük bizonyítja a Corbett-féle *Agreement Hierarchy*-t. A szerzők szerint az egyeztetés sokarcú jelenség és a nyelvtan különböző részeiben mutatkozik meg. A szerb/horvát mellett francia, macedón, bolgár példák is sorakoznak.

Érdekes egyeztetési szerkezetek elemzésére vállalkozik a bolgár Petya Osenova 2004-es tanulmányában: *On Subject-Verb Agreement in Bulgarian (An HPSG-based account)***.** Példa az állítmány egyezésére gyűjtő főnevek esetére: *'Левски' победи /победиха*. 'A Levszki nyert.' *Футболният отбор 'Левски' победи.* 'A Levski labdarúgócsapat nyert.' Az alany-állítmány elemzés a HPSG-modellen alapszik, de követi Kathol megközelítését, amely szerint az egyeztetés a szematikai alapú INDEX agreement-ből és a szintaktikai alapú Concord agreement-ből áll.

Mark C. Baker *The Syntax of Agreement and Concord* (2008) c. monográfiájában a személybeli, számbeli és nembeli egyeztetési kategóriák disztribúciójával foglalkozik a grammatikai egyeztetésben. Baker egységes elméletet javasol, és bizonyítékul adatokat hoz a nyelvek széles skálájából. Noam Chomsky minimalista elméletét átdolgozta, de tipológiai kutatási módszereket is használ. Baker formális/formai hasonlóságokat talál a kétségtelen nyelvi változatosság mögött, és kifejleszt formális szintaktikai modelleket.

Mint fentebb említettem, a Corbett által ajánlott modell felelt meg számomra a legjobban az egyeztetésről kialakított megközelítésnek.

2.2. Egyeztetés-kutatások a finnugor nyelvekben

Ebben a fejezetben csak azok a művek, amelyek Rácz Endre *Az egyeztetés a magyar nyelvben* c. átfogó monográfiája megjelenése után láttak napvilágot bemutatására törekszem. Mivel Rácz Endre részletes összefoglalást ad az egyeztetéssel foglalkozó publikációkról 1991-ig, én értekezésemben az azóta megjelent művekre fókuszálok.

[3] *Head-driven Phrase Structure Grammar* Fejközpontú frázisstruktúra nyelvtan (Pollard – Sag 1987; 1994)

2.2.1. Magyar egyeztetés-kutatások

Az egyeztetésről 1991-ben jelent meg Magyarországon talán a legátfogóbb és legtekintélyesebb monográfia Rácz Endrétől *Az egyeztetés a magyar nyelvben* címmel. A bevezetésben a részletes szakirodalmi áttekintés során Rácz bemutatja azokat a szerzőket és műveket, amelyek részletesebben tárgyalják az egyeztetés jelenségét; az első magyar grammatikától (Molnár Albert nyelvtanától) a monográfia megszületéséig. Az első fejezetben definiálja az egyeztetés klasszikus kategóriáit. A magyar nyelvben a következő kategóriák érvényesülnek: személybeli, számbeli, esetbeli és határozottságbeli egyeztetés. A szerző mind a négy kategóriában feltárja az alaki és az értelmi egyeztetés megnyilvánulásait, és kitér az úgynevezett közelségi (helyzeti) egyeztetésre is. A szerző körülbelül 6 millió szónyi terjedelmű korpuszt dolgozott fel, amely három stílusrétegben oszlik el (szépirodalmi, tudományos és publicisztikai). A mondaton belüli egyeztetési formák közül az alany és az állítmány egyeztetését elemzi legrészletesebben, majd megvizsgálja a problémakör szöveggrammatikai vonatkozásait. A bolgár Mirella Jordanova *Az alany és az állítmány számbeli egyeztetése a magyar és a bolgár nyelvben* c. művét (1990) doktori disszertációnak szánta. Ő az első és az egyetlen nyelvész, aki magyar–bolgár kontrasztív vizsgálattal foglalkozott, különös tekintettel az alany és az állítmány közötti számbeli egyeztetésre.

Kubínyi Kata több tanulmányában **(**1998; 2001; 2005; 2006) a kongruencia jelenség problémáival foglalkozik a magyar és a finn nyelv összehasonlítása révén.

Több tanulmány foglalkozik egy-egy egyeztetési problémával a magyar nyelvben (Kornai 1989: *A főnévi csoport egyeztetése*, Csatay 2000: *Egyeztetés a magyarban: a szám-jegy egyeztetés*, Pete 2000: *Egyeztetési típusokról a mondatszerkezetben)*.

Honti László részletesen elemzi a jelzős szerkezet egyeztetésének kérdéseit (Honti 1997). Egy másik tanulmányában pedig az uráli nyelvek birtokos szerkezeteit foglalja össze (Honti 2004). Ezek a munkák a kérdéskör történeti aspektusait is megvilágítják.

2010-ben jelent meg H. Varga Márta tanulmánya *Inkongruens jelenségek a magyarban*. Az inkongruencia az egyeztetés redundáns jellegéből fakad. A szerző szerint ennek több oka is lehet, például a szabályos egyeztetés elhomályosulása, az értelmi egyeztetés dominánssá válása, a rossz hangzás, a homonim alakok létrejötte,

vagy az, ha a nyelv kötött szórenddel is eleget tud tenni a világos információátadás követelményének.

Nemrégen jelent meg É. Kiss Katalin (2012)**:** *Patterns of agreement with coordinate noun phrases in Hungarian.* A tanulmányban É. Kiss Katalin megvizsgálja a számbeli egyeztetést a mellérendelt és halmozott alanyok esetében, az alany–állítmányi egyeztetést számban, névmási alany esetében személyben és a határozottságbeli tárgyi–állítmányi egyeztetést.

Részletes, praktikus szempontú leírásokat tartalmaznak a jelenség lényegéről a külföldieknek szánt tankönyvek is. A magyar nyelvkönyvekben külön fejezetben tárgyalják az egyeztetést, mely főleg az alany és az állítmány közötti egyeztetésre korlátozódik. A források általában részletesen tárgyalják a következő jelenségeket: az állítmány egyeztetése egy alannyal, az állítmány egyeztetése több alannyal, számbeli, személybeli, alaki egyeztetés esetei, értelmi egyeztetést esetei, egyeztetési problémák halmozott alanyok esetén. (Vö. Bencédy József et al. 1991: 248-256; Keresztes 1995; 1999; Keszler [szerk.] 2000: 404-406; 2002: 184-185; Hegedűs 2005: 275-277.)

2.2.2. Finn egyeztetés-kutatások

A finn nyelvtanok általában csak érintőlegesen foglalkoznak az egyeztetéssel.

Erkki Itkonen *Kieli ja sen tutkimus* (1966) című művében frappánsan foglalja össze a kongruencia lényegét és fajait (Itkonen 1966: 317–321).

A *Nykysuomen käsikirja* (1977) röviden megemlíti a számnév és melléknév egyeztetését a NP-frázisban, valamint az alany–állítmány egyeztetésének eseteit.

A *Nykysuomen lauseoppia* (1979) című monográfia a személy és számbeli kongruenciát vázlatosan vizsgálja.

Fred Karlsson (1977): *Syntaktisten kongruenssijärjestelmien luonteesta ja funktioista* című cikkében foglalkozik az egyeztetéssel (vö. 359–391). *Yleinen kielitiede* (1994) című könyvének egy alfejezetében ismerteti az egyeztetés jelenségét. Definíciót közöl, felsorolja az egyeztetési kategóriákat, a nembelit és ezen belül az osztálybeli egyeztetést (klassifikaattorikongruenssi), amely a bantu nyelvekben található; a számbeli és esetbeli egyezetést, valamint birtokos egyeztetést (possessivikongruenssi), pl. *minun kirja+ni* ’az én könyvem’ – *sinun kirja+si* ’a te könyved’. Végül sor kerül az állítmány személybeli

egyeztetésére. Megemlíti a magyar tárgyas igeragozást is. Karlsson írásában főleg Corbettet idézi.

Maria Vilkuna *Suomen lauseopin perusteet* című tankönyvében (2000) külön fejezetet szentel a jelzői kongruenciának.

A finn nyelvtanok tehát nem túl részletesen foglalkoznak az egyeztetéssel. Kivétel a legújabb leíró nyelvtan (*Iso suomen kielioppi*, 2004), amely mélységében feltárja az egyeztetési normákat, problémákat és kivételeket nemcsak az írott szövegekben, hanem az élő hétköznapi beszédben is. Az egyeztetés jelenségét önálló fejezetben (1217–1251) vizsgálja meg. A bevezetésben meghatározza az egyeztetési kategóriákat: esetbeli, számbeli és személybeli, és különbséget tesz a grammatikai kongruencia (NP-frázisban szám és esetbeli egyezés) és a szemantikai kongruencia között, amely az alany és az állítmány között léphet fel. A négy alfejezetben részletesen tárgyalja az alany és az állítmány közötti egyeztetést, az egyeztetést az összetett igeidőben, a birtokos egyeztetést és NP-frázisbeli egyeztetést.

Részletes, praktikus szempontú leírásokat tartalmaznak a jelenség lényegéről a külföldieknek szánt tankönyvek is. (Vö. Leila White 2001; Fred Karlsson 1999; Keresztes 1999 stb.)

2.2.3. Észt egyeztetés-kutatások

Pusztay Jánostól 1994-ben jelent meg a *Könyv az észt nyelvről*. A mondattani kérdések című fejezet Kongruencia c. alfejezetében kerül sor a jelző és jelzett szó, valamint az alany és az állítmány egyeztetésének leírására az észt nyelvben. Ennek rövidített verzióját olvashatjuk az *Észt–magyar kisszótár*-ban (1993) is.

Mati Erelt (2003, 2006), valamint Metslang et al (2006) munkáiban csak egy-egy példamondatot találunk, azt is főleg az alany és állítmány közötti egyeztetés problémáira.

Részletes, praktikus szempontú leírásokat tartalmaznak a jelenség lényegéről a külföldieknek szánt tankönyvek is. (Vö. Lavotha 1960; Kippasto–Nagy 2002[2].)

2.2.4. Lapp egyeztetés-kutatások

Tudomásom szerint nem született önálló monográfia az egyeztetésről a lapp nyelvben.

Konrad Nielsen *Laerebok i lappisk (samisk)* c. műve (1926–29/1979[2]) a mondattani fejezetben bőséges példaanyaggal illusztrálja a különböző egyeztetési lehetőségeket. Ezek nem együtt, hanem a típusoknak megfelően szétszórtan kerülnek tárgyalásra.

Úttörő vállalkozásnak számít Pekka Sammallahti *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005), hiszen tudomásom szerint ez az első mondattani összefoglaló, amely északi lapp nyelven jelent meg. Ebben a monográfiában a kongruencia és inkongruencia jelenségei ugyancsak szétszórtan találhatók.

Ida Toivonen *Inari Sami verbal agreement* c. 2007-es cikkében részletesen foglalkozik a teljes és a félkongruencia jelölésével, és megállapítja, hogy az élő/élettelen oppozíció fontos tényező a paradigmaválasztásban. A szerző összehasonlítja az inari lapp és a finn egyezések jelölését. Egy mélyreható vizsgálat azt mutatja, hogy a finn egyeztetés bonyolultabb, mint az inari lapp. Az inari lapp igék mindig egyeznek az alannyal. A szerző kontrasztív kontextusban vizsgálja a kérdéskört. A finn nyelvben az ige meg kell, hogy feleljen néhány feltételnek ahhoz, hogy helyes egyeztetési toldalékokat vegyen föl.

Részletes, praktikus szempontú leírásokat tartalmaznak a jelenség lényegéről a külföldieknek szánt tankönyvek is. A lappul tanuló magyarok számára alapműnek, kézikönyvnek minősülő *Chrestomathia Lapponica*-ban (1986) Lakó György precízen leírja a jelzős szerkezeteket (minőségjelzős, mennyiségjelzős, birtokos jelzős, az alany és az állítmány számbeli és személybeli egyeztetését, és külön tárgyalja a névszói és az igei állítmány eseteit. Lakó munkája Nielsen alapján készült, voltaképpen az utóbbi kivonata, bár példaanyaga szerényebb.

Hans-Hermann Bartens *Lehrbuch der saamischen (lappischen) Sprache* c. könyvében (1989) külön figyelmet fordít a jelzős szerkezetekre jellemző egyeztetésre. Ezt szemlélteti néhány főnév ragozási paradigmájával, amelyből látszanak a félkongruencia esetei, valamint az alany és az állítmány közötti egyeztetési megoldások.

A lapp szakirodalom jelentős alkotása Klaus Peter Nickel *Samisk grammatikk* című könyve, amely 1990-ban jelent meg norvég nyelven. Nyilvánvaló, hogy Nickel fontosnak tartja az egyeztetést a lapp nyelvben, mert külön fejezetet szentelt neki. Sok példával szemléleti a különböző egyeztetési típusokat: alany–állítmány, egyeztetés a predikatív szerkezetekben, egyeztetés a vonatkozó mellékmondatokban, egyeztetés appozíciós szerkezetekben

3. Az egyeztetés-jelenség értelmezései

Az egyeztetés széles körben elterjedt és változatos jelenség. Széles a skála, a világ számos nyelve gazdag nyelvi eszközökkel rendelkezik, másokban szűkös a kifejezési eszköztár, és olyanok is vannak, amelyekből teljesen hiányzik. A grammatikaírás története Priscianusnak tulajdonítja az érdemet, hogy ő használta először a szót grammatikai terminusként (*congruitas*). Priscianust követően pedig Duns Scotus volt az, aki elsőként definiálta is a jelenséget (Jaeger 1992: 5). Az egyeztetés változatossága komoly kutatási területnek bizonyul; hatással van a nyelvtan szerves részeire: szintaxis, szemantika és morfológia, de nemcsak ezekre, hanem a nyelvtanulással és a pszicholingvisztikával foglalkozó munkákra is (Corbett 2006:1). Az egyeztetés használata nyelvenként különbözik. Nemcsak a nembeli, a számbeli és a személybeli kategóriák használatában jelentkezik a különbség, hanem az affixumok számában és mértékében is. Az egyeztetést a nyelvspecifikus tényezők is befolyásolják, így az egyeztetés lehet kötelező, választható vagy kizárt. Az egyeztetés morfológiája és szintaxisa az egyik olyan aspektus, amelynek tekintetében a nyelvek lényegesen különböznek, és ezért az egyeztetés a nyelvi tipológia egyik legérdekesebb területe (Corbett 2006: 4).

Az egyeztetés vagy kongruencia (fr. *accord,* ang. *concord, agreement,* ném. *Kongruenz,* finn *kongruenssi,* é. *ühildumine*, lp. *kongrueansa,* or. *согласование*, bg. *съгласуване*) általános nyelvtipológiai jelenség, amely a világ nyelveinek 75%-ában megtalálható (Karlsson 1994: 149). Rácz István szerint: "Az egyeztetés a mondat két tagja között fennálló szerkezeti vagy értelmi összefüggést mindkét tagon megjelöli, mégpedig azonos vagy rokon jelentésű morfémákkal. A beszéd folyamán így megteremtett alaki egyöntetűség, illetve összhang felhívja a hallgató figyelmét az említett összefüggésre, s ez által megkönnyíti a mondatszerkezet áttekintését, illetve a szöveg megértését." (Rácz 1991: 11.)

Egyeztetés állhat fenn a jelző és a jelzett szó, az alany és az állítmány között. Mondategységen kívül egyeztetés van az anaforikus névmás és az antecedens főnév között, például bg. *Мария хвана детето за ръка и го заведе в къщи. То е щастливо*. ’Mária megfogta a gyerek kezét és hazavitte őt. Ő (a gyerek) boldog.’

Az állítmány és az alany közötti egyeztetés a két mondatrész kölcsönös függését jelzi. Az egyeztetést az alany irányítja: az állítmány morfológiáját az alany számához és

személyéhez igazítjuk. A magyarban az igei állítmányt, valamint az összetett állítmányok segédigéjét számban és személyben, az összetett állítmány névszói részét pedig számban egyeztetjük az alany számával és személyével (Keszler 2002: 184).

3.1. Az egyeztetés definíciója

Az egyeztetési jelenség számos nyelvészt (Baker 2008, Barlow 1988, Bloomfield 1933, Corbett 1979, 1998, 2006, Givon 1976, Honti 1997, Lapointe 1988, Lehman 1982, 1988, Wechsler – Zlatić 2003) foglalkoztat és több monográfia jelent meg és különböző elmélet[4] foglalkozik a kérdéskörrel. Annak ellenére, hogy több tudós is írt erről a témáról, az angol nyelvű szakirodalomban nincs egységes definíció az egyeztetésről. A szakirodalom feldolgozása során sokféle definíciót olvastam az egyeztetésről. Röviden mondhatom, hogy ahány tanulmány, annyi megközelítés. Christian Lehmann így vélekedik az egyeztetésről: "Constituent B agrees with constituent A (in category C) if and only if the following three conditions hold true:

1. There is a syntactic or anaphoric relation between A and B.

2. A belongs to a subcategory c of a grammatical category C, and A's belonging to c is independent of the presence or nature of B.

3. C is expressed on B and forms a constituent with it." (Vö. Lehmann 1988: 55.)[5]

[4] A legújabb szakirodalomban két egységes egyeztetési elméletről is olvashatunk. Mindkettő a szintaxis-szemantika területére helyezi az egyeztetést. Az egyik a fejközpontú frázisstruktúra-nyelvtan (*Head-driven Phrase Structure Grammar*) (Pollard – Sag 1994), a másik pedig a lexikon-alapú egyeztetési elmélet (*the lexicon-based theory of agreement)*, amely később a lexikalista dekompozicíós nyelvtan (*Lexical Decomposition Grammar)* része lett (Wunderlich 1994). A HPSG kialakulása Carl Pollard és Ivan Sag munkásságához kapcsolható, akik két könyvben is összefoglalták elképzelésüket egy fejközpontú nyelvtanról (Pollard és Sag 1987, 1994). A fej fogalma a HPSG-ben központi szerepet játszik a mondattani szerkezetekben. A HPSG lexikalista nyelvtani elmélet, amely a nyelvi objektumokat jegy-érték-struktúra (*features structure*) segítségével modellezi. Az elmélet a nyelvi ontológián (*sort hierarchy*) és a grammatikai elveken, pl. megszorításokon (*constraints over the sort hierarchy)* alapul.

[5] A B elem akkor és csakis akkor egyezik az A elemmel (C kategóriában), ha a következő három feltétel fennáll: 1) Anaforikus vagy szintaktikai kapcsolat van A és B között. 2) A elem a C grammatikai kategóriájának c alkategóriájába tartozik, és A tartozása a c-hez nem függ B jelenlététől vagy természetétől. 3) C megjelenik B-n és egységet alkot vele."

Moravcsik szerint az egyeztetési jelenség magában foglalja egy extra morfémának (vagy morfémáknak) a jelenlétét, és megmutatja, hogy az NP frázis melyik eleme melyik alkategóriához tartozik, mint például a melléknévi egyeztetés azt, hogy vajon a főnév hím- vagy nőnemű (Moravcsik 1988: 93).

Quirk szerint (Quirk 1991: 755) az egyeztetést meg lehet határozni, mint a két grammatikai egység közötti kapcsolatot, még pedig úgy, hogy az egyikük külön kategóriát vagy tulajdonságot (többes számot) mutat, amely egyezik a megjelenített (vagy szemantikailag implicit) kategóriával a másikon. Quirk definíciója csak azokat a nyelvtani jelenségeket foglalja össze, amelyeket hagyományosan egyeztetésnek neveznek. A definíció segít eldönteni, hogy a vizsgált jelenség egyeztetés-e vagy sem. A definíció teljesen kizárja az ún. kormányzást (*government*).

A Matthews féle *Oxford Concise Dictionary of Linguistics* című szótárban (1997) a következő egyeztetési definíció olvasható: "Syntactic relation between words and phrases which are compatible, in a given construction, by virtue of inflections carried by at least one of them."[6]

Már említettem, hogy nincs egyértelmű definíció az egyeztetési jelenségre, de egyöntetű az a vélemény, hogy a grammatikai egyeztetés olyan jelenség, amelyben 'grammatical element X matches a grammatical element Y in property Z'[7] (Vö. Barlow et al. 1988: 1.).

Véleményem szerint az egyeztetés lényegét legjobban Susan Steele definíciója adja: „Az egyeztetés kifejezés általában az egyik elem szemantikai vagy formai tulajdonsága és a másik elem formai tulajdonsága közötti összefüggésre vonatkozik."[8] (Steele 1978: 610).

Ennek és a vizsgált anyagnak az alapján pontosítani kívánom a kongruenci-inkongruencia jelenség meghatározását. Feltevésem szerint a következő definíció pontosabban kifejezi a jelenség lényegét: az egyeztetés (kongruencia) az a jelenség,

[6] „Egy adott szerkezetben lévő kompatibilis szavak és frázisok közötti olyan szintaktikai összefüggés, amely a ragoknak köszönhető, és a ragok legalább az egyikhez kötődnek."

[7] „az X grammatikai elem megegyezik az Y grammatikai elemmel a Z kategóriában"

[8] „The term agreement commonly refers to some systematic covariance between a semantic or formal property of one element and a formal property of another." (Steele 1978: 610)

amelynek lényege, hogy a mondat valamely részének (meghatározó tag, regens) a mondat egy másik részére nézve (meghatározott, rectum) valamilyen morfoszintaktikai következménye van. Ennek értelmében például véleményem szerint a predikatív szerkezet alaptagjának formai vagy szemantikai jegyei indukálják az állítmányi névszó morfoszintaktikai megjelenését. A szigorú grammatikai kohézió mellett beszélhetünk inkongruenciáról is, amely logiai, ill. szemantikai elvek alapján rendezi a mondattagokat.

Az angol nyelvű szakirodalomban az egyeztetés jelenségének nincs stabil megnevezése. Két kifejezéssel találkozunk: *agreement* és *concord*. Bizonyos esetekben szinonimák, de vannak szerzők, akik mást értenek az *agreement* és a *concord* alatt. Így például Lyons, Trask, Moravcsik (Corbett 2006) az ’agreement (or concord)’ alternatívát használja a jelenség megnevezésére.

Bloomfield viszont (1933: 191) az *agreement* és *concord* alatt két különböző jelenséget ért. Az ő véleménye szerint az "agreement is the superordinate term".

Összességében azt mondhatjuk, hogy a legtöbb nyelvész szinonimaként használja a két kifejezést. A magyar szakirodalomban egyeztetésnek, illetve kongruenciának nevezik ezt a tipológiai (grammatikai) jelenséget.

Lehmann (1988: 58) az egyeztetést a jelző és a jelzett szó között ’internal agreement'-nek vagy ’case-domain agreement’-nek nevezi, az egyeztetést az alany és az állítmány között pedig ’external agreement’-nek vagy ’person-domain agreement’-nek.

Lehmann szerint, ha egy nyelvnek van ’belső egyeztetése’, amely a jelző és a jelzett szó között áll fenn, akkor van ’külső egyeztetése’ is, amely az alany és az állítmány között áll fenn, de nem feltétlenül igaz fordított esetben.

Az egyeztetési folyamatban megkülönböztetünk irányító tagot (controller), például az alanyi NP-frázis, egyeztető tagot (target), kategóriákat vagy jegyeket (features) a HPSG szerint, vagyis azt, hogy az irányítótag és az egyeztetett tag miben egyezik és annak az értékeit (value), pl. egyes szám, többes szám. A szintaktikai környezet az, amelyben az egyeztetés történik, mint pl. a mondategység, a tartomány (domain) és a feltétel (condition) pedig az, ami befolyásolhatja az egyeztetést, mint pl. a szórend. Az alany–állítmány szerkezetbeli egyeztetését az alany irányítja: az állítmány szóalakját az alany számához és személyéhez igazítjuk.

3.2. Egyeztetési kategóriák

Az egyeztetés klasszikus kategóriái a *személybeli*, a *számbeli*, a *nembeli* és az *esetbeli* kongruencia. Az első három kategória számít fő egyeztetési kategóriának. A Government and Binding (GB, Kormányzás és Kötés Elmélet) és a Minimalista elmélet "phi-features"-nek nevezi őket. Ezeken kívül az egyeztetésnek még egyéb fajai is vannak, például a határozottságbeli egyeztetés, valamint az osztálybeli egyeztetés bizonyos nyelvekben, továbbá az ergatív egyeztetés (például az eszkimóban). Tágabb értelemben egyeztetési jelenségnek szokták tekinteni az úgynevezett consecutio temporumot is; amely szerint idő és módbeli egyeztetéssel is számolni lehet (Lyons 1968: 240).

A grammatikai nem a legelgondolkodtatóbb nyelvtani kategória, ezért van az, hogy nemcsak a nyelvészek érdeklődését kelti fel; bizonyos nyelvekben központi szerepe van. A horvát, bolgár, német, izlandi, orosz, szerb, szlovén, ukrán, latin, görög nyelvben megkülönböztetünk hímnemet, nőnemet, semleges nemet, míg az örmény, észt, finn, magyar, lapp, grúz, török, vietnámi nyelvekben teljesen hiányzik. Az albán, francia, ír, lett, litván nyelvben csak hím- és nőnemet találunk.

Néhány szláv nyelv, mint pl. az orosz és a cseh nyelvtani különbséget tesz élő (*animate*) és élettelen (*inanimate*) főnevek között (a cseh nyelvben csak a hímnemű főnevek esetében, az oroszban az egyes számú hímnemű főnevek esetében és többes számban, valamennyi nemben) (Corbett 1999: 1).

A nyelvtani nem a világ nyelveiben nem mindig egyezik a referens természetes nemével. Egy nagyon gyakran idézett példa a német *Mädchen* szó, amely lányt jelent, de nyelvtanilag semleges nemű. Így az ír *cailín* 'girl' (lány) hímnemű, míg *stail* 'stallion' (csődör) nőnemű.(Moravcsik 1978: 340)

Hasonló példa a bolgár főnevek *момче*'fiú' és *момиче* 'lány', amelyek a természetes nem ellenére semleges neműek. Nem teljesen világos a bolgárban az összefüggés a nyelvtani és a természetes nem között. A németben és a bolgárban ezek kicsinyítő képzős formák.

Gyakran egy nyelvcsaládon belüli különböző nyelvekben is más és más neműek a főnevek. Így például a *книга* 'könyv' főnév a bolgár nyelvben (a többi szláv nyelvben

is) nőnemű, a francia nyelvben *le livre* hímnemű, a németben *das Buch* – semleges nemű, a török nyelvekben pedig teljesen ismeretlen a nyelvtani nem.

Nembeli egyeztetés található az alanyi NP-frázisban, az alany és az állítmány között, valamint a névmás és az antecendens főnév között. A finnugor nyelvekben – minthogy nyelvtani nemek nincsenek – nem beszélhetünk nembeli egyeztetésről. A szemantikai vagy a természetes nem előfordulása az NP-frázisban feltételezi a nembeli egyeztetést a mondategységen kívül is (Moravcsik 1978: 340), például. bg. *Хубавото момиче, което видя, спечели състезанието. То е умно.* 'A szép lány, akit tegnap láttál, megnyerte a versenyt. Ő okos.'

Viszont vannak esetek, amikor az úgynevezett *pragmatical agreement* is szerepet játszik. Wechsler és Zlatić (Wechsler 2003: 9) a következő példával szemlélteti ezt az esetet: *A cowboy approached the bar. She ordered a drink.*' A cowboy megközelítette a bárpultot. Ő egy italt rendelt'. Ránézésre a *she* és a *cowboy* nem koreferens, mivel a két referensnek a neme különböző. Viszont ez a megoldás akkor lehetséges, ha a beszélő szeretne retorikus hatást elérni, vagy ha bizonyos nyelvhasználók számára, illetve megfelelő szövegkörnyezetben a *cowboy* szó nem csak hímnemre utal.

A német *Mädchen* 'girl' szó, nem hagyományos egyeztetési megoldással bír, semleges nemű. Ezért az NP-frázison belül a névelő, a mutató névmás és a melléknevek is semleges neműek. Tehát a determinánsok neme egyezik a jelzett szó grammatikai nemével. A vonatkozó névmás és az anaforikus névmás viszont semleges vagy nőnemű. *Das schöne Mädchen* [nSg]*, das/die* [n/fSg]*, du gestern sahest, ist krank. Es/sie* [n/f]*, ist im Krankenhaus.* 'A szép lány, akit tegnap láttál, beteg. Ő kórházban van.' A példa azért érdekes, mert, mind a semleges, mind a nőnemű egyeztetésnek értelme van, és teljesen elfogadható. *Mädchen* jelentésében két tulajdonság található: nőnemű főnév, de kicsinyítő is. A német nyelvtani szabályok szerint a kicsinyítőképzős főnevek semleges neműek (Corbett 1999: 227–228; Moravcsik1978: 340).

A szám egyszerű kategóriának tűnik, ám a kutatások (Honti 1977; Saadeniemi 1960) azt mutatják, hogy sok logikai és nyelvtani problémát okozhat. Jespersen szerint: "Number might appear to be one of the simplest natural categories, as simple as 'two

and two are four'. Yet on closer inspection it presents a great many difficulties, both logical and linguistic." (Jespersen 1968: 188.)[9]

A szám a főnév kategóriája. A számbeli egyeztetés talán a legtöbb fejtörést okozza a nyelvészeknek. Vannak olyan főnevek, amelyek vagy csak egyes számban (*that information* 'ez az információ') vagy csak többes számban (*these trousers* 'ez a nadrág') használhatók, és ez meghatározza a mutató névmások számát is, mint például az angolban, vagy a melléknévi jelző számát a bolgárban (*тази нова информация* 'ez az új információ', *тези нови панталони* 'ez az új nadrág'). A legtöbb nyelvben a főneveknek egyes és többes számú alakja egyaránt van. A szlovénban és az uráli nyelvekben (hanti, manysi, nyenyec, számi) kettes szám (dualis) is található két dolog jelölésére. Bonyolultabb rendszerekben külön alak van három dolog jelölésére ("*the trial*" trialis, például a tok pisin nyelvben, amely Pápua Új-Guinea egyik hivatalos nyelve), valamint kis számú, de határozatlan tételekére („the *paucal*", amely számos óceáni nyelvben található). (Corbett 2000: 22–23)

A többes számot illetve a'többséget' különféleképpen lehet kifejezni egy adott nyelvben. Mivel a lista elég változatos, azért a nyelvészek inkább pluralitvákról beszélnek (*plural forms*). (Vö. pl. Kelemen 2013.)

Az egyik problématikus terület a *gyűjtő főnevek* (collective nouns), a másik a *plurale tantum* főnevek. A gyűjtő főneveknek és a plurale tantumoknak minden nyelvben különleges helyzetük van. A plurale tantumok létezése és száma egy adott nyelvben jó mérője a nyelv sajátos struktúrájának. (Corbett 2000: 4–5) Számbeli egyeztetés léphet fel a jelző és a jelzett szó között, valamint az alany és az állítmány között.

A személy a személyes névmások inherens (velejáró) kategóriája, viszont az igék esetében kontextuális kategória. Az 'én' inherensen első személy, míg a 'tanulok' az egyeztetési szabályok révén egyes szám első személy (Corbett 2006: 130–131; Moravcsik 1988: 101).

Személybeli egyeztetésről az alany és az állítmány között beszélhetünk, valamint finnugor nyelvekben a birtokos egyeztetése a birtokos jelzős szerkezetekben.

[9] „A szám az egyik legegyszerűbb kategóriának tűnik, olyan egyszerű, mint 'kettő meg kettő négy'. Viszont egy mélyebb vizsgálat azt mutatja, hogy sok problémát okoz, logikait és nyelvtanit egyaránt." (Jespersen 1968: 188.)

A hagyományos nyelvtanok gyakran úgy tekintik az esetbeli egyeztetést, mint egyenrangú egyeztetési kategóriát a szám és a nyelvtani nem mellett. Viszont behatóbb vizsgálat azt mutatja, hogy az esetbeli egyeztetés valami teljesen más. Az eset a főnévnek nem inherens kategóriája, mint a szám és a nem, hanem szemantikai okok miatt a főnév és a melléknév ugyanabban az esetbe kerülnek és az összefüggést azonos morféma jelöli. Néha a határozottságot is egyeztetési kategóriának tekintik, mivel léteznek olyan nyelvek, amelyekben a határozottságot egynél többször megjelölik az NP-frázisban (Corbett 2000: 133–135).

3.3. Egyeztetési típusok

Az egyeztetési esetek legalább két különböző dimenzió mentén csoportosíthatók. Az egyik csoportosítás az irányítótag és az egyeztetett tag viszonyán alapul. Ez az a nyelvészeti mechanizmus, amely egyeztetésre késztet. Bresnan és Mchombo (1987) megkülönböztetik az anaforikus és grammatikai (alaki) egyeztetést. Tipikus példa az anaforikus egyeztetésre a névmás és az antecendens főnév közötti egyezés, a grammatikaira pedig az állítmány-argumentum egyezése. Tágabb értelemben az anaforikus egyeztetés a diszkurzushelyzethez tartozik, míg a grammatikai egyeztetés a strukturális szintaxishoz (Wechsler 2003: 8).

A legtöbb esetben a névmások egyezése az antecendens főnévvel lehet pragmatikus vagy grammatikai. Erre példaként Wechsler és Zlatić (2003) a szerb/horvát kicsinyitő képzős szót hozza: *devojce* 'lány', például *Ovo malo devojce e uslo*. 'This [nSg] little [nSg] girl [nSg] Aux [Vx3Sg] entered [nSg]. Ez a kislány bejött.' | *Ono je htelo da telefonira*. 'It [nSg] Aux [Vx3Sg] wanted [nSg] to phone. Ő akart telefonálni.' | *Ona je htela da telefonira*. 'She [fSg] Aux [Vx3Sg] wanted [fSg] to phone. Ő akart telefonálni.'

A példákból látható, hogy a beszélő előtt két lehetőség áll. Az egyik egy semleges személyes névmás, amely grammatikai egyezést mutat, a másik a nőnemű személyes névmás, amely tükrözi a referens természetes nemét. A választás a szövegkörnyezettől függ, és attól az üzenettől, amelyet a mondat magában hordoz. (Wechsler 2003: 198.)

A másik csoportosítás az irányítótag releváns kategóriája szerint történik. A grammatikai egyeztetés tovább csoportosítható INDEX agreement-re (alany–állítmány) és concord-ra (jelző–jelzett szó).

Az állítmány és az alany közötti egyeztetés a két mondatrész kölcsönös függését jelzi. Az egyeztetést az alany irányítja: az állítmány morfológiáját az alany számához és személyéhez igazítjuk. A magyarban az igei állítmányt, valamint az összetett állítmányok segédigéjét számban és személyben, az összetett állítmány névszói részét pedig számban egyeztetjük az alany számával és személyével (Keszler 2002: 184).

Egyezés (kongruencia) vagy nem-egyezés (inkongruencia) állhat fenn a jelző és a jelzett szó, az alany és az állítmány, valamint a tárgy és az állítmány között. Az irányító és az egyeztetett tag sorrendje az egyes típusokban más és más. A legtöbb esetben az egyeztetés progressziv, azaz balról jobbra igazodik, amely logikus, a nyelv lineáris jellegére tekintve (Karlsson 1977: 370). A típusok vázlatosan a következőképpen ábrázolhatók:

szerkezet		**Irány**		**példa**		**fajta**
attributív	jelző	←	jelzett szó	*isossa*	*autossa*	regresszív
Kijelölő		←		*abban*	*az autóban*	regresszív
mennyiség		←		*kahdessa*	*autossa*	regresszív
birtokos		→		*a tanár*	*autója*	progresszív
értelmező		→		*a buszban,*	*a pirosban*	progresszív
predikatív	alany	→	igei állítm.	*a buszok*	*robognak*	progresszív
				az Egyesült Államok	*nyert*	progresszív szemantikai
			állítmányi névszó	*tuoli kahvi*	*on vahva on vahvaa*	progresszív szemantikai
objektális	tárgy	→	állítmány	*egy buszt*	*várok*	progresszív tárgyas
				a buszt	*várom*	

Egyezés állhat fenn tehát a minőségjelző és a jelzett szó (←), a birtokos jelző és a birtokszó (→), az alany és az állítmány (→), valamint a tárgy és az állítmány (→) között.

3.4. Grammatikai *versus* értelmi egyeztetés

Az egyeztetésen elsősorban alaki összhangot értünk: az egyeztetett tag, illetőleg annak az egyeztetést hordozó morfémája az irányító tag alakját, illetőleg annak megfelelő morfémáját másolja. Ezt a fajta egyeztetést alakinak vagy grammatikainak, vagy szintaktikainak nevezzük (agreement ad formam, formal agreement, strict agreement) (Corbett 2006: 154), *principle of* grammatical concord (Quirk 1972: 360). Az egyeztetés a jelző és a jelzett szó között csak grammatikai lehet. Akkor beszélhetünk grammatikai egyeztetésről az alany és az állítmány között, ha az állítmány számban és személyben egyezik az alannyal: *János iskolába ment.* | *Mi iskolába mentünk.*

A grammatikai egyeztetés mechanizmusainak a működését Wechsler – Zlatić (2003) tisztázza és az általuk alakított modellt felhasználom a jelenség feltárásához. A szláv nyelvekben általában a determináns melléknevek egyeznek a főnévvel nemben, számban és esetben (Moravcsik 1978: 345). Wechsler (Wechsler 2003: 14) ezzel a példával szemlélteti az egyeztetést a jelző és a jelzett szó között *(concord agreement)*. Szerb/horvát példa:

ova stara kniga

this [fNomSg] old-[fNomSg] book-[fNomSg]

'ez a régi könyv'

Léteznek fontos elméleti és empirikus különbségek a concord és alany–állítmány egyeztetés között, mert más és más kategóriák szerepelnek az egyeztetésben: személybeli, számbeli, nembeli az *INDEX agreement*ben, másfelől esetbeli, számbeli és nembeli a *concord agreement*ben. (Corbett 2006: 133.)

Az eset olyan grammatikai kategória, amelyet egy főnév vagy névmás szintaktikai vagy szemantikai funkciói határoznak meg. Az eset főnévi kategória és mondhatjuk, hogy az NP-frázisban a determinánsok, a birtokos névmások és a melléknevek felveszik a főnév esetragját. A vonatkozó névmásnak érdekes vegyes helyzete van. Egyrészt összekapcsolja a vonatkozó mellékmondatot az alannyal. Ebben az értelemben elvárható tőle hogy concord egyeztetési jellemzői legyenek. Másrészt, a névmások egyeznek az antecendens főnévvel. A vonatkozó névmások egyeztetése érdekes kombináció concord és INDEX agreement között (Wechsler 2003: 15).

A kétféle egyeztetési típus nemcsak a különböző egyeztetési kategóriákban különbözik, hanem a szintaktikai tartomány tekintetében is.

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy a ragozott főnév morfoszintaktikai (concord) kategóriákkal rendelkezik: szám, nem és eset. Továbbá, hogy a NP frázis kapcsolódik a referenciális indexhez, amely saját kategóriákkal bír (szerb/horvát példák alapján): személy, szám és nem:

Ova stara kniga stalno pada.

this [fNomSg] old-[fNomSg] book-[fNomSg] always fall-[Vx3Sg]

'Ez a régi könyv állandóan leesik'.

Molim vas, podignite je.

Please you pick [Vx2Pl] it. [fNomSg].

'Kérem vegye fel!'

A determináns *ova* és a melléknév *stara* egyezik a fejfőnév *kniga* CONCORD kategóriáival, míg a finit ige *pada* és a névmás *je* jegyeznek a NP-frázis *ova stara kniga* INDEX kategóriáival.

Wechsler és Zlatić következőképpen foglalják össze az egyeztetési elméletüket a HPSG keretében (Wechsler – Zlatić 2003: 14). A ragozott főnév két különböző készlettel rendelkezik, amelyek meghatározzák az egyeztetést, amelyet előidéznek. Az egyik a CONCORD kategóriák/jegyek (eset, szám és nem, pl. a szerb/horvát nyelvben), a másik az INDEX-kategóriák (személy, szám és nyelvtani nem).

Ez a morfológia-concord összefüggés/kapcsolat a következő formulában látható:

morphology-CONCORD

Másrészt, az INDEX-GENDER és INDEX-NUMBER kategóriák/jegyek szorosan kapcsolódnak a főnév szemantikájához, pl. attól függően, hogy a főnév hím- vagy nőnemű, gyűjtő vagy egyéni főnév:

INDEX-semantics

Végül, a concord és index kategóriák rendszeresen hatnak egymásra:

CONCORD-INDEX

Ha összekapcsoljuk a három bináris korrelációs szabályt, a következő az eredmény:

morphology-CONCORD-INDEX-semantics

Tulajdonképpen a CONCORD egy fej-jegy, ezért a névszói frázis örökli ezt a jegyet a frázisban lévő főnévtől. Az INDEX a szemantikai TARTALOM (CONTENT) mező része.

A főnév személybeli, számbeli és nembeli egyeztetési jegyeiről gyakran mondják, hogy grammatizálódnak, nem lehet őket csak a főnév szemantikájára vagy morfológiájára redukálni. Például az angol többes számot általában a többség szemantikájával azonosítják, azaz a többes számú NP olyan csoportra vonatkozik, amelynek egynél több eleme van. De a *plurale tantum* főnevek (*these scissors/pants/remains/leftovers are*…) kivételt képeznek e szabály alól.

Az angolban a többes szám jele *-s*. De a rendhagyó főnevek (*these people/teeth/ syllabi/sheep are*….) kivételt képeznek a morfológiai általánosítás alól. Ezek a főnevek azért többes számúak, mert többes számú determinánst és állítmányt vesznek fel. Röviden: a CONCORD jegyek a főnév morfológiájából erednek, míg az INDEX jegyek a főnév szemantikájából (Wechsler 2003: 28).

Az alaki egyeztetésen kívül az értelmi (szemantikai) egyeztetést (*constructio ad intellectum, agreement ad sensum, loose agreement, logical agreement* (Corbett 2006: 154), *principle of notional concord* (Quirk 1972: 360) is már régóta figyelembe veszik a nyelvészek. Az egyeztetéses szerkezetben megkülönböztetünk irányítótagot és egyeztetett tagot. Ilyenkor az egyeztetett tag az irányító tagnak nem az alakjához, hanem a jelentéséhez igazodik: *The government have broken all their promises* (BrE). 'A kormány megszegte az ígéretét.' Ebben az esetben a 'kormány' több személyből álló szerv, és ezt nemcsak a többes számú állítmány jelzi, hanem a névmás is (*their)* (Quirk 1972: 360).

A tulajdonképpeni értelmi egyeztetés elsősorban a számbeliséget érinti, ez pedig alaki inkongruenciának számít. Szemantikai egyeztetés csak az alany és az állítmány között léphet fel. Az olyan nyelvekben, ahol ismeretes a nyelvtani nem, nembeli értelmi egyeztetés is lehetséges, elsősorban akkor, ha ellentmondás forog fenn az irányító tagon belül a természetes és a nyelvtani nem között (Moravcsik 1978: 336; Rácz 1991: 25).

Corbett szerint (Corbett 2006: 155) a szintaktikai és szemantikai egyeztetés kifejezéseket akkor használjuk, ha választási lehetőség van. Sok esetben az irányító tag grammatikai és szemantikai tulajdonságai egybeesnek, így az egyeztetés szintaktikailag és szemantikailag is indokolt.

Általában a grammatikai és a szemantikai egyezés egybeesik. Például: *Mary has decided* 'Mary úgy döntött, hogy ...' mondatban az állítmány számban egyezik az alannyal. *The committee has decided* 'A bizottság úgy döntött, hogy ...' mondatban a grammatikai egyeztetés érvényesül, mert az állítmány a formailag egyes számú alannyal egyezik. Ha viszont az állítmány a szó jelentéséhez igazodik, akkor többes számot vesz fel. Tehát szemantikai egyeztetés áll fenn az alany és az állítmány között (Corbett 2000: 154–156). (Részletesebben vö. lejjebb, 35. o.!)

Ennek a fordítottjával találkozunk az *Everyone has gone to the movies* 'Mindenki moziba ment'. Az alany 'everyone' többséget jelöl, de alakilag egyes számú, így az állítmány az alany alakjával egyezik, és egyes számot vesz fel.

A szintaktikai és a szemantikai egyeztetés fogalma két ellentétes egyeztetési lehetőséget kínál fel. A legegyszerűbb esetekben a szintaktikai egyeztetés a főnév lexikális tulajdonságaiból fakad, de nem mindig a főnév formális tulajdonságaira épül (Corbett 2006: 156).

Az alaki egyeztetés hagyományos szabály, míg az értelmi egyeztetés bizonyos esetekben a gondolkodás és a nyelv fejlődésének új mozzanatait adhatja vissza. Az alaki egyeztetésnél az egyes számú alanyhoz egyes számú állítmány, és a többes számú alanyhoz többes számú állítmány kapcsolódik. Ez a klasszikus eset. Viszont a kapcsolat az alany és az állítmány (irányító és egyeztetett tag) között nem mindig ilyen egyszerű. Nem mindig igaz, hogy az egyes számú irányító tagot egyes számú állítmány követi. A gyakorlatban bőven találhatók olyan esetek, ahol az egyes számú irányító taghoz többes számú egyeztetett tag, a többes számú irányító taghoz egyes számú egyeztetett tag kapcsolódik. Ez a számbeli szemantikai egyeztetés mechanizmusa (Moravcsik 1978: 343; Quirk 1991: 757).

Bizonyos nyelvekben (pl. angol) az egyes számú irányító tag jelentése révén akkor formálja többes számúvá az egyeztetett tagot, ha a következő kategóriákba tartozik:

1) gyűjtőnév: az angolban a *committee*-féle gyűjtő főnevek, mint például *crowd* 'tömeg', *public, audience* 'közönség', *family* 'család' egyes vagy többes számú állítmányt vesznek fel annak függvényében, hogy a beszélő homogén egységnek tekinti-e őket, avagy több személyből álló egységnek: *The audience were enjoying every minute of it.* 'A közönség minden egyes percet élvezett.' *The audience was enourmous*. 'A közönség óriási volt.' (Quirk 1972: 360–361.)

2) mennyiségnév (azaz főnévi használatú számnév vagy mennyiséget jelentő főnévi névmás): (bg.) *Всички пристигнаха* [Vx3Pl]. 'Mindenki eljött.' (fi) Kaikki lupasivat [Vx3Pl] tulla ajoin. 'Mindenki azt igérte, hogy időben fog megérkezni.' A magyarban a mennyiségnév után az állítmány egyes számban áll. Hasonló a helyzet a mennyiségjelzős főnévvel is.

3) mennyiségjelzős főnév: (bg.) *Много хора пушат* [Vx3Pl]. 'Rengeteg ember dohányzik.'

4) két vagy több (halmozott) egyes számú főnév: *American and Dutch beer are (both) much lighter than British beer.* 'Az amerikai és a holland sör sokkal gyengébb, mint az angol sör.' azaz: 'Az amerikai sör és a holland sör…' Nyilvánvalóan két különböző sörről van szó és két egyes számú alanyról. Ennek a fordítottjával is találkozunk a következő mondatban: *Eating chocolate and drinking red wine sometimes gives me a headache.* 'A csoki és a vörös bor néha fejfájást okoz nekem.', ami azt jelenti, hogy a kettő együtt fejfájást okoz, ezért itt kötelező az egyes szám használata. A többes szám használata megváltoztatná a mondat jelentését, azaz vagy az egyik, vagy a másik okozna fejfájást (Quirk 1991: 760).

5) társhatározóval bővített főnév: (fr.) *Le pape avec le cardinal sont returnés*. szinonim a következő konstrukcióval: *Le pape et le cardinal sont retournés.* 'A Pápa visszatért a bíborossal.' vagy 'A Pápa és a bíboros visszatért.' (Vö. Moravcsik 1978: 343; Rácz 1991: 28.)

A többes számú irányító tag jelentése révén akkor vesz maga mellé egyes számú egyeztetett tagot, ha az a tulajdonnév adott típusának számít, pl. *plurale tantum* vagy könyvcím *(The Canterbury tales exists in many languages)* 'A *Cantenbury mesék* sok nyelven olvasható' (Quirk 1973: 176), helynév: *Les Cabannes est un village placé le long de la route*. '*Cabannes* egy falu, amely az út mentén található' (Moravcsik 1978: 345), vagy mennyiségnév: *Five dollars* [NomPl] *is* [Vx3Sg] *all I have).* 'Összesen öt dollárom van.' (Quirk 1991: 758). (Vö. Moravcsik 1978: 345; Rácz 1991: 30.)

Corbett szerint (2006:14) még több nyelvészeti jelenség is hozzájárul ehhez a *conflict agreement*-hez vagy *agreement mismatch*-hez (egyeztetési ellentmondás). Ő a következőkkel bővíti a listát: a) udvariassági formulák, b) lexikális sajátosságok, c) szórend, d) szintaktikai távolság, e) illeszkedés/igazodás (attraction) (Vö. Barlow-Ferguson 1988: 14–15.)

Az *agreement conflict* klaszikus esete az, amikor a halmozott alanyban más és más, különböző egyeztetési kategóriák találkoznak, és ebből kifolyólag egyeztetési ellentmondás áll fenn az állítmányban. Tipikus példa erre az esetre a különböző számú névmások vagy különböző nemű és számú főnevek a NP frázisban. Pl. (fr.) *La fille* [fNomSg] *et sa soeur* [fNomSg] *sont competentes* [fPl]. 'A lány és a nővére tehetségesek'. (fr.) *Le garçon* [mNomSg] *et sa soeur* [fNomSg] *sont competents* [mPl]. 'A fiú és a nővére tehetségesek'. A francia nyelv egyeztetési szabályai szerint (Kurián 2002: 703), ha két vagy több nőneműfőnév a halmozott alany, a névszói állítmány többes szám nőnemű. A helyzet megváltozik, amikor hímnemű főnév is szerepel a főnévi frázisban. Ilyenkor a névszói állítmány csak többes számú hímnemű lehet.

Pragmatikai vagy szociolingvisztikai tényezők szintén hozzájárulhatnak a szemantikai egyeztetéshez.

Egy másik érdekes eset, amely sok nyelvben megtalálható, a többes szám második személy használata (udvarias forma) egy személy megszólításakor (Ferguson, Barlow 1988: 15; Comrie1975: 407–408). Példák és francia és a bolgár nyelvből: (fr.) *Vous êtes loyal*. 'You [2Pl] be [KopVx2Pl] loyal [Sg]. Ön lojális.' (bg.) *Вие сте учтив и внимателен*. 'You [2Pl] be [KopVx2Pl] polite [mSg] and attentive [mSg]. Ön udvarias és figyelmes.'

A francia, ill. bolgár igei állítmány (*êtes, сте*) a többes szám második személyű névmáshoz igazodik (vous, *вие*), az állítmány névszói része pedig a jelentéshez, így egyes számban van.

Érdekes egyeztetési megoldás található az NP+kopula+NP tipusú mondatokban. Ezt a jelenséget '*attraction*' vagy *'backward agreement*'-nek nevezik. Ennek a lényege, hogy a kopula nem az alannyal egyezik, ahogyan elvárható lenne, hanem a predikátummal.

A cseh nyelvben tapasztalható a következő összefüggés: ha a jobboldali számnév 'kettő', 'három' vagy 'négy', a kopula többes számban van, de ha 'öt vagy öt-nél nagyobb a szám, akkor a számnév egyes számban van (Corbett 2006: 63):

jedna a dvě jsou tři 'one and two are [KopVx3Pl] three, 'egy meg kettő három.'

dvě a tři je pět 'two and three is [KopVx3Sg] five, 'kettő meg három öt.'

tři a tři je šest 'three and three is [KopVx3Sg] six, 'három meg három hat'

A bolgár nyelvben a kopula egyes számban áll. *Две и две е* [KopVx3Sg] *четири*. ’Kettő meg kettő az négy.’ ’Two and two is/are four.’ A brit angolban pedig, a matematikai összegek egyes vagy többes számot vesznek fel: ’Two and two is/are four.’

Az alaki és szemantikai egyeztetés mellett az úgynevezett közelségi egyeztetés (the principle of *’proximity, attraction’)* egy harmadik fajta egyeztetésnek tekinthető (Quirk 1972: 360). A közelségi szabálynak nagy hatóereje van az angolban, főleg az *either-or* kötőszóval kapcsolt alanyok esetében (Quirk 1972: 363). Az egyeztetett tag a közvetlen előtte állóhoz igazodhat, különösen akkor, ha az irányító tagok között nem egyszerű kapcsolatos viszony van (*nem én, hanem te mégy el)*. Például: *Either John or his brothers are bringing the dessert*. ’Vagy John, vagy a testvérei hoznak be desszertet.’

Corbett (1979) több nyelvben tanulmányozta az egyeztetési folyamatot, különös tekintettel arra, hogy egy bizonyos egyeztetési típus szintaktikai (agreement *ad formam*, grammatical agreement) vagy szemantikai egyeztetést (agreement *ad sensum*) idéz elő. Corbett az összefüggéseket és az általánosításokat a következő egyeztetési hierarchiába foglalta össze:

attributive < predicate< relative pronoun < personal pronoun[10]

‹syntactic agreement —— —— semantic agreement›

Minél inkább jobbra haladunk a hierarchiában, annál jobban növekszik a szemantikai egyeztetés valószínűsége.

Az Agreement Hierarchy (Egyeztetési hierarchia) megvizsgálta a négyféle egyeztetett tag (attributív módosítók jelzők), állítmányok, vonatkozó névmások és személyes névmások) egyeztetési lehetőségeit. Így kialakul a pozíciók hierarchiája, a szemantikai egyeztetés valószínűsége az irányító taggal, amely lehetővé teszi az egyéb egyeztetési fomákat is:

attributive position → predicate position → relative pronoun position → personal pronoun

A hierarchia pontosan előrejelzi, hogy a szemantikai egyeztetés leggyakrabban a személyes névmások esetében fordul elő, míg attributív pozicióban nagyon ritka. Az Agreement Hierarchy bizonyítja, hogy egy főnév vegyes (más és más) kategóriákat idéz

[10] jelző < állíimány < vonatkozó névmás < személyes névmás

grammatikai egyeztetés—— ——értelmi egyeztetés

elő a személyes névmáson és a vonatkozó névmásokon, a vonatkozó névmások szintaktikai egyeztetést mutatnak, a személyes névmások pedig szemantikai egyeztetést, és nem fordítva. Corbett a hierarchia bizonyítására a vegyes egyeztetésből (*hybrid agreement*) hozott példát. A spanyol megszólítások, pl. *Majestad* 'his majesty' esetében az attributív módosító nőnemű, annak ellenére, hogy férfira utal, viszont a névszói állítmánya megegyezik a referens nemével, azaz hímnemű. Így a *Majestad* főnév Concord-INDEX inkongruenciát mutat:

Su Majestad suprema, esta contento.

'his majesty [fNomSg] supreme [fSg] is happy [mSg]'.

Úgy tűnik, hogy a hierarchia megfelel a szintaktikai struktúráról alkotott elképzelésünknek. Hagyományosan az attributív egyeztetés a frázison belül zajlik, a predikativ egyeztetés a frázison kívül, de a tagmondaton belül, a vonatkozó névmás egyeztetése túlhaladja a tagmondatot, de marad a mondaton belül. A személyes névmás átlépi a mondat határait: "Thus the points on the hierarchy represent increasing syntactic distance from the controller." (Corbett 1979: 216.)

A hierarchia jó működő modell a szláv nyelvekben vonatkozóan mivel szláv nyelvek egyeztetési jelenségeinek vizsgálatán alapszik és más nyelvek elemzése biztosan más hierarchiát idézne elő, illetve a Corbett hierarchiájától eltérő eredményt is adhat – olvassuk a Paul Bessler (1999: 15) a francia nyelv egyeztetési jelenségeinek szentelt monográfiájában.

3.5. Az egyeztetés funkciói

Bizonyos nyelvekben az egyeztetésnek jelentős szerepe van, és változatos morfológiai eszközökkel jelenik meg az egyeztetett tagokon. Tulajdonképpen a felfogások az egyeztetés funkcióiról néha meggyőzőek bizonyos nyelvek esetében, de kevésbé meggyőzőek más nyelvekében.

Levin (2001: 21–27) a szakirodalomban tárgyalt funkciókat a következő három csoportba sorolja. Az első funkció az, hogy az egyeztetés a redundancia (*redundancy*) forrása, az információ ismétlése megkönnyíti a hallgató feladatát és a közlemény érthetőbbé válik. A második funkció az, hogy az egyeztetés jelentősen hozzájárul a refenrenciális nyomonkövetéshez (*reference tracking*), így a hallgató figyelemmel kíséri

a különböző referenseket a diszkurzusban. A harmadik funkció a szintaktikai, az összetevő szerkezet megjelölése (*marking constituency),* az egyeztetés az elemek egybetartozását (*marking constituency*) jelöli, akkor is, ha az irányító és az egyeztetett tag távol esik egymástól.

Az egyeztetésnek jelentés megkülönböztető funkciója is lehet. Erre példa az angol *committee*-féle főnevek. A gyűjtőnevek esetében mindig a szó különböző értelmi reprezentációja aktiválódik a kontextustól függően, ennek alapján hol mint testületről van szó, hol pedig a testületet alkotó személyekről, tehát azt mondhatjük, hogy mind a két esetben értelmi egyeztetésről van szó. Az egyeztetési lehetőségek (egyes vagy többes szám) választása ennek a szempontnak alapján történik: az állítmány száma utal a *committee* jelentésére a szövegkörnyezetben.

4. A jelző és a jelzett szó egyeztetése (attributív szerkezetek)

4.1. Az attributív szerkezetek

Az uráli nyelvekben a minőségjelző és a jelzett szó között nem volt egyeztetés, így a jelző jelöletlenül jelent meg a jelzett szó előtt, s az uralkodó vélemény szerint ez ősi sajátosság. E tekintetben csak a balti finn nyelvek képeznek kivételt, amelyekben kifejlődött a jelző és a jelzett szó teljes egyeztetése számban és esetben. Számos kutató foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy vajon miért és hogyan jött létre a kongruencia a finnben és a legközelebbi rokon nyelvekben (Hakulinen 1979: 543–551; Ravila 1960: 28–35). Teljes egyeztetés alakult ki a finnben, részleges az észtben és a lappban, míg ritkábban a mordvinban és a jurákban (Hajdú 1981: 167).

A különféle jelzőfajtákkal alakuló jelzős szószerkezeteknek a különféle finnugor nyelvekben egymástól eltérő alaki sajátságaik vannak, de vannak olyan sajátságaik is, amelyek legalábbis e nyelvek többségében azonosak és megegyeznek a magyar nyelvbeli jelzős szerkezetek jellemző sajátságaival. Közös sajátsága az uráli nyelveknek, hogy a jelző általában megelőzi a jelzett szót. A melléknév attributív és predikatív használatban szórend tekintetében különbözik, például *a jó ember* [attributív] – *Az ember jó.* [predikatív], (fi.) *kiltti poika – poika on kiltti.* (Lakó 1991: 29). A magyarban az attributív és a predikatív szerkezet a névelőhasználattal fejezhető ki a kijelölő jelző esetén, pl. *ez a jó fiú* [attributív] – *Ez jó fiú.* [predikatív]

4.1.1. Minőségjelzős szerkezetek. A minőségjelző az alaptagban megnevezett dolog tulajdonságát, illetőleg tulajdonságszerű sajátságait, körülményeit jelöli meg.

Szófaji szempontból a minőség jelző lehet melléknév, főnév, névmás, sorszámnév. A finnugor nyelvek nagy többségében a minőség jelző nem igazodik sem számban sem esetben a jelzett főnévhez. A finnugor nyelvek nagy többségétől eltérően viselkedik a minőség jelző a balti finn nyelvekben és részben a lappban, ahol egyezik ugyanis alaki szempontból a jelzett szóval. (Lakó 1991: 32)

4.1.1.1. Magyar

A magyarban, akárcsak a legtöbb finnugor nyelvben – a finnségi nyelvek és a lapp nyelv kivételével – az elöl álló minőségjelző (és mennyiségjelző) nem egyezik a jelzett szóval, nem veszi fel annak ragjait és jeleit. Elsősorban azért nincs szükség itt az egyeztetésre, mert a jelző és a jelzett szó viszonyát e nélkül is szorosra fűzi a kötött szórend.

Az értelmező ellenben – a fordított szórend és az önálló hangsúly következtében – elveszíti szoros kapcsolatát az értelmezett szóval, s ez a körülmény is indokolttá teszi a szám- és esetbeli egyeztetését. Az elöl álló jelző ritkán egyezhet a jelzett szóval, mégpedig az *ezek az emberek, ezt az embert* típusú kijelölő jelzős szerkezetben, amely a szó jelentéskörét csupán egyetlen egyedre korlátozza: Például: *az a lány, ugyanez a fiú.* A minőségjelző lehet melléknév *(fiatal lánynak)* vagy melléknévi igenév *(fáradt emberrel),* főnév *(virágárus kislány)* vagy névmás *(olyan feladatok, ennyi pénzt)*.

A magyarban tehát csak a mutató névmások egyeznek a jelzett szóval; ilyenkor a jelző és a jelzett szó között találjuk a határozott névelőt:

ez	*a ház*	*Az*	*a lány*
ezt	*a házat*	*Azt*	*a lányt*
ennek	*a háznak*	*Annak*	*a lánynak*
ezzel	*a házzal*	*Azzal*	*a lánnyal*

A névutók – a ragokhoz hasonlóan – ugyancsak ismétlődnek:

ez előtt	*a ház előtt*	*az előtt*	*a lány előtt*
a mögött	*a ház mögött*	*a mögött*	*a lány mögött*

A mutató névmások rövidebb alakjai *(e, a)* általában csak a névutós szerkezetben egyeznek a jelzett szóval: *a mellett a két ház mellett.* Ezek a rövid alakok következetesen csak mássalhangzós kezdetű névutók előtt állhatnak. A választékos irodalmi nyelvben ragos formák előtt is előfordulnak a rövid, közelre mutató névmások, e rövid névmások azonban a jelzős szerkezetben ragozatlanok: *e házban*. A távolra mutató névmás rövidebb alakja ilyen helyzetben nem fordulhat elő: **a házban* pro *abban a házban,* mivel a rövid változat megegyezik a határozott névelővel: *a házban.* A választékos irodalmi használatban vannak *ezen, azon* alakok is: *ezen házban* 'ebben a házaban', *azon esetben* 'abban az esetben'. Tehát ezen esetekben is ragozatlan a kijelölő jelző. Itt a superessivus-modalis rag értékelődött át nominativusszá. Megjegyzendő,

hogy a mutató névmás hangsúlyos, a határozott névelő viszont hangsúlytalan (vö. pl. Keresztes 1995: 108).

A mutató névmás kongruenciája kötelező érvényű akkor is, ha számjelző áll közötte és a jelzett szó között, pl. *ez a két ház, ebben a két házban, az előtt a két ház előtt.* (Keresztes 1995: 106)

4.1.1.2. Finn

A finn nyelvben a mutató névmás ugyanazokat a ragokat kapja, mint a főnévi alaptag, tehát egyeztet számban és esetben a jelzett szóval: *tämä suomalainen mies* 'ez a finn férfi', *nämä suomalaiset miehet* 'ezek a finn férfiak' stb.

A minőség- és kijelölő jelzős szerkezet egyaránt egyezik, a kongruencia teljes:

	Sg. 'ez az idős férfi'	Pl. 'ezek az idős férfiak'
Nom	*tämä vanha mies*	*Nämä vanhat miehet*
Acc	*tämän vanhan miehen*	*Nämä vanhat miehet*
Gen	*tämän vanhan miehen*	*näiden vanhojen miesten*
Part	*tätä vanhaa miestä*	*Näitä vanhoja miehiä*
Iness	*tässä vanhassa miehessä*	*näissä vanhoissa miehissä*
Adess	*tällä vanhalla miehellä*	*Näillä vanhoilla miehillä*

A melléknévi és a kijelölő jelzőhöz viszont nem járulhat névutó *(*tämän takana miehen takana);* a névutók jelentős része a genitivusi formákhoz járul *(tämän miehen takana* 'e mögött a férfi mögött'). A melléknévi jelzőhöz birtokos személyrag sem kapcsolódhat *(*nuoresi vaimosi),* az csak a szerkezet alaptagjához járulhat *(nuori vaimosi* 'fiatal feleséged'). (Vö. Karlsson 1977: 263; Toivonen 2000: 581-582)

A finn nyelvben a sorszámnevek kijelölő jelzőként a melléknévi jelzőhöz hasonlóan teljesen egyeznek a jelzett szóval.

	'második'	'huszonhatodika'
Nom	*toinen päivä*	*kahdeskymmeneskuudes päivä*
Acc	*toisen päivän*	*kahdennenkymmenennenkuudennen päivän*
Gen	*toisen päivän*	*kahdennenkymmenennenkuudennen päivän*
Part	*toista päivää*	*kahdettakymmenettäkuudetta päivää*
Ess	*toisena päivänä*	*kahdentenakymmenententenäkuudentena päivänä*

Az összetett sorszámnevek minden olyan tagja külön ragozódik, amelyekben előfordul az *-s* sorszámnévképző.

A finnben csak néhány melléknév nem kongruál: *koko* 'egész', *pikku* 'kicsi', *ensi* 'jövő', *viime* 'múlt', *eri* 'különböző, más' stb. (vö. Hakulinen et al. 2004: 577): *koko päivän* 'egész nap', *ensi viikolla* 'jövő héten', *viime päivinä* 'az utóbbi napokban', *eri paikassa* 'más helyen'.

4.1.1.3. Észt

Az észt nyelvben – a finnhez hasonlóan – a minőségjelzőt és a jelzett szót egyeztetik számban és a legtöbb esetben, például: *heast raamatust* 'jó könyvből', *häist raamatuist* 'jó könyvekből'.

	Sg. 'szép ház'	Pl. 'szép házak'
Nom	*ilus maja*	*ilusad majad*
Acc	*ilusa maja*	*ilusad majad*
Gen	*ilusa maja*	*ilusate majade*
Part	*ilusat maja*	*ilusaid maju*
Ill	*ilusasse majja*	*ilusatesse majadesse*
Iness	*ilusas majas*	*ilusates majades*

A kijelölő jelző ugyanígy egyezik alaptagjával:

	Sg. 'ez a ház'	Pl. 'ezek a házak'
Nom	*see maja*	*need majad*
Acc	*selle maja*	*need majad*
Gen	*selle maja*	*nende majade*
Part	*seda maja*	*neid maju*
Ill	*sellesse majja*	*nendesse majadesse*
Iness	*selles majas*	*nendes majades*

Nincs eset szerinti egyeztetés a terminativusban, az essivusban, az abessivusban és a comitativusban. Az észtben ezért csak félkongruenciáról (szemikongruencia) beszélhetünk, akárcsak a lapp nyelvben (ld. alább). Ha a jelzett szó terminativusban,

essivusban, abessivusban vagy comitativusban áll, a minőségjelző genitivusban áll és csak számban egyezik a jelzett szóval:

	Sg.	Pl.
Term	*ilusa majani*	*ilusate majadeni*
Ess	*ilusa majana*	*ilusate majadena*
Abess	*ilusa majata*	*ilusate majadeta*
Com	*ilusa majaga*	*ilusate majadega*

Term	*selle majani*	*nende majadeni*
Ess	*selle majana*	*nende majadena*
Abess	*selle majata*	*nende majadeta*
Com	*selle majaga*	*nende majadega*

A minőségjelzőt nem egyeztetjük a jelzett szóval a következő esetekben sem: a) ha a jelző *-nud* vagy *-tud* participium: *väsinud laps* 'fáradt gyermek', *väsinud lapse, väsinud last;* b) földrajzi és népnevekből alkotott jelző esetén: *eesti keel* 'észt nyelv'*, eesti keele, eesti keelt* (vö. Kippasto – Nagy 1995: 235; Erelt 2003: 113).

A kijelölő jelzőként funkcionáló sorszámnév a melléknévi jelzőhöz hasonlóan kongruál az alaptaggal:

	Sg. 'második év'	Sg. 'hatodik év'
Nom	*teine aasta*	*kuues aasta*
Acc	*teise aasta*	*kuuenda aasta*
Gen	*teise aasta*	*kuuenda aasta*
Part	*teist aastat*	*kuuendat aastat*
Iness	*teises aastas*	*kuuendas aastas*
Adess	*teisel aastal*	*kuuendal aastal*

4.1.1.4. Lapp

A lappban a jelző általában nem egyezik a jelzett szóval, noha a legtöbb melléknévnek – szabályba nem foglalható – attributív és predikatív alakja is van. A melléknév jelzői formája változatlan, pl. *viššalis bárdni* 'szorgalmas fiatalember',

viššalis bártnit ’szorgalmas fiatalemberek’. A legtöbb esetben a melléknév jelzői képzője az *-s* (amely eredetileg illativusrag volt), pl. *jođán* > *jođánis* ’gyors’, *viššal* > *viššalis nieida* ’ügyes lány’, *čeahppi* > *čeahpes duodjár* ’ügyes kézműves’; vagy *-a,* pl. *unni* > *unna gápmagat* ’kis cipő(k)’. De sok melléknév van, amelyeknek nincs külön melléknévi képzős alakja: *válmmas* = *válmmas gáffe* ’kész kávé’, *nuorra* = *nuorra olmmai* ’fiatal ember’, *boaris* = *boares dállu* ’régi ház’, vagy éppenséggel fordított a helyzet és a predikatív formában található az *-s* képző: *galmmas* > *galbma beaivi* ’hideg nap’, *ođas* > *ođđa gahpir* ’új sapka’, *stuoris* > *stuorra olmmái* ’nagy férfi’ (Korhonen 1981: 345–346; Lakó 1986: 125; Bartens 1989: 372–373; Sammallahti 1998: 71–73).

A lapp nyelvben a mutató névmás, a kérdő és a vonatkozó névmás kijelölő jelzőként egyes számban félkongruenciában (szemikongruencia) van a jelzett szóval. Ezekben az esetekben a jelző genitivusban, accusativusban, illativusban és locativusban egybeesik (vö. Lakó 1986: 126; Sammallahti 1998: 101). Az egyes számban csak a comitativus és essivus kongruál. A többes számú paradigmákban – a finnhez hasonlóan – teljes az egyezés!

	mutató nm. Sg. ’ez a ház’		mutató nm. Pl. ’ezek a házak’	
Nom	*dát*	*dállu*	*dát*	*dálut*
Acc	*dán*	*dálu*	*dáid*	*dáluid*
Gen	*dán*	*dálu*	*dáid*	*dáluid*
Ill	*dán*	*dállui*	*dáidda*	*dáluide*
Loc	*dán*	*dálus*	*dáin*	*dáluin*
Com	*dáinna*	*dáluin*	*dáiguin*	*dáluiguin*
Ess	*dánin*	*dállun*	=	

	kérdő és vonatkozó nm. Sg. ’melyik ház’		kérdő és vonatkozó nm. Pl. ’melyik házak’	
Nom	*mii*	*dáluid !*	*mat*	*dáluid !*
Acc	*man*	*dálu*	*maid*	*dáluid*
Gen	*man*	*dálu*	*maid*	*dáluid*
Ill	*man*	*dállui*	*maidda*	*dáluide*
Loc	*man*	*dálus*	*main*	*dáluin*
Com	*mainna*	*dáluin*	*maiguin*	*dáluiguin*
Ess	*manin*	*dállun*	=	

Ezekben a lapp jelzős szerkezetekben az accusativus és a genitivus egybeesik, mint a finnben. Figyelmet érdemelnek a kérdő névmási jelzővel alkotott szerkezetek. Itt

inkongruencia mutatkozik: *mii dáluid* ’melyik ház, tkp. a házaknak melyike’; *mat dáluid* ’mely házak’. Ugyanígy: *gi báhppaid* ’melyik pap, tkp. ki a papokból’, *geat báhppaid* ’mely papok, tkp. kik a papok közül’ (Lakó 1986: 126–127). Úgy tűnik, hogy a többes genitivusnak partitivusi jelentése van: ’melyik a házakból’, ez pedig kétségkívül nagyon hasonlít a finn többes partitivushoz. Nem zárható ki a finn nyelv hatása ennek a szerkezetnek a kialakulásában. A félkongruencia csak a kijelölő jelzős szerkezetben fordul elő, a mutató és kérdő névmásoknak határozói jelentésben van külön illativusi (*dása* ’ide’, *masa* ’mibe’, *geasa* ’kibe’) és locativusi formája (*dás* ’itt’, *mas* ’miben’, *geas* ’kiben’) (Sammallahti 1998: 75).

Külön figyelmet érdemel a *buorre* ’jó’ melléknév, amelynek nincs sajátos melléknévi jelzői képzője és félkongruenciában áll a jelzett szóval, mint a mutató névmás és a számnév:

	Sg. ’jó csónak’		Pl. ’jó kések’	
Nom	*buorre*	*fanas*	*buorit*	*niibbit*
Acc	*buori*	*fatnasa*	*buoriid*	*niibbiid*
Gen	*buori*	*fatnasa*	*buoriid*	*niibbiid*
Ill	*buori*	*fatnasii*	*buriid(e)*	*niibbiide*
Loc	*buori*	*fatnasis*	*buriin*	*niibbiin*
Com	*buriin*	*fatnasiin*	*buriid ~ buriiguin*	*niibbiiguin*
Ess	*buorren*	*fatnasin*	=	

A *bahá* ’rossz’ melléknév csak olyan kifejezésekben ragozódik, amelyekben az ellentétes jelentésű *buorre* ’jó’ is előfordul, például: *buriid ja baháid beivviid siste* ’jó és rossz napokon’. *Buriid* [NomPl] *juovllaid* [NomPl]*! ’Kellemes karácsonyt!* tkp ’*jók karácsonyokat’. (Korhonen 1981: 345; Lakó 1986: 125).

A sorszámnevek – mint fentebb említettem – kijelölő jelzőként funkcionálnak, és a melléknévi jelzőhöz hasonlóan általában ragozatlanok maradnak (Lakó 1986: 80). A lappban csak a *nubbi* ’második’ jelzőként ragozódik úgy, mint a jelzői funkciójú *okta* ’egy’ tőszámnév (l. lentebb!).

*

A bolgár nyelvben a jelző (*съгласувано определение* ’egyeztetett jelző’) szorosan kapcsolódik az általa megjelölt főnévhez. Az egyeztetett jelző tágabb értelemben mindig melléknév, azaz a melléknév és minden más szó, ami melléknévként viselkedik. Ebbe a csoportba tartoznak a sorszámnevek (*първи* ’első’, *втори* ’második’, *трети* ’harmadik’), a melléknévi névmások (*мой* ’az én’, *този* ’az a’, *всеки* ’minden’), továbbá a melléknévi igenevek (*паднал* ’elejtett’, *награден* ’díjazott’). (Vö. Pasov 1999: 344.) Ezek voltaképpen kijelölő funkciójúak.

A melléknév szemantikailag és grammatikailag egyezik a főnévvel. A bolgár nyelvben a melléknév rendszerint a főnév előtt áll, vele számban és nemben egyezik. A főnév kategóriái a bolgár nyelvben a következők: nem (hím-, nő- és semlegesnem, rövidítve: m, f, n), szám (egyes és többes), valamint a határozottság (határozott és nem határozott). Az eset, mint nyelvtani kategória a nyelv fejlődése során eltűnt. (Penchev 1993: 310-312.)

нов ученик [mSg] ’új diák’	*нови ученици* [Pl] ’új diákok’
нова кола [fSg] ’új autó’	*нови коли* [Pl] ’új autók’
ново откритие [nSg] ’új találmány’	*нови открития* [Pl] ’új találmányok’

4.1.2. Mennyiségjelzős szerkezetek

Mennyiségjelzőként előfordulnak tőszámok, törtszámnevek, valamint határozatlan mennyiséget és mértéket kifejező határozatlan számnevek is.

A finnugor nyelvekben a mennyiségi jelző után a jelzett szó alapalakban van. E tekintetben a finnugor nyelvek élesen különböznek az indoeurópai nyelvektől. A finnugor nyelvek nagy többségében a mennyiségjelző számban és esetben éppoly kevéssé egyezik a jelzett szavával, mint a minőségjelző. Eltérést csak a finn és a lapp mutat, legalább is bizonyos esetekben (Lakó 1991: 32). Megjegyzendő, hogy a sorszámnévi jelzőt kijelölő jelzőnek kell tekinteni, hiszen ebben az esetben nem mennyiségről, hanem s számsorban betöltött helyéről van szó.

4.1.2.1. Magyar

A magyar nyelv ősi sajátossága, hogy a többséget kifejező mennyiségjelző után egyes számban hagyja a jelzett szót *(három ember, sok ember)*. Ezáltal gazdaságosabban fejezi ki magát, mint azok a nyelvek, amelyekben ilyenkor többes számba kerül a jelzett szó. Károly Sándor (idézi: Rácz 1991: 46) így nyilatkozik erről a jelenségről: „A nyelv, mint a nyelvtudomány vizsgálati tárgya és a logika vizsgálatában el szoktak feledkezni arról, hogy a nyelvben nemcsak a tárgyi összefüggések logikáját kell keresni, hanem a kommunikáció logikáját is. A magyarban a számnév után a főnévi jelzett szó egyes számban áll, a németben többes számban. A német logika ez esetben a tárgyi összefüggések logikája... A magyarban a kommunikáció logikája érvényesül; ha már egyszer jelöltem a többes számot a számnévvel, felesleges még egyszer jelölnöm." A magyar nyelvben a mennyiségjelző – akárcsak a minőségjelző – nem egyezik a jelzett szóval. A jelzett szó a mennyiségjelző után egyes számban áll. A ragokat csak a főnévi alaptag kapja meg: *három embert, sok embert, a harmadik embernek, a sokadik embernek* stb.

4.1.2.2. Finn

A finn nyelvben a tőszámnevek után (az *egy* kivételével) alanyi és tárgyi szerepben a főnév egyes partitivusban áll. (A számjelző egyeztetésére vö. pl. Keresztes 1985: 119.)

	Sg. 'egy ország'	Pl. 'egy nadrág'
Nom	*yksi maa*	*yhdet housut*
Acc	*yhden maan*	*yhdet housut*
Gen	*yhden maan*	*yksien housujen*
Part	*yhtä maata*	*yksiä housuja*
Iness	*yhdessä maassa*	*yksissä housuissa*
Adess	*yhdellä maalla*	*yksillä housuilla*

	Sg. 'öt ország'	Pl. 'öt sportverseny'
Nom	*viisi maata*	*viidet kisat*
Acc	*viisi maata*	*viidet kisat*
Gen	*viiden maan*	*viisien kisojen*
Part	*viittä maata*	*viisiä kisoja*
Iness	*viidessä maassa*	*viisissä kisoissa*
Adess	*viidellä maalla*	*viisillä kisoilla*

Az *egy*nél nagyobb szám a finn nyelvben a főnév partitivusszal áll (*yksi maa,* de *viisi maata* 'egy/öt ország'). Az egyes számban így teljes kongruencia csak az *egy* számnév

esetében valósul meg, itt az Acc és a Gen kongruál *(yhden maan),* a Part *(yhtä maata),* míg a többi tőszámnévvel egyes számban egyedül a Nom és Acc esetében mutatkozik inkongruencia, ezek az esetek itt egybeesnek *(viisi maata)*. Ezt az inkongruens esetet a dolgozatban árnyékolással jeleztem. Megjegyzem, hogy a többes számban (plurale tantumok mennyiségjelzős formái) már az összes eset kongruál (Nom, Acc *yhdet kengät,* Elat *yksistä kengistä)* stb. – Egyébként az észtben is ugyanez a helyzet, míg a lappban a kettőnél nagyobb számnevek után genitivus áll. Ám kongruencia tekintetében hasonló a helyzet, mint a finnben.

Az *egy* számnévnél az Acc és a Gen, a többiben a Nom és az Acc esik egybe. A további esetekben a tőszámnevet teljesen egyeztetik a főnévi alaptaggal, sőt az összetett számnevek komponensei is ragozódnak (a *-toista* utótag kivételével).

	’huszonegy ország’	’tizenkét ország’
Nom	*kaksikymmentäyksi maata*	*kaksitoista maata*
Acc-Gen	*kahdenkymmenenyhden maan*	*kahdentoista maan*

4.1.2.3. Észt

A számjelzős szerkezet egyeztetési szabályai azonosak a finnel (Kippasto – Nagy 1995: 182–183). Az egynél nagyobb tőszámnevek után a főnévi alaptag egyes partitivusban áll; ez a szerkezet egyúttal Nom és Acc, míg a többi esetben teljes a kongruencia a számjelző és az alaptag között. A sorszámnevek a melléknévi jelzőhöz hasonlóan teljes kongruenciát mutatnak. Félkongruencia van mindazokban az esetekben, amelyek a minőségjelzős szerkezetekben is így viselkedtek (Term, Ess, Abess, Com) (l. fent).

	Sg. ’egy könyv’	Pl. ’egy nadrág’
Nom	*üks raamat*	*ühed püksid*
Acc	*ühe raamatu*	*ühed püksid*
Gen	*ühe raamatu*	*ühtede pükste*
Part	*üht(e) raamatut*	*ühtesid pükse*
Iness	*ühes raamatus*	*ühtedes pükstes*
Adess	*ühel raamatul*	*ühtedel pükstel*

	Sg. ’öt könyv’	Pl. ’három olló’
Nom	*viis raamatut*	*kolmed käärid*
Acc	*viis raamatut*	*kolmed käärid*
Gen	*viie raamatu*	*kolmede kääride*
Part	*viit raamatut*	*kolmesid kääre*
Iness	*viies raamatus*	*kolmedes käärides*
Adess	*viiel raamatul*	*kolmedel kääridel*

4.1.2.4. Lapp

A lappban a jelzőként álló tőszámnevek ragozása a következő sajátosságokat mutatja. Az *okta* ’egy’ számnévi jelző a genitivusban, accusativusban, illativusban és locativusban egybeesik; mind a négy esetben *ovtta.* Az *okta* számnévnél az accusativus és a genitivus egybeesik, mint a finn nyelvben.

	’egy lány’	
Nom	*okta*	*nieida*
Acc	*ovtta*	*nieidda*
Gen	*ovtta*	*nieidda*
Ill	*ovtta*	*niidii*
Loc	*ovtta*	*nieiddas*
Com	*ovttain*	*nieiddain*
Ess	*oktan*	*nieidan*

A kettő és ennél nagyobb számnévi jelző után a jelzett szó egyes számban használatos. A számjelző genitivusban, illativusban és locativusban egybeesik: genitivusban áll. Nominativusban, genitivusban és accusativusban a jelzett szó genitivus alakú (Bartens 1989: 374–375).

	’három ház’		’öt rén’	
Nom	*golbma*	*dálu*	*vihtta*	*bohcco*
Acc	*golbma*	*dálu*	*vihtta*	*bohcco*
Gen	*golmma*	*dálu*	*viđa*	*bohcco*
Ill	*golmma*	*dállui*	*viđa*	*bohccui*
Loc	*golmma*	*dálus*	*viđa*	*bohccos*
Com	*golmmain*	*dáluin*	*viđain*	*bohccuin*
Ess	*golbman*	*dálun*	*vihttan*	*boazun*

A kijelölő jelzős szerkezettől ez a szerkesztésmód tehát abban különbözik, hogy az accusativusban a számnév nominativusi és nem genitivusi alakú.

A lappban a sorszámnevek közül a *nubbi* ’második’ jelzőként úgy ragozódik, mint a jelzői funkciójú *okta* ’egy’ tőszámnév. A többi sorszámnév változatlan marad (Lakó 1986: 80).

A finnhez hasonlóan a lappban is vannak többes számban használatos főnevek (plurale tantum). *Viđat* [NomPl] *heajat* [NomPl] *ledje somát.* ’Az öt esküvő szép volt.’ tkp. [= *ötök esküvők]. Egy példa: ’három (pár) cipő’ (Bartens 1989: 375):

Nom	*golmmat*		*gápmagat*
Acc	*golmmaid*		*gápmagiid*
Gen	*golmmaid*		*gápmagiid*
Ill	*golmmaid(e)*		*gápmagiidda*
Loc	*golmmain*		*gápmagiin*
Com	*golmmaiguin*	~	*gápmagiiguin*
	golmmaid		

Szembetűnő az összes számjelzős szerkezet hasonlósága a finnhez. A különbség abban áll, hogy a finn partitivus helyett genitivus található.

*

A bolgár nyelv azokhoz a nyelvekhez tartozik, amelyekben kötelező a többes szám használata a számnevek után (az *egy* kivételével). A tőszámnevek nem változnak nemben és számban: kivéve *едно* ’egy’ és *две* ’két, kettő’, amely úgy viselkednek, mint melléknevek, és egyeznek számban és nemben a jelzett szóval. Kivételek tehát ebben az esetben az *един, една, едно, едни; два* (hímnemű) és a *две* (nő- és semlegesnemű) tőszámnevek.

Az ’egy’ jelentésű számnév nemben és számban igazodik a főnévhez:

един ученик [mSg] ’egy diák’	*три ученика* [Pl] ’három diák’
една жена [fSg] ’egy nő’	*четири жени* [Pl] ’négy nő’
едно дете [nSg] ’egy gyerek’	*пет деца* [Pl] ’öt gyerek’

4.1.3. Kombinált szerkezetek (kijelölő + mennyiség-, számjelző)

Érdekesek azok a jelzős szerkezetek, amelyek egyaránt tartalmaznak kijelölő és számjelzőt. Ebben a kongruencia típusban érvényesülnek leginkább a szemantikai szempontok.

4.1.3.1. Magyar

A magyar konstrukció következetes abban, hogy a tőszámnevek mellett a jelzős szerkezet minden eleme egyes számban áll. A mutató névmási jelző itt is egyezik a főnévi alaptaggal, a számjelző és a minőségjelző pedig ragozatlan. (Balogh 2000:454).

Nom	*ez a három szép asszony*	*az első két sor*
Acc	*ezt a három szép asszonyt*	*az első két sort*
Gen	*ennek a három szép asszonynak*	*az első két sornak*
Iness	*ebben a három szép asszonyban*	*az első két sorban*
Adess	*ennél a három szép asszonynál*	*az első két sornál*

4.1.3.2. Finn

A számjelzős szerkezetek előtt álló egyedítő, kijelölő jelzők állnak többes számban (szemantikai egyeztetés) (Hakulinen et al. 2004: 609):

	’ez a három szép asszony’
Nom	*nämä kolme kaunista naista*
Acc	*nämä kolme kaunista naista*
Gen	*näiden kolmen kauniin naisen*
Part	*näitä kolmea kaunista naista*
Iness	*näissä kolmessa kauniissa naisessa*
Adess	*näillä kolmella kauniilla naisella*

A következő esetekben alternatív megoldások vannak:

	ritkább a szemantikai egyeztetés (Pl + Sg + Sg):		inkább szabályos jelzős szerkezetek (Sg + Sg + Sg):
Nom	*ensimmäiset kaksi riviä*	~	*kaksi ensimmäistä riviä*
Acc	*ensimmäiset kaksi riviä*	~	*kaksi ensimmäistä riviä*
Gen	*ensimmäisten kahden rivin*	~	*kahden ensimmäisen rivin*
Part	*ensimmäistä kahta riviä*	~	*kahta ensimmäistä riviä*
Iness	*ensimmäisessä kahdessa rivissä*	~	*kahdessa ensimmäisessä rivissä*
Adess	*ensimmäisellä kahdella rivillä*	~	*kahdella ensimmäisellä rivillä*

Összefoglalva:

	Pl + Sg + Sg	Pl + Sg + Sg
Nom	*nämä kaksi riviä*	*ensimmäiset kaksi riviä**
	'ez a két sor'	'az első két sor'
Elat	*näistä kahdesta rivistä*	*ensimmäisestä kahdesta rivistä*
	'ebből a két sorból'	'az első két sorból'
	Pl + Sg + Sg	Sg + Sg + Sg

A Pl + Sg + Sg alakzat még a genitivusban van meg (*ensimmäisten kahden rivin* 'az első két sornak a...'), a függő esetekben tehát mind a három tag egyes számban áll. Ehhez hasonló konstrukciók a következő határozó értékű jelzős szerkezetek: Nom-Acc *vajaat* [Pl] *kolme tuntia* 'nem egészen három órá(t)', de: Gen *vajaan* [Sg] *kolmen tunnin kuluttua* 'nem egészen három óra múlva', Iness *vajaassa* [Sg] *kolmessa tunnissa* 'nem egészen három óra alatt' stb. (Hakulinen et al. 2004: 609–611.)

4.1.3.3. Észt – a finnhez hasonlít:

	'az az öt szép könyv'
Nom	*need viis ilusat raamatut*
Acc	*need viis ilusat raamatut*
Gen	*nende viie ilusa raamatu*
Part	*neid viit ilusa raamatut*
Iness	*nendes viies ilusas raamatus*
Adess	*nendel viiel ilusal raamatul*

	normál		ritkább szemantikai
Nom	*kaks esimest rida*	~	*esimesed kaks rida*
Acc	*kaks esimest rida*	~	*esimesed kaks rida*
Gen	*kahe esimese rea*	~	*esimese kahe rea*
Part	*kahte esimest rida*	~	*esimest kahte rida*
Iness	*kahes esimeses reas*	~	*esimeses kahes reas*
Adess	*kahel esimesel real*	~	*esimesel kahel real*

4.1.3.4. Lapp

Ha a jelzett szónak mennyiség- és minőségjelzője van, a mutató névmás és a számnév ugyanabban az esetben van (Lakó 1986: 125; Bartens 1989: 375):

	’az a	két	sátor’	’ez a	három	gyerek’
Nom	*duot*	*guokte*	*goađi*	*dát*	*golbma*	*máná*
Acc	*duon*	*guovtte*	*goađi*	*dán*	*golmma*	*máná*
Gen	*duon*	*guovtte*	*goađi*	*dán*	*golmma*	*máná*
Ill	*duon*	*guovtte*	*goahtai*	*dán*	*golmma*	*mánnái*
Loc	*duon*	*guovtte*	*goađis*	*dán*	*golmma*	*mánás*
Com	*duoinna*	*guvtiin*	*gođiin*	*dáinna*	*golmmain*	*mánáin*

A kombinált szerkezetben a mutató névmásnak csak a nominativusa fogható föl többes számúnak, mert az egyes és többes szám ebben az esetben azonos. A kérdő névmási kijelölő jelző mutatja, hogy a névmás többes számú: *mat golbma* ’melyik három’ (Bartens 1989: 375). A függő esetek azonban kétség kívül singularisi alakok, így véleményem szerint a konstrukció inkább hasonlít a megfelelő magyar kijelölő jelzős szerkezetekhez *(az a két ház, ez a három gyerek)*.

*

A bolgár nyelvben a kombinált jelzős szerkezetekben, ahol a jelző mutató névmás, számnév és melléknév, a mutató névmási és a melléknévi jelző számban egyezik a főnévvel, és többes számban áll, ha a számnév egynél nagyobb. (Pashov 1999: 344-345.) Például:

тези две хубави момичета [Pl] ’ez a két szép lány’ [tkp. ’ezek’] □ *тези три умни студентки* ’ez a három okos diáklány’

Összegzés

A minőség- és számjelzős szerkezetek a vizsgált rokon nyelvekben nagy különbségeket mutatnak.

a) Ragozatlan melléknevek vannak mindenütt: a magyarban általános, a finnben és az észtben ritka, a lapp viszont „középutat” jelent a magyar és a balti finn között, itt ugyanis a legtöbb melléknév változatlan alakban szerepel a jelzős szerkezetben.

b) A mutató névmási jelző – a lappban a kérdő/vonatkozó névmási jelző is – teljes (magyar, balti finn) vagy félkongruenciában (lapp) van alaptagjával.

c) A számnévi jelző mutatja talán a legnagyobb változatosságot a vizsgált nyelvekben: a magyarban ragozatlan, a finnben és az észtben a nominativus és az accusativus egybeesik, a partitivus és a genitivus viszont különbözik a másik két grammatikai esettől. A lapp eljárás hasonlít a (balti) finnre; a lappban viszont nincs partitivus, de a számnévi jelzős szerkezetben használatos genitivus nagyon emlékeztet a finnségi partitivus használatára. Véleményem szerint e tekintetben areális jelenségről van szó. Ezt erősíti meg a kérdő névmási jelzőnek és alaptagjának viszonya is.

A legrégebbi – és minden rokon nyelvben fellelhető – típus a jelöletlen jelző; ez ui. mindenütt megvan. A névmási/mutató, kérdő/vonatkozó és személyes névmási jelző kongruenciája – a különbségek ellenére is – arra vall, hogy ez a fajta egyezés ugyancsak ősi eredetű. (Vö. Honti 1995.)

4.2. A birtokos jelzős szerkezetek

A birtoklás az emberiség egyik alapvető tapasztalata. Két entitásnak: a birtokosnak és a birtoknak a kapcsolatát testesíti meg. E kapcsolat olyan sokoldalú lehet, hogy bármely két entitás közötti kapcsolatot könnyen birtoklásnak gondolnánk. Ez azonban nem így van, mivel a birtokviszony aszimmetrikus és általában nem lehet felcserélni a két referens szerepet anélkül, hogy a jelentés valamiképpen meg ne változna. A birtoklás önmagában egy eseménytípus, amit minden ember valamilyen formában megél, nyelvi eszközök segítségével ki tud fejezni, tehát közös emberi tapasztalat.

A birtokviszony lehet explicit, amikor mind a birtokos, mind a birtokszó megneveztetik, például: *Péter(nek a) ház**a*** ~ *az **ő** ház**a**, **Péter**nek ház**a** van,* vagy implicit, amikor vagy a birtokos vagy a birtok csak a szövegkörnyezetből derül ki, például: *szőr**ös** (állat), hosszú szőr**ű** (állat)* (vö. Honti 2004).

A birtokviszony négyféleképpen fejezhető ki: a) birtokos jelző (genitivus), b) birtokos személyjel/-rag *(könyvem, könyveim* stb.), c) *habeo*-szerkezet *(van/nincs valamije)*, d) predikáló birtokjel *(valami valakié)*.

A magyarban nincs primer genitivus rag, hanem birtokos jelzőként a nominativus használatos. A birtokviszonyt a birtokszón szereplő személyrag fejezi ki: *a tanár könyve/könyvei – a tanárok könyve/könyvei* (és nem: **a tanárok könyvük/könyveik!)* A

dativus alakú genitivus másodlagos, ám az utána álló birtokszón mindig egyes szám 3. személyű személyrag használatos *a tanárnak a könyve/könyvei – a tanárok könyve/könyvei*. A finnben van genitivus, de a birtokszón – a magyarral ellentétben – nem használatos birtokos személyrag (tehát: *opettajan/opettajien *kirjansa)*. Ugyanígy működik a lapp és az észt (az utóbbiban egyébként sincsenek már birtokos személyragok!).

A birtokos névmás (személynévmás genitivusa) után a birtokszón állhat megfelelő személyű birtokos személyrag: *(az én) könyvem/könyveim,* fi. *minun kirjani.* Igen erősen terjed a személyrag elhagyása: fi. *mun kirja/kirjat,* lp. *mu girji/girjjit,* é. *minu raamat/raamatud.* A finnben és a lappban a birtokos személyragok leginkább a függő esetekben használatosak.

A finnugor nyelvekben a birtokos jelző megelőzi a birtokszót. A finnugor birtokosjelzős szószerkezet szórendje bizonyos mértékig jellemző e nyelvekre (Hajdú 1981: 167), de eltérő az indoeurópai nyelvekben, például angol, német, bolgár, hiszen a legtöbb indoeurópai nyelvben a birtokos jelző, ill névmás a jelzett szó után áll, pl. latin *peccata mundi* [Gen] 'a világ bűnei', *Pater noster* [névmás] 'Miatyánk', de kétféle szerkesztésmóddal akár kétféle sorrend is lehetséges, pl. *the house of the father* [praepositio] vagy *father's house* [affixum] 'az apa háza'.

Ebben a fejezetben csak a birtokos jelzőt tárgyalom: a- és b-pont. A habeo-szerkezetet (c-pont) és a predikatív szerkezet (d-pont) az alany és az állítmány számbeli egyeztetése című fejezetbe került (vö. **5.3.** és **5.4**. pontot).

Birtokos jelző

A birtokos jelzős szerkezet a két alkotó elemnek (birtokos – birtok) az összetartozását fejezi ki. A birtokos jelző szófaja mindig főnév vagy főnévi névmás; pl. *a gyerek babája, az én dolgom.* A birtokos jelzős szintagmában a jelző és az alaptag viszonya fordított: a birtokos jelző ugyanis progresszíve hat a jelzett szó morfológiájára, a többi jelzőfajta (minőségi, kijelölő, számjelző) pedig az alaptag (jelzett szó) elé vetve regresszíve van alárendelve a jelzett szó morfológiai struktúrájának (Karlsson 1977: 370–371.)

A birtokos szerkezet sok szempontból más, mint a többi jelzős szerkezet. A birtokos jelzős szerkezetben az egyeztetés progresszív irányú, míg *a* korábban tárgyalt

minőségjelzős szerkezetben regresszív. De nem csak ez a különbség. A birtokos jelzős szerkezet összetartozást vagy tényleges birtoklási viszonyt fejez ki. Ez lehet tulajdonosi, rész–egész, társadalmi, családi hovatartozás stb.

A birtokviszony a magyarban mindig jelölt viszony. Érdekes módon a birtokos jelzős szerkezetben kötelezően jelen lévő morféma nem a birtokos jelzőn lévő viszonyjelölő rag, hanem a birtokos személyjel, amely a jelzett szón, azaz a birtokon jelenik meg, és funkciója szerint egyezik a birtokos számával és személyével.

A birtokos személyjel önmagában, a birtokos kitétele nélkül is képes jelölni a birtokviszonyt, elsősorban 1. és 2. személyű birtokos esetén *(könyvem, könyved)*. Az egyes szám 3. személyű személyjel ugyanis heterogén, egyes és többes számú és ezen belül bármilyen birtokosra is utalhat, ezért szükséges mellette az aktuális birtokos megjelölése a birtokos jelző segítségével. Többes szám 3. személyű birtokos esetén nincs is teljes (számbeli) egyezés a birtokos és a birtok között: *a fiúk könyve, az ő könyvük*. Ugyancsak nincs egyeztetés – de ez már a személybeli egyeztetésre is kiterjed – akkor, ha a birtokos jelző szerepét a *maga* névmás tölti be: *a magam könyve, a magad könyve.* (Vö. Rácz 1991: 25.) (Történeti szempontból ugyanis a visszaható névmás a *mag* főnév birtokos személyragos alakja, és így párhuzamba állítható pl. *a könyvem ára, a könyved ára* szerkezetekkel!)

*

Az indoeurópai nyelvekben – így a bolgárban is – a birtokos jelzői szerkezetben a birtokost névmás fejezi ki. A magyarban a birtokos névmást – mint ismeretes – a személyjel helyettesíti. Nyelvtani hagyományunk szinte egyöntetű abban a tekintetben, hogy a birtokos személyjelezéssel kapcsolatban egyeztetési jelenségről beszél. Ezek különösen akkor szembetűnők, mikor valamilyen szempontból inkongruens alakokkal van dolgunk (*az emberek háza, az ő házuk, az embereknek van háza/házuk)*.

4.2.1. Magyar

A magyarban a birtokos jelző vagy nominativusi vagy dativusi alakú. A két variáns általában egyenértékű: pl.: *Péter kalapja* [’Péter’-NomSg ’kalap’-Px3Sg] ~ *Péternek a kalapja* [’Péter’-DatSg ’kalap’-Px3Sg].

Bereczkire hivatkozva Honti „izafet” terminussal nevezi meg a birtokos jelzős szerkezetek fenti formáját, tehát azt a szerkezetet, amelyben a birtokos jelző nem

személyes névmás, hanem főnév, amely után a birtokszó személyjelet kap, pl. *a ház teteje, a háznak a teteje* (Honti 2005: 452).

A szoros birtokos jelzős szerkezetben, ahol a birtokos jelző megelőzi a birtokszót, s ez nem kap külön hangsúlyt, a számbeli inkongruencia érvényesül, ha a birtokos jelző többes szám 3. személyű. Ha a birtokos jelző többes számú főnév, a birtokszón egyes szám 3. személyű személyjel utal rá: *az emberek háza* [’ember’-NomPl ’ház’-Px3Sg] vagy *az embereknek a háza* [’ember’-DatPl ’ház’-Px3Sg].

A birtokos személyragok a személyes névmások jelöletlen genitivusával együtt birtokos jelzős szerkezetet alkotnak. A jelzett szóhoz mindig a megfelelő személyű birtokos személyrag járul: *A(z én) lakásom új. A(z ő) lakása új. A(z ő) lakásuk új.* Ha viszont a birtokost nem főnév, hanem személyes névmás jelöli, akkor az előzőkhöz képest fordított az inkongruencia: *az ő házuk* [’ő’-NomSg ’ház’-Px3Pl], nem pedig *az *ők lakásuk új.* – A bemutatott számbeli inkongruencia mindenekelőtt a redundancia elkerülésére való törekvésből fakad: a szoros birtokos szerkezetben fölösleges a birtokos többségét kétszeresen megjelölni.

Lotz János (idézi Rácz 1991: 43) így nyilatkozik arról, hogy miért jelentkezik kétféle formában az inkongruencia: „A névmási szerkezeteknél (tehát az *ő házuk* féléknél) a személyragos alak az alapalak és a névmási jelző a hozzáadott, nem szükségszerű elem. A *k* elem tehát a nem kötelező helyzetben nem ismétlődik meg. A főnévi szerkezeteknél (*az emberek háza* típusban) a birtokos száma mindenképpen megjelölendő, itt meg a birtokszón válik fölöslegessé a *k* morféma megismétlődése.”

4.2.2. Finn

A finn nyelvben a magyarhoz hasonlóan a birtokos személyét személyragok jelölik a birtokszón. Az egyes és a többes szám 3. személyének ragja azonos. A finnben, akárcsak a magyarban, egyes és többes szám 3. személyben a számbeli inkongruencia érvényesül:

minun kirjani	’én’-GenSg ’könyv’-Px1Sg		
sinun kirjasi	’te’-GenSg ’könyv’-Px2Sg		
*hänen kirja**nsa***	’ő’-GenSg ’könyv’-Px3Sg	*az **ő** könyve*	’ő’-NomSg ’könyv’-Px3Sg
meidän kirjamme	’mi’-GenPl ’könyv’-Px1Pl		
teidän kirjanne	’ti’-GenPl ’könyv’-Px2Pl		
*heidän kirja**nsa***	’ők’-GenPl ’könyv’-Px3Sg	*az **ő** könyvük*	’ő’-NomSg ’könyv’-Px3Pl

A személyes névmások genitivusának használata csak a 3. személyben kötelező, a nélkül ugyanis az alakok teljesen egybeesnének. Nem használatos az egyes szám 3. személyű birtokos személyrag azokban a szerkezetekben, amelyekben a birtokos nem személyes névmás, pl. *sedän lapsi* [’nagybácsi’-GenSg ’gyerek’-NomSg]. A birtokviszonyt a finnben tehát külön esetrag, a genitivus fejezi ki, s minthogy ennek van ragja, nincs szükség arra, hogy a birtokon kitegyék a 3. személyű birtokos személyragot (ISK 1237).

Érdekes módon alakult a birtokos szerkezet újabban a beszélt nyelvben. Az irodalmi *minun kirjani* és *kirjani* mellett a beszélt nyelvben megtalálhatók megfelelő birtokos személyrag nélküli *minun/mun kirja* variánsok (Karlsson 1977: 375). A *hänen kirja**nsa*** és a *heidän kirja**nsa*** mellett a beszélt nyelvben használják a nem egyeztetett típusokat is: *hänen kirja ~ sen kirja, heidän kirja ~ niiden kirja.* Az 1970-es és az 1990-es években végzett kutatások alapján megállapítható, hogy a *mun kirja* vált a leggyakrabban használt birtokos kifejezéssé, aránya a 70-es évekbeli 32,1%-ról húsz év alatt 66,7%-ra nőtt (ISK 1242).

A finnben a két toldalékfajta, a birtokos személyrag és az esetrag fordított sorrendben kapcsolódik, mint a magyarban. A finnben a birtokos személyrag követi az esetragot: *kirja|ssa|**ni*** - *könyv|**em**|ben.* Ha a birtokos névmás és a birtokszó közé minőségjelző ékelődik, a jelző nem kap birtokos ragot: *minun piene-ssa auto-ssa*-**ni** (Karlsson 1977: 367.)

A finn nyelvben sokszor nem fejezhető ki különbség a birtok egyes és többes száma (egy és több birtok) között: *serkkuni* ’unokatestvérem, unokatestvéreim’. Bizonyos esetekben csak a jelzős vagy predikatív szerkezetekből derül ki a különbség: *pieni serkkuni* ’kis unokatestvérem’ – *piene**t** serkkuni* ’kis unokatestvéreim’, *serkkuni asuu maalla* ’az unokatestvérem vidéken lakik’ – *serkkuni asu**vat** maalla* ’az unokatestvéreim vidéken laknak.’

4.2.3. Észt

A genitivus a mondatban birtokos jelző, pl. *poisi raamat* ’a fiú könyve’ (Erelt 1993: 120–121). Az észt nyelvben nincsen birtokos személyragozás. A személynévmási birtokos genitivusban van, a birtok pedig Sg/Pl nominativusban, attól függően, hogy hány birtokról van szó: *minu raamat* ’az én könyvem’– *minu raamatud* ’az én

könyveim'. A birtokos jelzős szerkezetben a birtokos és a cselekvő személyének egyezése esetén a birtokviszonyt az *oma* névmás fejezi ki. Ha a birtokos névmás nem kap hangsúlyt a mondatban, akkor nominativusban áll: *Tõnu töötab **oma** aias.* 'Tõnu a kertjében dolgozik.' Az *oma* névmást viszont egyeztetjük a jelzett szóval, ha a névmás hangsúlyos: *Tõnu töötab **omas aias**.* 'Tõnu **a saját kertjében** dolgozik.' (Vö. Erelt 1993: 204–205, 2003: 47; Kippasto – Nagy 2002: 191.)

4.2.4. Lapp

A birtokos kifejezésére a lapp nyelvben is van külön eset, a genitivus, de gyakori az is, – a finnhez hasonlóan – hogy a birtokviszony a birtokost jelentő szón jelöletlen, és a birtokos jele – a birtokos személyjel – a birtokszóhoz járul (Lakó 1986:128).

1) Ha a birtokos jelző főnév (főnévi szerepben használt melléknév) vagy névmás, akkor ezek genitivusban állnak, pl.: *čeazi dállu* ['nagybácsi'-GenSg 'ház'-NomSg] 'a nagybácsi háza', *mu dállu* ['én'-GenSg 'ház'-NomSg] 'az én házam'. A birtokos jelző esete tehát a genitivus, amely elsősorban a birtokviszony jelölésére szolgál, ha a birtokos főnév, a birtokviszony a birtokszón jelöletlen (Nielsen 1979: 311; Lakó 1986: 129.)

Ha viszont a birtokos személyes névmás, akkor két eset lehetséges (Nielsen 1979: 364; Lakó 1986: 129):

a) Ha a birtokos alanya a mondatnak, akkor a birtokviszony – a személyes névmás genitivusán kívül vagy ilyen genitivus nélkül – a birtokszón van jelölve, mégpedig birtokos személyragokkal, amelyek a birtokszóhoz járulva a birtokos személyét és számát is jelölik:

Aila	*gopmirdasttii*	*oaivvis*	*ja*	*luittii*	*sin*	*sisa.*
'Aila'	'lehajt'	'fej'	'és '	'enged'	'ők'	'be'
-NomSg	-PrtVx3Sg	-AccSg-Px3Sg		-PrtVx3Sg	-Acc	

Aila lehajtotta a fejét és beengedte őket (Paltto 1981: 52) – alany 'Aila' = birtokos.

Nuorat	*nulle*	*gápmiideaset*	*feaskarii*	*buriid*	*Dábiid*	*mealdi.*
'fiatal'	'levet'	'cipő'	'előszoba'	'jó'	'szokás'	'szerint'
-NomPl	-PrtVx3Pl	-AccPl-Px3Pl	-IllSg	-GenPl	-GenPl	

A fiatalok levetették cipőjüket az előszobában jó szokások szerint (Paltto 1981: 52) – alany 'fiatalok' = birtokos.

Si	*vurde*	*diibmabeali*	*ja*	*háleštedje*	*dan*	*Botta*
’ők’	’vár’	’félóra’	’és’	’beszélget’	’az’	’idő’
-NomPl	-PrtVx3Pl	-AccSg		-PrtVx3Pl	-AccSg	-AccSg

sámesearvviset	*ulbmila*	*birra.*
’számi társaság’	’cél’	’-ról, felől’
-Px3Pl	-GenSg	

Ők vártak egy fél órát és beszélgettek addig társaságuk céljáról (Paltto 1981: 52) – alany ’ők’ = birtokos.

Nuorat	*Vuođđudeamen*	*guvloseaset*	*sámesearvvi.*
’fiatal’	’alapít’	’vidék’	’számi társaság’
-NomPl	-ActEss	-IllSg-Px3Pl	-AccSg

A fiatalok alapítani akartak vidékükön egy számi társaságot (Paltto 1981: 50) – alany ’fiatalok’ = birtokos.

b) Ha a birtokos nem (logikai) alanya a mondatnak, akkor a birtokviszony a birtokszón jelöletlen:

Ovla	*ásai*	*Goarggot-gili*	*Ravddas*
’Ovla’	’lakik’	’Goarggot-falu’	’szél’
-NomSg	-PrtVx3Sg	-GenSg	-LocSg

Ja	*nuorat*	*ožžo*	*garvvašit*	*Čakčastánžžiid*
’és’	’fiatal’	’kap’	’kerülget’	’ősz’-’sár, tócsa’
	-NomPl	-PrtVx3Pl	-Inf	-AccPl

ovdalgo	*besse*	*su*	*čappa*	*dálu*	*lusa.*
’mielőtt’	’eljut’	’ő’	’szép’	’ház’	’-hoz’
	-PrtVx3Pl	-GenSg	-NomSg	-GenSg	

’Ovla Goarggot-falu szélén lakott és a fiatalok kerülgethették az őszi tócsákat, amíg eljutottak az ő [Ovla] szép házáig’ (Paltto 1981: 52) – alany ’fiatalok’ ≠ birtokos ’Ovla’.

Don	*váldat*	*(du)*	*gusat.*
’te’	’elvesz’-PrsVx2Sg	’te’-GenSg	’tehén’-Acc-GenSgPx2Sg

’Elveszed a tehenedet.’

Mon	*gohčun*	*Du*	*váldit*	*(du)*	*gusat.*
’én’	’kér’	’te’	’elvesz’	’te’	’tehén’
	-PrsVx1Sg	-Acc-GenSg	-Inf	-GenSg	-Acc-GenSgPx2Sg

’Megkérlek, hogy vedd el a tehenedet’ (Nielsen 1979: 117).

2) Ha a beszélő a birtokviszonyt nyomatékosan akarja kifejezni, akkor a személyes névmás genitivusa helyett, avagy közvetlenül azután a megfelelő visszaható névmás genitivusát használja. Ilyenkor a birtokszóhoz nem járul birtokos személyrag, például:

Don	*váldat*	*(du)*	*jiežat*	*gusa.*
’te’	’elvesz’	’te’	’saját’	’tehén’
	-PrsVx2Sg	-GenSg	-GenSgPx2Sg	-Acc-GenSg

’(Te) elveszed a (te) saját tehenedet’ (Nielsen 1979: 117; Lakó 1986: 129). Ez a jelenség hasonlít az észt megoldáshoz (ld. fent).

*

A bolgár nyelvben a *на* viszonyszó (tkp. valakinek) segítségével fejezik ki a birtokviszonyt. A magyar szerkezet bolgár megfelelőjében a szórend a magyarral ellentétes, a birtokos és a birtok fordított sorrendben következik a mondatban (Hubenova-Szondi 1982: 17). Lássuk a következő mondatot és magyar jelentését: *Стаята* [fSg] *на Кристиан* [NomSg] *е* [Vx3Sg] *хубава* [fSg]. ’Krisztián(nak a) szobája szép.’ A bolgárban a több birtok esetén is a létige többes 3. személyét használják, mert az ige a birtok számával egyezik! *Книгите на Кристиан са скъпи* ’Krisztiánnak a könyvei drágák’. A birtokviszonyt a bolgár nyelvben tehát a *на* viszonyszóval fejezik ki. A *на* viszonyszó mindig a birtokos előtt áll, és sokszor (ismert birtok esetén) a magyar *é*-birtokjelnek felel meg (Hubenova- Szondi 1982: 17).

A bolgárban nincs birtokos személyragozás, a főnevek tehát nem kaphatnak birtokos személyragot, így csak a birtokos névmás jelzi a birtokos személyét. Megkülönböztetünk teljes és rövid alakot. A birtokos névmás teljes alakja hasonlít a melléknevekre, tehát a neme és száma igazodik a főnévhez. (Vö. Pasov 1999: 102.) Ha a birtokos jelzős szerkezet alanyi szerepet tölt be a mondatban, határozott névelős

toldalékot (végartikulus) is kap. (Vö. Pasov 1999: 102.) Lássunk ezekre néhány példát: *мой речник* 'az én szótáram', *Моят речник* е хубав.' A szótáram szép.', | *моя роза* 'az én rózsám', *Моята роза* е жълта. 'A rózsám sárga.'

A habeo-szerkezeteket és a predikáló birtokos szerkezeteket a predikatív szerkezetek című fejezetben tárgyalom a **5.3.** és **5.4.** pontban.

Összegzés

Birtokos jelzős szerk.

	birtokos	Birtok
magyar	Nom/Dat	Px3Sg
finn	Gen	Nom
észt	Gen	Nom
lapp	Gen	Nom

Végezetül **néhány következtetés** vonható le a birtokos szerkezetek történetére a vizsgált nyelvekben.

a) A magyarhoz hasonló jelölt („izafet") birtokos szerkezetnek *(a tanár könyve)*, ha esetleg lett volna is ilyen a korai közfinnben, ma már nincs nyoma az utódnyelvekben (többek között finn, észt, lapp) (fi. *opettajan kirja,* é. *õpetaja raamat,* lp. *oahpaheaddji girji*). A mordvinban még ma is általános a személyraggal jelölt birtokos, bár a birtokon jelentkező birtokos személyragok mellett az abszolút ragozás határozott formái is egyre gyakoribbak (Keresztes László szóbeli közlése alapján).

b) A névmási birtokos szerkezetekben a személyragok (m. *könyvem,* fi. *kirjani*) használata fokozatosan szorul háttérbe: az észtben eltűntek a birtokos személyragok *(minu raamat)*, a finn köznyelvben *(mun kirja),* de főként a lappban *(mu girji)* is háttérbe szorult. A jelenség okának az a) pontbeli szerkezetek analógiáját gyaníthatjuk. A birtokos személyragok használata ma még gyakrabban megvan az esetragos formákban (fi. *kirjassani* 'könyvemben', lp. *goađistan* 'sátramban'). A bolgár nyelvben a főnevek nem kaphatnak birtokos személyragot, így csak a birtokos névmás jelzi a birtokos személyét. Megkülönböztetünk teljes és rövid alakot. A birtokos névmás teljes alakja hasonlít a melléknevekre, tehát a neme és száma igazodik a főnévhez. A birtokos névmás rövid alakjai jellemzőek az élő beszédre így gyakrabban használják, mint a teljes alakokat, amelyek hangsúlyosok.

4.3. Az értelmező jelzős szerkezetek egyeztetése

Az attributív jelzős szerkezettel ellentétben az értelmező jelzős szerkezetben az alaptag nem regresszív, hanem progresszív irányban hat.

Az értelmező mindig alaptagja, az értelmezett szó után áll, vele szám, viszonyrag (esetleg birtokjel), névutó tekintetében is megegyezik. Az értelmező és az értelmezett között tehát számbeli és esetbeli egyezés, egyeztetés van. Az értelmező jelző – a beszédben – rendszerint szünettel különül el az értelmezett szavától, a szerkezetnek két hangsúlya van. Az értelmező utólag értelmezi a jelzett szóban megjelölt dolgot minőségi, mennyiségi jegyének, birtokosának vagy a vele azonosított dolognak a megnevezésével. Ennek alapján az értelmezőt a nyelvtani hagyomány a jelzőkhöz sorolja, hiszen a minőség, mennyiség és a birtokos megjelölése a jelzők alapvető funkciójához köthető. A jelzős szerkezethez közelíti az értelmezős szerkezetet az a tulajdonsága is, hogy alany–állítmány szerkezetből levezethető, illetve azzá átalakítható (Balogh 2000: 457; Keszler 2002: 223).

Az értelmező státusza megosztja a nyelvészek véleményét, a magyar értelmező valóban jelző-e vagy azonosító mondatrész. Bizonyos nyelvtanokban csak értelmezőnek nevezik és nem értelmező jelzőnek. A Magyar Grammatikában, a tartalomjegyzékben (év és lapszám) úgy szerepel, mint a „Jelző és az értelmező”, azaz közel áll a jelzőhöz, de nem tipikus jelző. A Magyar Grammatika inkább értelmező szerkezetről beszél. Talán az bonyolítja a helyzetet, hogy az értelmezőnek két alapvető típusát szokták megkülönböztetni: a hátravetett jelzőt, azaz a jelzős szerkezetből eredeztethető értelmezős szerkezetet és az azonosító értelmezőt, az appozíciót. Érdekes módon a legtöbb külföldi nyelvtan (angol, francia, bolgár, finn, lapp) csak az appozíciót említi meg.

Bár a nyelvtanok az értelmezőt leginkább a jelzős, tehát az alárendelő szerkezetek között tárgyalják, a szakirodalomban nincs egységes megítélés arra nézve, hogy az értelmező szerkezetet valóban alárendelő szószerkezetnek és jelzőnek kell-e tekinteni. (Balogh 2000: 458-462; Károly 1978: 46-50.)

A következő probléma az, hogy a hátravetett jelző valóban jelző-e vagy kifejtő magyarázó mellérendelés. A *Vettem csizmát, pirosat* az egyik leggyakrabban idézett példa a szakirodalomban. Balogh Judit a következő értelmezést adja az értelmező jelző kialakulására: A *csizmát, pirosat* szókapcsolatban *a pirosat* tag a *piros csizmát*

szerkezettel egyenértékű, vagyis „eredetileg” ennek felel meg, ezt rövidíti: *Vettem csizmát, piros csizmát*, amelyben a két tag (a két *csizmát*) viszonya ugyancsak azonosító, így az azonosító, kifejtő magyarázó mellérendelés kötőszavai közéjük is betehetők *(csizmát, mégpedig piros csizmát)*. Csakhogy a redundáns szóismétlés elkerülésére az említett szerkezetben is bekövetkezik a jelzős szerkezet természetes redukciója, így a (második helyen szereplő) jelzett szó eltűnik a jelző mellől, és a jelző felveszi annak jelentését, funkciójelölő végződéseit, mondatrészi szerepét. Tehát valójában nem jelző többé, hanem csak ún. „hátravetett” jelző, szintaktikailag azonban a jelzett szóval azonos minőségű megismételt mondatrész, vagyis a vizsgált szerkezetben tárgy (Balogh 2000: 457). Az ilyen szerkezetekben az értelmező jelző általában hangsúlyos, pl. *Barackot akarok, szépet.* | *Szép barackot akarok.* A melléknév értelmezős szerkezetekben úgy viselkedik, mint egy főnév, és esetben és számban egyezik a főnévvel. (Moravcsik 1988:96.) Véleményem szerint tehát itt mindenképpen beszélhetünk egyeztetésről.

4.3.1. Magyar

Az értelmezős szerkezeteknek két alapvető típusát szokták megkülönböztetni (Keszler 2002: 223). Az első típus az úgynevezett hátravetett jelző, azaz a jelzős szerkezetnek megfelelő értelmezős szerkezet: *Egyél zöldséget, sokat!* Az értelmező másik típusa az azonosító értelmező: *Pista, a barátom holnap indul Afrikába.* Most csak az első típusú értelmező jelzős szerkezeteket tárgyalom. Az értelmező jelzőnek ezt a típusát mindig át tudjuk alakítani, elöl álló jelzővé: *Jött a kocsi, a piros.* → *Jött a piros kocsi. Vettem rózsát, sárgát.* → *Vettem sárga rózsát. Igyál teát, sokat!* → *Igyál sok teát!*

A hátravetett, azaz a minősítő értelmező jelző háromféle lehet (MMNy 1991: 351–358):

1) Minőség- és kijelölő jelzőnek megfelelő értelmező: *Vettem csizmát, pirosat. Láttál rigót, sárga csőrűt? Hadd olvassam el az újságot, a tegnapit.*

2) Mennyiségjelzőnek megfelelő értelmező, pl: *Egyél almát, sokat! Vigyél magaddal újságot, jó sokat! Letöröltem a polcot ronggyal, kettővel is.*

3) Birtokos jelzőnek megfelelő értelmező: *Elkértem a könyvet, a Jóskáét. Írj tollal, az enyémmel!* Ez az értelmezőfajta mindig tartalmaz *-é* birtokjelet, vagy a birtokjeles főnévnek megfelelő személyes névmás *(enyém, tiéd)* tölti be ezt a szerepet.

Az értelmező jelző leginkább a beszélt nyelvre jellemző, amikor a beszélő szeretné pontosítani a tárgy jelentését, róla bővebb információt adni vagy szűkíteni azt. Ezzel hatékonyabbá teszi a közlést a recipiens számára. Sőt, a költészetben a rímeknél is gyakori. (Vö. Móricz Zsigmond versikéjét: *Meg is számol Mehemed háromféle tehenet: fehéret, feketét és tarkát...*). A melléknév értelmezős szerkezetekben úgy viselkedik, mint egy főnév, és esetben egyezik a főnévvel. Ha viszont attributív helyzetben van, a melléknév természetesen nem egyezhet.

A finn, az észt és a lapp szakirodalom főleg az azonosító értelmező szerkezetekkel foglalkozik. Mivel nem találtam megfelelő értelmező jelzős szerkezeteket sem a finn, sem az észt nyelvben, így segítséget kértem a finn, illetve az észt lektortól e jelenségek fordításában és értelmezésében. Tőlük megtudtam, hogy nyelveikben ezek a szerkezetek nem ismeretlenek, de tulajdonképpen a beszélt nyelvben nem használatosak: észt **Las ma loen ka ajalehte, seda eilset.* 'Hadd olvassam el én is az újságot, ezt a tegnapit!'

4.3.2. Finn

A finn nyelvben az értelmezős szerkezetek helyett az attributív szerkezeteket használják, ez sokkal természetesebb kifejezési mód a finnek számára (P. Laihonen szíves szóbeli közlése): *Syö paljon omenaa/omenoita*! 'Egyél sok almát!', *Anna minun lukea (se) eilinen lehti***.** 'Hadd olvassam a tegnapi újságot!', *Ota mukaasi paljon lehtiä!* vagy *Ota mukaasi lehtiä ja ota paljon!* 'Vigyél magaddal sok újságot!'

4.3.3. Észt

Ma ostsin saapad, need punased. 'Megvettem a csizmát, a pirosat.' Ez a közlés akkor lehetséges, ha mind a két fél – a közlő és a hallgató – az előzetes beszélgetés alapján már tudja, hogy miről van szó (K. Ausmees szíves szóbeli közlése). *Egyél almát, sokat!* inkább a következő mondatokkal lehet kifejezni, amelyekben természetesen nem beszélhetünk egyeztetésről.: *Söö õuna/juurvilja! Kohe palju!* vagy *Söö õuna/juurvilja! Ja palju!* 'Egyél almát/zöldséget! Jó sokat!'(Peneva 2007: 89.)

4.3.4. Lapp

A lappban sem találtam appozíció helyzetű melléknévi jelzőt. A *Runne, min boarráseamos beana* ’Runne, a mi legöregebb kutyánk’ ~ *Runnes, min boarráseamos beatnagis* ’Runnénak, a mi legöregebb kutyánknak’ (Sammallahti 2005: 157) -féle szerkezetekből ítélve azonban igen valószínű, hogy a hátravetett jelzői melléknév főnévként ragozódik. (Peneva 2007: 89.)

*

A bolgár nyelvben sem gyakori a hátravetett értelmezős szerkezet használata. Sokkal természetesebb kifejezési mód az attributív szerkezet: *Взех си изпитите, всичките*. ’Letettem a vizsgákat, az összeset.’, *Взех си всичките изпити.* ’Letettem az összes vizsgát’. Ha valóban utólag szükséges pontosítani, szűkíteni vagy hangsúlyosabbá tenni a főnevet, a beszédgyakorlatban a következő szerkezet használható: *Дай ми книгата, тази червената*! ’Add ide a könyvet, azt a pirosat!’ Mivel a beszélő rámutat a könyvre, a mutató névmás használata kötelező.

Összegzés. A vizsgált nyelvek közül az értelmező jelzős szerkezetek – véleményem szerint – a magyar nyelvben a gyakoribbak. Az értelmező jelző a jelzett szó után áll, ilyenkor főnévi szerepű, így főnévként ragozódik, például: *Add ide a könyvet, a vastagot.* A finn, az észt és a bolgár nyelvekben e szerkezetek helyett inkább vagy az attributív jelzős szerkezeteket használják, vagy más, hangsúlyos szerkezetet, mert az ő szemléletük szerint ez sokkal természetesebb kifejezési mód.

5. Az alany és az állítmány számbeli egyeztetése (predikatív szerkezetek)

Az előző fejezetben bemutattam a jelző és a jelzett szó közötti egyeztetést. Az egyeztetés csak alaki lehet, és mondhatjuk, hogy más, mint az egyeztetés az alany és az állítmány között. Sokkal statikusabb, mert a jelző számbeli, nembeli és esetbeli egyezése a jelzett szóval olyan tényezők, mint a főnév szemantikája vagy helye a mondatban nem befolyásolják az egyeztetést (Corbett 2006: 133).

A **3.4.** pontban tisztáztam a grammatikai és az értelmi egyeztetés mechanizmusát és felsoroltam azokat a lexikális jelenségeket, amelyek Corbett (2006:154) szerint hozzájárulhatnak az értelmi egyeztetéshez.

Az alany és az állítmány egyeztetése jól kutatott és érdekes terület, mert különböző morfo-szintaktikai tényezők hozzájárulhatnak az értelmi egyeztetéshez, amely tulajdonképpen alaki inkongruencia és más kategóriák szerepelnek az egyeztetési folyamatban. Beszélhetünk számbeli, személybeli és – a grammatikai nemmel rendelkező nyelvekben – nembeli egyeztetésről. (Vö. Wechsler 2003: 14)

5.1. Az igei állítmány egyeztetése egy alannyal (egy alany – állítmány)

Ebben a fejezetben az egy alanyból és egy állítmányból álló (tő)mondatokat vizsgálom. A jelen fejezet tárgya tehát a számbeli egyeztetés a finnugor nyelvekben, ezért szükségesnek éreztem először is tisztázni az egyes szám használatát a magyar nyelvben.

A grammatikai szám olyan kategória, mellyel a nyelvek nagy része rendelkezik. A névszói számjelöléssel rendelkező nyelvekben a számjelölés ugyan a főnevek inherens tulajdonsága, a szám megkülönböztethetősége azonban nem érvényes minden főnévre. (Vö. Corbett 2000: 51.)

A számjelölés elsődlegesen morfoszintaktikai sajátosság (mely az egyeztetésben jut kifejeződésre, függetlenül attól, hogy a szám a névszón vagy a névszói csoporton

jelölve van-e vagy sem), de lehet morfoszemantikai tulajdonság is (ha a névszón vagy a névszói csoporton megjelenik, de nem érint más mondatrészeket).

Mielőtt elkezdeném tárgyalni a számbeli egyeztetést, szükségesnek éreztem megemlíteni a „numerus absolutus / indefinitus" szerepét a magyar nyelvben. Bizonyos egyeztetési sajátosságokat lehet megmagyarázni ezzel a jelenséggel a magyar nyelvben. A „numerus absolutus", „numerus indefinitus" terminussal szokás megnevezni az egyes számú alakok többes számú használatát határozatlan mennyiség jelölésére (Ravila 1935, 1941). Ravila szerint a 'numerus absolutus' már az alapnyelvben létezett, és jellemző a legtöbb uráli nyelvre. (Ravila 1935: 49, 1941: 2–3). Ez a szemlélet, az eredeti numerus absolutus Fokos-Fuchs D. szerint megmaradt az uráli nyelvekben. Így például a többséget jelentő számnevek után, a páros testrészek és a hozzájuk tartozó ruhadarabok után, továbbá állat-, gyümölcs-, virág- és népnevekkel a magyar nyelv egyes számot használ (vö. Fokos-Fuchs D. [1962]; Honti 1995). Az egyes szám kedveltsége arra enged következtetni, hogy a magyar anyanyelvű mintha nagy(obb) egységben látná a dolgokat, inkább kategóriákban gondolkodna. Általában egyes számot használunk akkor is, ha több birtokosnak egy-egy birtokáról van szó, pl *a házak teteje*. Halmozott egyes számú alanyok esetén is általában egyes számú állítmányt használunk, pl. *A fiú és a lány megérkezett.*. Az indoeurópai nyelvekben ilyenkor természetes a többes szám használata.

A singulare tantumról és a 'numerus absolutus' jelentéséről a magyar nyelvben legutóbb H. Varga értekezett. Az egyes szám használata a magyarban külön szemlétetre vall, külön világnézetre utal. (Vö. H. Varga 2012.)

5.1.1. Az igei állítmány grammatikai (nyelvtani) egyeztetése

A számbeli egyeztetés fő szabálya az, hogy ha az alany egyes számú, az állítmány is egyes számba kerül; ha pedig az alany többes számú, az állítmány is többes számú lesz. (MMNy 1991: 249.) Ez a szabály egyaránt vonatkozik a magyar, a finn, az észt, és a lapp nyelvre is.

A következő példák különösebb magyarázat nélkül önmagukért beszélnek:

5.1.1.1. Magyar

A német diák [NomSg] *a tévét nézte* [Vx3Sg]**. –**
A német diákok [NomPl] *a tévét nézték* [Vx3Pl]**.**

5.1.1.2. Finn

Lapsi [NomSg] *leikkii* [Vx3Sg] *pihalla.* 'A gyerek az udvaron játszik'. –
Lapset [NomPl] *leikkivät* [Vx3Pl] *pihalla.* 'A gyerekek az udvaron játszanak.'

De: *Lapsia* [PartPl] *leikkii* [Vx3Sg] *pihalla* vagy gyakrabban *Pihalla leikkii lapsia.* 'Gyerekek játszanak az udvaron.' Ebben a mondatban inkongruencia mutatkozik: többes számú alannyal egyes állítmány van! Ennek oka az, hogy az alany "részleges", határozatlan, és nem meghatározott számú gyerekekről van szó, így az alany többes partitivusban van; az ilyen alany elől hiányzik egy részt jelentő főnév, pl. *joukko* 'egy csoport' *lapsia* 'gyerekből', ezért a finn kogníció ezzel a hiányzó, odaérthető főnévi alannyal egyezteti az állítmányt, így ezért mellette az állítmány csak egyes számban lehet (Vilkuna 1996: 116, 156–157). Többes partitivus mint alany akkor lehetséges, ha az egzisztenciális mondatnak (eksistentiaalilause, e-lause) az alanya. Ilyen típusú mondatokban az alany nem pontosan meghatározott mennyiséget vagy számot fejez ki, mint például *Pihalla on poikia.* 'Fiúk vannak az udvaron.' (határozatlan) *Lapissa asuu saamelaisia.* 'Lappok élnek Lappföldön' (rajtuk kívül mások is, pl. finnek is, másrészt lappok élnek Helsinkiben is). *Pysäkillä seisoi ihmisiä.* 'Emberek álltak a buszmegállóban'. Ilyenkor az állítmány csak egyes számban állhat. Az egzisztenciális mondatnak a lényege az, hogy állítmányának jelentése 'valahol van/létezik valami', vagy ezzel helyettesíthető egyéb ige. A mondat alanya, amely ismeretlen, határozatlan, amelyről korábban nem beszéltünk. Az ige csak intranzitív lehet. Általában a következő igék jellemzőek az ilyen típusú mondatokban: *olla* 'van', *asua* 'lakik'*, istua* 'ül'*, seisoa* 'áll'*, näkyä* 'látszik'*, tulla* 'jön'*, syntyä* 'születik'*, löytyä* 'található'...(Vilkuna 1996: 116). Vilkuna szerint a tipikus egzisztenciális mondat szórendje AdvP+VP+NP. *Torille oli kokoontunut* [Vx3Sg] *ihmisiä* [PartPl]**.** 'A piacon emberek gyűltek össze.' *Torille oli kokoontunut* [Vx3Sg] *kansaa* [PartSg]**.** 'A piacon tömeg jött össze.' (Kollektív értelemben a *kansa* 'nép, tömeg' egyes számban használatos.) (Vö. Hakulinen – Karlsson 1979: 95–97.)

5.1.1.3. Észt

Auto [NomSg] *sõitis* [Vx3Sg] *linna.* 'Az autó a városba ment.'
Autod [NomPl] *sõitsid* [Vx3Pl] *linna.* 'Az autók a városba mentek.'
(Vö. Erelt 2000: 362; Kerge 2001: 50)

5.1.1.4. Lapp

Mu dállu [NomSg] *lea* [Vx3Sg] *váre duohken.* 'A az én házam a hegy mögött van.' (Lakó 1986: 121.), *Dohko bođii* [Vx3Sg] *Máhtte* [NomSg]. 'Oda ment Máhtte.', *Máret* [NomSg] *oinnii* [Vx3Sg] *Máhte.* 'Máret meglátta Máhttét.' (Sammallahti 2005: 42) ~ *Doppe lávus mánat* [NomPl] *orrot* [Vx3Pl] *čađat.* 'A gyerekek állandóan ott a nyári sátorban vannak.' (Lakó 1986: 121.), *Olbmot* [NomPl] *dánso* [Vx3Pl] *boares dánssaid.* 'Az emberek régi táncokat jártak.' (Sammallahti 2005: 45.), *Nuorat* [NomPl] *čohkanedje, gehčče* [Vx3Pl] *birraseaset.* 'A fiatalok leültek, körülnéztek.' (Paltto1981: 53.)

*

A bolgár nyelvben is, mint a magyar, finn, észt, lapp nyelvben az egyes számú alany egyes számú állítmányt vesz fel, a többes számú alanyhoz többes számú állítmány igazodik: *Детето* [NomSg] *отиде* [Vx3Sg] *на училище*.' A gyerek az iskolába ment.', *Децата* [NomPl] *отидоха* [Vx3Pl] *на училище*. 'A gyerekek az iskolába mentek.' (Pashov1999: 262–263; Popov 1998: 145.)

5.1.2. Az állítmány értelmi egyeztetése

Az értelmi egyeztetés esetén azonban a NSg – VSg; NPl – VPl szabály módosul. A grammatikai inkongruencia esetében szemantikai szempontok érvényesülnek.

5.1.2.1. Magyar

Az értelmi egyeztetés nem az alany alakjához, hanem a jelentéséhez alkalmazkodik. Ha az alany formailag többes számú (tulajdonnév), de egy fogalmat jelöl, akkor egyes számba tesszük az állítmányt. Elsősorban a magyar nyelvhasználatban földrajzi nevek, országnevek, intézménynevek, könyvek, újságok címei fordulnak elő ilyen alanyként. A magyar plurale tantumok szemantikai osztályzását legutóbb H. Varga végezte el (vö. H. Varga 2011): *Az Amerikai Egyesült Államok* [NomPl] *csatlakozott* [Vx3Sg] *a javaslathoz. Megjelent* [Vx3Sg] *a Vasárnapi Hírek* [NomPl]. *Tom Sawyer kalandjai*

[NomPl] *1836-ban jelent meg.* [Vx3Sg] - *Az Egyesült Államok* [NomPl] *nem ismerte el* [Vx3Sg] *azonnal a kikiáltás után Koszovó függetlenségét.*

Ennek ellentétével is találkozhatunk, ha a mondat alanya formailag egyes számú gyűjtőfogalom. A gyűjtőnevek több egyedből álló csoportok közös nevei. Jellemzője, hogy egyes számban is több dolgot jelöl. (Ilyen található az angolban, sőt a finnugor nyelvek közül például az obi-ugorban is; vö. Kálmán 1973a: 66–73.)

Ha a mondategység alanya *gyűjtőnév* (pl. *nép, tömeg, csapat, csoport, társaság*) vagy ehhez hasonló *összefoglaló jelentésű főnév* (pl. *pár*, *család*, *osztály*), akkor mellette a mai magyar köz- és irodalmi nyelv egyes számba teszi az állítmányt (Horváth 2004a; Rácz 1991: 489). *A fiatal pár* [NomSg] *megköszönte* [Vx3Sg] *a jókívánságokat. A család* [NomSg] *nyaralni ment* [Vx3Sg]. *Az osztály* [NomSg] *nem vett részt* [Vx3Sg] *a versenyben.* Itt viszont a grammatikai egyeztetés érvényesül.

5.1.2.2. Finn

A finn nyelvben is a csak többes számban használatos tulajdonnevek után az állítmány egyes számban áll: *Yhdysvallat* [NomPl] *osallistui* [Vx3Sg] *kokoukseen.* 'Az Egyesült Államok részt vett az értekezleten.' | *Yhdysvallat* [NomPl] *on tiukentanut* [Vx3Sg] *alkoholilainsäädäntöään.* 'Az Egyesült Államok szigorította az alkoholtörvény-szabályozást.' | *Helsingin Sanomat* [NomPl] *ilmestyy* [Vx3Sg] *myös sunnuntaisin.* 'Helsingin Sanomat vasárnaponként is megjelenik.'

A páros testrészeket és a hozzájuk tartozó ruhadarabokat *(jalat* 'láb', *silmät* 'szem', *kengät* 'cipő'*, farkut* 'farmer') a finn szemlélet is egységnek tekinti, de a magyartól eltérően többes számban használja. Pl: *Farkut* [NomPl] *roikkuvat* [Vx3Pl] *narulla.* 'A farmer a szárítókötélen lóg.' Ugyanígy *plurale tantum* sok rendezvény, például: *Viime vuonna kisat* [NomPl] *keräsivät* [Vx3Pl] *Hyrynsalmelle 25000 pelaajaa ja katsojaa.* 'A verseny tavaly 25 ezer játékost és nézőt gyűjtött össze Hyrynsalmiban.' (Vö. ISK 2004: 554; Peneva 2007: 91)

5.1.2.3. Észt

Az észtben ugyanezen példamondatokban ingadozás tapasztalható: *Ameerika Ühendriigid* [NomPl] *liitusid* [Vx3Pl] *ettepanekuga.* 'Az Amerikai Egyesült Államok csatlakozott a javaslathoz.' Itt az alaki egyeztetés érvényesül, azaz az Amerikai Egyesült Államok kifejezés (a magyarral és a finnel szemben) többes számú állítmányt

követel. Ám a magyarhoz és a finnhez hasonló szemantikai egyezést is találunk a következőben: *Ilmus* [Vx3Sg] *"Pühapäeva Uudised"* [NomPl]. 'Megjelent a *Pühapäeva Uudised*.' Itt tehát a szemantikai egyeztetés érvényesül. Ha *gyűjtőnév* a mondat alanya az állítmány egyes számban áll: *Rühm* [NomSg] *sõdureid* [PlPart] *marssis* [Vx3Sg] *üle silla.* 'Egy csapat katona masírozott át a hídon.' (Vö. Erelt 2000: 363.) Az 'Eesti keele käsiraamat'-ban a következőt olvassuk a többes számú könyv, újság film címek számbeli egyeztetéséről: "Kui aluseks on üksikobjekti mitmuslik pealkiri või nimi, siis võib öeldis olla nii mitmuses kui ka ainsuses". Ha az alany többes számú cím vagy név, de egységes fogalmat jelöl, az állítmány egyes és többes számban is állhat, pl. *'Suvitajad' (= film 'Suvitajad') valmis* [Vx3Sg] *poole aastaga.*' A Nyaralók (film címe) fél év alatt készült el.' *'Suvitajad' mõjutasid* [Vx3Pl] *eesti filmi arengut.* 'A 'Nyaralók' befolyásolta az észt film fejlődését.' Ha a többes számú alany *toimetised*, *sõnumid*, *uudised* ('hírek'), az állítmány többes számban állhat, bár lehetséges az egyes szám is: *Ametlikud Teadaanded ilmuvad* [Vx3Pl] ~ *ilmub* [Vx3Sg] *alates 01.07. 2003 ainult elektrooniliselt.* 'A 'Hivatalos Észt Közlöny' elektronikusan csak 2003. július 1-jén jelenik meg.'

Ha a mondat alanya mennyiségnév olyan, mint *enamik* 'többség', *osa* 'rész', *hulk* 'csapat', *mitu* 'sok', *paar* 'pár', *tosin* 'tucat', az állítmány többnyire egyes számban áll. Ha a mennyiségnév a mondat elején áll és egy megszámlálható főnév bővíti, akkor az állítmány használható többes számban is: *Mitu last oli ~ olid haigeks jäänud.* 'Sok gyerek megbetegedett.' (Mäearu 2010: 2; EEKR: 450–451.)

A páros testrészeket és a hozzájuk tartozó ruhadarabokat *(jalad* 'láb', *silmad* 'szem', *kingad* 'cipő', *teksaded* 'farmer'*)* az észt szemlélet is egységnek tekinti, de a magyartól eltérően többes számban használja. Pl: *Mu püksid/teksaded* [NomPl] *ripuvat* [Vx3Pl] *kapis.* 'A nadrágom/farmerem a szekrényben lóg.' (Csak a szövegkörnyezetből derül ki hogy egy-e vagy több.) (Metslang: 2003: 145.)

5.1.2.4. Lapp

A több egyedből álló *csoport*, *csapat* stb. jelentésű szó mellett a lapp nyelvben az állítmány általában egyes számban van, de állhat többes számban is (Nielsen 1979: 302; Lakó 1986: 121): *oppa álbmot* [NomSg] *jáhkii* [Vx3Sg] ~ *jahkke* [Vx3Pl] *dan* 'az egész nép hitte ezt'. Ha az alany kollektív jelentésű főnév, utána az állítmány többes számban

áll, pl. *girko-veahka* [NomSg] *bohtet* [Vx3Pl] ’kirkkoväki tulee, oik. tulevat; a gyülekezet jön, tkp. jönnek’ (Korhonen 1981: 346). Ugyanígy a kettőnél több számnévi jelzős szerkezetben az állítmány többes számú: *Vihtta* [NomSg] *beatnaga* [GenSg] *bohte* [Vx3Pl]. ’Öt kutya érkezett.’ (Vö. Sammallahti 2005: 226.) Az értelmi egyeztetésekre részletesebben ld. Nielsen 1979: 305–307) Helynevek többes számban azt a népcsoportot jelentik, amely ott lakik: *Skiipagurat* ’a skiipagurraiak’. (Nielsen 1979: 307.) Többes számban (plurale tantum) használatos főnevek a lappban is vannak: *juovllat* ’karácsony(i ünnepek)’, *ristijažžat* ’keresztelő’ stb. Ilyen többes számú főnevek minden bizonnyal a finn nyelv hatását tükrözik. Viszont az anyagneveket (például *gáfet* ’kávé’) is használják többes számban (Nielsen 1979: 305; Nickel 1990: 504–505). Az állítmány itt egyezik a többes alannyal. Ugyancsak finn hatással magyarázható a ruhadarabok és eszközök többes számú használata: *buvssat* ’nadrág’, *skárrit, skierat* ’olló’. *Skierat* [NomPl] *eai baste* [Vx3Pl]. ’Az olló nem vág.’ tkp. ’Az ollók nem vágnak.’ (Nielsen 1979: 305–306; Nickel 1990: 504–505).

A páros testrészek viszont a magyarhoz hasonlóan állhatnak egyes számban! Általánosságban a lapp a páros testrészek esetén a többes számot preferálja. Viszont ha átvitt értelemben használatos a szó, úgy az egyes számú alak jelenik meg. A lapp *oaivvi* (vö. finn *aivot* ’agy’) szó egyes és többes számban egyaránt használható. Általában kifejezésekben lehet többes számban is használni, átvitt értelemben, állapot kifejezésére, pl. *mus oaivvit rohttejedje* ’minua rupesi huimaamaan; szédül a fejem’. (Nielsen 1979 306; Nickel 1990: 507). Átvitt értelemben, állapot, ill. körülményhatározóként sokszor használnak a balti finn nyelvek többes számú alakokat: *tulla tajuihinsa* ’visszanyeri eszméletét’*, olla huolissaan* ’gondban van, aggódik’ stb. A lapp példa is ebbe a kategóriába tartozik.

A páros testrészek egyes számú használatára szintén igen kevés példa található. Egyes számban állnak a páros testrészneveket jelölő szavak, ha azok ruházkodással kapcsolatosan használatosak, a ruhák viszont már többes számban, vö. lp. *bijâ dāid gābmâgiid* [AccPl] ***juol'gai*** [IllSg] ’vedd fel ez(eke)t a cipő(ke)t a lábra’ ~ m. *vedd fel a cipőt* [AccSg] *a* ***lábra*** [IllSg]. (Vö. Kelemen 2012: 139.)

A többes számú országnév után az állítmány, ill. kopula egyes 3. személyben áll: *Amerihká Ovttastuvvan stáhtat* [NomPl] *álggii* [Vx3Sg] *ráđđádallamiid* ’Az amerikai Egyesült Államok elkezdte a tárgyalásokat.’

*

A bolgár nyelvben is, mint a magyarban, ha az alany formailag többes számú tulajdonnév, általában angol újság vagy könyv címe, intézmény neve, de egy fogalmat jelöl, akkor az állítmány a szövegkörnyezetből adódóan, mint egyes számú főnévhez igazodik, tehát egyes számban áll. Az idegen nyelvi környezetben – mint például a bolgárban is – egyes nominativusnak számít: *New York Times подкрепи кандидатурата на Барак Обама.* 'A New York Times támogatta Barack Obama elnöki jelölését.' | *Колумбия Пикчърс подготвя нова версия на 'Джуманджи'.* 'A Columbia Pictures új Jumanji-verziót készít.'

Érdekes képet mutat az Egyesült Államok tulajdonnév egyeztetése a bolgár nyelvben. A felhasznált forrásokban található többes és egyes számú állítmány használata is: *Съединените Американски Щати* [NomPl] *се присъединиха* [Vx3Pl] *към предложението.* 'Az USA csatlakozott a javaslathoz.' | *САЩ* [NomSg] *са* [Vx3Pl] *дали 100 мил. долара за сигурността на пакистанския ядрен арсенал.* 'Az USA 100 millió dollárt fordított a pakisztáni nukleáris arzenál biztonságára.' | *САЩ са отказали* [Vx3Pl] *подкрепа на Израел за удар срещу Иран.* 'USA nem támogatta Izraelt egy Irán elleni csapásban. (Popov: 1988: 61.)

5.2. A névszói (nominális) állítmány egyeztetése egy alannyal

A finnugor nyelvekben – eltérően az indogermán nyelvek többségétől – nemcsak az ige, hanem puszta névszó is lehet állítmány. A nominális mondattípus közönséges például a török nyelvekben és az oroszban. Igen elterjedt a finnugor nyelvek nagy többségében is, kivéve a balti-finn nyelveket és a lappot. Nominális állítmányú 3. személyű alany után leggyakrabban ragtalan főnév vagy melléknév áll, például *a ház magas*. A többes számú alany után a névszói állítmány általában többes számban van, azaz, a névszó felveszi a kérdéses nyelvben használatos többes jelet, például *a házak magasak*. Alaki felépítésére nézve a finnugor nyelvek nominális állítmánya kétféle lehet. Vannak olyan finnugor nyelvek, amelyekben a nominális állítmány személyre mutató elem nélkül használatos, míg más finnugor nyelvekben kifejlődött a névszónak külön predikatív ragozása. Ez azt jelenti, hogy az utóbbiakban a nominális állítmányon személy jelölő elem is van. Az előbbi típusú állítmány esetében az alany és az állítmány

közti kongruencia csak szám szerinti; az utóbbiakban nemcsak szám szerinti, hanem személy szerinti is. A magyarban névszói állítmányt csak akkor használhatunk, ha mondat alanya 3. személyű, és kijelentő módot, jelen időt akarunk kifejezni. (Vö. Lakó 1991: 17-19; 29-34; Hajdú 1981: 131–133.)

5.2.1. A névszói állítmány grammatikai egyeztetése

Ennek szabályai megegyeznek a verbális szerkezetekéivel. Ezekben a szerkezetekben a kopula és az állítmányi névszó számban egyezik.

5.2.1.1. Magyar

A névszói állítmány azonosítást, minősítést fejez ki; szófaja leggyakrabban főnév vagy melléknév: *Az öcsém orvos. A gyerekek zajosak.*

A létige *(kopula)* az időt, a módot, a személyt és a számot fejezi ki. A puszta névszói állítmány csak egyes és többes szám 3. személyű, kijelentő mód, jelen idejű alak esetén áll magában, és a létige ilyenkor *Ø* fokon jelenik meg. Ha megváltoztatjuk az alany számát és személyét, vagy az időt és a módot, ezzel az átalakítással névszói-igei állítmányt hozunk létre, melyben az igei rész fejezi ki a módot, időt, számot, személyt (Keszler 2002: 181):

A szoba fala fehér Ø. - A szoba falai fehérek Ø.

A szoba fala fehér volt. - A szoba falai fehérek voltak.

A szoba fala piszkos lett/lesz. - A szoba falai piszkosak lettek/lesznek.

5.2.1.2. Finn

A finn nyelvben a létige (*olla*) – ugyanúgy, mint a magyarban – az alany és a névszói állítmány közötti *kopula*. A magyarral ellentétben a kijelentő mód jelen idő egyes és többes 3. személyben is megjelenik, akárcsak az angolban, a franciában, a bolgárban és más indoeurópai nyelvekben. (Az orosz kivételével!)

Kissa [NomSg] *on* [KopSg] *musta* [NomSg]. 'A cica fekete.'

Joutsenet [NomPl] *ovat* [KopPl] *mustia tai valkoisia* [PartPl]. 'A hattyúk feketék vagy fehérek.'

A szabályok itt is megegyeznek a verbális szerkezetekkel, tehát az egyes számú alany mellett az állítmányi rész (kopula) is egyes számban áll. Többes számú alany mellett a névszói állítmányi rész is többes számban áll, leggyakrabban többes

partitivusban: *Pojat* [NomPl] *ovat* [KopPl] *poikia* [PartPl]. 'A fiúk már csak ilyenek.' A beszélt nyelvben pedig elég gyakori jelenség az egyes számú állítmány használata a többes számú alany mellett: *Pojat* [NomPl] *on* [KopSg] *poikia* [PartPl]. *Ne on* [KopSg] *hyviä ihmisiä* [PartPl]. 'A fiúk már csak ilyenek. Ezek jó emberek.' (Karlsson 1977: 378.)

5.2.1.3. Észt

Az észtben a magyarral ellentétben nincs névszói állítmány, azaz az *olema* létige megjelenik a kijelentő mód jelen idő egyes és többes 3. személyben, ugyanúgy, mint a finnben. Itt is teljes a kongruencia: *Maja* [NomSg] *oli* [Vx3Sg] *suur* [NomSg]. 'A ház nagy volt.' | *Majad* [NomPl] *olid* [Vx3Pl] *suured* [NomPl]. 'A házak nagyok voltak.'

Jelen időben a létige egyes és többes 3. személye egybeesett *on: See poiss* [NomSg] *on* [Vx3Sg] *õpilane*. 'Ez a fiú diák.' | *Need poisid* [NomPl] *on* [Vx3Pl] *õpilased.* 'Ezek a fiúk diákok.' (Vö. Peneva 2007: 93.)

5.2.1.4. Lapp

Máret [NomSg] *lea* [KopSg] *čeahppi* [NomSg]. 'Máret okos.' *Viesut* [NomPl] *leddje* [KopPl] *allagat* [NomPl]. 'A házak magasak voltak.' *Dat lea boares goahti.* Das ist eine alte Hütte.' *Dat* [NomPl] *leat* [KopPl] *boares goađit* [NomPl]. 'Das sind alte Hütten.' - *Dát beatnagat leat boarrásat.* 'Ezek a kutyák öregek.' (Vö. Bartens 1989: 50; Sammallahti 2005: 111.) Ha viszont a névszói-igei állítmány névszói tagjaként a melléknév többes számú alannyal alkot szószerkezetet, akkor vagy többes szám nominativusban áll, vagy pedig olyan rövidebb alakban, amely egyes szám accusativus-gentivusszal egyezik meg: *Mánat* [NomPl] *leat jálot* [NomPl] ~ *jálo* [GenSg]. 'A gyerekek bátrak.' | *Mánat* [NomPl] *leat nu ráhkkas(at)* [NomSg (NomPl)]. 'A gyerekek olyan kedvesek.' | *Olbmot* [NomPl] *ledje* [KopPl] *buorit* [NomPl] ~ *buori* [GenSg]. 'Az emberek jó(k) voltak.'(Vö. Lakó 1986: 122; Sammallahti 2005: 113.)

A plurale tantum állítmánya számban hozzá igazodik, pl. *Diet skierat* [NomPl] *leat* [Vx3Pl] *váralaččat* [NomPl]. 'Ez az olló veszélyes.' tkp. 'Ezek az ollók veszélyesek.'

*

A névszói állítmányi szerkezetek szabályai megegyeznek a bolgár nyelvben is a verbális szerkezetekéivel. Ezekben a szerkezetekben az alany, a kopula és a névszói

állítmány számban megegyezik. A bolgár nyelvben a kopula a ’*съм*’ létige. Az egyes számú alany mellett a létige és a névszói állítmány egyes számban van, és fordítva: a többes számú alany többes számú kopulát és névszói állítmányt vesz fel: *Брат ми* [NomSg] *е* [KopSgPrs] *лекар*. ’Az öcsém orvos’. | *Приятелите ми* [NomPl] *са* [KopPl.Prs] *лекари* [NomPl]. ’A barátaim orvosok’.

Филмът [NomSg] *беше* [KopSgPrt] *интересен* [Sg]. ’A film érdekes volt’. | *Лекциите* [NomPl] *бяха* [KopPl.Prt] *полезни* [Pl]. ’Az előadások érdekesek voltak’.

A gyűjtőnévi alany és a plurale tantumok, mint például a könyv- és újságneveknek az egyeztetési szabályai megegyeznek a verbális szerkezettel.

Персоналът [NomSg] *е* [Kop3Sg] *доста грижлив.* ’A személyzet nagyon gondoskodó.’ | *Новите везни* [NomPl] *са* [Kop3Pl] *точни.* ’Az új mérleg pontos.’

Брулени хълмове [NomPl] *(Wuthering Heights) е* [Kop3Sg] *единственият роман на писателката Емили Бронте.* ’Az Üvöltő szelek Emily Brontë angol írónő egyetlen regénye.’ | *САЩ* [NomPl] *са* [Kop3Pl] *в рецесия.* ’Az USA recesszióban van.’ | *САЩ* [NomPl] *са* [Kop3Pl] *водещият производител на вятърна енергия в света.* ’Az USA vezető szélenergia-termelő a világon.’ | *Родопите са богати на рудни и нерудни полезни изкопаеми.* ’A Rodope-hegység gazdag ércekben és ásványokban. (Popov: 1988: 30.)

5.2.2. A névszói állítmány értelmi egyeztetése

Ennek szabályai megegyeznek a verbális szerkezetekével. Ezekben az inkongruens szerkezetekben a kopula, valamint az állítmányi névszó alakja a mérvadó.

5.2.2.1. Magyar

A formailag többes számú, de szemantikailag egyes számú fogalmak mellett az állítmány egyes számban áll (Keresztes 1995: 92): *Az Egyesült Államok* [NomPl] *nagyhatalom* [NomSg]. | *A Kőszívű ember fiai* [NomPl] *nagyon érdekes* [NomSg] *volt* [KopSg]. | *A Szeszélyes Évszakok* [NomPl] *szórakoztató tévéműsor* [NomSg].

Az **5.1.2.1.** pontban tárgyalt esetnek a fordítottjával is találkozhatunk, ha a névszói állítmány, illetve a névszói-igei állítmány névszói része a mondatban gyűjtőnév. A névszói állítmány a jelentése, jellege következtében értelmi egyeztetéssel a többes számú alany mellett egyes számban marad (Rácz 1991: 32). Az állítmány igei része

többes számba kerül: *Ezek az emberek* [NomPl] *egységes tömeg* [NomSg] *voltak* [Vx3Pl].

5.2.2.2. Finn

A finn nyelvben, akárcsak a magyarban, a gyűjtőnevek (*perhe* 'család', *suku* 'rokonság', *aviopari* 'házaspár') után az állítmány egyes számba kerül, a melléknévi névszói állítmány pedig nominativusban van (ISK 2004: 552): *Perheeni oli pieni ja tavallinen.* 'A családom kicsi és hétköznapi volt.'

Az *Iso suomen kielioppi* a csak többes számban használható főneveket (*monikolliset sanat – plurale tantum*) három különböző csoportba osztja. Az első csoportba olyan főnevek tartoznak, amelyek két részből állnak, de egy párt alkotnak: *farkut* 'farmernadrág', *shortsit* 'sort', *sakset* 'olló', *silmälasit* 'szemüveg', *vanhemmat* 'szülők', *kaksoset* 'ikrek', *aivot* 'agy', *nojapuut* 'korlát', *tikkaat* 'létra'. A következő csoportba olyan főneveket sorol, amelyek több részből, tagból, egységből állnak: *neloset* 'négyes ikrek', *verhot* 'függöny', *urut* 'orgona (hangszer)', *tuliaiset* 'ajándék, vásárfia', *ystävykset* 'barátok'. A harmadik csoport pedig eseményeket vagy rendezvényeket jelöl: *häät* 'lakodalom', *markkinat* 'vásár', *ristiäiset* 'keresztelő', *hautajaiset* 'temetés', *bileet* 'buli', *olympialaiset* 'olimpia(i játékok)' (ISK 2004: 554).

Az ilyen szavak után az állítmányi névszó többes nominativusban áll, amennyiben például egy pár cipőről van szó, de többes partitivusban, ha több párról: *Liisan uudet kengät* [Noml] *ovat* [KopPl] *italialaiset* [NomPl] 'Liisa új cipője olasz'. | *Liisan uudet kengät* [NomPl] *ovat* [KopPl] *italialaisia* [PartPl]. 'Liisa új cipői olaszok.' (Több párat is vásárolt.)

Az állítmányi névszó egyes vagy többes száma függ a szó alapjelentésétől. Egyes számot használnak, ha az állítmányi névszó kollektív jelentésű: *Nämä ihmiset* [NomPl] *olivat* [KopPl] *yhtenäinen väkijoukko* [NomSg]. 'Ezek az emberek egységes csoport voltak.' | *Lahtiset* [NomPl] *ovat* [KopPl] *aivan tavallinen suomalainen perhe* [NomSg]. 'Lahtinenék egészen átlagos finn család.' | *Lahtiset* [NomPl] *ovat/on* [KopPl/Sg] *kunnon väkeä* [PartSg]. 'Lahtinenék rendes népség.' A többes számú alany után az állítmányi névszó nominativusi, ill. partitivusi esete arra utal, hogy vajon ez szemantikailag osztható vagy oszthatatlan; a *perhe* 'család' konkrét, oszthatatlan egyedi

névnek számít, a *väki* 'nép' viszont oszthatónak. Ennek megfelelően az előbbi nominativusban, az utóbbi pedig partitivusban áll.

5.2.2.3. Észt

Az észt nyelvben a páros ruhadarabok, mint pl. *püksid* 'nadrág', *teksaded* 'farmer', *prillid* 'szemüveg' vagya plurale tantum nevek után az állítmány többes számban van. A finn és az észt nyelvben ez a jelenség identikus megnyilvánulású, tehát itt is az értelmi kongruencia lép fel: *Prillid* [NomPl] *olid* [KopPl] *vanasti häbiasi* [NomSg]. 'A szemüveg régebben szégyellni való dolog volt.' *Käärid olid laual*. 'Az olló az asztalon volt' tkp az ollók az asztalon voltak.' (Metslang 2003: 144.)

Ha a mondat alanya mennyiségnév (*enamik* 'többség', *osa* 'rész', *hulk* 'csapat', *mitu* 'sok', *paar* 'pár', *tosin* 'tucat') az állítmány többnyire egyes számban áll. Ha a mennyiségnév a mondat elején áll és egy megszámlálható főnév bővíti, akkor az állítmány használható többes számban is: *Mitu last oli ~ olid haigeks jäänud.* 'Sok gyerek megbetegedett.' (Mäearu 2010: 2; EEKR 450–451.)

Az észt létige praesensének egyes és többes szám 3. személye *(on = on)* egybeesik, így nem lehet következtetni a számra: *Prillid* [NomPl] *on* [KopSg] *vajalik aksessuaar* [NomSg]. 'A szemüveg hasznos kiegészítő.' | Tehát csak a múlt időben van különbség *(oli – olid),* amiből kiderül, hogy az igealak egyezik-e az alany többes számával. | *Tammed* [NomPl] *on* [Kop] *tore perekond* [NomSg]. 'Tammék derék család.' Ha többes számba tesszük az állítmányt, akkor általánosságról van szó: *Tammed* [NomPl] *on* [Kop] *korralikud inimesed* [NomPl]. 'Tammék rendes emberek.' (Vö. Metslang 2003: 144; Peneva 2007: 95.)

5.2.2.4. Lapp

Nem könnyű találni a szemantikai egyezésre egyértelmű példákat, mivel a pluratívák esetén az állítmány mindig többes számban áll: *Dávggát leat* [Vx3Pl] *nástegovva* 'a Nagymedve csillagkép', *heajat leat* [Vx3Pl] *feasta* 'az esküvő ünnep'. Az északi lapp pluratívák a szintaktikai szerkezetben jobbára többes számú alakokként viselkednek (Kelemen 2012: 108).

Viszont – ellentétben a többi vizsgált nyelvvel – a kettőnél több számnévi jelzős szerkezetben az állítmány többes számú: *Vihtta* [NomSg] *beatnaga* [GenSg] *bohte* [Vx3Pl]. 'Öt kutya érkezett.' (Vö. Sammallahti 2005: 226.)

A finnhez hasonlóan a többes számú államnevek után az állítmány – és ennek megfelelően az állítmányi névszó is – egyes számú: *Ovttastuvvat stáhtát* [NomPl] *lea* [Vx3Sg] *suorraváldi.* 'Az Egyesült Államok nagyhatalom.'

*

A bolgár nyelvben a logikai egyeztetésre is találhatók példák: *САЩ* [NomSg] *е* [Vx3Sg] *добър партньор, от който България се нуждае.* 'Az USA jó partner, amelyre Bulgáriának szüksége van.' | *САЩ* [NomSg] *е* [Vx3Sg] *глобален агресор.* 'Az USA globális agresszor.'

5.2.3. A névszói állítmány szemantikai egyeztetése

Az állítmány és az alany közötti egyeztetés a két mondatrész kölcsönös függését jelzi. Az egyeztetést az alany irányítja.

5.2.3.1. Finn

Bár sokan nem vonják az egyeztetési jelenségek körébe, véleményem szerint a finnben található egy speciális igazodás, amely kognitív szempontból egyezésnek fogható föl, pl. *Poika* [konkét egyedi név] *on laiha* [NomSg]. 'A fiú sovány.' – *Kahvi* [anyagnév] *on laihaa* [PartSg]. 'A kávé gyenge.' A finn szemlélet (kogníció) egyes számban a névszói állítmány Nom – Part szembeállításával jelzi az alanyi névszó oszthatatlan/körülhatárolt [NomSg] és az alanyi szerepű névszó osztható / körülhatárolatlan [PartSg] voltát. Azaz az alany jelentéstartalmától függ az állítmányi névszó esetének megválasztása (nominativus vagy partitivus). (Vö. Leino 1994: 210–211). Az osztható/oszthatatlan alanyi főnév korrelációja a névszói állítmányon jelenik meg nominativusi vagy partitivusi esetben.

Fentebb **(5.2.2.2.)** már tárgyaltuk a gyűjtőneveket, de az Iso suomen kielioppi megkülönböztet még egy csoport gyűjtőnevet, mint például *kansa* 'nép', *väestö* 'lakosság', *yleisö* 'közönség', *metsikkö* 'erdőség', amelyekkel a melléknévi névszói állítmány vagy nominatívusban vagy partitívusban áll. Ez attól függ, hogy ezt a gyűjtőnevet egy egységnek tekintjük-e, vagy különböző elemekből álló csoportnak. Ha egységnek tekintjük, akkor nominativusban áll a melléknév, ha külön-külön vesszük az alkotóelemeket, akkor a melléknév partitivusban áll (ISK 2004: 552). A következő két példa jól szemlélteti a fentebb leírtakat:

Kenian väestö [NomSg] *on hyvin nuorta* [PartSg]. 'Kenya lakossága elég fiatal.'

Kiinan väestö [NomSg] *on etnisesti suhteellisen yhtenäinen* [NomSg]. 'Kína lakossága etnikailag viszonylag egységes.'

Sokkal világosabb a különbség, ha az alany anyagnév, gyűjtőnév vagy elvont főnév (megszámlálhatatlan, oszthatatlan), ekkor a névszói állítmány "részleges", tehát partitivusba kerül: *Kahvi* [NomSg] *on vahvaa* [PartSg] *ja kuumaa* [PartSg]. 'A kávé erős és forró.' A határozottságra, illetve határozatlanságra a magyarban névelők utalnak, a finnben pedig a nominativus, illetve a partitivus alanyként való használata. Ezzel szemben a konkrét, egyedi név állítmánya "teljes", tehát nominativusi: *Tuoli* [NomSg] *on vahva* [NomSg]. Vagy: *Maito* [NomSg] *oli hapanta* [PartSg]. 'A tej savanyú volt.'

Többes számban a konkrét, egyedi név állítmánya "részleges", többes partitivusban áll: *Ovatko nuo omenat* [NomPl] *makeita* [PartPl] *vai happamia* [PartPl]? 'Ezek az almák édesek vagy savanyúak?'

Az elvont főnévi alany mellett ugyancsak partitivusban áll az állítmányi névszó: *Matkustaminen on hauskaa.* 'Az utazás kellemes.'

Se on brasiliainen. 'Ez brazil.' Itt a névszói állítmány esetválasztása arra utal, hogy az alany konkrét főnév, mint például a: *kuva* 'film', *laukku* 'táska'. | *Se on brasiliaista.* 'Ez brazil.' A partitivus arra utal, hogy itt anyagnévről van szó, például: *kahvi* 'kávé'. | *Suomen kansa on sisukasta.* 'A finn nép szívós.' Ugyanígy másképp járnak el a következő példapárban: *Suomi on kaunis.* 'Finnország szép.' | *Suomi on kaunista.* 'A finn (nyelv) szép).'

Többes számú megszámlálható alany (konkrét, egyedi nevek) mellett a névszói állítmány többes szám partitívusban van: *Tuolit* [NomPl] *ovat vahvoja* [PartPl]. 'A székek erősek'.

Többes nominativust használunk, ha a névszói állítmány nem tartozik bele általános érvénnyel az alany által jelölt fogalomkörbe: *Sunnuntaisin Helsingin kadut ovat tyhjät*. 'Vasárnaponként Helsinki utcái kihaltak.' (Ez a kihaltság azonban nem jellemző rájuk.)

Huoneet olivat aivan kylmät. 'A szobák egészen hidegek voltak.' (De be lehet őket fűteni.) (Vö. Keresztes 1995: 178.)

5.2.3.2. Észt

Az észt nyelvben nincs a finnhez hasonló szemantikai egyeztetés, a szó jelentése nem befolyásolja az állítmányi névszó esetragjának megválasztását.

Kohv [NomSg] *oli kange* [NomSg] *ja kuum* [NomSg].'A kávé erős és forró volt'.

Vesi [NomSg] *oli hea* [NomSg].' A víz jó volt'.

Tool [NomSg] *oli tugev* [NomSg]. 'A szék erős volt.'

Toolid [NomPl] *olid tugevad* [NomPl]. 'A székek erősek voltak.'

5.2.3.3. Magyar, lapp és bolgár

A magyarban, lappban és bolgárban sincs a finnhez hasonló szemantikai kongruencia.

*

Az állítmány egyeztetésének lehetséges típusait az alábbi táblázat összegzi. (A + és – jelek a tényleges előfordulást jelzik. A kérdőjel '?' a bizonytalan előfordulást jelenti.)

Igei állítmány	Típusok	Magyar	finn	észt	lapp	bolgár
	NomSg - Vx3Sg	+	+	+	+	+
	NomPl - Vx3Pl	+	+	+	+	+
	NomPl - Vx3Sg	+	+	– ~ +	**?**	+
	NomSg - Vx3Pl	–	–	–	+	–
	PartSg - Vx3Sg	–	+	–	–	–
	PartPl - Vx3Sg	–	+	– ~ +	–	–

Névszói állítmány		Magyar	finn	észt	lapp	bolgár
	NomSg – NomSg	+	+	+	+	+
	NomSg – PartSg	–	+	–	–	–
	NomPl – NomPl	+	(+)	+	+	+
	NomPl – PartPl	–	+	–	–	–
	NomPl – NomSg	+	+	+	+ ~ –	–
	NomPl – PartSg	–	+	–	–	–

A vizsgálatból a következőket állapíthatjuk meg: 1) A teljes és következetes grammatikai kongruencia esetén az alany és állítmány számban és személyben egyezik. *(Pojat leikkivät.* 'A fiúk játszanak.' *Silmät ovat siniset.* 'A szeme kék.') 2) Az

inkongruencia kétféleképpen magyarázható: a) logikailag: az alany és az állítmány számban különbözik *(Yhdysvallat osallistui kokoukseen.* 'Az Egyesült Államok részt vett az ülésen.') b) kognitív érvekkel: az alany és állítmányi névszó esetben különbözik. *(Kahvi on vahvaa.* 'A kávé erős.' *Tuolit ovat vahvoja.* 'A székek erősek.') Az 1. és 2. a típusok mindegyik vizsgált nyelvben megtalálhatók. A 2b csupán a finn nyelv sajátja.

5.3. *Habeo*-szerkezetek

A legtöbb finnugor nyelvben, így az általam vizsgáltakban sincs meg az indoeurópai nyelvekben általánosan használt *habeo*-ige. A birtoklás, birtokviszony a létigével fejezhető ki.

Az uráli nyelvekben általában nem használnak *habere* 'bír' igét, hanem valamilyen adverbialisi esetragos névszóval vagy névutóval és 'esse/non esse' igével fejezik ki a birtoklást. A birtokszó a finnségi-lapp nyelvcsoportban nem vesz fel birtokos személyjelet, míg a magyarban mindig, a többi nyelvben mindkét megoldás lehetséges: fi. *minulla on lapsi-Ø* – m. *(nekem) van gyerek-em* (Honti 2004: 3).

5.3.1. Magyar

A birtokos (tkp. logikai vagy szemantikai alany) dativus-genitivusban áll: *-nak/-nek* ragot kap, a birtokszón pedig megjelenik a birtokos személyére utaló birtokos személyjel. A 'valakinek van/nincs valamije' szerkezetben a lényeg maga a birtoklás ténye: *Péternek van gyereke,* ill. egyúttal új információt is adhatunk erről a birtokban lévő dologról: *Péternek új autója van*. Ezekben a mondatokban a logikai alany (birtokos) és a grammatikai alany (birtok) nem egyezik meg. A személyes névmások dativusi alakjának használata csak hangsúlyos helyzetben kötelező, egyébként csupán a birtokos személyrag utal a birtokos személyére.

A létige használatán túl a birtokszóhoz járul a birtokos személyének megfelelő birtokos személyrag. A többes szám 3. személyben egyes szám 3. személyű birtokos személyrag is előfordul, ha a birtokos főnév, nem pedig személyes névmás: *A fiúknak szerencséjük ~ szerencséje* volt. Az egyes szám használata minden bizonnyal az egyszerű birtokos jelzős szerkezet *(a fiúk szerencséje)* analógiájára keletkezett. Az udvarias megszólítás (önözés, magázás) névmásai részben főnévi birtokosként, részben névmási birtokosként ingadozó konstrukciókat eredményeztek (vö. Keresztes 1999: 130).

A magyarban a létige állítmányként egyezik a birtokszó számával: ***Van*** *egy nagyon kedves barát**om**. Nagyon jó barát**aim vannak.** **Nincs** egy barátom sem.* ***Nincsenek*** *jó barátaim.*

A *van* ige és származékai használatosak a különböző igeidőkben és módokban, valamint a tagadásban is: *Volt egy macskám. Bárcsak lenne egy macskám! Nem lesz sok pénzem. Ha sok pénzem lenne/lett volna ...* stb.

Vessük egybe a Px3Sg/Pl alakok használatát a *habeo*-szerkezetekben és a megfelelő birtokos szerkezetekben!

***habeo*-szerkezet**	**birtokos szerkezet**
*Neki új lakás**a** van.*	*az ő lakás**a***
’ő’-DatSg Kop ’lakás’-Px3Sg	= Px3Sg
*A tanárnak új lakás**a** van.*	*a tanár lakás**a***
’tanár’-DatSg Kop ’lakás’-Px3Sg	= Px3Sg
*Önnek/Magának új lakás**a** van.*	*az Ön/Maga lakás**a***
’Ön/Maga’-DatSg ’lakás’-Px3Sg	= Px3Sg
*Nekik új lakás**uk** van.*	*az ő lakás**uk***
’ők’-DatPl Kop ’lakás’-Px3Pl	= Px3Pl
*Önöknek/Maguknak új lakás**uk** ~ lakás**a** van.*	*az Önök/Maguk lakás**a***
’Ön/Maga’-DatPl Kop ’lakás’-Px3Pl~Sg	csak Px3Sg!
*A tanároknak új lakás**uk** ~ lakása van.*	*a tanárok lakás**a***
’tanár’-DatPl Kop ’lakás’-Px3Pl~Pl	csak Px3Sg!

5.3.2. Finn

A finnben, akárcsak a magyarban, nincs birtoklást kifejező ige, helyette a létige szolgál a birtoklás kifejezésére. A finnben a létige mindig egyes szám 3. személyben áll (több birtok esetén is), a birtokos pedig adessivusban. A birtok vagy nominativusban vagy partitivusban van, így ez a felszíni szerkezet alanya (Vilkuna 1996: 155–158). Minthogy a finnben, ebben a szerkezetben általában nem használatos a birtokos személyrag, a személyes névmások nem hagyhatók el, mint a magyarban.

Finn	**Magyar**
Minulla on uusi auto.	*(Nekem) új autóm van.*
’én’-AdessSg KopSg ’autó’-NomSg	’én’-DatSg KopSg ’autó’-Px1Sg
Opiskelijalla on siniset silmät.	*A diáknak kék szeme(i) van(nak).*
’diák’-AdessSg KopSg ’szem’-NomPl	’diák’-DatSg KopSg/Pl ’szem’-Px3Sg/Pl
Meillä on suomalaisia kirjoja.	*(Nekünk) vannak finn könyveink.*
’mi’-AdessPl KopSg ’könyv’-PartPl	’mi’-DatPl KopPl ’könyv’-Px1Pl
Opiskelijalla ei ole tarpeeksi rahaa.	*A diáknak nincs elég pénze.*
’diák’-AdessSg KopSgNeg ’pénz’-PartSg	’diák’-DatSg KopNegSg ’pénz’-Px3Sg
Opiskelijoilla ei ole kalliita vaatteita.	*A diákoknak nincsenek drága*
’diák’-AdessPl KopSgNeg ’ruha’-PartPl	*ruhái(k).*’diák’-DatPl KopNegPl ’ruha’-Px3Sg/Pl

Noha a nyelvtanok szerkezetileg analóg szerkezetnek írják le, látható, hogy a finn és a magyar *habeo*-szerkezetek egyetlen közös vonása a létige használata, a finnben ez is csak egyes számban állhat, a magyarban viszont számban egyezik a birtokkal (Honti 2005: 450). További különbségek: a finnben a birtokos adessivusban áll, a magyarban dativus-genitivusban; a finnben a birtokhoz általában nem járul birtokos személyrag, a magyarban pedig kötelező. A finnben – a magyar szerkezethez hasonlóan, ritkán – előfordul birtokos személyrag, pl. *Elsallakin on omat vikansa* ’Elsának is megvannak a maga hibái’; *Eihän Anna-täti ihan yksin ole, onhan hänellä sentään koiransa* ’Azért Anna néni nincs egészen egyedül, hiszen ott van neki a kutyája’. A birtokszón levő személyragot úgy lehet felfogni, hogy az alany helyén levő adessivusi birtokosra vonatkozik *(Elsan ~ hänen vikansa, Anna-tädin ~ hänen koiransa)* (vö. Vilkuna 1996: 158). A magyarban ilyenkor hangsúlyos a kopula *(megvan, ott van).*

5.3.3. Észt

Az észtben, akárcsak a magyarban és a finnben, a létige szolgál a birtoklás kifejezésére. A létige a birtok számától függetlenül mindig egyes szám 3. személyben áll, a birtok pedig a finnhez hasonlóan adessivusban: *meil on uusi ettevõtteid* (PartPl) ’új

vállalkozásaink vannak’ (Erelt 1993: 62; Kippasto–Nagy 2002: 234). A birtok nominativusban vagy partitivusban áll az alanyra vonatkozó szabályok szerint:

Mul on raamat.	*Mul ei ole raamatut.*
Nekem van könyvem.	Nincs könyvem.
’én’-AdessSg Kop ’könyv’-NomSg	’én’-AdessSg Kop ’könyv’-PartSg
Mul on raamatud.	*Mul ei ole raamatuid.*
Nekem vannak könyveim.	Nincsenek könyveim.
’én’-AdessSg Kop ’könyv’-NomPl	’én’-AdessSg KopNeg ’könyv’-PartPl
Meil on raamat.	*Meil ei ole raamatut.*
Nekünk van könyvünk.	Nincs könyvünk.
’mi’-AdessPl Kop ’könyv’-NomSg	’mi’-AdessPl KopNeg ’könyv’-PartSg
Meil on raamatud.	*Meil ei ole raamatuid.*
Nekünk könyveink vannak.	Nincsenek könyveink.
’mi’-AdessPl Kop ’könyv’-NomPl	’mi’-AdessPl KopNeg ’könyv’-PartPl

Minthogy az észtben nem maradt meg az uráli birtokos személyragozás, a birtok természetesen ragtalan: *Peetril ei ole suvilat* ’Péternek nincs nyaralója’ (-PartSg).

5.3.4. Lapp

A lapp is a létigét használja a birtoklás kifejezésére, a birtokos locativusban, a birtok nominativusban áll. Több birtok esetén a NomPl alakú birtokszóval – a finnel ellentétben – egyezik a létige: *Lásses lea čáppa dállu* ’Larsnak szép háza van’, *dan olbmás leddje golbma bártni* ’a férfinak három fia volt’ (Nielsen 1979: 335).

Sus	*leddje*	*čáhppes*	*vuovttat,*	*ruškes*	*čalmmit*
’ő’	’van’	’sötét’	’hajszál’	’barna’	’szem’
-LocSg	-PrtVx3Pl	-NomSg	-NomPl		-NomPl

ja	*nu*	*unnan*	*boaggejuolggit.*
’és’	’olyan’	’kicsi’	’görbe’+’láb’-NomPl

’Neki sötét hajszálai voltak, barna szemei és olyan kicsi görbe lábai’ (Paltto 1981: 49).

*

A bolgár nyelv, mint a legtöbb indoeurópai nyelv, *habeo*-igével fejezi ki a birtoklást és a birtokviszonyt (*има* 'van valamije, bír valamit'): *Кристиан има* [Vx3Sg] *скъпи книги* 'Krisztiánnak drága könyvei vannak'. Táblázatba foglalva:

Аз имам (нямам) време.	*(Ние) имаме (нямаме) време.*
'Nekem van (nincs) időm.'	'Nekünk van (nincs) időnk.'
(Ти) имаш (нямаш) време.	*(Вие) имате (нямате) време.*
'Neked van (nincs) időd.'	'Nektek van (nincs) időtök.'
(Той, тя, то) има (няма) време.	*(Те) имат (нямат) време.*
'Neki van (nincs) ideje.'	'Nekik van (nincs) idejük.'

Összevetve a megfelelő magyar és bolgár mondatokat látjuk, hogy a birtokos személyére és számára a magyarban a birtokos személyrag, a bolgárban az igei személyrag utal. Vagyis a magyar nyelvben az alanyként szolgáló főnevet, a bolgárban az állítmányi funkcióban lévő igét ragozzuk (Hubenova-Szondi 1982: 63).

Имам** един много добър **приятел.	***Той/Тя има** много добър **приятел.***
have [Vx1Sg] friend [NomSg]	have [Vx3Sg] friend [NomSg]
'Van egy nagyon jó **barátom**.'	'Nagyon jó **barátja van**.'
Имам** много добри унгарски **приятели.	***(Ние) имаме** много добри **приятели**.*
have [Vx1Sg] friend [NomPl]	have [Vx1Pl] friend [NomPl]
'Nagyon jó magyar **barátaim vannak**.'	'(Nekünk) nagyon jó **barátaink vannak**.'

Összegzésül álljanak itt a birtokos jelzős és a habeo-szerkezet egyeztetési sémái!

	Birtokos jelzős szerk.		***Habeo*-szerkezet**		
	birtokos	birtok	Birtokos	kopula	birtok
Magyar	Nom/Dat	Px3Sg	Dat	Sg/Pl	Px
finn	Gen	Nom	Adess	Sg	Nom/Part
észt	Gen	Nom	Adess	Sg	Nom/Part
lapp	Gen	Nom	Loc	Sg/Pl	Nom

A finnségi nyelvekben és a lappban a *habeo*-szerkezetek birtokszava általában jelöletlen. (A magyarhoz hasonló személyragozás a mordvinban általános.). A bolgár nyelvben az *има* 'habeo, nekem van' ige fejezi ki a birtoklást és a birtokviszonyt. A *habeo*-ige számban és személyben egyezik a birtokos számával és személyével.

5.4. Predikáló birtokos szerkezetek

Fentetbb, a **4.2.** és **5.3.** pontban tísztáztam a birtokos jelzős szerkezeteket, ill. a *habeo-* szerkezetet. A birtokviszonyt lehet kifejezni a predikáló birtokos szerkezettel is, ahol a birtokos (toldalékozott) állítmányi névszóként áll. Ilyenkor a birtokoson megjelenő toldalék anaforikusan utal vissza a birtokra.

5.4.1. Magyar

A magyarban különleges morfológiai lehetőség van a birtok kifejezésére. A leggyakoribb az *-é* (többes számban *-éi*) birtokjel; ez az alak a tulajdonképpen formailag hiányzó, igazi genitivus helyét foglalta el. Ez a toldalék nem azonos sem a birtokos jelzővel (attributive genitive), sem a birtokos személyraggal (possesive suffix), mert legtöbbször nem jelzői, hanem predikáló szerepben (non-attributive possesive suffix) áll (vö. Keresztes 1999: 128–129). Birtokviszonyban a tulajdonra utalunk az *-é* birtokjellel: a predikátum ekkor azt fejezi ki, hogy valami/valaki valakié, valakinek a tulajdona. Az *-é* birtokjeles szó ugyanúgy viselkedik, mint amikor a melléknévi jelző állítmányi névszói funkciót lát el.

Az új lakás a tanáré. ’lakás’-NomSg ’tanár’-nonAttrPxSg

Az új ruhák a tanáré(i) .’ruha’-NomPl ’tanár’-nonAttrPxSg/Pl

A birtokjel általában egyezik a birtok számával: ha a birtokszó többes számban áll, a birtokjelhez is az *i* többesjel kapcsolódik. A kongruencia a köznyelvben csak a birtokos névmásokban következetes. A kongruencia a főnévtövekben nem feltétlen. Következetes viszont a névmások esetében:

Az új lakás a mienk. ’lakás’-NomSg ’mi’-nonAttrPxSg-Px1Pl

Az új ruhák a mieink. ’ruha’-NomPl ’mi’-nonAttrPxPl-Px1Pl

A magyarban a *habeo*-szerkezet, a birtokos jelző és a birtokjeles állítmányi névszó egymásba transzformálható; példa egyes számra: *A diáknak új szótára van. → A diák(nak a) szótára új. → Az új szótár a diáké;* többes számra: *A diákoknak új szótárai vannak. → A diákok(nak a) szótárai újak. → Az új szótárak a diákoké(i).* A teljes paradigma táblázat formájában megtalálható (Keresztes 1999: 130).

5.4.2. Finn

A többi vizsgált nyelvben – így a finnben is – a magyaréhoz hasonló toldalék(ok) nincs(enek). Helyettük predikatív szerkezetekben a genitivus használatos. A birtokos számát az egyes, ill. többes genitivusi alak jelzi. (Vö. Vilkuna 1996: 189; ISK 913):

Uusi auto on minun ~ opettajan. Az új autó az enyém ~ a tanáré.

'autó'-NomSg KopSg 'én'-GenSg ~ 'tanár'-GenSg

Sanakirjat ovat meidän ~ opiskelijoiden. A szótárak a mieink ~ a diákoké(i).

'szótár'-NomPl KopPl 'mi'-GenPl ~ 'diák'-GenPl

A birtok többségére utalhat az *oma* 'saját' névmás, amelynek jóvoltából a finnben is névszói állítmányi egyezést találunk: *Kirjat ovat Matin omia* 'A könyvek a Mattié (= Matti sajátjai)', *Kirjat ovat veljeni omia* 'A könyvek a bátyáméi (= a bátyám sajátjai).' (Vö. Keresztes 1974: 149.)

5.4.3. Észt

Az *oma* névmás névszói állítmányként vagy az összetett állítmány névszói részeként is jelölhet birtokviszonyt, helyettesítve ezzel a birtokszót, amit nem kell így újra megismételni. A birtokos névmás olyan számban és esetben áll, amilyenben a birtokszó állna. A birtokos genitivusban van és megelőzi a birtokos névmást. Az észt birtokos névmást ebben a funkciójában magyarra birtokjeles formával fordítjuk (Kippasto – Nagy 2002: 191): ***Kelle oma*** *see kott on?* ~ ***Kelle kott*** *see on?* Kié az a táska? ~ Kinek a táskája az? ***Minu oma****.* ~ ***Minu kott.*** Az enyém. ~ Az én táskám.

Uus korter on õpetaja oma. Az új lakás a tanáré.

'lakás'-NomSg KopSg 'tanár'-GenSg 'saját'-NomSg [egy birtokos – egy birtok]

*Uued korterid on õpetaja**te** omad.* Az új lakások a tanárokéi.

'lakás'-NomPl KopSg 'tanár'-GenPl 'saját'-NomPl [több birtokos – több birtok]

Uued korterid on õpetaja omad. Az új lakások a tanáréi.

'lakás'-NomPl KopSg 'tanár'-GenSg 'saját'-NomPl [egy birtokos – több birtok]

Uus auto on minu oma. Az új autó az enyém.

'autó'-NomSg KopSg 'én'-GenSg 'saját'-NomSg [egy birtokos – egy birtok]

Uued autod on minu omad. Az új autók az enyéim/enyémek.

'autó'-NomPl KopSg 'én'-GenSg 'saját'-NomPl [egy birtokos – több birtok]

Az észtben tehát körülírással, a ’saját’ szó használatával lehet megoldani a birtok kongruenciájának kérdését az állítmányi névszóval kapcsolatban. Megjegyzem: ilyen és más körülírás szükség esetén a finnben is megvan (l. előző fejezet!).

5.4.4. Lapp

A genitivus állítmányi névszó szerepére a lappban is bőven van példa (vö. Nielsen 1979: 311; Lakó 1986: 120, 132):

Dat lea áhči. Ez az apá(m)é. ’ez’-NomSg KopSg ’apa’-GenSg

Dat lea mu. Ez az enyém.’ez’-NomSg Kop ’én’-GenSg

A lappban is használatosak hangsúlyos helyzetben a ’saját’ szó alakjai:

Dat lea jiežaset. Ez az övék (sajátjuk, maguké).

’ez’-NomSg Kop ’saját’-GenSgPx3Pl

*

Már feljebb említettem (vö. **4.2.** pont), hogy a birtokos predikatív szerkezetekben a birtokviszony kifejezése a ***на*** elöljáró segítségével történik. A névszói állítmány lehet főnév vagy birtokos névmás, amely a létige 3. személyű alakjával, mint állítmánnyal szerepel a mondatban. A bolgár birtokos névmásoknak teljes és rövid alakjuk van. A teljes alakoknak nemcsak attributív, hanem predikatív szerepük is van a mondatban; például: *Куфарът е* [Kop3Sg] *на сина ми.* ’A bőrönd a fiamé.’, *Стаята е* ***на Кристиан.*** ’A szoba Krisztiáné.’

A birtokos névmások alanyesetben használatosak a prepozíciós szerkezet helyett: *Куфарът е мой.* ’A bőrönd az enyém’. *Куфарът е негов.* ’A bőrönd az övé.’ *Тези куфари са* [Kop3Pl] *негови.* ’Ezek a bőröndök az övéi.’ *Куфарите са негови*. ’A bőröndök az övéi.’ A példában a *негови* a birtokos névmás teljes alakja, tkp. tárgyesete. A birtokos névmás teljes alakja főképpen akkor használatos (választhatóan a rövid alakkal szemben), ha logikai hangsúlyt kap a mondatban: *Грешката е ваша, не е моя.* ’A hiba az övé, nem az enyém.’ (Hubenova-Szondi 1982: 123–124.)

A predikáló birtokos szerkezetek megfelelői összefoglalva tehát:

	birtok	kopula	birtokos
magyar	NomSg/Pl	Sg/Pl	*-é/-éi* (jel)
finn	NomSg/Pl	Sg	GenSg/Pl
észt	NomSg/Pl	Sg	GenSg/Pl+*oma(d)*
lapp	NomSg/Pl	Sg/Pl	GenSg/Pl

A finnségi nyelvekben a predikáló birtokos szerkezetben általánosan a kongruencia nélküli genitivus használatos (fi. *kota on sedän* 'a sátor a nagybácsié', *kirja on minun/mun* 'a könyv az enyém', lp. *goahti lea čeazi* 'a sátor a nagybácsié', *girji lea mu* 'a könyv az enyém'). Mindössze a magyarban találkozunk egy anaforikus birtokjellel (non-attributive possesive suffix/genitive: *-é,* pl. *a könyv a tanáré*), amely igen nagy mértékben kongruál a birtokszóval. A bolgár nyelvben a birtokviszony kifejezése predikatív szerkezetekben a ***на*** elöljáró segítségével történik. *Книгата е на учителя.* 'A könyv a tanáré'.

Összefoglalásul álljanak a birtokviszony mindhárom kifejezésének összehasonlító táblázatatai:

	a) Birtokos jelzős szerk.		**b) *Habeo*-szerkezet**		
	birtokos	Birtok	Birtokos	kopula	Birtok
Magyar	Nom/Dat	Px3Sg	Dat	Sg/Pl	Px
finn	Gen	Nom	Adess	Sg	Nom/Part
észt	Gen	Nom	Adess	Sg	Nom/Part
lapp	Gen	Nom	Loc	Sg/Pl	Nom

c) Predikáló birtokos szerkezet

	birtok	kopula	Birtokos
Magyar	NomSg/Pl	Sg/Pl	*-é/-éi* (jel)
finn	NomSg/Pl	Sg	GenSg/Pl
észt	NomSg/Pl	Sg	GenSg/Pl+*oma(d)*
lapp	NomSg/Pl	Sg/Pl	GenSg/Pl

5.5. Predikáló adverbiumok egyeztetése

A bizonyos határozók (adverbiumok) predikatív szerkezetté transzformálhatók. Azért ezeket predikáló adverbiumoknak nevezzük. Ezeknek az alannyal történő egyeztetése más-más módon történik a vizsgált rokon nyelvekben. Így például bizonyos kopulatív kifejezésekben a várt pluralisi forma helyett singularisi áll, pl. *ezek a párok szinonimának tekinthetők* (nem *szinonimáknak*), *ezeket a lexémákat singulare tantumnak* nevezzük (nem *singulare tantumoknak*) (Varga 2012: 350).

5.5.1. Magyar

A magyarban a névszói állítmány az alannyal ugyan egyezik, ám essivusszá vagy translativussá történő átalakítás esetén ezen határozók – az alany számától függetlenül – legtöbbször egyes számban állnak

A barátunk [NomSg] *turista* [NomSg]. —> *A barátunk* [NomSg] *turistaként* [EssSg] *ment Olaszországba.*

Barátaink [NomPl] *turisták* [NomPl]. —> *Barátaink* [NomPl] *turistaként* [EssSg] ~ **turistákként* [EssPl] *mentek Olaszországba.*

A fal [NomSg] *fehér* [NomSg] *lett* [KopSg]. —> *A falat* [AccSg] *fehérre* [TranslSg] *festették.*

A falak [NomPl] *fehérek* [NomPl] *lettek* [KopPl]. —> *A falakat* [AccPl] *fehérre* [TranslSg] ~ **fehérekre* [TranslPl] *festették.*

Van példa kongruenciára is: ... *A mordvin irodalmi nyelvek* [NomPl] *mára állami nyelvekké* [TranslPl] *váltak a Mordvin Köztársaságban.* (Vö. Zaicz 2007: 155–189.)

5.5.2. Finn

A finnben a predikáló essivus és translativus rendszerint egyezik:

Ystävämme [NomSg] *meni turistina* [EssSg] *Italiaan.* | *Ystävämme* [NomPl] *menivät turisteina* [EssPl] *Italiaan.*

Joulukuusessa on koristeena [EssSg] *tähti* [NomSg]. 'A karácsonyfán csillag van díszként.' | *Joulukuusessa on koristeina* [EssPl] *tähtiä* [PartPl]. 'A karácsonyfán csillagok vannak díszként ~ *díszekként.' (Vö. Karanko – Keresztes – Kniivilä1985: 243.)

5.5.3. Észt

Az észtben sem található kongruencia a predikáló határozói szerkezetekben: *Meie sõber* [NomSg] *läks turistina* [EssSg] *Itaaliasse.* 'A barátunk turistaként ment Olaszországba.' | *Meie sõbrad* [NomPl] *läksid turistina* [EssSg] ~ (*)*turistidena* [EssPl] *Itaaliasse.* 'Barátaink turistaként ~ *turistákként mentek Olaszországba.' | *Jõulupuul on täht* [NomSg] *ehteks* [EssSg]. 'A karácsonyfán csillag van díszként.' | *Jõulupuul on tähed* [NomPl] *ehteks* [EssSg]. 'A karácsonyfán csillagok vannak díszként.' | *Sein* [NomSg] *värvitakse roheleseks* [TranslSg]. 'A falat zöldre festették.' | *Seinad* [NomPl] *värvitakse roheleseks* [TranslSg]. 'A falakat zöldre (*)zöldekre festették.' (Vö. Peneva 2007: 98)

5.5.4. Lapp

Máhtte [NomSg] *šattai báhppan* [EssSg]. 'Máhtte pap(pá) lett.' (Sammallahti 2005: 309) —> *Máhtes šattai báhppa.* 'Máhttéból pap lett.' (Sammallahti 2005: 111) Az essivusnak nincs külön többes száma, ezért a finnhez hasonló kongruencia nem képzelhető el: *Mánat* [NomPl] *šadde báhppan* [EssSg]. 'A fiúk papok lettek.' Ráadásul a lappban ez az egyetlen alak felel meg a finn essivusnak és translativusnak is, és nincs külön többes számú alakja sem.

*

Az **5.5.1.** pontban szereplő magyar mondatokat anyanyelvi kompetenciámban bízva lefordítottam bolgárra. Az eredmény a következő: a predikáló adverbiumok a bolgár nyelvben csak számban egyeznek az alannyal.

Приятелят [NomSg] *ни е турист* [NomSg]. *Приятелят ни* [NomSg] *замина като турист* [NomSg] *за Италия*. 'A barátunk turista. A barátunk turistaként elutazott Olaszországba.' | *Приятелите ни* [NomPl] *са туристи* [NomPl]. *Приятелите ни* [NomPl] *заминаха като туристи* [NomPl] *за Италия*. 'A barátaink turisták. A barátaink turistaként (tkp. turistákként) elutaztak Olaszországba.'

5.6. Számbeli egyeztetés mennyiségjelzős alannyal

Különösen érdekes az állítmány viselkedése a szám-, ill mennyiségjelzős alany után. (Corbett 2006: 166), mert vagylagos egyeztetést idéz elő a különböző nyelvekben és az értelmi egyeztetésnek az egyik tényezője (vö **3.4**. pont).

Tehát ebben a fejezetben tárgyalom a) az állítmány egyeztetése a mennyiségjelzős alannyal, b) az állítmány egyeztetése a puszta mennyiségnévi, számnévi alannyal, valamint, c) az ilyen alanyra utaló vonatkozó névmások számbeli egyeztetése. Részletesen nem tárgyalom a fent említett egyeztetési problémát a magyar nyelvben, mivel monográfijában Rácz Endre (1991) már alaposan megvizsgálta őket. Igyekeztem a magyar szerkezetekből és példamondatokból kiindulva hasonlóságokat és eltéréseket megállapítani a nyugati finnugor nyelvekben.

5.6.1. Az állítmány egyeztetése mennyiségjelzős alannyal

A finnugor nyelvekben a menniyiségi jelző után a jelzett szó egyes számban van, és e tekintetben a finnugor nyelvek élesen különböznek az indoeurópai nyelvektől. Eltérést csak a finn és a lapp mutat, legalább is bizonyos esetekben. (Lakó 1991:32). A mennyiségjelzős alanyon olyan szerkezetet fogunk érteni, amelyben a jelző tőszámnév, határozatlan számnév, mennyiséget jelentő melléknév vagy főnév. Az ilyen alany alaki megformáltságától függetlenül az állítmány szemantikai szempontok szerint egyezhet, ill. ingadozhat.

5.6.1.1. Magyar

A magyarban a mennyiségjelzős szerkezetben a jelzett szó a mai köz- és irodalmi nyelvben rendszerint egyes számba kerül *(két ember, sok gyerek)* (É. Kiss 2012: 1036–1038; Rácz 1991: 59), ami egyes számú állítmányt tételez föl, ha a jelzős szerkezet az alany szerepét tölti be. Ilyen mennyiségjelzős szerkezetet alkotnak a tőszámnevek (*egy, kettő, három* stb.), a határozatlan számnevek (*sok, kevés, egypár, néhány)*, a mennyiséget jelentő melléknevek (*számos, számtalan),* a melléknévi használatú főnevek (*csomó, rengeteg).*

Az *összes* és a *többi* jelző után ingadozik az egyeztetés, a mennyiségjelzős alany többes száma már elfogadható (Rácz 1991: 59), ez az egyeztetési típus tehát nem sérti az irodalmi és a köznyelvi normát, bár szokásosabb az egyes szám.

Az állítmány természetesen számbelileg egyezik az alannyal: *Az összes diák elment* [Vx3Sg]*, csak néhány tanár maradt* [Vx3Sg] *az ünnepségen*. | *Számtalan út vezet* [Vx3Sg] *a sikerhez.* | *Rengeteg sütemény maradt* [Vx3Sg] *a fogadás után.* | *Ez a két hülye mit keres* [Vx3Sg] *itt?*

5.6.1.2. Finn

A finnben a számnév melletti főnév partitivusban áll, az állítmány pedig egyes számban:

Kaksi miestä seisoi [Vx3Sg] *kadulla juttelemassa.* 'Két férfi állt az utcán és beszélgetett.' | *Suomessa asuu* [Vx3Sg] *noin viisi miljoonaa ihmistä.* 'Finnországban kb. öt millió ember lakik.' | *Noin 6% suomalaisista on ruotsinkielistä.* 'A finneknek kb. 6 %-a svéd nyelvű.'

Amennyiben a számjelzős alany jól ismert, és már említett, jól körülhatárolt csoportot jelöl, akkor az állítmány többes számba kerülhet (vö. Karlsson 1999: 133): [Ø] *Kuusi paikallissijaa tulivat* [Vx3Pl] *esille luvussa 10.* 'A hat helyhatározó eset a 10. fejezetben került elő.' | [Ø] *Kolmetoista maata pääsivät* [Vx3Pl] *eilen sopimukseen.* 'Tegnap a 13 ország szerződést írt alá.' Ezekben a mondatokban hiányzik vagy odaérthető egy többes mutatónévmás. Ha viszont a számjelzős szerkezetek előtt hangsúlyosan ott áll a többes mutatónévmás *(nämä* 'ezek', *nuo* 'azok'*)* vagy más névmás *(kaikki* 'mindenki, mindnyájan'), az állítmány már formálisan is egyezik, tehát többes számba kerül: *Nämä* [NomPl] *kaksi opiskelijaa saivat* [Vx3Pl] *apurahan.* 'Ez a két hallgató kapta meg az ösztöndíjat.' | *Nämä* [NomPl] *neljä ehdotusta ovat* [Vx3Pl] *yhtä hyviä.* 'Ez a négy javaslat egyformán jó.' | *Mitä nuo* [NomPl] *kaksi hullua tekevät* [Vx3Pl] *täällä?* 'Mit csinál az a két hülye itt?' | *Ensimmäiset* [NomPl] *kolme päivää sujuivat* [Vx3Pl] *mukavasti.* 'Az első három nap kellemesen telt.' | *Seuraavat* [NomPl] *viisi taiteilijaa saivat* [Vx3Pl] *palkinnon.* 'A következő öt művész kapott díjat.' | Az általános névmás szemantikailag többes: *Naapurin kaikki* [NomSg/Pl] *kolme poikaa ovat* [Vx3Pl] *jo koulussa.* 'A szomszéd mindhárom fia már iskolába jár.' (ISK: 1224)

Szemantikailag többes értelmű jelzős szerkezet után a numerustól függően állhat többes, ill. egyes számú állítmány: *Monet/useat suomalaiset* [NomPl] *puhuvat* [Vx3Pl] *englantia.* ~ *Moni/usea suomalainen* [NomSg] *puhuu* [Vx3Sg] *englantia.* 'Sok/több finn beszél angolul.' *Monet tiet* [NomPl] *vievät* [Vx3Pl] *menestykseen / Monta tietä* [PartSg] *vie* [Vx3Sg] *menestykseen.* 'Több/sok út vezet a sikerhez.' | Ugyanígy kettősség mutatkozik a következő példákban: *Molemmat pojat* [NomPl] *olivat* [Vx3Pl] *ahkeria.* 'Mindkét fiú szorgalmas volt.' | *Kumpikin poika* [NomSg] *oli* [Vx3Sg] *ahkera.* 'ua.' | *Kaikki* [NomSg] *opiskelijat* [NomPl] *lähtivät* [Vx3Pl]*, vain muutama opettaja jäi* [Vx3Sg] *juhliin.* 'Minden hallgató elment, csak néhány tanár maradt az ünnepségen.' A **'***kaikki***'** után a finn nyelvben az állítmány egyes számban is állhat, ha az alany anyagnév vagy absztrakt főnév: *Kaikki* [NomSg] *ruoka* [NomSg] *on* [Vx3Sg] *tässä ravintolassa maukasta.* 'Minden étel finom ebben a vendéglőben.' | *Kaikki* [NomSg] *oli* [Vx3Sg] *kivaa.* 'Minden klassz volt.' (Vö. pl. White 2001: 130.)

5.6.1.3. Észt

Az észt nyelvben, ha az alany számnév vagy számnévi jelzős szerkezet, az állítmány állhat egyes és többes számban is: *Aknast piilus* [Vx3Sg] *kolm lapsenägu*. 'Az ablakban három gyermekarc bukkant elő.' | *Aknast piilusid* [Vx3Pl] *kõik* [NomSg/Pl] *kolm lapsenägu*. 'Az ablakban mind a három gyermekarc előbukkant.' (Metslang 2003: 144) | *Kõik* [NomSg] *üliõpilased* [NomPl] *läksid* [Vx3Pl] *ära, ainult mõni õpetaja jäi* [Vx3Sg] *pidustustele.* 'Minden hallgató elment, csak néhány tanár maradt az ünnepségen.' | *Mida need* [NomPl] *kaks lolli siit otsivad* [Vx3Pl]? 'Ez a két bolond mit keresett itt?' | *Ainult nemad* [NomPl] *kaks/kahekesi jäid* [Vx3Pl] *siia, teised* [NomPl] *läksid* [Vx3Pl] *ära.* 'Csak ez a kettő maradt/ketten maradtak itt, a többiek elmentek.'

A formálisan egyes számú *kõik* 'minden, mind' után a főnév többes számban áll, ha élőről van szó: *Kõik külalised* [NomPl] *läksid* [NomPl] *ära.* 'Minden/az összes vendég elment.'

A 'sok, több' jelentésű határozatlan mennyiségi jelző mellett a numerustól függően állhat többes, ill. egyes számú állítmány: *Mitmed/mõned* [NomPl] *inimesed armastavad* [Vx3Pl] *mahla*. 'Több/néhány ember szereti a gyümölcslevet.' | *Palju* [Sg] *inimesi armastab* [Vx3Sg] *mahla.* 'Sok ember szereti a gyümölcslevet.' | *Piiril seisis* [Vx3Sg] *palju autosid* [PartPl]. 'A határon sok autó állt.' (Metslang 2003: 144.) Ugyanígy

határozatlan mennyiség után egyes szám használatos: *Eduni viib* [Vx3Sg] *lugematu* [NomSg] *arv teid.* 'Számtalan út vezet a sikerhez.'

Egyes számú az állítmány, ha a cselekvést kollektíven hajtják végre, ill. az alany értelmi egységet fejez ki: *Seal ootas* [Vx3Sg] *viiskümmend inimest.* 'Ott ötven ember várt.' (Közösen, együttesen: m. 'ötvenen vártak'). | *Tema ees pimeduses säras* [Vx3Sg] *kaks silma.* 'Előtte a sötétben két szem csillogott.'

Többes számú az állítmány, ha a cselekvést egyénileg hajtják végre, azaz az alany értelmileg is többes számú (Pusztay 1994: 151): *Tänaval sõitsid* [Vx3Pl] *kaheksa autot.* 'Az utcán nyolc autó megy/ment (külön-külön).' Ezekben a példákban határozatlan, eddig nem említett autókról van szó. | *Kaks meest tuleb* [Vx3Sg] *meile vastu. Kaks meest tuli* [Vx3Pl] *meile vastu.* 'Két férfi jön/jött velünk szemben.' | [Ø] *Kümme meest parandasid* [Vx3Pl] / (szokatlan: *parandas* [Vx3Sg]) *silda.* 'Ten men were repairing the bridge.' | *Umbes kümme meest parandas* [Vx3Sg] (szokatlan: *parandasid* [Vx3Pl]) *silda*. 'About ten men were repairing the bridge.' [tíz ember/tízen] (Erelt 2006: 95.)

Tema isikukoodi [Ø] *neli viimast numbrit olid* [Vx3Pl] *muutunud.* 'A személyi igazolványának utolsó négy száma megváltozott.' (Erelt 2006: 17.) | [Ø] *Kolm meest lükkavad* [Vx3Pl] *(lükkab* [Vx3Sg]) *paati vette.* 'A három ember/hárman vízre lökték a csónakot.' | *Paati lükkab* [Vx3Sg] *(lükkavad* [Vx3Pl]) *kolm meest.* 'A csónakot három ember löki/hárman lökik vízre.' (Vö. Erelt 2006:17.)

Némely igealaknál (pl. létige és az állítólagos mód) a Vx3Sg és Vx3Pl egybeesik, ezért nem lehet egyezésről beszélni: *Kaks* [NomSg] *last on* [Vx3Sg/Pl] *kuhugi kadunut.* '(A) két gyerek valahová eltűnt.' | *Kaks* [NomSg] *poissi istuvat* [Vx3Sg/Pl] *tiigi kahdal.* 'Állítólag (a) két fiú ül a tóparton.' (Vö. Kippasto–Nagy 1995: 208; Metslang 2003: 144.)

Úgy tűnik, hogy az észtben a határozott–határozatlan alany oppozíciója formálisan inkább függ a szórendtől. Ha a számnévi szerkezet a mondat elején van, akkor gyakoribb a többes szám használata, ha viszont a mondat végén található, akkor inkább egyes számban van az alany: *Umbes kümme meest lükkab* [Vx3Sg] *(lükkavad)* [Vx3Pl] *paati vette*. 'Kb. 10 férfi tolja a csónakot a vízbe' (nem meghatározott) | *Need/kõik kümme poissi meie klassist astusid* [Vx3Pl] *ülikooli.* 'Az osztályunkból ez a 10 fiú/mind a 10 fiú egyetemre ment.' | *Saalist lahkus* [Vx3Sg] *mitu saadikut.* 'A teremből több képviselő távozott.' | *Mitu saadikut lahkus* [Vx3Sg] *(lahkusid)* [Vx3Pl] *protesti märgiks*

saalist. ’Több képviselő távozott a teremből tiltakozásul.’ (Vö. EEKR 450–451; Erelt 2006: 17; Mäearu 2010: 2.)

5.6.1.4. Lapp

Az egynél több számjelzős szerkezet után többes szám van: *Guokte ~ vihtta* [NomSg] *olbmo ledje* [Vx3Pl] *oidnon váris.* ’Két ~ öt ember látszott a hegyen.’ (Vö. Sammallahti 2005: 85.) Tehát az egynél nagyobb számjelző után az állítmány többes számban áll: *Golbma* [NomSg] *olbmá bohtet* [Vx3Pl]. ’Drei Männer kommen. Három férfi jön.’ (Vö. Bartens 1989: 126.) Ha az alanyt a *guok'tě* ’két’ számnévi jelző előzi meg, az állítmány általában többes számban áll: *guok'tě* [NomSg] *oľbmu bõttik* [Vx3Pl] ’két ember jön’. Amennyiben a *guok'tě* jelző közelebbről meghatározott (például mutató névmás áll elõtte), az állítmány csak akkor áll többes számban, ha az alany élettelen tárgy neve: *dât* [NomPl] *guok'tě* [NomSg] *fâdnâs bõttik* [Vx3Pl] ’az a két csónak jön’. Ha az alany élőlény neve, akkor az állítmány duálisban áll: *dât* [NomPl] *guok'tě olbmu boattebâ* [Vx3Du] ’az a két ember jön’ (Lakó 1986: 121; Bartens 1989: 126). A helyzetet a duális bonyolítja. A lapp kongruenciának ez a típusa még további vizsgálatot igényel. (Toivonen 2007: 3.)

*

A magyartól eltérően a bolgár azokhoz az indoeurópai nyelvekhez tartozik, amelyekben a mennyiségjelzős alany (az *egy* kivételével) többes számba kerül, és amely mellett az állítmány többes számban áll: *На прага стояха* [Vx3Pl] *четирима души* [NomPl]. ’A küszöbön négy ember állt.’ | *Така изминаха* [Vx3Pl] *няколко седмици* [NomPl]. ’Így eltelt néhány hét.’ (Yordanova 1990: 77–78.)

5.6.2. Az állítmány egyeztetése a puszta mennyiségjelölő alannyal

Sokszor fordulnak elő alanyként számnevek, mennyiségnevek pusztán, főnévi alaptag nélkül is. Ritkábban található alanyi szerepben valamilyen esetragos számnév: ez az ún. számállapot-határozó, amely a tulajdonképpeni alany defokuszálásakor átveszi az alany szerepét.

5.6.2.1. Magyar

A mennyiségnévi alany alatt főnévi használatú tőszámnevet, valamint mennyiséget jelentő főnévi névmást fogunk érteni (Rácz 1991: 68). A magyarban a mennyiségnévi alany után, amely egyes számú, de lényegében többséget kifejező alak, az állítmány egyes számú formát ölt. A mai köz- és irodalmi nyelvben az alaki egyeztetés az egyetlen használatos kongruencia típus (Rácz 1991: 68): *Kettő* [NomSg] *hiányzik* [Vx3Sg]. *Mindenki* [NomSg] *eljött* [NomSg]. A számállapot-határozó főleg személyeket jelölhet, "s az állítmány a többes számú explicit vagy implicit alanyhoz igazodva mai nyelvünkben szigorú szabályszerűséggel többes számba kerül" (Rácz 1991: 73): *Ketten hiányoznak* [Vx3Pl]. | *Bár lehet, hogy addigra már kicsi lesz a családi fészek, mert hárman mentek ki* [Vx3Pl]*, és öten jönnek* [Vx3Pl] *vissza.* | *Hárman voltunk* [Vx1Pl] *gyakornokok.* | *Négyen ültünk* [Vx3Pl] *az üres étteremben és beszélgettünk* [Vx3Pl]. | *Legalább negyvenen haltak meg* [Vx3Pl] *a pakisztáni árvízben.* | *Mindnyájan eljöttek* [Vx3Pl]. | *Mindannyian nagyon elfoglaltak vagyunk.* [Vx3Pl]. | *Mindannyian mások vagyunk* [Vx1Pl]. Látható, hogy a korábbi szerkezetekben a számállapot-határozó átvette a névmás szerepét. Erre vallanak azok a mondatok, amelyekben a formális alany a személynévmás, a számnév pedig határozó: *Csak ők* [NomPl] *ketten maradtak* [Vx3Pl] *itt, a többiek elmentek* [Vx3Pl].

A mai köznyelvben elsősorban a *többiek* szerepelhet többes számú alanyként, s a mellette álló állítmány is többes számú: *A többiek* [NomPl] *elmentek* [Vx3Pl]. | *A többiek* [NomPl] *jót nevettek* [Vx3Pl].

Az alany helyébe lépő *mind* számállapot-határozó mellett az állítmány szintén szerepelhet többes számban, de egyesben is, aszerint hogy milyen számú az elmaradt, de odaérthető alany (Bencédy 1991: 251): *(A vendégek) mind elmentek* [Vx3Pl]. ~ *(A vendég) mind elment* [Vx3Sg]. | *Ott állnak mind: anya, kék melegítőben, komoly, szótlan öcsém, sovány, szőke húgom.*

5.6.2.2. Finn

A puszta tőszámnévi alany mellett az állítmány egyes számban áll: *Kaksi puuttuu.* [Vx3Sg]. 'Kettő hiányzik / Ketten hiányoznak.' | *Kaksi on* [KopSg] *poissa.* 'Kettő hiányzik. / Ketten hiányoznak.' | *Vähintään neljäkymmentä* [NomSg] *kuoli* [Vx3Sg] *Pakistanin tulvissa.* 'Minimum negyvenen haltak meg a pakisztáni árvizekben.' A finn

mondatból kiderül, hogy a személynévmás meghatározza az egyeztetést, a számnév pedig értelmezői szerepben van: *Vain he kaksi jäivät* [Vx3Pl], *muut menivät.* 'Csak ők ketten maradtak, a többiek elmentek.'

A *kaikki* után a finn nyelvben az állítmány többes számban áll, ha emberre vonatkozik: *Kaikki tulivat* [Vx3Pl]. 'Mindenki megérkezett / Mindnyájan megérkeztek.' *Kaikki heistä / he ovat* [Vx3Pl] *hyvin kiireisiä* [PartPl]. 'Mindnyájan / ők nagyon elfoglaltak voltak.' | *Kaikki läpäisivät* [Vx3Pl] *kokeen ajoissa, vain neljä sai hylätyn.* 'Mindenki átment a vizsgán időben, csak négyen buktak meg. 'A következő mondatban a névmás az alany, a *kaikki* névmás értelmezőként funkcionál: *He seisovat* [Vx3Pl] *kaikki siellä: äiti sinisissä verkkareissa, vakava ja hiljainen pikkuveljeni ja laiha vaalea pikkusiskoni.* 'Ott állnak mindnyájan: anya kék melegítőben, komoly, szótlan kisöcsém és sovány szőke kishúgom.'

A kvantor-szerkezet ("kvanttorilauseke") alanya a puszta számnév, a személynévmás partitivusa pedig eredethatározó: *Voi olla, että perheen koti käy silloin pieneksi, sillä heitä lähti* [Vx3Sg] *kolme* [NomSg] *ja viisi* [NomSg] *tulee* [Vx3Sg] *takaisin.* 'Meglehet, hogy a családi otthon kicsi lesz akkor, mert hárman elmentek és öten jönnek vissza.'

Többes számú alak mellett az állítmány természetesen többes számú: *Molemmat istuvat* [Vx3Pl]. 'Mindketten ültek.' | *Toiset nauroivat* [Vx3Pl] *makeasti.* 'A többiek jót nevettek.'

A magyar számállapot-határozónak a finnben elativus + Px szerkezet is megfelelhet: *Olimme* [Vx1Pl] *kolmestaan* [ElatSgPx] *harjoittelijoita* [PartPl]. 'Hárman gyakornokok voltunk.' | *Istuimme* [Vx3Pl] *neljästään* [ElatSgPx] *ravintolassa juttelemassa.* 'Négyen ültünk az étteremben és beszélgettünk.' (ISK 1230; Peneva 2010: 61; Vilkuna 2003: 223.)

5.6.2.3. Észt

A puszta számnévi alany után az állítmány egyes számban van: *Kaks puudub.* 'Kettő hiányzik.' *Pakistani üleujutustes hukkus* [Vx3Sg] *vähemalt 40 inimest* [NomSg]. 'A pakisztáni árvizekben minimum negyvenen haltak meg.'

A 'mindenki' jelentésű *kõik* után többes szám van, mert élőre vonatkozik: *Kõik* [NomSg] *tulid* [Vx3Pl]. 'Mindenki megjött.' | *Kõik* [NomSg] *seisavad* [Vx3Pl] *seal: ema, sinises dressis, tõsine, sõnatu vend, kõhn, blond õde.* 'Mindnyájan ott állnak: anya

kék melegítőben, komoly, szótlan öcsém és sovány, szőke húgom.' | *Kõik, peale viie, tegid* [Vx3Pl] *eksamid õigel ajal ära.* 'Ötüket kivéve mindnyájan időben letették a vizsgákat.' Ezzel egyenértékű a személynévmási alany, amely után értelmezőként áll a 'mindnyájan': *Nad kõik tulid* [Vx3Pl]. 'Ők mindnyájan megjöttek.' Az alakilag többes nominativusi alany után az állítmány természetesen egyezik: *Mõlemad* [NomPl] *istuvad* [Vx3Pl]. 'Mindketten ülnek.' *Teised läksid ära.* 'A többiek elmentek.'

Bizonyos igealakoknál, mint pl. a létige esetében (*olema*) az egyes és többes 3. személy egyaránt *on*, vagyis ilyenkor nem lehet egyezésről beszélni: *Nad* [NomPl] *on* [3Sg/Pl] *kõik väga hivatud.* 'Ők mindnyájan nagyon elfoglaltak voltak.' (Vö. Metslang 2003: 144.)

A számállapot-határozó kifejezésére több alternatíva van: *Meie kolm* [NomSg] *olime* [Vx1Pl] *praktikandid. ~ Olime* [Vx1Pl] *kolmekesi* [Adv] *praktikandid.* 'Hárman voltunk gyakornokok.' Az első változat alanya a személyes névmás, a számnév pedig értelmező. A másodikban hiányzik a névmás, így a határozó veszi át az alany szerepét. Ugyanígy: *Kuigi võib olla, et selleks ajaks on pere aluase juba väike, sest kolm* [NomPl] */ kolmekesi* [Adv] *läksid* [Vx3Pl] *ära ja viis/viiekesi tulid* [Vx3Pl] *tagasi.* 'Bár lehet, hogy akkor a család otthon már kicsi lesz, mert három/hárman elmentek és öt/öten visszajöttek.' | A következõ példákban csak a számnév adverbiális alakja található: *Nad* [NomPl] *puuduvad* [Vx3Pl] *kahekesi* [Adv]. 'Ők ketten hiányoznak.' *Istuime* [Vx1Pl] *neljakesi* [Adv] *tühjas restoranis ja vestlesime* [Vx1Pl]. 'Négyen ültünk az étteremben és beszélgettünk.' Lehetséges, hogy e változatok mellettük is vannak alternatív megoldások. Ezek az alakok funkcionálisan megfelelnek a finn adverbiumnak [ElatSgPx]. (Erelt 2006: 106–108.)

Az észtben a finnel meglevő kétségtelen egyezések ellenére néhány eltérés is található.

5.6.2.4. Lapp

Az alanyként szereplő számállapot-határozó után az állítmány a lapp nyelvben is többes számban áll. Az állítmány esetragos számnév mellett (vagy személyes/mutató névmással kombinálva) szemantikailag egyezik az alannyal, de a határozó névmás nélkül is átveheti az alany szerepét (számállapot-határozó): *Dat* [3Pl] *guovttos* [Adv] *eaba orron* [Vx3Du] *guhká dáppe.* 'De to var ikke lenge her.''Ők ketten nem régóta

voltak ott.' (Nickel 1990: 511; Bartens 1989: 74) | *Máhtte* [NomSg] *guovttos boahtiba* [Vx3Du]. 'Máhtte másodmagával érkezett.' (Sammallahti 2005: 84) | *Mii* [1Pl] *golmmas* [Adv] *eat beassan* [Vx1Pl] *dohko.* 'Mi hárman nem jutottunk el oda.' (Sammallahti 2005: 84) | *Máná-guovttos* [Adv] *leigga* [Vx3Du] *sávrrit viehkat.* 'De to barna var utholdende til å springe. A két fiú kitartóan futott.' (Nickel 1990: 513) | *Guovttis báhce dohko.* 'Ketten maradtak ott.' (Sammallahti 2005: 85) | *Moaddes* [Adv] *bõtti*. [Vx3Pl] 'Többen jöttek.' Puszta határozott számnév alanyként ritkább, mint a finnben. Határozatlan számnévi alanyra azonban találtam néhány példát: *Vulggiiga* [Vx3Du] *goabbat* [NomPl] *guvlui*. 'Lähtivät kumpikin suuntaansa; Mindkettő ment a maga útján.' (Sammallahti 1993: 319.)

*

A magyarral szemben a bolgár nyelvben nincs nagy alaki változatosság, és a mennyiségnévi alakok, amelyek közül lehet választani, jóval kisebb számúak. Ez azzal magyarázható, hogy a bolgár mindenféle mennyiségnév fajta után többes számot használ. A bolgár nyelv logikája számára minden mennyiségnév (az *egy* kivételével) többséget fejez ki, és az állítmány többes számba kerül.

Összegzésül az állapítható meg, hogy a vizsgált finnugor nyelvekben az alaki és szemantikai megoldások sokszor egymással is szemben állnak.

Az 'egy' tőszámnév mellett a vizsgált típusokban mindenütt egyes szám használatos. A kettőnél nagyobb számnevek után a jelzett szó egyes számban áll, az állítmány pedig mind a jelzős szerkezeti, mind pedig a puszta mennyiségnévi alany után a formai és a szemantikai szempontoktól függően ingadozik. A számjelzős szerkezetekben a magyar következetesen használja az egyes számot, a finnben és az észtban viszont főként szemantikai szempontok mellett formális szórendi szabályok is érvényesülnek. A lappban a képet a duális bonyolítja, hiszen a számjelzős szerkezetben inkább többes számú igealakokat használnak; a kettős szám csak korlátozott mértékben jelenik meg. Az egyes és többes szám használatának ingadozása egyazon szerkezetekben attól függ, hogy vajon az alany élőlényre, avagy élettelen dologra utal.

5.7. A vonatkozó névmás számbeli egyeztetése

A vonatkozó névmásnak sajátos grammatikai funkciója van. Egyrészt összekapcsolja a vonatkozó mellékmondatot az alannyal, másrészt a névmás egyezik az antecendens főnévvel és a helyettesített szófaj tulajdonságaival rendelkezik. (Vö. Wechsler 2003: 15.)

Az egyes-többes szám oppozíció megnyilvánul az alaki és értelmi egyeztetésben. A vonatkozó névmás számbeli egyeztetése akkor jelentkezik, amikor az előző két pontban szereplő alanyokra jelzői mellékmondat, azaz vonatkozó névmás utal. A vonatkozó névmás számbeli egyeztetésében sok bizonytalanság és ingadozás észlelhető.

5.7.1. Magyar

A mellékmondatot bevezető *aki*, *ami*, *amely* vonatkozó névmási kötőszó számban általában megegyezik azzal a főmondatbeli főnévvel, amelyre vonatkozik. E szabály alól a választékos nyelvhasználatban alig van kivétel. Mégis többes számba is kerülhet az egyes számú szóra vonatkozó névmás akkor, ha a főnév mennyiségjelzős (például *velem volt az a néhány barátom, akit / akiket te is ismersz)*, továbbá, ha többes számú értelmezője – mert hangsúlyos vagy szórendi helye megkívánja – átveszi az egyeztetés irányítását. (Vö. Kenesi 1980; Nyelvművelő kézikönyv II. 1985: 1258–9.) *Amott jön az a két fiú, akikkel tegnap is találkoztunk***.** (értelmi egyeztetés) | *Közülük három nős férfi, akikről kiderült, hogy nem hagynák el a családjukat.* | *Ebédnél társaságban ültem az asztalhoz, köztük volt Mike, Eric, Jessica, és egy csomó másik srác, akiknek sikerült megjegyeznem a nevét és az arcát.*

5.7.2. Finn

A finnben az értelmi egyezés, tehát a többes vonatkozó névmási használat jellemző: *Tunnetko nuo kaksi poikaa, jotka* [NomPl] *istuvat tuolla?* 'Ismered-e azt két fiút, aki/-k ott ül/-nek?' | *Heidän joukossaan oli kolme ukkomiestä, joista* [ElatPl] *selvisi, että he eivät jättäisi perheitään.* 'Közöttük volt három férfi, akikről kiderült, hogy nem hagynák el a családjukat.' | *Istuin pöytään lounasseurueessa, jossa oli Mike, Eric, Jessica ja joukko muita miehiä, joiden* [GenPl] *nimet ja naamat jäivät muistiini.* 'Ebédnél társaságban ültem az asztalhoz, köztük volt Mike, Eric, Jessica és egy csomó

másik srác, akiknek sikerült megjegyeznem a nevét és az arcát.' A vizsgált példákban a vonatkozó névmás többes számú. (Vö. Kubinyi 2006: 119; Peneva 2010: 64.)

5.7.3. Észt

A következő példákban a számjelzős szerkezetre vonatkozó névmás általában egyes számban áll: *Sealt tulevad need kaks poissi, kellega* [ComitSg] *me ka eile kohtusime.* 'Amott jön az a két fiú, akikkel tegnap is találkoztunk**.**' | *Lõuna ajal istusin ma lauda seltskonnas, kelle hulgas oli Mike, Eric, Jessica ja terve hulk teisi kutte, kelle* [GenSg] *nimi ja nägu õnnestus mul meelde jätta.* 'Ebédnél társaságban ültem az asztalhoz, köztük volt Mike, Eric, Jessica, és egy csomó másik srác, akiknek sikerült megjegyeznem a nevét és az arcát.' A vizsgált példákban a vonatkozó névmás tehát – a finnel ellentétben – egyes számban áll. (Vö. Erelt 2006: 114–116; Peneva 2010: 64.)

5.7.4. Lapp

Dat olmmoš [NomSg], *gii* [NomSg] *áigu* [Vx3Sg] *boahtit* 'Den (= mennesket) som vil komme; Az az ember, aki jönni akar' (Nickel 1990: 514) | *dat olbmot* [NomPl], *geat* [NomPl] *áigot* [Vx3Pl] *boahtit* 'de (= de mennesker) som vil komme; azok az emberek, akik jönni akarnak' (Nickel 1990: 514) | *soai* [3Du]*, geat* [NomPl] *áiguba* [Vx3Du] 'de to som vil komme; ők ketten, akik jönni akarnak' (Nickel 1990: 514) | *Doai* [2Du], *geat* [NomPl] *dasa oskubeahtti* [Vx2Du]… 'Dere to som tror på det; ti ketten, akik hisztek benne...' (Nickel 1990: 514) A lapp példákban egyezés tapasztalható, bár a vonatkozó névmások nem mennyiségjelzős szerkezetekre utalnak! A helyzetet a duális megléte bonyolítja. Még pedig amiatt, hogy a személyes névmásoknak van duálisa *(soai* 'ők ketten'), s ez az igealak duálisi formáit indukálj: *vulggiiga* 'ketten elmentek'). A többi névmás és a névszó ragozásában azonban nincs duális, ezért ezek vagy csak többes számban állhatnak, vagy pedig kötelező a 'két, kettő' számjelző használata. Fentebb láttuk, hogy az utóbbi számjelzős alany után az igealak többes számban (élettelen) vagy kettős számban (élő) áll. (Toivonen 2007: 4–5.)

*

Végezetül néhány példa a bolgárból: *От там се задават двете момчета, с които* [Pl] *и вчера се срещнахме.* 'Ismered-e azt két fiút, aki/-k ott ül/-nek?' | *Сред тях имаше трима женени мъже, за които* [Pl] *се установи, че няма да оставят семействата си.* 'Közöttük volt három férfi, akikről kiderült, hogy nem hagynák el a

családjukat.’ | *Обядвах в компанията на Майк, Ерик, Джесика и на много други момчета, на които* [Pl] *успях да запомня имената.* ’Ebédnél társaságban ültem az asztalhoz, köztük volt Mike, Eric, Jessica, és egy csomó másik srác, akiknek sikerült megjegyeznem a nevét és az arcát.’ A bolgárban a számnevek után többes számban áll mind a főnév, mind a vonatkozó névmás is. (Peneva 2010: 65.)

Összefoglalásul megállapítható, hogy a vizsgált finnugor nyelvekben a vonatkozó mellékmondatok kötőszavaiban fordul elő a legnagyobb ingadozás, főként a magyarban nagy a bizonytalanság. Érdekes, hogy a finn és az észt gyakorlat eltér: a vonatkozó névmás a finnben, többes számban, az észtben viszont egyes számban áll. A bolgárban a számnevekkel kapcsolatos szerkezetekben, indoeurópai "következetességgel" a többes kongruencia kötelező.

5.8. Az állítmány egyeztetése társhatározós alannyal

A **3.4.** pontban felsoroltam azokat a nyelvtani tényezőket, amelyek hozzájárulhatnak az állítmány értelmi egyeztetéséhez az alannyal. A társhatározóval bővített alany számbeli egyeztetése érdekes alaki és értelmi megoldásokat kínál a vizsgált nyelvekben. (Barlow-Ferguson 1988: 14-15; Moravcsik 1978: 343; Rácz 1991: 28.)

„A társhatározó megjelöli, hogy az alanyban, tárgyban stb.-ben megnevezett személy vagy dolog kinek vagy minek a társaságában – tehát miféle állapotban – van az alaptagban kifejezett cselekvés, létezés stb. közben.” (Lengyel 2000: 443.) Rácz Endre szerint: "A társhatározót hagyományosan úgy definiáljuk, hogy ez a mondatrész elsősorban az állítmánnyal van szintagmatikus kapcsolatban, de másodfokon az alany felé is kapcsolatot teremt, tudniillik a társhatározó azt is kifejezi, hogy az alanynak a denotátuma kinek vagy minek a társaságában végzi a cselekvést. Azaz a társhatározó úgy viselkedik, ahogy elvárható egy állapotféle határozótól. Tehát *'A fiú a lánnyal sétál'*, de a társhatározós szintagma ez: 'a lánnyal sétál', de a társhatározó ugyanakkor az alanyhoz is kapcsolódik: a fiú a lánnyal (közösen végzi a cselekvést)." (Rácz 1991: 75.)

5.8.1. Magyar

Az elképzelhető többes számú állítmány használata, vagyis az értelmi egyeztetés érvényesülése az adott esetben a többség képzetével magyarázható: **A fiú a lánnyal*

sétálnak. A társhatározóval bővített mondatokban az állítmány többes számban való előfordulása sérti a mai magyar köznyelvi normát, és csupán az alsóbb stílusrétegekben fogadható el (vö. Rácz 1974: 481). "Egyébként csupán akkor használhatunk többes számú állítmányt, ha a mondat alanya nincsen kitéve, s így nem feltűnő az alaki egyeztetés megsértése." (Rácz 1974: 482.) De ez a változat még redundánsabb, mert kétértelmű, s a cselekvőre nézve kettőt jelenthet: 'ő és a lány', illetőleg: 'ők és a lány' (vö. Rácz 1974: 482).

Ha az egyes számú alanyhoz hozzáértjük társhatározóját is, a mai művelt nyelvhasználat az egyes számú állítmányt kedveli: *Az elnök a titkárral elment (nem pedig elmentek) az értekezletre.* Bár a népnyelvben, sőt a klasszikus költők meg a mai népies írók nyelvében nem ritka az értelmi egyeztetés (többes szám) sem: *Etele Budával jöttek ilyen perre.* Ki nem tett alany esetén ma is helyes a többes számú állítmány: *Jánossal elmegyünk most az irodába*. (Nyelvművelő kézikönyv I: 146.)

A többes számú állítmány akkor sem fordul gyakran elő, ha az alanyok kölcsönös, reciprok viszonyban vannak egymással: *a fiú a lánnyal veszekszik* forma gyakoribb, mint a *veszekszenek* (vö. Rácz 1991: 78). Jóllehet a reciprok viszony esetén a *-val/-vel* rag vonzatnak minősül, és nem keverendő a társhatározóval. A kettő állhat bizonyos rokonságban, mert vannak esetek, amikor nehéz eldönteni azt, hogy a *-val/vel* rag milyen funkciót tölt be: kölcsönösséget fejez-e ki avagy társhatározó. A társhatározós és a reciprok viszonyt kifejező határozós mondatok számbeli egyeztetését vizsgálva elsősorban az áttekinthetőség érdekében azokat a mondattípusokat veszem figyelembe, amelyekben 3. személyű alany szerepel. A 3. személyű explicit vagy implicit alany mellett gyakoribb az egyes számú állítmány, vagyis az alaki egyeztetés.

Rácz Endre korpuszbeli példamondatainak túlnyomó része ennek az állításnak a bizonyítására szolgál. Ha a mondatban comitativus ragos szóalak áll bővítményként, az állítmány egyes számú: (*Én*) *elmegyek veled a boltba vásárolni*. | *Kati Péterrel ment táncolni*. Az alany lehet explicit vagy implicit.

Explicit alany: *Delon a fiával jóformán csak ünnepkor találkozott*.

Implicit alany: *A minap cipővásárlásra indultam két kislányommal*.

Azokban a társhatározós mondatokban, ahol explicit, 1. vagy 2. személyű alany szerepel, az állítmány egyes számban van: *Én elmegyek veled a boltba vásárolni.* | *Te Péterrel színházba mész. Ő Marival ment sétálni.* Az 1. és 2. személyű többes számú

implicit alany – a 3. személyű implicit alanyhoz hasonlóan – alaki távollétével lehetővé teszi a többes számú értelmi egyeztetést: *(Mi) a lánnyal sétálunk* [Vx1Pl]. | *(Ti) a lánnyal sétáltok* [Vx2Pl].

Ha tehát az implicit alanyon kívül [NomSg] társhatározó is van a mondatban, jellemző a magyarra a következő egyeztetési megoldás: *Marival elmentünk bevásárolni*. (Itt valójában két személy, 'én' és egy Sg3. személyű másik szereplő vesz részt a cselekvésben. Tekinthetjük ezt a megoldást a *Marival együtt elmentünk vásárolni* mondat rövidebb formájának.) Az egyeztetés logikusan így alakulna (és a mondat ebben a formában is helyes): *Marival elmentem bevásárolni*. (Hegedűs 2005: 277.)

5.8.2. Finn

A finn nyelvben a comitativus (társhatározó eset) a legritkábban előforduló névszói esetek közé tartozik, helyette ma már inkább névutós szerkezetet találunk (Gen. + *kanssa*). A comitativus napjainkban csak a magasabb irodalmi stílusban, néha az újságnyelvben található meg. A comitativusnak csak többes számú alakja van, de ez vonatkozhat egyes számra is. Ragja a *-ne-*, mely a többes szám *-i-* jele mögé kerül. Használatának további érdekessége, hogy az egyeztetés során a jelző csak ezt a ragot kapja meg, míg a jelzett főnév végére kötelező birtokos személyragot is tenni: *Presidentti vaimoineen saapui* [Vx1Sg] *kotiin eilen.* 'Az elnök a feleségével együtt tegnap érkezett haza.' | *Suku matkustaa* [Vx1Sg] *kaikkine lapsineen.* 'A rokonság az összes gyerekével utazik.' (Révay 2006: 160.)

A mai beszélt és a hétköznapi nyelvre inkább a 'genitivus + *kanssa*' szerkezet jellemző, ha azt kívánjuk kifejezni, hogy valaki valakinek a társaságában végzi a cselekvést: *Kesällä vuosi sitten, tarkemmin kesäkuun 21. päivänä, päivää ennen juhannusaattoa, söin* [Vx1Sg] *sihteerini kanssa lounaan.* 'Egy éve nyáron, nevezetesen egy júniusi napon, Szt. Iván előtti napon a titkárommal ebédeltem [Vx1Sg].' (Idström 1994: 7.) | *En muistanut koska olisin istunut* [Vx1Sg] *siinä ravintolassa kahden jonkun naisen kanssa.* 'Nem emlékszem, mikor ültem [Vx1Sg] ebben az étteremben kettesben egy nővel.' (Idström 1994: 19.)

Ha az alany egyes vagy többes szám 3. személyű, akkor csak az explicit megoldás helyes, és ilyenkor az alanyt nem lehet kihagyni, pl. *He kävelevät tytön kanssa.* '(Ők) a lánnyal sétálnak.' | *Delon tapasi poikaansa vain juhlapyhinä.* 'Delon a fiával jóformán

csak ünnepnapokon találkozott.' | *Johtaja meni kokoukseen sihteerinsä kanssa.* 'A főnök a titkárnőjével ment az értekezletre.' | *Poika kävelee tytön kanssa.* 'A fiú a lánnyal sétál.' Vagy ennél sokkal természetesebb a következő megoldás: *Poika ja tyttö kävelevät yhdessä.* 'A fiú és a lány együtt sétálnak.'

Ha az alanyon kívül [NomSg] társhatározó is van a mondatban, a finnre a következő egyeztetési megoldás jellemző: Azokban a társhatározós mondatokban, ahol explicit vagy implicit 1., 2. vagy 3. személyű egyes számú alany szerepel, az állítmány egyes számban van. Az 1. és 2. személyű többes számú explicit/implicit alany – a 3. személyű explicit alanyhoz hasonlóan – lehetővé teszi a többes számú értelmi egyeztetést. A finn nyelvben a 3. személyű egyes és többes számú alanyt kötelező kitenni a mondatban. (Kubinyi 2006: 122–124.)

5.8.3. Észt

Az észt nyelvben, ha a két alanyt comitativusrag köti össze, az állítmány állhat egyes és többes számban is (Nurk – Pusztay 1993: 311; Pusztay 1994: 150): *Mina läksin* [Vx1Sg] *emaga koju.* 'Én és anyám (= én anyámmal) hazamentünk.' | *Meie läksime* [Vx1Pl] *emaga koju.* 'Anyámmal hazamentünk.' | *Sina tulid* [Vx2Sg] *isaga koos.* Vagy: *Te tulite* [Vx2Pl] *isaga koos* 'Apáddal együtt jöttél/jöttetek.'

Ha az alany explicit, azaz ki van téve, akkor az állítmány vele egyezik. Az észt nyelvben azt az állítást, hogy valaki egy másik társaságában végzi a cselekvést, lehet hangsúlyozni vagy kiemelni olyan szavakkal, mint *koos* és *ühes* 'együtt': *Juhan läks* [Vx3Sg] *(koos/ühes) sõbraga* [Com] *kinno.* 'Juhan a barátjával moziba ment.' | *Juhan ja sõber läksid* [Vx3Pl] *kinno.* 'Juhan és a barátja moziba mentek.'. *Ma kirjutan koos kolleegiga ettekannet.* 'Én a kollégámmal együtt írom a beszámolót.' (Mäearu 2010: 4.)

Amikor a társhatározó az alany mellett található, az állítmány egyes számban áll. Ilyenkor elválaszthatatlan egységbe foglaljuk az alannyal: *Peaminister koos abikaasaga* j*õudis* [Vx3Sg] (nem: j*õudsid) tagasi visiidilt Soome.* 'A miniszterelnök a feleségével hazautazott (*nem* hazautaztak) látogatásukról Finnországba.'

Az állítmány akkor is egyes számban áll, ha a társhatározó nem az alany mellett áll közvetlenül: *President Arnold Rüütel* [NomSg] *koos proua Ingrid Rüütliga käis* [Vx3Sg] *visiidil Soomes.* Vagy: *President Arnold Rüütel* [NomSg] *käis* [Vx3Sg] *koos*

proua Ingrid Rüütliga visiidil Soomes. 'Arnold Rüütel elnök feleségével Finnországba látogatott.'

Többes számú névmási alany esetén az állítmány többes számban áll: *Meie* [1Pl] *sõbraga (mina ja sõber) läksime* [Vx1Pl] *kinno.* 'A barátommal mentünk [Vx1Pl] moziba.' (Erelt (ed.) 2003: 127.) | *Meie* [1Pl] *vennaga oleme* [Vx1Pl] *lapsendatud*. Vagy: *Mina ja vend oleme* [Vx1Pl] *lapsendatud.* 'Engem az öcsémmel (= engem és az öcsémet) örökbe fogadták.' | *Teie* [2Pl] *Jüriga pesete* [Vx2Pl] *auto ära*. Vagy: *Te ja Jüri pesete* [Vx2Pl] *auto ära*. 'Ti [2Pl] 'Jürivel megmossátok az autót.' *Teie Mihkliga toote [Vx2Pl] Anni lasteaiast ära.* 'Ti Mihkellel elhozzátok Annit az óvodából.' *Me teeme [Vx1Pl] seda koos kolleegiga.* 'Mi ezt megcsináljuk a kollégámmal'. *Ez a kifejezésmód gyakori az észt nyelvben, és erős orosz hatással magyarázható (*Mäearu 2010: 5; Liivaku – Meriste 1975*)*. Viszont nem szabad elfelejtkezni a mellérendelő kapcsolatról, amely hagyományosabb és ennél természetesebb, például: *Sina ja Mihkel toote Anni lasteaiast ära.* 'Te és Mihkel elhozzátok Annit az óvodából.' *Ma teen seda koos kolleegiga.* 'Én ezt megteszem a kollégámmal együtt.' (Erelt 2006: 81.)

A következőt allapíthatjuk meg: ha az alanyon kívül [NomSg] társhatározó is van a mondatban, a finn nyelvhez hasonlóan az észt nyelvben is a következő egyeztetési megoldás található: Azokban a társhatározós mondatokban, ahol explicit vagy implicit 1., 2. vagy 3.személyű egyes számú alany szerepel, az állítmány egyes számban áll. Az 1. és 2. személyű többes számú explicit/implicit alany – a 3. személyű explicit alanyhoz hasonlóan – lehetővé teszi a többes számú értelmi egyeztetést. Az észt nyelvben – mint a finnben – a 3. személyű többes számú alanyt kötelező kitenni a mondatban. (Erelt 2006: 81; Mäearu 2010: 5.)

5.8.4. Lapp

Nincs egyértelmű szabály a társhatározós alany egyeztetésében: *Soabaime* [Vx1Du] *eamidiin ahte fárrešin muhtin áigái eret.* 'Megegyeztem [Vx1Sg] a feleségemmel, hogy egyelőre máshová költözöm.'

Nincs teljes bizonyosság az egyeztetés tekintetében a következő mondatokban: *Váccán* [Vx1Sg] *nieiddain.* 'Egy lánnyal sétálok.' További vagylagos megoldás: *Letne* [Vx1Du] *nieiddain váccašeamen. ~ Leat* [Vx1Pl] *nieiddain váccašeamen.* 'Egy lánnyal sétálok / sétálunk.'

Többes társhatározó esetében is előfordulnak vagylagos megoldások: *Vázzit* [Vx1Pl] *nieiddaiguin.* Vagy: *Vázze* [Vx1Du] *nieiddaiguin.* 'Lányokkal sétálgattam.' | *Manaime* [Vx1Du] *Mariin gávppašit.* 'Marival mentem vásárolni.' | *Manaime* [Vx1Du] *ovttas Mariin gávppašit.* Vagy: *Manaimet* [Vx1Pl] *ovttas Mariin gávppašit.* 'Marival együtt mentem vásárolni.' | *Vulgen* [Vx1Sg] *Mariin gávppašit.* 'Marival mentem vásárolni.' | *Eadni manai* [Vx3Sg] *gávpái mánáinis.* 'Az anya a gyermekével ment a boltba.' | *Hoavda manai* [Vx3Sg] *čoahkkimii iežas čálliin.* 'Az igazgató a titkárával ment az ülésre.'

Mii [1Pl] *golmmas oktan du vieljain finaimet* [Vx1Pl] *Niillas-čeazi geahčen.* 'Vi to og din bror (= vi tre, medregnet din bror) var på besøk hos onkel Nils. Mi hárman együtt a te fivéreiddel meglátogattuk Niillas bácsit.' (Nickel 1990: 510) A szituáció összesen több mint két személyről szól: egy fő + két testvér, összesen tehát három emberről, ezért többes 1. személyű névmás *(mii)* szerepel alanyként, amely után az állítmány is természetesen többes 1. személyű. A következő példa összességében két személyről szól: én + apám, ezért a személyes névmás dualisa *(moai)* használatos, ez után az ige is természetesen dualisban áll: *Moai* [1Du] *áhčiin* [ComitSg] *vulge* [Vx1Du] *ihttin.* 'Far og jeg reiser i morgen. Apámmal kettesben reggel indulunk.' (Nickel 1990: 509.)

A fenti néhány példamondat alapján nehéz szabályt megállapítani. A társhatározós alany esetében úgy tűnik, hogy az állítmány számhasználata attól függ, hogy vajon az alany és a társhatározó összességében két, vagy kettőnél több cselekvőt tesz-e ki. Kettő esetében lehet duális, több esetében általában többes szám. Ingadozó használat azonban tapasztalható.

5.9. Az állítmány egyeztetése több alannyal

5.9.1. Az állítmány egyeztetése két vagy több (halmozott) egyes számú alannyal

Ebben a típusban alaki egyeztetéssel voltaképpen egyes szám lenne várható. Corbett (1998: 11; 2006: 168.) szerint az állítmány egyeztetése a halmozott alannyal nem olyan egyszerű, mint amilyennek tűnik, mert bizonyos tényezőket is figyelembe kell venni. A gyakorlat azonban mind a magyarban, mind a többi vizsgált nyelvben bonyolultabb. A probléma feltárására a magyar nyelvben főleg a Rácz Endre monográfiájában (Rácz 1991: 96) használt struktúrát követtem, és számos példamondat is onnan származik.

Az egyes nyelvek elemzésének felépítése két részből áll. Az első részben összefoglaltam a megvizsgált problémát az adott nyelvben a szakirodalomra hivatkozva. A példák a szakirodalomból, napi- és hetilapokból, szépirodalmi művekből valók. A második részben pedig lefordíttattam bizonyos magyar mondatokat anyanyelvű beszélőkkel.

5.9.1.1. Magyar

„A magyar szakirodalomban az alany és az állítmány egyeztetésének a legbővebben tárgyalt kérdése az, miképpen egyezik az állítmány a két vagy több (halmozott) egyes számú 3. személyű alannyal" (Rácz 1991: 96). Az alaki és az értelmi egyeztetés ingadozása érvényesül az adott kongruenciatípusban is. Az egyes szám használata, tehát az alaki egyeztetés az ősibb és a gyakoribb. „Nyelvművelésünk általában magyarosabbnak mondja a hagyományos, egyes számú állítmányt. Kivált az alanyokat megelőző sorrendben ez a legszokásosabb forma" (É. Kiss 2012: 1028; MMNyR 2: 141).

A magyarban az állítmány alaki egyeztetéssel egyes számban állhat több esetben (Bencédy 1991: 253; Rácz 1991: 97), röviden: NomSg + NomSg = Vx3Sg.

1. Ha az alany konkrét vagy elvont főnév (animated/non-animated):

A kukorica [NomSg] *és az akácfa* [NomSg] *virul* [Vx3Sg]. | *A félelem* [NomSg] *s az álom* [NomSg] *volt* [Vx3Sg] *apám és anyám.* Ez felfogható ekvatív mondatnak is, így a következő elemzés is szóba jöhet: *A félelem s az álom volt* [Vx3Sg] *apám* [NomSg] *és anyám* [NomSg]. | *Ereje* [NomSg] *és önbizalma* [NomSg] *nincs* [Vx3Sg]. | *Az Élet* [NomSg] *és a Szépség* [NomSg]*, az Erő* [NomSg] *és a Jóság* [NomSg] *nevetett* [Vx3Sg] *körülötte*. | *Abházia* [NomSg] *és Dél-Oszétia* [NomSg] *is önállóságot akar* [Vx3Sg]. (Népszabadság) | *Az Európai Unió* [NomSg] *és a NATO* [NomSg] *nyugalomra int* [Vx3Sg]. (Népszabadság) | *A Microsoft* [NomSg] *és a Google* [NomSg] *igyekszik* [Vx3Sg] *behatolni egymás területére* (Világgazdaság).

Különösen gyakori az egyes számú állítmány akkor, ha megelőzi az alanyokat (Rácz 1991: 98): *Most van papírja* [NomSg], *pénze* [NomSg], *lakása* [NomSg].| *Elfogyott* [Vx3Sg] *az időm* [NomSg] *és a pénzem* [NomSg]. | *Elfogyott* [Vx3Sg] *az energiám* [NomSg] *és a türelmem* [NomSg]. | *Hogyan jön össze* [Vx3Sg] *a Gálfy* [NomSg] *meg*

az Eduárd [NomSg]? | *Várni, hátha feltűnik* [Vx3Sg] *apa* [NomSg] *és anya* [NomSg], *vagy Clo* [NomSg] *és a két gyerek* [NomSg] *a Jagelló úton* (Ferdinandy 1993: 125.).

A fenti példákban egyszerű kapcsolatos viszony van az alanyok között. Az MMNy helyesebbnek tartja az egyes számú állítmány használatát, ha a) az alanyok között nem egyszerű kapcsolatos viszony áll fenn, hanem b) egyéb kapcsolatos, illetőleg c) ellentétes vagy d) választó viszony (MMNy 1991: 253). Ilyenkor a hozzá közelebb álló személyhez igazodik az állítmány (MMNy 1991: 253; Hegedűs 2005: 277; Rácz 1991: 122). Rácz Endre részletesen megvizsgálta az összes lehetséges kapcsolatos viszonyt és a velük előforduló kombinációt. (Rácz 1991: 99.)

A nem egyszerű kapcsolatos viszony közül kiválasztottam néhány típust, és ezeket megvizsgáltam a különböző finnugor nyelvekben és a bolgárban. **Fokozó** kapcsolatos viszony *(sőt): Az osztályfőnök* [NomSg], *sőt az igazgató* [NomSg] *is velünk jön* [Vx3Sg]. Hozzátoldó kapcsolatos viszony *(is ...is): Péter* [NomSg] *is, Gábor* [NomSg] *is elment* [Vx3Sg] *a mérkőzésre*. **Ellentétes** hozzátoldó kapcsolatos viszony *(nemcsak, hanem ... is): Nemcsak a gyermek* [NomSg], *hanem az anya* [NomSg] *is megkaphatja* [Vx3Sg] *a védőoltást.* Összefoglaló-megosztó kapcsolatos viszony *(mind ...mind, sem ... sem):* Előfordul vagylagos megoldás is *(sem…, sem): Sem én* [1Sg], *sem te* [2Sg] *nem mentél* [Vx2Sg] *el a tárgyalásra. ~ Sem én* [1Sg], *sem te* [2Sg] *nem mentünk* [Vx1Pl] *el a tárgyalásra.* – Ha az alany nem főnév, hanem különböző személyű névmás, akkor az állítmány a hozzá közelebb álló személyhez igazodik: *Nemcsak te* [2Sg] *hanem én* [1Sg] *is elmentem* [Vx1Sg] *a tárgyalásra. Nemcsak én* [1Sg], *hanem te* [2Sg] *is elmentél* [Vx2Sg] *a tárgyalásra.*

Egészen más a helyzet a **választó** viszonyban álló alanyok esetében, mint az előző példákban, hiszen végső soron itt csak egyetlen alany van: *Vagy Éva* [NomSg], *vagy Mária* [NomSg] *fog* [Vx3Sg] *mosogatni.* Ezt támasztja alá, ha különböző személyű névmási alanyok vannak a mondatban: *Vagy én* [1Sg], *vagy te* [2Sg] *mész* [Vx2Sg] *el a tárgyalásra. Vagy te* [2Sg], *vagy én* [1Sg] *megyek el a tárgyalásra.* Az állítmány az ilyenekben nemcsak számban, hanem személyben is egyezik a hozzá legközelebb álló alannyal, de egyes számban áll. Más megoldás szóba sem jöhet. Ugyanígy a magyarázó *(... azaz)* és következtető *(... tehát)* viszonyban álló alanyok mellett is csak egyes szám használatos.

A példákból látszik, hogy az állítmány szinte mindig a hozzá közelebb álló alannyal egyezik, vagyis egyes számba kerül. Az esetek különböző típusától függetlenül az állítmány legtöbbször egyes számú. Vagyis olyan tényezők, mint az állítmány fajtája (igei, névszói vagy igei-névszói), az állítmány helye a mondatban az alanyokra nézve (megelőzi az alanyokat, közéjük ékelődik, vagy követi őket), valamint az alanyként szereplő szerkezet tagjainak száma nem befolyásolja az állítmány egyes számú használatát.

Egyes számba kerül az állítmány akkor is, ha az alanyokat mennyiségjelző vagy határozatlan névelő előzi meg: *Két férfi* [NomSg] *és egy nő* [NomSg] *jött* [Vx3Sg] *az utcán*. (MMNy 1991: 253.) | *Egy nő* [NomSg] *és két férfi* [NomSg] *jött* [Vx3Sg] *velem szemben.* (MMNy 1991: 253) | *Három pincér* [NomSg] *és egy segédtiszt* [NomSg] *fogadta* [Vx3Sg] *az érkező vendégeket.* (Rácz 1991: 101.)

Összetett országnevek esetén, mint például: *Antigua és Barbuda, Trinidad és Tobago* az állítmány ugyancsak egyes számban áll: *Trinidad és Tobago* [NomSg] *nyerte* [Vx3Sg] *a 4x100-as váltót.* | *Antigua és Barbuda* [NomSg] *az 1976-os nyári olimpián szerepelt* [Vx3Sg] *első alkalommal.*

2. A magyarban az állítmánynak az egyes számú halmozott alannyal való értelmi egyeztetésének esetei a következők:

Gyakran találkozunk többes számú állítmánnyal is a több egyes számú alany mellett, tehát NomSg + Nom Sg = Vx3Pl. Ez az értelmi egyeztetési forma különösen akkor szokásos, ha az alanyok személyt jelölnek és megelőzik az állítmányt (MMNy 1991: 253): *Anya* [NomSg] *és apa* [NomSg] *megitták* [Vx3Pl] *a teát.* | *A sarokban Kornél* [NomSg] *és Helénke* [NomSg] *suttogtak* [Vx3Pl]. | *Cili* [NomSg] *és Balázs* [NomSg] *önállóan élnek* [Vx3Pl] *külön lakásban.* | *Most Michel* [NomSg] *és Anita* [NomSg] *próbálgatják* [Vx3Pl] *az illatos, édes trópusi rumot.* (Ferdinandy 1993: 132.) | *A kutya* [NomSg] *és a macska* [NomSg] *már bent éltek* [Vx3Pl]. (Ferdinandy 1993: 23.)

A magyar nyelvészek szabályosnak vélik a többes számú névszói állítmányt, ha az alanyok élő személyek (animated), de az élettelen alanyok (unanimated) mellett jobb az egyes számú állítmány: *A fiú* [NomSg] *és a lány* [NomSg] *barátok* [NomPl]. | *Az asztal* [NomSg] *és a szék* [NomSg] *bútor* [NomSg]. (Rácz 1991: 97.)

Az értelmi egyeztetés akkor gyakori, és kötelező is, ha az összetett állítmány névszói része kölcsönösséget kifejező névszó (Lengyel 2000: 405; Hegedűs 2005: 276): *Péter*

[NomSg] *és Pál* [NomSg] *barátok/ellenfelek/testvérek* [NomPl] *voltak* [Vx3Pl]. | *Péter* [NomSg] *és Pál* [NomSg] *vitatkoztak* [Vx3Pl] *(egymással).* | *A kék* [NomSg] *és a zöld* [NomSg] *nem illenek* [Vx3Pl] *egymáshoz.*

5.9.1.2. Finn

1. A finnben – a magyartól eltérően – mellérendelő viszonyban álló egyes számú alanyok mellett inkább használatos többes számú állítmány (l. alább). Vannak viszont olyan esetek is, amikor az állítmány egyes számban áll.

Számjelzős alanyok esetén a finnben is állhat egyes számú állítmány. Mellérendelt kapcsolatban, amelyben a második tag számnév, tehát mennyiséget jelöl, az állítmány egyes számban áll: *Ensimmäisessä kilpailussa 1970 oli 127 juoksijaa* [PartSg], *joista Lebow* [NomSg] *ja 54 juoksijaa* [PartSg] *jaksoi* [Vx3Sg] *maaliin saakka.* 'Az első versenyen 1970-ben 127 futó volt, akik közül Lebow és még 54 másik futó célba ért.' (ISK 1225). A magyar nyelvhez hasonlóan egyes számba kerül az állítmány, ha az alanyokat mennyiségjelző előzi meg. *Kolme tarjoilijaa* [PartSg] *ja nuorempi upseeri* [NomSg] *otti* [Vx3Sg] *vieraat vastaan.* 'Három pincér [NomSg] és egy segédtiszt [NomSg] fogadta [Vx3Sg] az érkező vendégeket.' Számjelzős alanyok esetén a finnben tehát az állítmány egyes vagy többes számban állhat. Itt nagyon fontos szerepet játszik a szórend: *Minua vastaan tuli* [Vx3Sg] *nainen* [NomSg] *ja kaksi* [NomSg] *miestä*. Vagy: *Yksi nainen* [NomSg] *ja kaksi* [NomPart] *miestä tulivat* [Vx3Pl] *minua vastaan.* 'Egy nő és két férfi jött velem szemben.'

Bár a finn nyelvben tipikusabb a több egyes számú alany mellett az állítmány többes számú alakja, két vagy több alany esetén az állítmány állhat egyes számban a következő esetekben.

Ha a mellérendelt alanyok szinonimák, vagy szemantikai párokat képeznek, amelyek tartalmilag közel állnak a szinonimákhoz, az állítmány állhat egyes számban is. E szavaknak leggyakrabban absztrakt jelentésük van: *Kohu* [NomSg] *ja hälinä* [NomSg] *ei näyttänyt* [Vx3Sg] *vaikuttavan nuorukaiseen lainkaan.* 'A felháborodás és a zsivaj úgy tűnik egyáltalán nem befolyásolta a fiatalembert.' | *Ilo* [NomSg] *ja kiitollisuus* [NomSg] *täyttää* [Vx3Sg] *sydämemme.* 'Öröm és hála tölti el a szívünket.' | *Positiivisuus* [NomSg] *ja avoimuus* [NomSg] *uusia asioita kohtaan saattaisi* [Vx3Sg]

kuitenkin helpottaa muutoksiin sopeutumista. 'A pozitív és az őszinte viszonyulás az új dolog iránt mégis megkönnyítheti a beilleszkedést.' (ISK 1225.)

Összetett országnevek esetén, mint például *Antigua ja Barbuda, Trinidad ja Tobago* az állítmány egyes számban áll: *Bosnia ja Hertsegovina* [NomSg] *viettää* [Vx3Sg] *kansallispäiväänsä 1. maaliskuuta.* 'Bosznia-Hercegovina március 1-jén tartja nemzeti ünnepét.' (ISK 1225.)

Ha az alanyok között nem egyszerű kapcsolatos viszony áll fenn, hanem másfajta kapcsolatos, illetőleg ellentétes vagy választó viszony**,** ilyenkor a hozzá közelebb álló személyhez igazodik az állítmány. Nézzük meg, hogy ehhez a magyar eljáráshoz milyen finn gyakorlat párosul! (A következő mondatoknak a finnre fordítását Petteri Laihonen készítette.)

Ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony *(ei….vain* (myös) 'nemcsak, hanem ... is'*): Ei pelkästään lapsi* [NomSg] *vaan myös äiti* [NomSg] *voi* [Vx3Sg] *saada rokotuksen*. 'Nemcsak a gyermek [NomSg], hanem az anya [NomSg] is megkaphatja [Vx3Sg] a védőoltást.' | *Ei nainen* [NomSg] *eikä mieskään* [NomSg] *uskaltanut* [Vx3Sg] *silloin mennä laakson läpi vievää tietä*. 'Nemcsak nő [NomSg], hanem férfi [NomSg] sem mert [Vx3Sg] átmenni ilyenkor a völgyön keresztül futó úton.' Páros tagadó kötőszavak mellett tehát egyes szám használatos: *Ei Pentti eikä Pirkko ole tullut vielä.* 'Pentti sem, és Pirkko sem érkezett még meg.' De: *Pentti ja Pirkko ovat jo tulleet.* 'Már megjött Pentti és Pirkko.' (ISK 2004: 1226.)

Hozzátoldó kapcsolatos viszony *(sekä…että* 'is…is'*): Sekä Péter* [NomSg] *että Gábor* [NomSg] *menivät* [Vx3Pl] *katsomaan ottelun.* 'Péter [NomSg] is, Gábor [NomSg] is elment [Vx3Sg] a mérkőzésre.'

Összefoglaló-megosztó kapcsolatos viszony (*sekä…että* 'mind…mind'*,* e*i…(ei)kä* 'sem/se … sem/se'*): Ei opettaja* [NomSg] *eikä rehtorikaan* [NomSg] *mennyt* [Vx3Sg] *juhliin*. 'Se a tanár [NomSg], se az igazgató [NomSg] nem ment el [Vx3Sg] az ünnepségre.'

Az állítmány egyes számban áll, ha a *tai* jelentése kizárólag 'vagy', azaz vagy az egyiket, vagy a másikat jelenti: *Riittää jos ruoka* [NomSg] *tai juoma* [NomSg] *tuntuu* [Vx3Sg] *maukkaalta ja tuo* [Vx3Sg] *tyytyväisen olon.* 'Elég ha vagy az ennivaló vagy az innivaló jó ízű és elégedettséget okoz.'

Választó kapcsolatos viszony (*tai/joko…tai* 'vagy ... vagy') esetén nagy valószínűséggel csak egyes számú alany lehetséges, mivel szemantikailag csak egy alany végezheti a cselekvést: *Joko Éva* [NomSg] *tai Mária* [NomSg] *tiskaa* [Vx3Sg]. 'Vagy Éva [NomSg] vagy Mária [NomSg] fog [Vx3Sg] mosogatni.' Különböző személyű alanyok esetén az állítmány a legközelebbi alannyal egyezik: *Joko minä* [1Sg] *menen* [Vx1Sg] *tai Maria* [NomSg] *menee* [Vx3Sg] *neuvotteluun.* 'Vagy Mária [NomSg] vagy én [1Sg] megyek el a tárgyalásra.' Vagy: *Neuvotteluun menen* [Vx1Sg] *joko minä* [1Sg] *tai Maria* [NomSg].' 'Vagy Mária [NomSg] vagy te [2Sg] mész el a tárgyalásra.' *Joko sinä* [2Sg] *menet* [Vx2Sg] *tai Maria* [NomSg] *menee* [Vx3Sg] *neuvotteluun.* Vagy: *Neuvotteluun menet* [Vx2Sg] *joko sinä* [2Sg] *tai Maria* [NomSg].

A finn *habeo*-szerkezetekben a létigének kizárólag az egyes szám 3. személye *(on/oli, ei ole/ollut)* használatos: *Isällä oli* [Vx3Sg] *rahat* [NomPl] *ostaa uusi auto.* 'Apának megvoltak az anyagi eszközei új autóra.' *Perheessä ei ollut* [Vx3Sg] *lapsia* [PartPl]. 'A családban nem voltak gyermekek.'

2. A finnben – a magyartól eltérően – két mellérendelt egyes számú alany esetén az állítmány általában többes számban áll, és ebben az esetben az értelmi kongruencia érvényesül: *Hyvä terveys* [NomSg] *ja kunto* [NomSg] *ovat* [Vx3Pl] *tietysti eduksi tehtävässä kuin tehtävässä.* 'A jó egészség és erőnlét természetesen előny akármilyen munkában.' (Lieko 1999: 90.)

A finnben nem szükséges különbséget tenni, mint a magyar nyelvben, konkrét vagy elvont főnév, illetve személyt jelölő alany között, hiszen mind a három esetben az állítmány többes számban van: *Sähkö* [NomSg]*, valo* [NomSg] *ja lämpö* [NomSg] *ovat* [Vx3Pl] *perusmukavuuksia, joita ilman elämä näillä leveysasteilla olisi kovin kolkkoa.* 'Az elektromosság, a világítás és a fűtés alapvető dolog ezen a szélességi fokon, nélkülük az élet elég rideg lenne.' | *USA* [NomSg] *ja Britannia* [NomSg] *uhkuvat* [Vx3Pl] *sotilasvoimaa.* 'Az USA és Britannia duzzad a katonai erőtől.' | *Suomen kielen opettaja* [NomSg] *ja valtio-opin opiskelija* [NomSg] *etsivät* [Vx3Pl] *vuokrakaksiota raitiovaunualueelta.* 'Egy finn nyelvtanár és egy politológia szakos hallgató kétszobás albérletet keres közel a villamoshoz.' (ISK 1225.)

A fentebbi, magyar részben (1.1.) idézett néhány magyar mondat finn fordítása is tanulságos lehet az egyeztetési gyakorlat szempontjából: 'Cili [NomSg] és Balázs [NomSg] önállóan élnek [Vx3Pl], külön lakásban.' *Cili* [NomSg] *ja Balázs* [NomSg]

elävät [Vx3Pl] *itsenäisesti omassa asunnossaan.* | 'Abházia [NomSg] és Dél-Oszétia [NomSg] is önállóságot akar [Vx3Sg].' *Abhazia* [NomSg] *ja Etelä-Ossetiakin* [NomSg] *haluavat* [Vx3Pl] *itsenäiseksi.* | 'A Microsoft [NomSg] és a Google [NomSg] igyekszik [Vx3Sg] behatolni egymás területére.' *Microsoft* [NomSg] *ja Google* [NomSg] *haluavat* [Vx3Pl] *toistensa alueille.* | 'Elfogyott [Vx3Sg] az időm [NomSg] és a pénzem [NomSg].' *Aikani* [NomSg] *ja rahani* [NomSg/Pl] *loppuivat* [Vx3Pl].

Az értelmi egyeztetés esetei továbbá a következők.

Ha az értelmezős szerkezetben az első tag gyűjtőnévi vagy más összefoglaló jelentésű főnévi alany, az állítmány száma ingadozik. Ha az állítmány a nevekhez igazodik, többes számban áll: *Tuusulan moottorikerhon parivaljakko Mikko Nykänen* [NomSg] *ja Samuli Aro* [NomSg] *ajoivat* [Vx3Pl] *Hyvinkäällä järjestetyn neljän tunnin maratoncrossin selvään voittoon.* 'A tuusulai autóklub párosa, Mikko Nykänen és Samuli Aro tisztán nyerte a hyvinkääi négy órás maratoni versenyt.' | *Suurlähettiläspari* [NomSg] *Judit ja György Krausz ovat* [Vx3Pl] *valmiit ottamaan vieraansa vastaa.* 'A Krausz György és Judit nagykövet házaspár készen áll a vendégek fogadására.' Az állítmány igazodhat az appozícióhoz is, s ekkor egyes számban áll: *Filippiinien entinen presidenttipari* [NomSg] *Ferdinand ja Imelda Marcos odottaa* [Vx3Sg] *Havaijan Oahu-saarella päivää, jolloin he voisivat taas astua vallan kahvaan.* 'Az egykori Fülöp-szigeti elnökipár, Ferdinand és Imelda Marcos Hawaiin várja azt a napot, amikor vissza tudják szerezni a hatalmukat.' (ISK 1226.)

Fokozó kapcsolatos viszony *(sőt): Luokanvalvoja* [NomSg] *ja jopa rehtori* [NomSg] *tulevat* [Vx3Pl] *mukaan.* 'Az osztályfőnök [NomSg], sőt az igazgató [NomSg] is velünk jön [Vx3Sg].'

Összegzés

Összefoglalásul megállaphatjuk, hogy a kapcsolatos viszonyban a *sekä ... että* 'mind ... mind' kiemeli az összekapcsolt dolgoknak a különbségét, és megkívánja a többes számú állítmány használatát: *Sekä korkotulon lähdeveroprosentti* [NomSg] *että tuloveron pääomatuloverokanta* [NomSg] *pysyvät* [Vx3Pl] *molemmat 28 prosentissa.* 'Mind a kamatadó, mind az ingatlanadó megmarad 28 százalékosnak.' | *Sekä SAK* [NomSg] *että STTK* [NomSg] *vaativat* [Vx3Pl] *hallitukselta työttömyysturvan leikkausten olennaista pienentämistä.* 'Mind az SAK, mind az STTK [két szervezet: munkavállalók és

munkaadók szakszervezete] azt követi a kormánytól, hogy lényegesen kisebb legyen a munkanélküli segély csökkentése.' (ISK 1225.)

A magyar nyelvben a névszói illetve a névszói-igei állítmány többes számú, ha az alany személyeket jelöl, és egyes számú, ha élettelen tárgyat jelöl. A finnben viszont a névszói állítmány mind a két esetben többes számban áll, mivel két külön dolgot fejez ki: *Poika* [NomSg] *ja tyttö* [NomSg] *ovat* [Vx3Pl] *ystäviä.* 'A fiú [NomSg] és a lány [NomSg] barátok [NomPl].' | *Pöytä [NomSg] ja tuoli [NomSg] ovat [Vx3Pl] huonekaluja.* 'Az asztal [NomSg] és a szék [NomSg] bútor [NomSg].' | *Péter* [NomSg] *ja Pál* [NomSg] *olivat* [Vx3Pl] *ystäviä/vihamiehiä/veljeksiä.* 'Péter [NomSg] és Pál [NomSg] barátok/ellenfelek/testvérek [NomPl] voltak [Vx3Pl].' | *Péter* [NomSg] *ja Pál* [NomSg] *riitelivät* [Vx3Pl] *(keskenään).* 'Péter [NomSg] és Pál [NomSg] vitatkoztak [Vx3Pl] (egymással).' | *Sininen [NomSg] ja vihreä [NomSg] eivät [Vx3Pl] sovi yhteen.* 'A kék [NomSg] és a zöld [NomSg] nem illenek [Vx3Pl] egymáshoz.'

Ha a *tai* 'vagy' kötőszó felsorolásszerű, és nem egymást kizáró lehetőségekről van szó, akkor az állítmány többes számban áll: *Olympiakulta* [NomSg] *tai maailmanennätys* [NomSg] *eivät* [Vx3Pl] *enää riitä rankan harjoittelun kimmokkeeksi.* 'Az olimpia arany és/vagy a világcsúcs sem elegendő(ek) ahhoz, hogy ösztönözzenek a kemény edzésekre.' | *Esimerkiksi salibandy* [NomSg] *tai sulkapalloilu* [NomSg] *korvaavat* [Vx3Pl] *juoksemisen.* 'Például a teremlabda vagy a tollaslabda pótolják a futást.' (Vö. ISK 1226.)

5.9.1.3. Észt

1. Ha az állítmány megelőzi az alanyokat, és a felsorolás miatt az alanyok gradációban vannak és egyben hangsúlyosak is, vagy szemantikai párt alkotnak, akkor az állítmány egyes számban van: *Väljas algas* [Vx3Sg] *kisa* [NomSg] *ja lärm* [NomSg]. 'Kint zaj és lárma kezdődött.' | *Kus oli* [Vx3Sg] *nüüd ta au* [NomSg] *ja uhkus* [NomSg]*?* 'Hol volt most a becsülete és a büszkesége?' | *Mul sai* [Vx3Sg] *aeg* [NomSg] *ja raha* [NomSg] *otsa.* 'Elfogyott az időm [NomSg] és a pénzem [NomSg].' | *Siis tüdines* [Vx3Sg] *üks, teine ja kolmas ning lahkus* [Vx3Sg] *mängu juurest.* 'Aztán megunta az egyik, majd a második és a harmadik is kilépett a játékból.' (Erelt 2006: 18) Ingadozó megoldások is vannak: *Sauna juurde kuulub ~ kuuluvad mullivan ja puhkeruum.* 'A szaunához tartozik a fürdőkamra és a pihenő.' Feltehetően azért lehet az

alany egyes számban, mert a *mullivan ja puhkeruum* szemantikai párt alkotnak. (Kai Tiislär szóbeli közlése.)

Kapcsolatos: *Meiega tuleb* [Vx3Sg] *klassijuhataja* [NomSg] *ja isegi direktor* [NomSg]. 'Az osztályfőnök [NomSg], sőt/és az igazgató [NomSg] is velünk jön [Vx3Sg]'. | *nii ... kui ka 'is ... is' kapcsolatos viszony esetén egyes és többes számú állítmány megfigyelhető: Nii üks kui ka teine nõjatub* [Vx3Sg] ~ *nõjatuvad [Vx3Pl] tuge otsides vastu uksepiita. 'Az egyik és a másik is nekitámaszkodik az ajtófélfának.' Puhkusele läks* [Vx3Sg] ~ *läksid* [Vx3Pl] *nii president kui ka peaminister. 'Szabadságra ment a köztársasági elnök és a miniszterelnök is.' (Mäearu 2010: 4.)*

Ha az alanyok között nem kapcsolatos, hanem másfajta, például választó viszony áll fenn, az állítmány egyes számban áll: *kas ... või* 'vagy ... vagy': *Nõud peseb* [Vx3Sg] *kas Éva* [NomSg] *või Mária* [NomSg]. 'Vagy Éva, vagy Mária fog mosogatni.'

2. A finnhez hasonlóan alakul az egyeztetés két egyes számú alany esetén az észtben is. Az észtben, ha a mondatban több egyes számú alany van, az állítmány többes számban áll: *Mart* [NomSg] *ja Ants* [NomSg] *jooksevad* [Vx3Pl]. 'Mart és Ants szalad(nak)' | *Andres ja Made õpivad koolis.* 'Andres ja Made iskolában tanul(nak).' | *Jüri* [NomSg] *ja Peeter* [NomSg] *astusid* [Vx3Pl] *ülikooli*. 'Jüri és Peeter bekerültek a főiskolára.' (Erelt 2006: 18) | *Péter* [NomSg] *ja Pál* [NomSg] *olid* [Vx3Pl] *sõbrad/vaenlased/vennad*. 'Péter [NomSg] és Pál [NomSg] barátok/ellenfelek/testvérek [NomPl] voltak [Vx3Pl]'. | *Péter* [NomSg] *ja Pál* [NomSg] *vaidlesid (teineteisega)*. 'Péter [NomSg] és Pál [NomSg] vitatkoztak [Vx3Pl] (egymással).' | *Abhaasia* [NomSg] *ja Lõuna-Osseetia* [NomSg] *tahavad* [Vx3Pl] *ka iseseisvust. '*Abházia [NomSg] és Dél-Oszétia [NomSg] is önállóságot akar [Vx3Sg].' | *Microsoft* [NomSg] *ja Google* [NomSg] *proovivad* [Vx3Pl] *teineteise territooriumile tungida.* 'A Microsoft [NomSg] és a Google [NomSg] igyekszik [Vx3Sg] behatolni egymás területére'. | *ETV ja ER lõimuvad Euroopa Ringhäälingute Liiduga.* 'Az Észt TV és az Észt Rádió integrálódnak az európai közvetítési hálózatba.' (Erelt 2006: 37) | *Cili* [NomSg] *ja Balázs* [NomSg] *elavad* [Vx3Pl] *iseseisvalt, eraldi korterites*. 'Cili [NomSg] és Balázs [NomSg] önállóan élnek [Vx3Pl], külön lakásban.'

Többes számba kerül az állítmány, ha az alanyokat mennyiségjelző előzi meg: *Kolm kelnerit* [PartSg] *ja üks adjutant* [NomSg] *võtsid* [Vx3Pl] *saabuvad külalised vastu*.

’Három pincér [NomSg] és egy segédtiszt [NomSg] fogadta [Vx3Sg] az érkező vendégeket’.

Hozzátoldó kapcsolatos viszony (*nii…kui ka* ’is…is’): *Nii Peter [NomSg] kui ka Gábor [NomSg] läksid / lähevad [Vx3Pl] võistlusele.* ’Péter [NomSg] is, Gábor [NomSg] is elment / elmegy [Vx3Sg] a mérkőzésre.’

Ingadozó esetek is vannak. Ha a többtagú alany tagjai szinonim szavak, az állítmány ingadozik, egyaránt állhat egyes és többes számban is: *Rikkus* [NomSg] *ja kuulsus* [NomSg] *toovad* [Vx3Pl] ~ *toob* [Vx3Sg] *rohkem häda kui õnne*. ’A gazdagság és hírnév több bajt hoz(nak), mint boldogságot.’ | *Armastus* [NomSg] *ja austus* [NomSg] *oli* [Vx3Sg] ~ *olid* [Vx3Pl] *talle rohkem häda kui õnne toonud.* ’A szerelem és a becsület több kárt okozott ~ okoztak, mint szerencsét.’ | *Iga mees* [NomSg] *ja (iga) naine* [NomSg] *peab* [Vx3Sg] *teadma oma õigusi. Kõik mehed* [NomPl] *ja naised* [NomPl] *peavad* [Vx3Pl] *teadma oma õigusi.* ’Minden férfinak és nőnek tudnia kell a jogaikat.’ A két általános névmás különbözőképpen viselkedik az egyeztetés szempontjából: az *iga* ’minden egyes, valamennyi’ jelzőként egyes számmal, a *kõik* ’mindenki’ többes számmal áll. (Ugyanígy viselkedik a hasonló jelentésű finn *jokainen* és *kaikki.*)

A létige egyes és többes 3. személye jelen időben megegyezik (*on* ’van/vannak’) és a tagadó formákról (minden személyben *ei* ’nem’) sem állapítható meg a kongruencia: *Poiss* [NomSg] *ja tüdruk* [NomSg] *on* [Vx3Sg/Pl] *sõbrad* [NomPl]. ’A fiú [NomSg] és a lány [NomSg] barátok [NomPl].’ | *Peti ja Laci on* [Vx3Sg/Pl] *korralikud inimesed* [NomPl]. ’Peti [NomSg] és Laci [NomSg] rendes emberek.’ Itt az állítmányi névszó jelzi a kongruenciát. A múlt idejű alakok már egyértelművé teszik a kongruenciát: *Poiss* [NomSg] *ja tüdruk* [NomSg] *olid* [Vx3Pl] *sõbrad* [NomPl]. ’A fiú [NomSg] és a lány [NomSg] barátok voltak [Vx3Pl].’ | Ugyanígy: *Laud* [NomSg] *ja tool* [NomSg] *on* [Vx3Sg/Pl] *mööbliesemed* [NomPl]. ’Az asztal [NomSg] és a szék [NomSg] bútor [NomSg]’. | *Laud* [NomSg] *ja tool* [NomSg] *seisid / olid* [Vx3Pl] *toas*. ’Az asztal [NomSg] és a szék [NomSg] a szobában állt / volt [Vx3Sg].’

A finit igék tagadó formái sem jelzik az egyes és a többes 3. személy különbségét: *Sinine* [NomSg] *ja roheline* [NomSg] *ei sobi* [Vx3Sg/Pl] *kokku.* ’A kék [NomSg] és a zöld [NomSg] nem illenek [Vx3Sg/Pl] egymáshoz’. De: *Roosa* [NomSg] *ja roheline* [NomSg] *sobivad* [Vx3Pl] *uude elutuppa*. ’A rózsaszín [NomSg] és a zöld [NomSg] illenek [Vx3Pl] az új nappaliba.’ *Ei õpetaja* [NomSg] *ega direktor* [NomSg] *ei läinud*

[Vx3Sg/Pl] *pidustustele.* ’Se a tanár [NomSg], se az igazgató [NomSg] nem ment el [Vx3Sg/Pl] az ünnepségre.’ (de: *Nemad ei läinud*.) | *Mitte ainult naine* [NomSg], *vaid ka mees* [NomSg] *ei julgenud* [Vx3Sg] *sellisel ajal läbi oru kulgevat teed pidi minna*. ’Nemcsak nő [NomSg], hanem férfi [NomSg] sem mert [Vx3Sg] átmenni ilyenkor a völgyön keresztül vezető úton.’

Az észt nyelvben a kijelentő mód jelen időben a létige egyezése rendhagyó, mert egyes és többes szám harmadik személyű alakja egybeesik. *Nüüd on/oli* [Vx3Sg] *tal paber* [NomSg], *raha* [NomSg], *korter* [NomSg]. ’Most van papírja [NomSg], pénze [NomSg], lakása [NomSg].’ | *Tal ei ole jõudu ega enesekindlust*. ’Ereje [NomSg] és önbizalma [NomSg] sincs [Vx3Sg].’

Az *Antigua és Barbuda* típusú alany esetén az állítmány azért van többes számban, mert a szigetország több szigetből áll: *Antigua ja Barbuda osalesid* [Vx3Pl] *olümpiamängudel esimest korda 1976. aasta suvel.* ’Antigua és Barbuda az 1976-os nyári olimpián szerepelt első alkalommal.’ *Tuline majanduslik vastasseis internetirindel: Antigua ja Barbuda kisuvad USA-ga tüli.*[11] ’Heves gazdasági szembenállás az internet frontján: Antigua és Barbuda vitába száll az USÁ-val.’

Ezzel szemben egységes országnak tekintik a következőt: *Bosnia ja Hertsogoviina astus* [Vx3Sg] *esimese sammu Euroopa Liidu liikmesriigi staatuse poole, kirjutades Luxemburgis alla stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessile*. ’Bosznia-Hercegovina megtette az első lépést az európai uniós tagság felé, azzal, hogy aláírta Luxemburgban a stabilizációs és társulási folyamatot.’ (Kai Tiislär szóbeli közlése.)

5.9.1.4. Lapp

1. Alaki egyezés

A két egyes számú alany mellett ritkán találunk a lappban többes számú állítmányt. Két személy, állat (animated) után kettes szám, több alany (unanimated) után pedig többes szám áll. Egyedül anyagnevek után használatos egyes szám: *Sækkâlagâi læi čacce jâ vii'dne.* ’Víz és bor vegyítve volt.’ (Nielsen 1979: 303.)

A páros, kapcsolatos kötőszó mellett (*sihke ... ja* ’mind ... mind’) is egyes szám van: *Báhpas lei* [Vs3Sg] *sihke biigá* [NomSg] *ja reaŋga* [NomSg]. ’A papnak cselédje is és

[11] http://forte.delfi.ee/news/varia/tuline-majanduslik-vastasseis-internetirindel-antigua-ja-barbuda-kisuvad-usa-ga-tuli.d?id=65597758

bérese is volt.' (Nickel 1990: 513) – Különböző személyű alanyok esetében az állítmány a hozzá közelebbivel egyezik személyben és számban. Ilyen egyezést találunk a *jogo ... dahje, dahje ... dahje* 'vagy ... vagy' páros kötőszók mellett: *Jogo mon* [1Sg] *dahje don* [2Sg] *galggat* [Vx2Sg] *dan bargat.* 'Vagy nekem, vagy neked meg kell csinálnod. (Vagy: Én vagy te meg kell hogy csináljad.)' (Nielsen 1979: 305) A *sihke ... ja* 'is ... is, mind ... mind' konjunkciók esetén is az állítmány a közelebbi személlyel egyezik: *Sikke don* [2Sg] *ja buohkat* [NomPl] *dan dihtet* [Vx3Pl]. 'Te is és mindenki tudjátok (tkp. tudják) azt.' (Nielsen 1979: 304.)

2. Értelmi egyeztetés

Két egyes számú alany mellett az állítmány duálisban áll, ha az alanyok személyeket vagy állatokat jelölnek. NomSg + NomSg = Vx3Du/Vx3Pl: *Lásse* [NomSg] *ja Máhtte* [NomSg] *vulggiiga* [Vx3Du] *ikte.* 'Lásse és Máhtte tegnap indultak.' (Nickel 1990: 42) | *Lásse* [NomSg] *ja Máhtte* [NomSg] *leaba* [Vx3Du] *vuolgán*. 'Lásse és Máhtte elment(ek).' (Nickel 1990: 42) | *Mu eadni* [NomSg] *ja Máret-goaski* [NomSg] (= *soai* [3Du]) *leaba* [Vx3Du] *oappážat.* 'Anyám és Márit néni testvérek.' (Nickel 1990: 510) | *Mu muottá* [NomSg] *ja Sárá* [NomSg] *leaba* [Vx3Du] *doppe.* 'A nagynéném és Sára ott vannak.' (Bartens 1989: 125) | *Beana* [NomSg] *ja vielppis* [NomSg] *leaba* [Vx3Du] *olgun.* 'A kutya és kölyke kint vannak.' (Nickel 1990: 511) Ha pedig az alanyok konkrét egyedi köznevek, az állítmány többes számban áll: *Gákti* [NomSg] *ja boagán* [NomSg] *leat* [Vx3Pl] *juo gárvásat* [NomPl]. 'A kaftán és az öv már készen vannak.' (Nickel 1990: 511.)

Ingadozás is tapasztalható, ha két konkrét dologról van szó, az állítmány általában többes számban (néha kettős számban) áll: *Gak'te jâ boaga(n) leggji (lægigâ) juo boattan.* 'Az ujjas (zeke) és az öv már megérkezett.' | Dualis van akkor is, ha az igei állítmány a mondat elején áll: Vx3Du = NomSg + NomSg *Gea, do boahtiba* [Vx3Du] *Niillas* [NomSg] *ja Ovllá* [NomSg]. 'Nini, ott jön Niillas és Ovllá.' (Nickel 1990: 511) Ha a mondatban kettőnél több alany van, az állítmány általában többes számban áll (Nielsen 1979: 304; Lakó 1986: 122).

A finnel ellentétben a *habeo*-szerkezetben a létige egyezik a többes számú alannyal: *Máhtes leat* [Vx3Pl] *buorit beatnagat* [NomPl]. 'Máhtténak jó kutyái vannak.' | *Mus eai leat* [Vx3Pl] *ruđat* [NomPl] *maiguin máksit.* 'Nincs pénzem, amivel fizessek.' (Bartens 1989: 421)

Az állítmány a közelebbi alannyal egyezik: *Mus lea* [Vx3Sg] *viellja* [NomSg] *ja guokte oappá* [Nom/GenSg]. 'Nekem egy öcsém és két nővérem van.' (Nickel 1990: 513) | *Dan olbmás leddje* [Vx3Pl] *golbma bártni* [Nom/ GenSg]. 'Ennek az embernek három fia volt.' (Lakó 1986: 132) | *Stuobus leat* [Vx3Pl] *golbma stuolu* [Nom/GenSg] *ja vel beavdi* [NomSg]. 'A szobában három szék és egy asztal van.' (Nickel 1990: 513.)

*

1. A bolgárban az alaki és az értelmi egyeztetés váltakozása érvényesül az állítmány és több alany kongruenciájánál is. Itt az alanyok közti viszonyt, a mondat fő részei közti szórendet és az alanyok szófaját is célszerű szemügyre venni. A bolgár nyelvben két vagy több halmozott egyes számú alany mellett az állítmány többes számban áll. A nyelvre a kötelező értelmi kongruencia jellemző. Viszont ettől a szabálytól eltérések is tapasztalhatók, ennek pszichológiai, szövegtani, szemantikai, stilisztikai és formai okai vannak. Ilyen esetekben az alanyok egységet alkotnak, és ilyenkor az állítmány egyes számban áll. A bolgár nyelvben az alaki egyeztetés az alábbi esetekben érvényesül. (Popov 1998: 179.)

Bár a bolgárban tipikusabb a több egyes számú alany mellett az állítmány többes számú alakja, két vagy több alany esetén az állítmány állhat egyes számban, ha az alanyok szemantikai párokat képeznek, amelyek szinonimaszerűek. Az állítmány megelőzi az alanyokat: *От колата екна* [Vx3Sg] *смях* [NomSg] *и кикот* [NomSg]. 'A kocsiból nevetés [NomSg] és hahotázás [NomSg] hallatszott [Vx3Sg].'

Az állítmány gyakran egyes számban van, ha az *и* 'is', *нито* 'sem', *или* 'vagy' kötőszó az alanyok előtt fordul elő. Itt az állítás vagy a tagadás mintha külön-külön érintene minden alanyt: *Хврькна* [Vx3Sg] *любов* [NomSg], *и младост* [NomSg], *и живот* [NomSg]. 'Elrepült [Vx3Sg] a szerelem [NomSg] és a fiatalság [NomSg] is, és az élet [NomSg] is.' (Popov 1998: 178.)

Ha az alanyokat a *не само, ... но* 'nemcsak …, hanem … is' kötőszó köti össze, tehát az alanyok között ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony áll fenn, az állítmány egyes számban áll: *Не само жена* [NomSg], *но и мъж* [NomSg] *не смееше* [Vx3Sg] *да мине по това време по пътя, който водеше през дола.* 'Nemcsak nő [NomSg], hanem férfi [NomSg] sem mert [Vx3Sg] átmenni ilyenkor a völgyön keresztül futó úton.' (Popov 1998: 181.)

2. A magyarral szemben a bolgárban az egyes számú halmozott alany mellett az állítmány értelmi egyeztetéssel igen gyakran többes számba kerül. Az értelmi kongruencia gyakori előfordulása az ősibb eredetével is magyarázható: az irodalmi nyelv a nyelvjárásokból vette át, és jelenleg eléggé elterjedt kongruenciatípussá vált. Az értelmi kongruencia a következő esetekben fordul elő.

Ha az alanyok *както – така* 'mind …mind' kötőszóval vannak összekötve, az állítmány többes számba kerül: *В продължение на последните години ние видяхме, че както народът* [NomSg]*, така и неговото правителство* [NomSg] *не можаха* [Vx3Pl] *да направят нищо особено.* 'Az utolsó évek folyamán meggyőződtünk arról, hogy sem a nép [NomSg], sem a kormány [NomSg] nem tudott [Vx3Sg] semmi különöset tenni.' A magyar példamondatban az egyes számú egyeztetés használható.

Ha az alanyok olyan dolgokat jelentenek, amelyek tartalmilag távol állnak egymástól, az állítmány többes számba kerül: *В глух ек се сляха* [Vx3Pl] *нежни зов* [NomSg]*, победен рев* [NomSg]*, предсмъртен стон* [NomSg]. 'Halk harangszó [NomSg], győzedelmes kiáltás [NomSg], halálhörgés [NomSg] süket mennydörgésként folyt(ak) [Vx3Sg/Pl] egymásba'. A magyarban mindkét egyeztetési típus elfogadható, de ha az alanyok felsorolási viszonyban vannak, az állítmány alaki egyeztetéssel inkább egyes számba kerül.

Ha az *или* 'vagy' kötőszó kapcsolatos viszonyt fejez ki, azaz ugyanaz a jelentése, mint az *и* 'és' kötőszóé, az állítmányt többes számba tesszük: *В такъв случай времето* [NomSg] *или разстоянието* [NomSg] */= времето и разстоянието/ са* [Vx3Pl] *най-добрите лекари* [NomPl]. 'Ebben az esetben az idő és a távolság a legjobb orvos(ok).'

Összetett országnevek esetén, mint például *Antigua és Barbuda, Trinidad és Tobago*, *Bosznia-Hercegovina*, az állítmány a bolgárban is egyes számban áll: *Тринидад и Тобаго* [NomSg] *е* [Vx3Sg] *република с двукамерен парламент.* 'Trinidad és Tobago [NomSg] kétkamarás parlamenti köztársaság'. | *Босна и Херцеговина* [NomSg] *направи* [Vx3Sg] *крачка напред по пътя към членството си в Европейския съюз, като подписа в Люксембург Споразумението за стабилизиране и асоцииране.* 'Bosznia-Hercegovina [NomSg] megtette [Vx3Sg] az első lépést az európai uniós tagság felé azzal, hogy aláírta Luxemburgban a stabilizációs és társulási folyamatot.'

Összegzésül a következő állapítható meg: a kongruencia tekintetében nagy változatosság mutatkozik a vizsgált nyelvekben, és bizonyos esetekben ingadozik az egyes és a többes szám használata.

Két vagy több egyes számú alannyal való egyeztetés gyakorlata a magyarban az esetek túlnyomó részében az, hogy az állítmány egyes számban áll. Itt fontos szerepet játszik a következő tényező: az alany konkrét vagy elvont főnév, személy, ill. élőlény.

A finn és az észt nyelvben két mellérendelt egyes számú alany esetén az állítmány általában többes számban áll, és ebben az esetben az értelmi kongruencia érvényesül. Mind a két nyelvben ingadozó esetek is vannak.

A lappban a képet a duális bonyolítja, mivel két személy, állat után kettes szám használható. Több élettelen alany esetén az állítmány többes számban áll. Egyedül anyagnevek után használatos az egyes szám.

A bolgárban az alaki és az értelmi egyeztetés ingadozik a több alany – állítmány kongruenciájánál is. A bolgár nyelvben két vagy több egyes számú alany mellett az állítmány többes számban áll. Ettől a szabálytól eltérések is vannak.

A magyar nyelvészek szabályosnak vélik a többes számú névszói állítmányt, ha az alanyok élő személyek (animated), mindenesetre az élettelen alanyok (unanimated) mellett jobb az egyes számú állítmány: *A fiú* [NomSg] *és a lány* [NomSg] *barátok* [NomPl]. | *Az asztal* [NomSg] *és a szék* [NomSg] *bútor* [NomSg]. (Rácz 1991: 97) A magyarhoz inkább hasonlít e tekintetben a lapp. A finnben és az észtben viszont a névszói állítmány mind a két esetben többe egys számban áll, mivel két külön dolgot fejez ki.

Az egyszerű kapcsolatos viszonyban levő alanyok mellett az indoeurópai nyelvekre a többes számú egyeztetés jellemző, főleg ha az állítmány követi az alanyokat.

A nem egyszerű kapcsolatos viszony esetén (fokozó, hozzátoldó, ellentétes, összefoglaló-megosztó) az állítmány legtöbbször a hozzá legközelebb álló alannyal egyezik (magyar, finn, lapp). Itt is vannak kivételek, például a finnben a fokozó és összefoglaló kapcsolatos viszonyok esetén. A lappban két alany esetén általában duális használatos, több halmozott alany esetén pedig többes szám áll. A bolgár nyelvben is elég vegyes a kép, egyes és többes számú alakok egyaránt használatosak.

Összetett országnevek után (mint például *Antigua és Barbuda, Trinidad és Tobago)* az állítmány a vizsgált nyelvekben egyes számban áll. Ez alól a gyakorlat alól az észtben vannak kivételek.

Egyes számba kerül az állítmány a magyar nyelvben akkor is, ha az alanyok mennyiségjelzősek. A finnben ingadozás tapasztalható, mert az állítmány egyes és többes számba is kerülhet, az észtben pedig többes számba. A lappban az állítmány számhasználata az (élő és élettelen) alanytól függhet. A bolgár nyelvben a mennyiségjelzős alany után (ha egynél nagyobb) szinte mindig többes számban áll az állítmány. Ez a gyakorlat több indoeurópai nyelvben is.

5.9.2. Az állítmány egyeztetése több többes számú alannyal

Mind a magyar és a finn, mind az észt és a bolgár nyelvre jellemző, hogy "ha a mondatban több többes számú alany van, az állítmány alaki s egyben értelmi egyeztetéssel többes számba kerül." (MMNy 1991: 254; Hegedűs 2005: 276.)

5.9.2.1. Magyar

A nézők [NomPl] *és a játékosok* [NomPl] *összeverekedtek* [Vx3Pl].

Az értelmi egyeztetés azonban itt is teremthet néhány olyan kivételt, mint az egy alanyt tartalmazó mondatokban. *Az Egyesült Államok* [NomPl] *és a Fülöp-szigetek* [NomPl] *megkezdte* [Vx3Sg] *a tárgyalásokat.* A két földrajzi név csak többes számban használható, de egy dolgot jelentenek. Úgy viselkednek, mint több egyes számú halmozott főnévből álló alany, és ebből kifolyólag az állítmány egyes számban áll. Bár gördülékenyebb lenne a mondat szerkezete alaki egyeztetéssel többes számú állítmánnyal**.** (MMNY: 254.)

5.9.2.2. Finn

Több többes számú alany után az állítmány is többes számban áll: *Opettajat* [NomPl] *ja opiskelijat* [NomPl] *osallistuivat* [Vx3Pl] *juhlaan.* 'A tanárok és a tanulók részt vettek az ünnepségen.'

Két plurale tantum alany esetén a magyarral ellentétben, a finn nyelvben az állítmány többes számban van. *Amerikan yhdysvallat* [NomPl] *ja Fillippiinit* [NomPl] *aloittivat* [Vx3Pl] *neuvottelut*. 'Az Egyesült Államok [NomPl] és a Fülöp-szigetek [NomPl]

megkezdte [Vx3Sg] a tárgyalásokat.' (Ebben az esetben, a magyarban sem idegen az állítmány egyeztetése.) | *Unkarilaiset* [NomPl] *ja suomalaiset* [NomPl] *ovat* [Vx3Pl] *sukukansoja*. 'A magyarok [NomPl] és a finnek [NomPl] rokonok [NomPl].'

5.9.2.3. Észt

Az észt nyelvben úgy, mint a finnben több többes számú alany esetében az állítmány többes számban áll. *Õpetajad* [NomPl] *ja õpilased* [NomPl] *lähevad* [Vx3Pl] *homme suvelaagrisse*. 'A tanárok és a tanulók részt vettek a nyári táborozáson.'

Az észt nyelvben két *plurale tantum* alany esetén a magyarral ellentétben, és a finn nyelvhez hasonlóan az állítmány többes számban van. *Ameerika Ühendriigid* [NomPl] *ja Filipiinid* [NomPl] *alustasid* [Vx3Pl] *läbirääkimisi.* 'Az Egyesült Államok [NomPl] és a Fülöp-szigetek [NomPl] megkezdte [Vx3Sg] a tárgyalásokat.' *Ungarlased* [NomPl] *ja soomlased* [NomPl] *on* [NomSg/Pl] *sugulasrahvad* [NomPl]. 'A magyarok [NomPl] és a finnek [NomPl] rokonok [NomPl].' (Kai Tiislär szóbeli közlése.)

5.9.2.4. Lapp

Több pluralis alany mellett az állítmány természetesen többes számban áll: *Oahpaheaddjit* [NomPl] *ja oahppit* [NomPl] *oassálaste* [Vx3Pl] *ávvudeapmái.* 'A tanárok és a tanulók részt vettek az ünnepségen.'

Két plurale tantum alany esetén a lapp nyelvben az állítmány többes számban van: *Amerihká Ovttastuvvan stáhtat* [NomPl] *ja Filippiinnat* [NomPl] *álggahedje* [Vx3Sg] *ráđđádallamiid.* 'Az Egyesült Államok [NomPl] és a Fülöp-szigetek [NomPl] megkezdte [Vx3Sg] a tárgyalásokat.' Ugyanígy a gyűjtőnévi állítmányi névszó is többes számú: *Ungáralaččat* [NomPl] *ja sápmelaččat* [NomPl] *leat* [Vx3Pl] *fuolkeálbmogat* [NomPl]. 'A magyarok [NomPl] és a finnek [NomPl] rokonok.'

*

A bolgár nyelvben a több pluralisi alany után az állítmány természetesen többes számban áll: *Учителите* [NomPl] *и учениците* [NomPl] *отидоха* [Vx3Pl] *на летен лагер*. 'A tanárok és a tanulók részt vettek a nyári táborozáson.' | *Съединените Щати* [NomPl] *и Филипините* [NomPl] *започнаха* [Vx3Pl] *преговори.* 'Az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek megkezdték a tárgyalásokat.'

Ugyanez vonatkozik a gyűjtőnévi állítmányi névszóra is: *Унгарците* [NomPl] *и финландците* [NomPl] *са* [Vx3Pl] *близки народи* [NomPl]. 'A magyarok és a finnek rokonok.'(Cvetkova 2002: 159; Yordanova 1990: 82-83.)

5.9.3. Az állítmány egyeztetése két vagy több különböző nyelvtani számú alannyal

Ebben a pontban vizsgálom az állítmány számbeli egyeztetését olyan mondatokban, amelyekben az alany két vagy több különböző számú főnévből áll. Erre a célra kiválasztottam egy magyar mondatot és a lehetséges kombinációit halmozott főnévi alannyal. Ezeket a mondatokat lefordítottam/lefordíttattam finnre, észtre és lappra anyanyelvi informátorok segítségével.

5.9.3.1. Magyar

Ha az alanyok különböző – egyes és többes – számúak, az állítmány vagy a legközelebbi alannyal egyezik (alaki egyeztetéssel), vagy az alanyok helyzetétől függetlenül többes számba kerül (értelmi egyeztetéssel). (MMNy 1991: 245, Hegedűs 2005: 276.)

Mondhatjük hogy az egyeztetés szempontjából a szórend fontos szerepet játszik. Például: *Az autóbusz vezetője* [NomSg] *és az utasok* [NomPl] *rémülten szemlélték* [Vx3Pl] *a balesetet*. A leggördülékenyebb akkor lesz a mondatszerkezet, ha többes számú alany mellé kerül a többes számú állítmány. *A szép kilátás és* [NomSg] *a középkori műemlékek* [NomPl] *sok látogatót vonzanak* [Vx3Pl]. | *Két rendőr* [NomSg] *és katonák* [NomPl] *segítettek* [Vx3Pl] *a mentésben*. | *Clo* [NomSg] *és a gyerekek* [NomPl] *már visszajöttek* [Vx3Pl]. | *Korán reggel megérkeztek* [Vx3Pl] *a színészek* [NomPl], *a rendező* [NomSg] *és az operatőr* [NomSg].

Az is lehetséges, hogy az állítmány többes számú, bár a hozzá legközelebb lévő alany egyes számban van. Értelmi egyeztetés esetén az állítmány mindig többes számú. Az efféle értelmi egyeztetés azonban jobbára csak úgy állja meg a helyét, ha az állítmány követi az alanyokat. Ez az egyeztetés jobban érezteti a halmozott alany egységes voltát**:** *Az üvegek* [NomPl]*, cukor* [NomSg], *kávé* [NomSg] *szétrepültek* [Vx3Pl]. | *Pacsirták* [NomPl] *és egy gólya* [NomSg] *látszanak* [Vx3Pl] *a fényképen.* | *Papírzacskó* [NomSg], *újságlapok* [NomPl] *és egy szakadt rongydarab* [NomSg] *repülnek* [Vx3Pl] *a szélben***.**

Végül lehet az állítmány egyes számú is, ha egyes számú alany van mellette: *Láttam, hogy a cigányok* [NomPl], *a fekete ember* [NomSg] *s a muskétás* [NomSg] *egyaránt élni akar* [Vx3Sg]. | *Az üveggyöngyök* [NomPl], *a szalvéta* [NomSg], *a díszdoboz* [NomSg] *lepotyogott* [Vx3Sg] a *földre.* | *Katonák* [NomPl] *és két rendőr* [NomSg] *segített* [Vx3Sg] *a mentésben. ~ Két rendőr* [NomSg] *és katonák* [NomPl] *segítettek* [Vx3Pl] *a mentésben.*

Ezzel az egyeztetési típussal kapcsolatban megfigyelhető, hogy a magyar nyelvben gyakoribb jelenség az alaki kongruencia, vagyis az állítmányok a legközelebbi alannyal való egyezése. Ebből kifolyólag a szórend szerepe is megnő. Véleményem szerint az alábbi esetek illusztrálják ezt az állítást.

A következő hat mondatban vizsgálom az állítmány számbeli egyezését mind a négy nyelvben:

a. *A diákok* [NomPl], *a tanár* [NomSg] *és az igazgató* [NomSg] *részt vettek az ünnepségen.*

b. *A diákok* [NomPl], *a tanár* [NomSg] *és az igazgató* [NomSg] *részt vett* [Vx3Sg] *az ünnepségen.*

c. *A tanár* [NomSg], *az igazgató* [NomSg] *és a diákok* [NomPl] *részt vettek* [Vx3Pl] *az ünnepségen.*

d. *A tanár* [NomSg], *a diákok* [NomPl] *és az igazgató* [NomSg] *részt vettek* [Vx3Pl] *az ünnepségen.*

e. *Részt vett* [Vx3Sg] *az ünnepségen a tanár* [NomSg], *az igazgató* [NomSg] *és a diákok* [NomPl].

f. *Részt vettek* [Vx3Pl] *az ünnepségen a diákok* [NomPl], *a tanár* [NomSg] *és az igazgató* [NomSg].

A példákból látható, hogy a szórend befolyásolja az egyes és a többes szám használatát, azaz a legtöbb mondatban az állítmány a legközelebbi alany számához igazodik. Ha a különböző nyelvtani számú alany megelőzi az állítmányt, akkor az állítmány többes számban van vagy számban egyezik a legközelebbi alannyal. Viszont ha az állítmány megelőzi az alanyokat, az állítmány egyes vagy többes szám annak a függvényében, hogy az állítmányt követő alany egyes vagy többes számú.

5.9.3.2. Finn

Két vagy több nyelvtani számú alany esetén az állítmány többes számban áll a finn nyelvben is: *Kaunis maisema* [NomSg] *ja keskiaikaiset muistomerkit* [NomPl] *houkuttelevat* [Vx3Pl] *paljon kävijöitä.* 'A szép kilátás [NomSg] és a középkori műemlékek [NomPl] sok látogatót vonzanak [Vx3Pl].' | *Näyttelijät* [NomPl], *ohjaaja* [NomSg] *sekä leikkaaja* [NomSg] *saapuivat* [Vx3Pl] *varhain aamulla.* 'Korán reggel megérkeztek [Vx3Pl] a színészek [NomPl], a rendező [NomSg] és az operatőr [NomSg]'. | *Clo* [NomSg] *ja lapset* [NomPl] *palasivat* [Vx3Pl] *jo*. 'Clo [NomSg] és a gyerekek [NomPl] már visszajöttek [Vx3Pl].' | *Näyttelijät* [NomPl], *ohjaaja* [NomSg] *ja kuvaaja* [NomSg] *tulivat* [Vx3Pl] *aikaisin aamulla*. 'Korán reggel megérkeztek [Vx3Pl] a színészek [NomPl], a rendező [NomSg] és az operatőr [NomSg].' | *Paperipussi* [NomSg], *sanomalehtiä* [PartPl] *ja revennyt räsy* [NomSg] *lentävät* [Vx3Pl] *tuulessa*. 'Papírzacskó [NomSg], újságlapok [NomPl] és egy szakadt rongydarab [NomSg] repülnek [Vx3Pl] a szélben.'

A fenti példamondatokból látható, hogy két vagy több különböző nyelvtani számú alannyal való egyeztetésnél az állítmány többes számban áll:

a. *Oppilaat* [NomPl], *opettaja* [NomSg] *ja rehtori* [NomSg] *ottivat osaa* [Vx3Pl] *juhliin.* 'A diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.'
b. *Oppilaat* [NomPl], *opettaja* [NomSg] *ja rehtori* [NomSg] *ottivat osaa* [Vx3Pl] *juhliin*. 'A diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg] részt vett [Vx3Sg] az ünnepségen.'
c. *Opettaja* [NomSg] *ja rehtori* [NomSg] *ja oppilaat* [NomPl] *ottivat osaa* [Vx3Pl] *juhliin.* 'A tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok [NomPl] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.'
d. *Opettaja* [NomSg], *oppilaat* [NomPl] ja *rehtori* [NomSg] *ottivat osaa* [Vx3Pl] *juhliin.* 'A tanár [NomSg], a diákok [NomPl] és az igazgató [NomSg] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.'
e. *Juhliin osallistui* [Vx3Sg] *opettaja* [NomSg], *rehtori* [NomSg] *ja oppilaita* [PartPl]. 'Részt vett [Vx3Sg] az ünnepségen a tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok [NomPl].'

f. *Juhliin osallistui* [Vx3Sg] *oppilaita* [PartPl], *opettaja* [NomSg] *ja rehtori* [NomSg]. 'Részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg].'

A fenti mondatokból megállapítható, hogy ha a különböző nyelvtani számú alany megelőzi az állítmányt, akkor az állítmány mindig többes számban van. Viszont ha az állítmány megelőzi az alanyokat, az állítmány egyes számban áll attól függetlenül, hogy az állítmányt követő alany egyes vagy többes számú. A finn példákban általában többes számú az állítmány. Az e. és f. mondatokban a többes partitivusi alany miatt viszont az állítmány kötelezően egyes számú. (Vö. Hakulinen – Karlsson 1979: 93–97; Vilkuna 1996: 156–157.)

5.9.3.3. Észt

Ha az észt mondatban két vagy több különböző nyelvtani számú alany szerepel, az állimány a legtöbb esetben többes számba kerül: *Clo* [NomSg] *ja lapsed* [NomPl] *tulid* [Vx3Pl] *juba tagasi*.' Clo [NomSg] és a gyerekek [NomPl] már visszajöttek [Vx3Pl].' | *Varahommikul saabusid* [Vx3Pl] *näitlejad* [NomPl], *lavastaja* [NomSg] *ja operaator* [NomSg].' Korán reggel megérkeztek [Vx3Pl] a színészek [NomPl], a rendező [NomSg] és az operatőr [NomSg]'. | *Paberkott* [NomSg], *ajalehed* [NomPl] *ja üks riidenarts* [NomSg] *lendlevad* [Vx3Pl] *tuules.*' Papírzacskó [NomSg], újságlapok [NomPl] és egy szakadt rongydarab [NomSg] repülnek [Vx3Pl] a szélben.' | *Ilus vaade* [NomSg]*, keskagsed kunstimälestised* [NomPl] *tõmbavad* [Vx3Pl] *palju uudistajaid ligi.* 'A szép kilátás [NomSg] a középkori műemlékek [NomPl] sok látogatót vonzanak [Vx3Pl].'

Sel aastal ilmus [Vx3Sg] ~ *ilmusid* [Vx3Pl] *talt romaan* [NomSg] *ja mõned novellid* [NomPl]. 'Ebben az évben jelent meg tőle egy regény és sok novella'. Ebben a mondatban két megoldás lehetséges: egyes vagy többes számú állítmány. Ha az egyes számot választjuk, akkor az állítmányt egyeztetjük a legközelebbi alannyal, azaz *romaan.* Ha viszont többes számba tesszük az állítmányt, ilyenkor az általános egyeztetési szabály szerint cselekszünk, miszerint több alany esetén az állítmány többes számba kerül. Viszont ha az első alany többes számban áll, akkor az állítmány kifejezetten vele egyezik és csak többes számú lehet. De: *Sel aastal ilmusid* [Vx3Pl] *talt mõned novellid* [NomPl] *ja romaan* [NomSg]. (Erelt 2006:18.)

Az észt nyelvben a halmozott alanyok után a sorrendtől függetlenül az állítmány többes számban áll, és mondhatjuk azt, hogy a szemantikai egyeztetés érvényesül:

a. *Pidustustel osalesid* [Vx3Pl] *õpilased* [NomPl], *õpetaja* [NomSg] *ja direktor* [NomSg]. 'A diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.'

b. *Pidustustel osalesid* [Vx3Pl] *õpilased* [NomPl], *õpetaja* [NomSg] *ja direktor* [NomSg]. 'A diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg] részt vett [Vx3Sg] az ünnepségen.'

c. *Pidustustel osalesid* [Vx3Pl] *õpetaja* [NomSg], *direktor* [NomSg] *ja õpilased* [NomPl]. 'A tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok [NomPl] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.'

d. *Pidustustel osalesid* [Vx3Pl] *õpetaja* [NomSg], *õpilased* [NomPl] *ja direktor* [NomSg]. 'A tanár [NomSg], a diákok [NomPl] és az igazgató [NomSg] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.'

e. *Õpetaja* [NomSg], *direktor* [NomSg] *ja õpilased* [NomPl] *osalesid* [Vx3Pl] *pidustustel*. 'Részt vett [Vx3Sg] az ünnepségen a tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok [NomPl].'

f. *Õpilased* [NomPl], *õpetaja* [NomSg] *ja direktor* [NomSg] *osalesid* [Vx3Pl] *pidustustel*. 'Részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségén a diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg].'

A fenti mondatokból megállapítható, hogy ha a mondatban több, különböző nyelvtani számú alany van, a szórendtől függetlenül az állítmány többes számban áll. (Peneva 2013:218.)

5.9.3.4. Lapp

A fenti magyar, illetve a finn mondatokat lapp anyanyelvi informátorom, Kaarina Vuolab-Lohi a következőképpen fordította: *Čáppa eanan*[NomSg] *ja gaskaáigásaš muitomearkkat* [NomPl] *geasuhit* [Vx3Pl] *ollu olbmuid.* 'A szép kilátás [NomSg] és a középkori műemlékek [NomPl] sok látogatót vonzanak [Vx3Pl].' | *Neavttárat* [NomPl], *bagadeaddji* [NomSg] *ja čuohppi* [NomSg] *bohte* [Vx3Pl] *árraiđit.* 'Korán reggel megérkeztek [Vx3Pl] a színészek [NomPl], a rendező [NomSg] és az operatőr [NomSg].' | *Báberseahkka* [NomSg], *aviissat* [NomPl] *ja sáiganan livsku* [NomSg]

girdet [Vx3Pl] *biekka fáro.* ’Papírzacskó [NomSg], újságlapok [NomPl] és egy szakadt rongydarab [NomSg] szállnak [Vx3Pl] a szélben.’

Látható, hogy több alany esetén, az alany számától függetlenül a lappban a kopula, ill. az igei állítmány többes számú. Ugyanez a szabály érvényesül a következő mondatokban is:

a. *Oahppit* [NomPl], *oahpaheaddji* [NomSg] *ja rektor* [NomSg] *válde* [Vx3Pl] *oasi ávvudemiide.* ’A diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.’

b. *Oahpaheaddji* [NomSg] *ja rektor* [NomSg] *ja oahppit* [NomPl] *válde* [Vx3Pl] *oasi ávvudemiide.* ’A tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok [NomPl] részt vettek [Vx3Sg] az ünnepségen.’

c. *Oahpaheaddji* [NomSg], *oahppit* [NomPl] *ja rektor* [NomSg] *válde* [Vx3Pl] *oasi ávvudemiide.* ’A tanár [NomSg], a diákok [NomPl] és az igazgató [NomSg] részt vettek [Vx3Sg] az ünnepségen.’

d. *Ávvudemiide válde* [Vx3Pl] *oasi oahpaheaddji* [NomSg], *rektor* [NomSg] *ja oahppit* [NomPl]. ’A tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok [NomPl] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.’

e. *Ávvudemiide oassálaste* [Vx3Pl] *oahppit* [NomPl], *oahpaheaddji* [NomSg] *ja rektor* [NomSg]. ’Az ünnepségen részt vettek [Vx3Pl] a diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg]’.

f. *Ávvudemiide oassálaste* [Vx3Pl] *oahpaheaddji* [NomSg] *ja rektor* [NomSg] *ja oahppit* [NomPl]. ’Az ünnepségen részt vett [Vx3Sg] a tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok [NomPl].’

Látható, hogy több alany esetén, az alany számától függetlenül a lappban az állítmány többes számú. A finnhez viszonyítva az a nagy különbség, hogy a lappban nincs partitivus, így mind a határozatlan, mind a határozott többes számú alany alakja [NomPl]. (Peneva 2013: 219.)

*

A bolgár nyelvben az egyes és többes számú halmozott alany és az állítmány egyeztetésénél a már említett tendencia érvényesül. A magyar nyelvben az állítmány a legközelebbi alannyal egyezhet, ezért az alaki és az értelmi kongruencia is

bekövetkezik. A bolgárban viszont az alanyok helyzetétől függetlenül csak értelmi egyeztetés lehetséges, tehát csak a többes számú állítmány az egyetlen megoldás.

Учениците [NomPl], *учителят* [NomSg] *и директорът* [NomSg] *взеха участие* [Vx3Pl] *в тържеството.* 'A diákok, a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg] részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségen.' *В тържеството взеха участие* [Vx3Pl] *учителят* [NomSg], *директорът* [NomSg] *и учениците* [NomPl]. 'Részt vett [Vx3Sg] az ünnepségen a tanár [NomSg], az igazgató [NomSg] és a diákok.'

A példákból kitűnik, hogy ennél az egyeztetés fajtánál a magyar nyelvben az alaki egyeztetés kerül túlsúlyba, a bolgárban viszont egyedül az értelmi kongruencia érvényesül. (Vö. Peneva 2013: 220.)

Összegzés

Végezetül azt lehet megállapítani, hogy a magyar nyelvben a számbeliség területén az alany és az állítmány egyeztetésének gazdaságosabb érvényesüléséről beszélhetünk, azaz az értelmi kongruenciát sok esetben az alaki egyeztetés váltja fel, amely együtt jár a redundancia elkerülésére való törekvéssel. "Az alaki egyeztetés azért kerekedett az értelmi fölé, mert gazdaságosabb, és eleget tesz a világos, szabatos gondolatközvetítés követelményének" (Rácz 1999: 31). A bolgár nyelv szempontjából az egyeztetés hozzájárul a világos és félreérthetetlen közleményhez, azaz a magyar nyelvtől eltérően itt inkább az értelmi kongruencia érvényesül.

A finn mondatokban dominál az értelmi egyezés, viszont azokban a mondatokban, ahol az állítmány megelőzi az alanyt, az alaki egyeztetés érvényesül. A magyar és a finn nyelvvel ellentétben, az észt és a bolgár mondatokban csak értelmi egyezés lehetséges, azaz több alany esetén az állítmány mindig többes számban van.

	magyar	**finn**	**észt**	**lapp**	**bolgár**
a)	$N_{pl}N_{sg}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$V_{pl}\,N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}$	$N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,V_{pl}$
b)	$N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,V_{sg}$	$N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$V_{pl}\,N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}$	$N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}\,V_{pl}$	$N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,V_{pl}$
c)	$N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}\,V_{pl}$	$N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}\,V_{pl}$	$V_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}$	$N_{sg}\,N_{pl}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}\,V_{pl}$
d)	$N_{sg}\,N_{pl}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$N_{sg}\,N_{pl}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$V_{pl}\,N_{sg}\,N_{pl}\,N_{sg}$	$V_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}$	$N_{sg}\,N_{pl}\,N_{sg}\,V_{pl}$
e)	$V_{sg}\,N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}$	$V_{sg}\,N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}$	$N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}\,V_{pl}$	$V_{pl}\,N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}$	$V_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}$
f)	$V_{pl}\,N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}$	$V_{sg}\,N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}$	$N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,V_{pl}$	$V_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}\,N_{pl}$	$V_{pl}\,N_{pl}\,N_{sg}\,N_{sg}$

A fenti példák azt mutatják, hogy a magyarban ennél a pontnál az alaki kongruencia elterjedtebb, míg a bolgárban, az észtben és a lappban az értelmi kongruencia dominál a szórendtől teljesen függetlenül. A finn nyelvben a helyzetet bonyolítja a többes partitivusi alany, amely mellett az állítmány nem lehet többes számban.

5.9.4. Az állítmány egyeztetése halmozott jelzőjű alanyokkal

5.9.4.1. Magyar

Ez az egyeztetési típus felkeltette sok olyan szerző érdeklődését, mint Balassa, Deme, Rácz és Ruzsiczky. Rácz Endre véleménye szerint "a vitatott kérdésben az az álláspont alakult ki, hogy ilyenkor hagyományosabb az egyes szám használata, de az értelmi egyeztetés többes száma sem helytelen, sőt célszerű is lehet akkor, ha félreértést hárít el (Rácz 1991: 92). Az egyes számú egyeztetés kedvező a következő esetekben:

a) amikor a halmozott jelzők, alkotta szerkezet előtt, hiányzik a határozott névelő,

b) ha a halmozott jelzőket összeköti egy közös főnév,

c) ha a jelzők nem egyszerű kapcsolatos viszonyban vannak,

d) ha mennyiségjelző csatlakozik hozzájuk,

e) ha az állítmány megelőzi az alanyokat.

De ha nem teljesülnek ezek a feltételek, akkor is gyakoribb az egyes szám:

A szovjet és az amerikai csapat [NomSg] *Münchenben is külön küzdelmet vív* [Vx3Sg]. (Rácz 1991: 94.) | *A bolgár és a magyar kormány* [NomSg] *közös egyezményt írt alá* [Vx3Sg].

5.9.4.2. Finn

„Kun lauseen subjektina on sellaisten yhdyssanojen rinnastus, joiden yhteinen edusosa on yksiköllinen, predikaattiverbi on monikollinen korostettaessa puheena olevien ilmiöiden erillisyyttä tai eriaikaisuutta. (ISK 2004: 1225)”[12]: *Lento- ja rautatieliikenne* [NomSg] *eivät* [Vx3Pl] *ole viikkokausiin toimineet normaalisti.* ’A légi és a vasúti közlekedés egész héten nem működött normálisan.’ | *70- ja 80-luku jakoivat kansan kahtia.* ’A 70-es és a 80-as évek megosztotta/osztották a népet.’

[12] Ha a mondat alanya olyan mellérendelő összetett szókapcsolat, amelyeknek azonos első tagja egyes számú, az igei állítmány többes számú, amikor a szóban forgó jelenségek különbözőségét vagy különidejűségét hangsúlyozzuk (ISK 2004: 1225).

Ugyanez a szabály érvényesül olyan szerkezetekben, amelyben az alany előtti melléknevek mellérendelő kapcsolatban vannak: *Uusi ja vanha toimitusjohtaja vaihtavat tehtäviä liukuvasti.* 'Az új és a régi vezérigazgató rugalmasan cseréli a feladatokat.' | *Lämmin ja kylmä sää ovat* [Vx3Pl] *vuorotelleet.* 'A meleg és a hideg idő váltakoznak/váltakozik.' | *Neuvostoliiton ja Amerikan joukkue* [NomSg] *käyvät* [Vx3Pl] *omaa erillistä kamppailuaan Münchenissäkin.* 'A szovjet és az amerikai csapat [NomSg] Münchenben is külön küzdelmet vív [Vx3Sg].' | *Bulgarian ja Unkarin hallitus* [NomSg] *allekirjoittivat* [Vx3Pl] *yhteisen sopimuksen.* 'A bolgár és a magyar kormány [NomSg] közös egyezményt írt alá [Vx3Sg].' (ISK: 1225.)

A következő mondatokban az állítmány egyes számban áll, mert így emeli ki a fogalmak összetartozását vagy a szóban forgó cselekvés egységes voltát. (ISK 2004: 1226): *Näyttämö- ja valaistustekniikka on Ekku Peltomäen hallussa.* 'A színpadi és a világítástechnika Ekku Peltomäki kezében van.' | *Pääministeri Jitzhak Rabinin hautajaisiin osallistui Yhdysvaltain entinen ja nykyinen johto.* 'Jitzhak Rabin miniszterelnök temetésén rész vett az Egyesült Államok előző és a jelenlegi vezetősége.'

Az ISK így folytatja (2004: 1226): "Kun subjektina olevan lausekkeen edussana on merkitykseltään abstrakti, predikaattiverbi on niin ikään yksiköllinen"[13]: *Koiviston, Kivistön ja Kajanojan suosio on laskenut yhden prosenttiyksikön aiemmasta radiouutisten mielipidenmittauksesta.* 'Koivisto, Kivistö és Kajanoja népszerűsége egy százalékkal csökkent a rádióhírek korábbi közvélemény-kutatásaihoz képest.' | *Sekä virallinen että epävirallinen kielenhuolto on avointa vallankäyttöä.* 'Mind a hivatalos, mind a nem hivatalos nyelvművelés nyílt presszió.'

5.9.4.3. Észt

Az állítmány egyeztetése halmozott jelzőjű alanyokkal az észt nyelvben is csak értelmi lehet, tehát az állítmány mindig többes számba kerül, hiszen itt két külön csapatról, ill. kormányról van szó: *Nõukogude ja Ameerika väed* [NomSg] *peavad* [Vx3Pl] *ka Münchenis eraldi võitlust.* 'A szovjet és az amerikai csapat [NomSg] Münchenben is külön küzdelmet vív [Vx3Sg].' | *Bulgaaria ja Ungari valitsus* [NomSg]

[13] Amikor a halmozott jelzős alanyi kifejezésben a közös szó absztrakt főnév, az igei állítmány szintén egyes számban áll.

kirjutasid [Vx3Pl] *alla ühisele lepingule*. 'A bolgár és a magyar kormány [NomSg] közös egyezményt írt alá [Vx3Sg].' *Belgia, Austria ja Soome delegatsioon esitasid* [Vx3Pl] *avalduse.* 'A belga, az osztrák és a finn delegáció nyilatkozatot tett.' (Mäearu 2010: 4.)

5.9.4.4. Lapp

Két különböző melléknévi jelző után a főnév egyes számban, az állítmány többes számban, ritkábban duálisban áll: *Girdi- ja ruovderattejohtolagat* [NomPl] *eai leat* [Vx3Pl] *doaibman máŋgga vahkkui albma láhkai.* 'A légi és a vasúti közlekedés egész héten nem működött normálisan.' *Ođđa ja boares doaimmahushoavda* [NomSg] *lonohallaba* [Vx3Du] *bargguid geahppadit.* 'Az új és a régi vezérigazgató rugalmasan cseréli a feladatokat.' | Két birtokosjelző melletti alany többes számú, és az állítmány is általában többes számban áll: *Ruošša ja Amerihká joavkkut* [NomPl] *attáskallet* [NomDu] *iežaset sierra kámppa Münchenisge.* 'A szovjet és az amerikai csapat [NomSg] Münchenben is külön küzdelmet vív [Vx3Sg].' | *Bulgária ja Ungára ráđđehusat* [NomPl] *vuolláičálle* [Vx3Pl] *oktasaš soahpamuša.* 'A bolgár és a magyar kormány [NomSg] közös egyezményt írt alá [Vx3Sg].'

*

A bolgárban – a finnhez és az észthez hasonlóan – az állítmány egyeztetése halmozott jelzőjű alanyokkal csak értelmi lehet, azaz az állítmány többes számba kerül, hiszen itt két külön alanyról van szó: *Българското и унгарското правителство* [NomSg] *подписаха* [Vx3Pl] *взаимно споразумение*. 'A bolgár és a magyar kormány [NomSg] közös egyezményt írt alá [Vx3Sg].' | *Шосейният и железопътният транспорт* [NomSg] *са* [Vx3Pl] *прекъснати*. 'A közúti és a vasúti közlekedés nem üzemel/nem működik/ leállt.' | *Моят и твоят брат* [NomSg] *са* [Vx3Pl] *войници.* 'Az én testvérem és a tied katonák.' | *Гръцката и кипърската делегация* [NomSg] *отпътуваха* [Vx3Pl]. 'A görög és a ciprusi delegáció elutazott.'(Popov 1988: 80-81)

Összegzés: A magyarral ellentétben, ahol a tiszta alaki egyeztetéses változat a legökonomikusabb, és a mai köznyelvben a leggyakoribb a finn, az észt és a lapp nyelvben (továbbá a bolgárban is) az állítmány egyeztetése halmozott jelzőjű alanyokkal csak értelmi lehet, azaz az állítmány többes számba kerül, hiszen itt két külön alanyról van szó.

6. Az alany és az állítmány személybeli egyeztetése (predikatív szerkezetek)

6.1. Az állítmány személybeli egyeztetése több alannyal

Az állítmánynak a több alannyal való személybeli egyeztetése akkor érdemel figyelmet, ha az alanyok különböző személyűek. Ilyenkor az állítmány rendszerint többes számba kerül, mégpedig ha az alanyok között van 1. személyű, akkor a többes szám 1. személybe; ha nincs 1. személyű alany, akkor a többes szám 2. személybe (azaz a legkisebb sorszámú nyelvtani személyhez igazodik): *Én* [1Sg] *és a kutyám* [NomSg] *ahhoz vagyunk* [Vx1Pl] *szokva, hogy korán aludni menjünk* [Vx1Pl]. | *Pista* [NomSg] *és te* [2Sg] *velünk jöttök* [Vx2Pl]. (Vö. É. Kiss 2012: 1048–1050; Moravcsik 1988: 101; Rácz 1991: 255.)

A *mi* szerkezete alapján szokás megkülönböztetést tenni *inkluzív* és *exkluzív* többes szám között. Az inkluzív többes szám a beszélőt és kommunikációs partnert, esetleg még más személyt tartalmaz: mi_{ink} = *én* + *te (+ ő/ők).* Az ekluzív többes számba nem értjük bele a kommunikációs partnert: mi_{exk} = *én* + *ő/ők.*

A *mi* és *ti* jelentése a következőképpen foglalható össze:

mi = *én* + x_m, ahol *én*: állandó, x_m: változó
(x_m lehet: n · *te;* n · *ő*; n · *te* + n · *ő;* ahol n ≥ 1

ti = *te* + x_t, ahol *te:* állandó, x_t: változó
(x_t lehet: n · *te;* n · *ő;* n· *te* + n · *ő;* ahol n ≥ 1

ők = n · *ő,* ahol n ≥ 2.

„Csak a harmadik személy többese azonos szerkezetű a dolgok többes számának kifejezésével... A *mi* mindig heterogén többes számú, a *ti* homogén (n · *te*) és heterogén többes számú (*te* + mások) egyaránt lehet." (Vö. Kugler – Laczkó 2000: 159.) Többes számban, mindhárom személyben *(mi, ti, ők)* beszélhetünk grammatikai helyettesíthetőségről, de ebben az egyik elem mindig egy másik személyes névmás: *Mi* [1Pl] *voltunk* [Vx1Pl] *otthon.* | *Vilmos* [NomSg] *és én* [1Sg] *voltunk* [Vx1Pl] *otthon.* (Uo.)

Nagyjából ugyanígy írható le az észt személynévmások rendszere is. A lappban bonyolultabb a helyzet, mert a névmásoknak használatos a kettes száma is.[14]

6.1.1. Magyar

Ha az alanyok különböző személyűek, az állítmány többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Ha az egyik alany 1. személyű névmással van kifejezve, akkor többes számban 1. személybe kerül az állítmány. Ha az egyik alany 2. személyű személyes névmás, az állítmány többes szám 2. személybe kerül: *A vádlott* [NomSg] *és mi* [1Pl] *maradtunk* [Vx1Pl] *a teremben*.

Tehát különböző személyű halmozott alanyok esetén az állítmány mindig a „kisebb sorszámú" személyhez igazodik, pl. *Én és te szeretjük* (1. személy) *egymást*. | *Ti és ők mikor ismerkedtetek meg* (2. személy)? Az 1. személy a legerősebb, a 3. pedig a leggyengébb: *Én* [1Sg] *és te* [2Sg] *elmegyünk* [Vx1Pl] *a boltba vásárolni, ti* [2Pl] *és ők* [3Pl] *pedig játszhattok* [Vx2Pl].

Ettől a szabálytól akkor figyelhető meg eltérés, amikor ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony vagy pedig kizáró ellentétes mellérendelő viszony áll fenn az alanyok között: *nemcsak ..., hanem is; nem ..., hanem; vagy ... vagy* (Hegedűs 2005: 227).

Ha az irányító tagok eltérő személyűek, az egyeztetett tag a közvetlen előtte állóhoz igazodhat, különösen akkor, ha az irányító tagok között nem egyszerű kapcsolatos viszony van (*nem én, hanem te mégy e*l). Ilyenkor a több irányító taghoz kapcsolódó egyeztetett tag a közvetlen előtte állóhoz igazodik (Rácz 1999: 39). Ez az úgynevezett közelségi egyeztetés (the principle of 'proximity'), és egy harmadik fajta egyeztetésnek tekinthető (Quirk 1972: 360). A közelségi szabálynak nagy hatóereje van az angolban, főleg az '*either – or*' kötőszóval kapcsolt alanyok esetén (Quirk 1972: 363).

A hozzá közelebb álló személyhez igazodik az állítmány, ha az alanyok a *nemcsak ... hanem ... is*, *vagy ... vagy* kötőszóval vannak összekapcsolva: *Nemcsak te* [2Sg]*, hanem én* [1Sg] *is elmentem* [Vx1Sg] *a tárgyalásra.* | *Nemcsak én* [1Sg], *hanem te* [2Sg] *is elmentél* [Vx2Sg] *a tárgyalásra*. | *Vagy te* [2Sg], *vagy én* [1Sg] *megyek* [Vx1Sg] *el a tárgyalásra.* | *Nemcsak mi* [1Pl], *hanem a lány* [NomSg] *is kap* [Vx3Sg] *jutalmat.* |

[14] A finn személyes névmásokról (Keresztes 1996: 23).

Nemcsak a lány [NomSg], *hanem mi* [1Pl] *is kapunk* [Vx1Pl] *jutalmat.* | *Nem ti* [2Pl], *hanem ők* [3Pl] *vásárolnak be* [Vx3Pl].

A *sem ... sem* esetén a lehetőségek a következők: *Sem én* [1Sg]*, sem te* [2Sg] *nem mentél el* [Vx2Sg] *a tárgyalásra.* | *Sem én* [1Sg]*, sem te* [2Sg] nem *mentünk el* [Vx1Pl] *a tárgyalásra*. (Vö. Hegedűs 2005: 277.) | *Se a fiam* [NomSg]*, se másik két unokám* [NomSg] *nem szeret* [Vx3Sg] *szerepelni.*

6.1.2. Finn

Különböző személyű alanyok esetén a finn a következőképpen egyeztet (ISK 1218; Keresztes 1987: 70): (*minä + me = -mme* (Vx1Sg); *sinä + te = -tte* (Vx2Pl); *hän + he = -vat,-vät* (Vx3Pl): *Kaisa* [NomSg] *ja minä* [1Sg] *asumme* [Vx1Pl] *keskustassa.* 'Kaisa és én a központban lakunk.' | *Sinä* [2Sg] *ja minä* [1Sg] *olemme* [Vx1Pl] *hyvät ystävät.* 'Te és én jó barátok vagyunk.' | *Pekka* [NomSg], *Matti* [NomSg] *ja minä* [1Sg] *menimme* [Vx1Pl] *elokuviin.* 'Pekka, Matti és én moziba mentünk.' | *Te* [2Sg] *ja me* [1Pl] *olemme* [Vx1Pl] *tunteneet toisemme jo kauan.* 'Ti és mi már régóta ismerjük egymást.' | *Hän* [3Sg] *ja sinä* [2Sg] *olette* [Vx2Pl] *parhaita ystäviäni.* 'Ő és te vagytok a legjobb barátaim.' | *Sinä* [2Sg], *Pekka* [NomSg] *ja Matti* [NomSg] *voitte* [Vx2Pl] *mennä.* 'Te, Pekka és Matti elmehettek.' | *Te* [2Pl] *ja nuo pojat* [NomPl] *saatte* [Vx2Pl] *tulla nyt*. 'Ti és azok a fiúk most jöhettek.' | *Minä* [1Sg] *en nyt puhu* [Vx1Sg] *epärehellisyydestä, jota minä* [1Sg] *ja sinä* [2Sg] *emme* [Vx1Pl] *voi sietää*. 'Én most nem beszélek a tisztességtelenségről, amit én és te nem tudunk elviselni.' | *Savannah* [NomSg] *ja minä* [1Sg] *olemme* [Vx1Sg] *monessa suhteessa samanlaisia.* 'Savannah és én sok mindenben egyformák vagyunk.' | *Me* [1Pl] *ja naapurit* [NomPl] *tulemme* [Vx1Pl] *sen [lampaan] kanssa kyllä oikein hyvin toimeen, kertoo lampaan holhooja Virpi.* 'Én és a szomszédok nagyon jól kijövünk azzal (a birkával), meséli Virpi.'| *Kanadalaiset käännytettiin jälleen kerran, mutta me* [1Pl] *ja yksi länsisaksalainen* [NomSg] *pääsimme* [Vx1Pl] *läpi, hän sanoi.* 'A kanadaiakat megint visszatoloncolták, de én és egy nyugatnémet átjutottunk – mondta.' | *Kiitos siitä, mitä Sinä* [2Sg] *ja Natasa* [NomSg] *olette* [Vx2Pl] *puolestani tehneet!* 'Köszönöm, amit Te és Natasa tettetek értem.' | *Riki* [NomSg] *ja sinä* [2Sg] *olette* [Vx2Pl] *kuin vakka ja kansi.* 'Riki és te elválaszthatatlanok (tkp. véka és fedele) vagytok.' | *Te* [2Pl] *ja teidän sukupolvenne* [NomSg] *pelastitte* [Vx2Pl] *meille nuoremmille vapaan isänmaan.* 'Ti és a

nemzedéketek megmentettétek nekünk fiataloknak a független hazát.' (Vö. ISK 2004: 1220.)

Az állítmány a legközelebbi alannyal egyezik ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony esetén: *Emme vain me* [1Pl]*, vaan myös tyttö* [NomSg] *saa* [Vx3Sg] *palkinnon.* 'Nemcsak mi, hanem a lány is jutalmat kap.' | *Ei vain tyttö* [NomSg], *vain myös me* [1Pl] *saamme* [Vx1Pl] *palkinnon.* 'Nemcsak a lány, hanem mi is kapunk jutalmat.'

6.1.3. Észt

Hasonlóan alakul az egyeztetés különböző személyű alanyok esetén az észt nyelvben is *(mina/meie + sina/teie = me; mina/meie + tema/nemad = me; sina/teie + tema = te): Epp* [NomSg] *ja mina* [1Sg] *läksime* [Vx1Pl] *koju.* 'Epp és én hazamentünk.' (Nurk-Pusztay 1993: 311) | *Jaak* [NomSg] *ja mina* [1Sg] *läksime* [Vx1Pl] *loomaaeda.* 'Jaak és én az állatkertbe mentünk.' | *Kas sina* [2Sg] *ja Andres* [NomSg] *tulete* [Vx2Pl] *õhtul meile?* 'Te és Andres este eljöttök hozzánk?' | *Mina* [1Sg], *sina* [2Sg] *ja tema* [3Sg] *läheme* [Vx1Pl] *koju.* 'Én, te meg ő hazamegyünk.'

Ugyanúgy, mint a magyarban és a finnben, az észt nyelvben is megfigyelhető ettől a szabálytól való eltérés, amikor ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony vagy pedig kizáró ellentétes mellérendelő viszony áll az alanyok között: *Mitte ainult meie* [1Pl], *vaid ka tüdruk* [NomSg] *saab* [Vx3Sg] *tasu.* 'Nem csak mi, hanem a lány is kap jutalmat.' | *Mitte ainult tüdruk* [NomSg]*, vaid ka meie* [1Pl] *saame* [Vx1Pl] *tasu.* 'Nemcsak a lány, hanem mi is kapunk jutalmat.' | *Mitte teie* [2Pl]*, vaid nemad* [3Pl] *teevad* [Vx3Pl] *sisseoste.* 'Nem ti, hanem ők vásárolnak be.' | *Mitte nemad* [3Pl], *vaid teie* [2Pl] *teete* [Vx2Pl] *sisseoste.* 'Nem ők, hanem ti vásároltok be. Az állítmány tulajdonképpen a legközelebbi alannyal egyezik meg (Kai Tiislär szóbeli közlése.) (Vö. Peneva 2008: 68.)

6.1.4. Lapp

Bonyolultabb a helyzet, mert a lappban használatos a névmások kettes száma is! Ha az alanyok különböző személyűek, az állítmány vagy kettős vagy többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Különböző személyű halmozott alanyok esetén tehát az állítmány mindig a „kisebb sorszámú" személyhez igazodik: *Mun* [1Sg] *ja don* [2Sg] *vulggiime* [Vx1Du] *duottarii ikte.* 'Én és te kimentünk a

tarhegyre tegnap.' | *Don* [2Sg] *ja mun* [1Sg] *vulggiime* [Vx1Du] *duottarii ikte.* 'Te és én kimentünk a tarhegyre tegnap.' Ante Aikio ezeket a mondatokat lehetségesnek, ám meglehetősen sajátosnak minősítette.

Többféle személy esetén az első személy győz a 2. és 3. személy fölött, a 2. személy pedig a 3. személy fölött. A szabálytól eltérés lehet azokban a mondatokban, amelyekben az ige a legközelebbi személyes névmással egyezik (Nielsen 1979: 304; Lakó 1986: 122): *Mun* [1Sg] *ja du viellja* [NomSg], *moai* [1Du] (= *moai du vielljain) galge* [Vx1Du] *dan bargat.* 'Jeg og din bror skal gjøre det.' Én és az öcsém kellett, hogy megcsináljuk. (Nielsen 1979: 304.) A leggyakoribb szerkesztés ilyen esetekben az, hogy eleve a személyes névmás duálisa áll a társhatározóval, s így az ige is kettős számba kerül: *Moai* [1Du] *áhčiin* [ComitSg] *vulge* [Vx1Du] *ihttin.* 'Far og jeg reiser i morgen.' Apámmal kettesben (apám és én) reggel indulunk.' (Nickel 1990: 509.) Az 'én apámmal' azonos szószerkezetbe tartozik. Viszont, amikor a társhatározó hangsúlyos, és a mondat végére kerül, az ige a személyes névmással egyezik: *Mun* [1Sg] *vuolggán* [Vx1Sg] *ihttin áhčiin.* 'Én apámmal (és nem mással) utazom holnap.' (Ante Aikio közlése.)

Ha az egyik alany 1. személyű névmással van kifejezve, akkor többes számban 1. személybe kerül az állítmány: *Máhtte* [NomSg] *ja Iŋgá* [NomSg] *ja mun* [1Sg] *(= mii) leimmet* [Vx1Pl] *Romssas.* 'Mattis og Inga og jeg (= vi) var i Tromsø.' Máhtte és Inga és én Tromsøben voltunk (Nickel 1990: 510.)

Többféle személy esetén az állítmány a legközelebbi személlyel egyezik: *Don* [2Sg] *ja du viellja* [NomSg] *ja su mánát* [NomPl] *galget* [Vx3Pl] *veahkehit.* 'Du og din bror og hans barn skal hjelpe. / Te és az öcséd és az ő gyerekei kell, hogy segítsenek.' (Nielsen 1979: 304) | *Doai* [2Du] *ja vel okta guossi* [NomSg], *dii* [2Pl] *galgabehtet* [Vx2Pl] *dan oažžut.* 'Dere to og endnu én gjest skal få det. / Ti ketten és még egy vendég kell, hogy megkapjátok azt.' (Nielsen 1979: 304) | *De galget* [Vx3Pl] *dat olbmot* [NomPl] *ja dii* [2Pl] *buohkat dan oaidnit.* 'Så skal de folk og Dere allesammen (få) se det. / Hát ezek az emberek kell, hogy lássák, és ti mindnyájan.' (Nielsen 1979: 304.)

A személyes névmás használata társhatározóval a következőképpen alakul: *Moai* [1Du] *Bierain bohte* [Vx1Du] *jur bivddus.* 'Ich und Per kommen gerade von der Jagd. / Mi (ketten) Pierával éppen a vadászatból jövünk.' (Bartens 1989: 126) Tehát: 'mi ketten

[1Du] + Comit. = 'én és egy másik személy'. Ugyanígy: *Doai* [2Du] *Liisáin galgabeahtti* [Vx2Du] *dan dahkat!* 'Du und Lisa sollt das machen! / Ti (ketten) Lizával meg kell hogy csináljátok azt.' (Bartens 1989: 126) Tehát: 'ti ketten [2Du] + Comit. = 'te és egy másik személy'.

Speciális egyeztetés található a számállapot-határozókkal: *Dat* [3SPl] *guovttos eaba orron* [Vx3Du] *guhká dáppe.* 'De to var ikke lenge her. / Ők ketten nem régóta voltak ott.' (Nickel 1990: 511) | *Máhtte* [NomSg] *guovttos boahtiba* [Vx3Du]. 'Máhtte másodmagával érkezett.' (Sammallahti 2005: 84) | *Mii* [1Pl] *golmmas eat beassan* [Vx1Pl] *dohko.* 'Mi hárman (= mi ketten és még valaki más) nem jutottunk el oda.' (Sammallahti 2005: 84) | *Mii* [1Pl] *golmmas oktan du vieljain finaimet* [Vx1Pl] *Niillas-čeazi geahčen.* 'Vi to og din bror (= vi tre, medregnet din bror) var på besøk hos onkel Nils. / Mi hárman együtt a te fivéreiddel meglátogattuk Niillas bácsit.' (Nickel 1990: 510)

Az állítmány esetragos számnév mellett (vagy személyes/mutató névmással kombinálva) szemantikailag egyezik az alannyal, de a határozó névmás nélkül is átveheti az alany szerepét. Ez a számállapot-határozó. Ilyenkor tehát a számnév jelzi, összesen hány személyről van szó.

Az állítmányt a legközelebbi személlyel egyeztetik. Ezeket úgy lehet interpretálni, mint hiányos (elliptikus) szerkezeteket, amelyekben a második/harmadik helyen álló predikátum után nem ismétlik meg a megfelelő személyű állítmányt: *Don* [2Sg] *dan dieđát* [Vx2Sg] *ja buohkat* [NomPl] *(Ø = dan dihtet).* 'Te tudod és mindenki (tudja).' (Sammallahti 2005: 85) | *Mun* [1Sg] *ealán* [Vx1Sg] *dearvan ja mu bearaš* [NomSg] *(Ø = eallá dearvan).* 'Én egészségesen élek és a családom is (egészségesen él).' (Sammallahti 2005: 85) | *De galget* [Vx3Pl] *dat olbmot* [NomPl] *ja dii* [2Pl] *buohkat dan oaidnit.* 'Så skal de folk og Dere allesammen (få) se det. / Hát ezek az emberek kell, hogy lássák, és ti mindnyájan.' (Nielsen 1979: 304)

A *sihke ... ja* 'is ... is' páros konjunkciók esetén is az állítmány a közelebbi személlyel egyezik: *Sikke don* [2Sg] *ja buohkat* [NomPl] *dan dihtet* [Vx3Pl]. 'Både du og allesammen vet det. / Te is és mindenki tudjátok azt.' (Nielsen 1979: 304) Ugyanígy a *jogo ... dahje, dahje ... dahje* 'vagy ... vagy' páros kötőszók mellett: *Jogo mon* [1Sg] *dahje don* [2Sg] *galggat dan* [Vx2Sg] *bargat.* 'Enten du eller jeg skal gjøre det. / Vagy nekem vagy neked meg kell csinálnod. (Vagy én vagy te meg kell hogy csináljad.)' (Nielsen 1979: 305)

*

Több alany esetén az állítmány többes 1. személyben áll, ha az egyik alany egyes szám 1. személyű névmás. Ha viszont az egyik alany egyes szám 2. személyű névmás, akkor az állítmány többes szám 2. személyben használatos (Popov 1998: 176).

Аз [1Sg] *и Роджер* [NomSg] *спряхме* [Vx1Pl] *и го зяпнахме* [Vx1Pl] *учудено.* 'Én és Roger megálltunk és csodálkozva bámultuk.' | *Накрая мама* [NomSg] *и аз* [1Sg] *отвързахме* [Vx1Pl] *магарето и го преместихме по-надолу по хълма.* 'Végül az édesanyám és én kikötöttük a szamarat, és lejjebb vittük a dombon.' | *Петър* [NomSg], *Боян* [NomSg] *и аз* [1Sg] *ще останем* [Vx1Pl] *на работа в библитеката*. 'Peter, Bojan és én maradunk dolgozni a könyvtárban.' | *Петър* [NomSg], *Боян* [NomSg] *и ти* [2Sg] *ще останете* [Vx2Pl] *на работа в библитеката.* 'Peter, Bojan és ti maradtok dolgozni a könyvtárban.' | *Не само ние* [1Pl], *а и момичето* [NomSg] *ще получи* [Vx3Sg] *награда.* 'Nem csak mi, hanem a lány is kap jutalmat.' | *Не само момичето* [NomSg], *а и ние* [1Pl] *ще получим* [Vx1Pl] *награда.* 'Nemcsak a lány, hanem mi is kapunk jutalmat.' | *Не вие* [2Pl], *а те* [3Pl] *ще напазарувам* [Vx3Pl]. 'Nem ti, hanem ők vásárolnak be.' | *Не те* [3Pl], *а вие* [2Pl] *ще напазарувате* [Vx2Pl]. 'Nem ők, hanem ti vásároltok be.' Lényegében tehát a bolgár gyakorlat hasonlít a többi általam vizsgált nyelvhez.

Különböző személyű alanyok esetén az állítmány többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Az 1. személy a legerősebb, a 3. pedig a leggyengébb. Ettől a szabálytól eltérés akkor figyelhető meg, amikor ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony, vagy pedig kizáró ellentétes mellérendelő viszony áll fenn az alanyok között. Tulajdonképpen az állítmány a legközelebbi alannyal egyezik. Ilyenkor a közelségi kongruencia érvényesül. (Yordanova 1990: 82-83.)

Összegzés: Különböző személyű alanyok esetén az állítmány többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Az 1. személy a legerősebb, a 3. pedig a leggyengébb: *Én és Krisztina moziba mentünk. Te és Krisztina moziba mentetek.*

6.2. Egyeztetés az udvariassági formulákban [Polite plurals]

Sok nyelvben két (vagy több) második személyű személyes névmást különböztetnek meg, egyik az informális (tegező), míg a másik a formális, udvarias megszólítás (magázás vagy önözés), mint például a franciában a *tu* és a *vous*. A szociolingvisztikai szakirodalomban ezt néha *T/V* megkülönböztetésnek nevezik, a *tu/vous* és hasonló alakok után, mint számos indoeurópai nyelvben (legtöbbjük *t/v*-vel kezdődik). (Vö.Comrie 1975: 407; Wechsler 2003: 97.)

Számos nyelvben a többes szám második személyt az udvariasság kifejezésére használják egy személy megszólításakor. A második személyű személyes névmás a főigéknél többes számot vált ki függetlenül attól, hogy a referens egy személy vagy több személy. Így, amikor egyes számú referensre használják, akkor a többes szám második személyű névmások *vegyes egyeztetést* váltanak ki. Néhányan ezt a jelenséget *conflict agreement*-nek vagy *agreement mismatch*-nek nevezik (pl. Wechsler 2003: 97; Corbett 2006: 154). Ennek az egyeztetésnek az a lényege, hogy ugyanazon mondaton belül két egyeztetési formát találunk: a) a szintaktikai egyeztetést, azaz alaki egyeztetést (agreement *ad formam*) és b) a szemantikai egyeztetést, jelentés szerinti vagy szemantikai egyeztetést (agreement *ad sensum*) (Corbett 2006: 154). Ez abból adódik, hogy az igei állítmány a többes számú második személyű névmás alakjához igazodik, tehát többes számban van. A névszói állítmány pedig inkább a jelentéséhez, azaz a legtöbb esetekben, egyes számban áll. Bernard Comrie számos nyelvben alaposan megvizsgálta ezt a jelenséget (Comrie 1975: 406).

Mind a négy nyelvben érdekes összehasonlítani a három fő predikátumtípust, amikor az állítmány ige, főnév vagy melléknév, illetve, megállapítani: egyes vagy többes számban állnak-e, és alaki vagy szemantikai egyeztetés szerint viselkednek-e.

6.2.1. Magyar

A finn, az észttel és egyes indoeurópai nyelvekkel ellentétben, a magyar nyelvben nem a többes szám 2. személy van a magázásban. A magyarban az udvariassági alakban – a némethez hasonlóan – az egyes szám 3. személy és a többes szám 3. személy szerepel attól függően, hogy hány személyről van szó, és az ige mellettük egyes vagy többes szám 3. személyben áll: *Ön* [3Sg] *szépen énekel* [Vx3Sg]. | *Önök* [3Pl] *szépen énekelnek* [Vx3Sg].

A személyes névmás a magázás udvarias megszólításában használt választékos *Ön, Önök* és a kevésbé választékos *Maga, Maguk* is (logikai-lélektani szempontból mindkettő második személyű; grammatikailag, egyeztetését illetően viszont harmadik személyű (Velcsov 1991: 44).

E névmásokat a magyar grammatikák az alaki szempontokat előtérbe helyezve a harmadik személyhez sorolják (egyeztetés: *ön/maga vár – önök/maguk várnak*). Szemantikailag azonban világosan a második személyhez tartoznak, hiszen a beszédhelyzetben a hallgatót jelölik, és pusztán pragmatikailag van eltérés a *te/ti* és a *maga/maguk, ön/önök* névmások között, jelentésszerkezetük és referenciaviszonyuk egyébként teljesen azonos (Kugler – Laczkó 2000: 160).

A magázó mondatokban az alanyt kizárólag alakilag egyeztetjük: *Ön nem jön? Maga is üljön ide!* Itt jelenhet meg az egyeztetésnek egy különleges fajtája (nevezhetjük pragmatikai egyeztetésnek is), amikor a 2. személyt kifejező határozott alanyok egyike tegező, a másik pedig magázó alany; az állítmány pedig 3. személyű: *Ön, Pista bácsi és te, Jóska, üljenek ide!* (Lengyel 2000: 405; Kugler – Laczkó 2000: 159–160).

6.2.2. Finn

Magázó mondatokban a finn nyelvben is a többes szám második személlyel jelölik az udvariasságot: *Te* [2Pl] *(herra Virtanen* [NomSg]) *olette* [Vx2Pl] *kovin ystävällinen* [NomSg]. ’Ön (Virtanen úr) nagyon barátságos.’ (tkp.’*Ti nagyon barátságos vagytok.’) De: *Te olette kovin ystävällisiä* [PartPl]. ’Ti nagyon barátságosak vagytok. / Önök nagyon barátságosak.’ (Vö. White 2001: 257.) | *Te* [2Pl] *laulatte* [Vx2Pl] *erittäin hyvin.* ’Ön(ök) nagyon jól énekel(nek).’ | *Te* [2Pl] *olette* [Vx2Pl *päivän ensimmäinen asiakas* [NomSg] ’Ön ma az első ügyfél.’ | *Te* [2Pl], *kansliapäällikkö Rauta* [NomSg] *olette* [Vx2Pl] *häpäissyt* [ParticSg] *itsenne.* ’Ön, Rauta államtitkár úr, szégyenbe hozta magát.’ | *Te* [2Pl] *olette* [Vx2Pl] *EU-n ensimmäinen oikeusasiamies* [NomSg]. ’Ön az EU első ombudsmanja.’ | *Te* [2Pl] *olette* [Vx2Pl] *rikas* [NomSg] *ja me olemme köyhiä.* ’Ön gazdag, mi pedig szegények vagyunk.’ (Vö. ISK 1222.)

A predikáló essivusi forma is mutatja, hogy egy vagy több alanyról van szó: *Hauska, että olette* [Vx2Pl] *terveenä* [EssSg] *kotona.* ’Jó, hogy ön egészségesen otthon van.’ | *Hauska, että olette* [Vx2Pl] *terveinä* [EssPl] *kotona.* ’Jó, hogy önök mint egészségesek.’ (Tkp. ’Jó, hogy önök *egészségesekként otthon vannak.’)

Az összetett igealakokban a participium jelöli a számot: *Te olette* [Vx2Pl] *tehnyt* [ParticSg] *hyvää työtä.*' Ön jó munkát végzett.' | *Te olette* [Vx2Pl] *tehneet* [ParticPl] *hyvää työtä.* 'Önök jó munkát végeztek / Ti jó munkát végeztetek.' Összetett állítmány esetén a segédige többes számban áll függetlenül attól, hogy az alany hány személyre vonatkozik. De magázáskor a múlt idejű melléknévi igenév egyes számban áll.

6.2.3.Észt

Magázáskor az alany többes szám 2. személybe kerül, és az állítmány hozzá igazodik, azaz az állítmány is többes 2. személyben áll: *Teie* [2Pl], *Rein, töötate* [Vx2Pl] *liiga palju.* 'Rein, Ön túl sokat dolgozik.' A névszói állítmány az alany logikai számának megfelelően egyes vagy többes számban használatos: *Tiina, Teie* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *väga kena tüdruk* [NomSg]. 'Tiina, Ön nagyon kedves lány.' | *Kas teie* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *kümnenda klassi juhataja* [NomSg]? 'Ön a tizedik osztály osztályfőnöke?' | *Te* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *väga lahke* [Sg]. 'Ön nagyon jó.' | *Teie* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *hea õpetaja* [NomSg]. 'Ön jó tanár.' De: *Teie* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *head õpetajad* [NomPl]. 'Önök jó tanárok.' (Erelt 2000: 362–363; Metslang 2003: 145.)

Az észt nyelvben viszont a *-nud* participiumnak csak egy alakja használatos mind egyes, mind többes számban. Így csak a szövegkörnyezetből derül ki, hogy a referens egy személy-e (magázás), vagy több referensről van szó. *Te* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *teinud* [ParticSg] *head tööd*. 'Ön jó munkát végzett. / Önök jó munkát végeztek. (Tkp. 'Ti jó munkát végeztetek.')

Itt a különbség morfológiailag nem olyan nyílvánvaló, mint a finn nyelvben.

6.2.4. Lapp

A néphagyományban beszélnek arról, hogy a püspököt magázták, de a valóságban nincs rá konkrét példa, hogyan jártak el (Sammallahti szíves szóbeli közlése). A lappban jelenleg csak tegező formák ismertek, a felszólítás enyhítésére, udvariasabbá tételére tehát nem valamely többes alak, hanem partikulák (*dal, fal, mis, mat* stb.) használatosak (Nickel 1990: 454–456).

*

A bolgárban, mint a legtöbb indoeurópai nyelvben (skandináv, angol), a finnhez és az észthez hasonlóan a többes szám 2. személyt használják az udvariasság kifejezésére.

Magázáskor az alany és az igei állítmány többes számban van, annak ellenére, hogy egyetlen vagy több személyről van szó. Ebben az esetben a névszói állítmány (főnév, melléknév, melléknévi igenév) egyes számban marad, a (segéd)ige pedig többes számban: *Вие* [2Pl] *пеете* [Vx2Pl] *много хубаво.* 'Ön(ök) nagyon szépen énekel(nek) (tkp. Ti nagyon szépen énekeltek)'. (Vö. Corbett 2006: 12; Doncseva-Mareva 1978: 70, Popov 1998: 176.)

Ha a névszói állítmány főnév, akkor az egyes számban áll, a segédige pedig többes számban: *Вие* [2Pl] *сте* [KopVx2Pl] *ми ръководител* [NomSg] *и образец* [NomSg]. 'Ön az én vezetőm és példaképem.'

Ezzel szemben a cselekvő melléknévi igenév (*l*-participium) mindig többes számba kerül, aminek következtében a nembeli egyeztetés nem érvényesül, viszont teljes számbeli egyeztetés áll fenn az alany és az állítmány között: *Вие* [2Pl] *погрешно сте* [AuxVx2Pl] *разбрали* [ParticPl] *моите думи.* 'Ön félreértette a szavaimat.' | *Госпожо (Господине), Вие* [2Pl] *сте* [AuxVx2Pl] *подготвили* [ParticPl] *чудесен доклад*. 'Hölgyem (Uram), Ön remek előadást tartott.' | *Дами (Господа), Вие* [2Pl] *сте* [AuxVx2Pl] *подготвили* [ParticPl] *чудесен доклад***.** 'Hölgyeim (Uraim), Önök remek előadást tartottak.' Itt összetett igealakokról van szó, mint például az észtben, ahol a lét-ige nem kopulaként, hanem segédigeként funkcionál. (Popov 1998: 176-177)

Összegzés: A magyarban, az udvariassági alakban az egyes szám 3. személy és a többes szám 3. személy szerepel attól függően, hogy hány személyről van szó. A finn, az észt és a bolgár nyelv magázáskor a többes szám 2. személyt használja. Ilyenkor az igei állítmány mindig többes szám 2. személyű, és alakilag egyezik az alannyal. Másképpen alakul az egyeztetés a névszói-állítmány szerkezetekkel (melléknévi igenév, melléknév, főnév). Az egyeztetési lehetőségeket az alábbi táblázat összegzi.

Egy személy:

	alany	állítmány			
	(udvariassági) névmás	ige/(kop/ segédige)	participium	melléknév	főnév
Magyar	3Sg *(ön/maga)*	Vx3Sg *(Ø)*	—	Sg	Sg
Finn	2Pl *(te)*	Vx2Pl *(olette)*	Sg	Sg	Sg
Észt	2Pl *(te/teie)*	Vx2Pl *(olete)*	Pl = Sg	Sg	Sg
Lapp	—	—	—	—	
Bolgár	2Pl *(вие)*	Vx2Pl *(сте)*	Sg(m./f) *-n/-na* (Pass) *-li* (Act)	Sg (m/f)	Sg

Több személy:

	alany	állítmány			
	(udvariassági) névmás	ige/(kop/ segédige)	participium	melléknév	főnév
Magyar	3Sg *(önök/maguk)*	Vx3Pl *(Ø)*	—	Pl	Pl
Finn	2Pl *(te)*	Vx2Pl *(olette)*	Pl	Nom/PartPl	Nom/Part/Pl
Észt	2Pl *(te/teie)*	Vx2Pl *(olete)*	Pl = Sg	Pl	Pl
Lapp	—	—	—	—	—
Bolgár	2Pl *(вие)*	Vx2Pl *(сте)*	Pl *-ni* (Pass) *-li* (Act)	Pl	Pl

6.3. Személyegyeztetés a vonatkozó mellékmondatokban

Különös helyzetek állhatnak elő a vonatkozó mellékmondatokban, amelyekben a vonatkozó névmás a főmondat személyes névmására utal. Ilyen esetekben ingadozás tapasztalható: a vonatkozó mellékmondat állítmánya személyben egyezhet a) a vonatkozó névmási alannyal (tehát egyes vagy többes 3. személyű), de b) a főmondat névmásával is (személyátsugárzás)! (Vö. Rácz 1991: 251; Keresztes 1995: 92.)

6.3.1. Magyar

A személybeli egyeztetés fő szabályától – hogy az állítmány személyben megegyezik az alannyal – csak a vonatkozó mellékmondatok egyik típusában találni eltérést (Bencédy et al. 1991: 251). Ha a vonatkozó mellékmondatban a vonatkozó névmás az alany szerepét tölti be, az állítmány rendszerint – a fő szabálynak megfelelően – 3. személybe kerül: *Aki a fillért nem becsüli, a forintot nem érdemli* (közmondás). Az ilyen vonatkozó névmási alanyba azonban átsugározhat a főmondat valamelyik részéből az 1. vagy a 2. nyelvtani személy, és akkor a mellékmondat állítmánya 1. vagy 2. személybe kerül. A következő esetekben találkozunk ilyen egyeztetéssel:

a) A főmondatban kitett vagy odaérthető 1. vagy 2. személyű névmásra vonatkozó értelmezői mellékmondatokban szinte mindig megtörténik a személyátsugárzás, azaz a vonatkozó névmási alany mellett állítmányuk 1. vagy 2. személyű lesz: *Én, aki mindent megtettem értetek, most egyedül maradtam*. | *Itt látszotok ti, akik mindenkinél előbb értetek a célba*. (Kugler 2000: 405) | *Mi vagyunk azok, akik holnap elutazunk*. A

főmondat alanyának hatóköre ilyenkor túlterjed a tagmondathatáron, és irányítja a mellékmondat egyeztetését. Szabályosan (tagmondaton belüli alaki egyeztetéssel) így lenne: *Mi vagyunk azok, akik holnap elutaznak* – mivel az alanyi szerepű vonatkozó névmás 3. személyű (Haader 2000: 489).

A főmondatbeli személyes névmással történő egyeztetés főként akkor gyakori, ha a mellékmondatban ige-névszói állítmány van: *Már nem vagyok az a bohém gyerek, aki tíz éve voltam.* | *Te, aki babonás vagy, és hiszel a kísértetekben, nem fogsz ezen csodálkozni.*

b) Ha a vonatkozó mondat a főmondatban szereplő, odaérthető 1. vagy 2. személyű névmás értelmezőjéhez kapcsolódik, mint jelzői (értelmezői) mellékmondat, a vonatkozó névmási alany mellett az állítmány többnyire szintén 1. vagy 2. személybe kerül: *Megölsz engem* [1Sg]*, szegény öregembert, aki sohase vétettem* [Vx1Sg] *ellened.*

c) Hasonló a helyzet azokban a jelzői (értelmezői) mellékmondatokban, amelyek a főmondatbeli 1. vagy 2. személyű alany állítmányra vonatkoznak: *Hát olyan ember vagyok én* [1Sg], *aki nem tudom* [Vx1Sg] *a törvényt?* (Rácz 1991: 252). Ilyenkor alternatív megoldás is található: *nem tudom ~ nem tudja* a törvényt. További alternatív megoldásokkal is számolnunk kell, ha a mellékmondat állítmánya igei.

6.3.2. Finn

Az 1. és 2. személyű alany sajátos egyeztetést idézhet elő a mellékmondatban a finnben is: *Ensi vuonna ei olisi muita kuin minä* [1Sg], *joka olisin* [Vx1Sg] *vapaana.* ’Jövőre nem lesz más csak én, aki szabad lesz(ek).’

A főmondatban szereplő személyes névmás nem feltétlenül alanyi szerepet tölt be, de a vonatkozó mellékmondatban az állítmány személye egyezik annak a személyével: *Kelkkailu on uusi aluevaltaus minulle* [1Sg], *joka olen* [Vx1Sg] *ensi kertaa näin pohjoisessa.* ’A szánkózás egy új terület számomra, aki első alkalommal jár(ok) északon.’ | *Haluaisin kysyä teiltä* [2Pl], *isiltä ja äideiltä, jotka annatte* [Vx2Pl] *lapsillenne ilmakivääreitä lahjoiksi...* ’Szeretném megkérdezni tőletek, apáktól és anyáktól, akik gyermekeiteknek légpuskákat adtok ajándékba...’

A finn nyelvben az egyes szám 1. személyű névmást *(minä ’én’*) lehet használni, mint főnevet, amely ilyenkor „személyt” jelent. Ilyen használatban az állítmány nem egyezik a névmás alakjával, hanem a jelentésével, tehát egyes szám 3. személyben áll: *Siitä alkaen eli yksi minä, joka aina oli kuin häntä, Suurta Rakkautta ja Kohtaloa, ei*

olisi ollutkaan. (ISK 2004: 1219) ’Attól kezdve egyetlen én(em) élt, aki mindig olyan volt, mintha ő, a Nagy Szerelem és Sors, nem lett volna.’ | *Minä* [1Sg], *joka tein* [Vx1Sg] *kaikkeni teidän hyväksenne, jäin* [Vx1Sg] *nyt yksin.* ’Én, aki mindent megtettem értetek, egyedül maradtam.’ | *Tässä näytte te* [2Pl], *jotka pääsitte* [Vx2Pl] *perille, ennen kaikkia muita.* ’Itt látszotok ti, akik célhoz értetek, mindenki más előtt.’ | *Me* [1Pl] *olemme ne, jotka matkustavat* [Vx3Pl] *pois huomenna.* A ’mi vagyunk azok, akik holnap elutazunk/elutaznak’ típusú mondat lefordításában a finn lektor a többes szám 3. személyű állítmányt használta, mivel az alanyi szerepű névmás 3. személyű. Hasonlóság figyelhető meg az észt nyelvű mondatban is, viszont a magyarban mindkét megoldás lehet. (Vö. ISK 1219.)

6.3.3. Észt

A magyar és a finn nyelvhez hasonlóan – a vonatkozó névmási alany után az észt nyelvben is 3. személyű állítmány áll: *Kes kopikat ei korja, see rubla ei saa*. ’Aki a fillért nem becsüli, a forintot nem érdemli.’

Ha viszont a vonatkozó mellékmondat 1. vagy 2. személyű névmáshoz, vagy megszólításhoz, vagy annak értelmezőjéhez kapcsolódik, a mondat alanya 1. vagy 2. személyű: *Järgmisel aastal ei ole kedagi teist kui mina, kes on/oleks vaba.* ’Jövőre nem lesz más csak én, aki szabad lesz(ek).’ | *Siin olete teie, kes jõuate esimestena sihini.* ’Itt vagytok ti, akik elsőként értek célba.’ | *Meie* [1Pl] *oleme need, kes homme ära sõidavad* [Vx3Pl]. ’Mi vagyunk azok, akik holnap elutaznak.’ A magyarban alternatív megoldás van: ’elutaznak ~ elutazunk’.

6.3.4. Lapp

A lapp gyakorlatban a vonatkozó mellékmondat állítmánya nem a vonatkozó névmással, hanem a főmondat alanyával egyezik: *dat olmmoš* [NomSg], *gii* [NomSg] *áigu* [Vx3Sg] *boahtit* ’den (= mennesket) som vil komme / az az ember, aki jönni akar’ (Nickel 1990: 514) | *dat olbmot* [NomPl], *geat* [NomPl] *áigot* [Vx3Pl] *boahtit* ’de (= de mennesker) som vil komme / azok az emberek, akik jönni akarnak’ (Nickel 1990: 514) | *soai* [3Du], *geat* [NomPl] *áiguba* [Vx3Du] ’de to som vil komme / ők ketten, akik jönni akarnak’ (Nickel 1990: 514) | *mun* [1Sg]], *guhte* [NomSg] *dan lean bargan* [Vx1Sg] ’jeg som har gjort det / én, aki megcsináltam azt’ (Nickel 1990: 514) | *Muitalan dan*

dutnje [2Sg], *gii* [NomSg] *leat* [Vx2Sg] *mu olmmái.* 'Jeg forteller det til deg som er min venn. / Elmondom neked, aki a barátom vagy.' (Nickel 1990: 514) | *Doai* [2Du], *geat* [NomPl] *dasa oskubeahtti* [Vx2Du] ... 'Dere to som tror på det ... / ti ketten, akik hisztek benne...' (Nickel 1990: 514).

A magyarhoz hasonló, vagylagos Vx3Sg/Pl gyakorlat nincs (Ante Aikio szíves közlése).

*

A következő példamondatokból jól látszik, hogy a bolgár nyelv ebben a kongruenciatípusban hasonlóan jár el, mint a magyar nyelvi logika: *Който се учи, той ще сполучи*. 'Aki tanul, sikeres lesz.' | *Аз* [1Sg], *смиреният и грешен Иван, който не съм извършил* [Vx1Sg] *никакво добро на земята.* 'Én [1Sg] az alázatos és bűnös Iván, aki semmi jót nem tettem [Vx1Sg] a földön.' | *Аз* [1Sg], *който една време носех* [Vx1Sg] *левското знаме.* 'Én [1Sg], aki valaha Levszki lobogóját vittem [Vx1Sg].' | *Все повече нещо, отколкото вий* [3Sg] *и аз* [1Sg], *които седим* [Vx1Pl] *в Букурещ спокойно...* 'Ez több mint amennyit ön és én, akik itt ülünk nyugodtan Bukarestben...' (Peneva 2008: 77.)

Összegzés

Vonatkozó névmási alany után általában 3. személyű állítmány áll, amely egyezik a névmás számával. Ha viszont a vonatkozó mellékmondat 1. vagy 2. személyű személyes névmáshoz vagy megszólításhoz kapcsolódik, az állítmány is a megfelelő személyhez igazodik. A vonatkozó mellékmondat igei állítmánya viszont a magyarban vagylagosan egyezhet a vonatkozó névmási alannyal is, tehát egyes vagy többes 3. személyben is állhat. A finnben ez a megoldás ritka, az észtben, a lappban és a bolgárban nincs meg; az utóbbi nyelvekben a vonatkozó mellékmondatokban, főmondatban szereplő névmással egyezik az állítmány. A példákból jól látszik, hogy a finn, az észt, a lapp és a bolgár nyelvben ez a kongruenciatípus hasonló, míg a magyar nyelvi logika más: alternatív egyezést is mutat.

7. Összegzés

Dolgozatom célja a frázison belüli egyeztetési jelenség (jelző és jelzett szó egyeztetése az NP-frázison belül) és a mondaton belüli egyeztetés (alany és állítmány NP – VP/Kop – NP/AP) vizsgálata négy finnugor nyelvben (magyar, finn, észt, északi lapp). Vizsgálatom tehát a mondat predikatív magjára és a főnévi frázisra terjed. A vizsgálat során az alany és az állítmány között megkülönböztettem alaki (grammatikai), értelmi (szemantikai) és nem az utolsó sorban közelségi egyeztetést: Akkor beszélhetünk grammatikai egyeztetésről az alany és az állítmány között, ha az állítmány számban és személyben egyezik az alannyal, tehát formális egyezés (kongruencia) tapasztalható; pl. *Krisztián* [NomSg] *iskolába ment* [Vx3Sg]. *A diákok* [NomPl] *iskolába mentek. A diák* [NomSg] *finn* [NomSg]. – *A diákok* [NomPl] *finnek* [NomPl]. Az alany és állítmány *Ø* morfémájával szemben a többes számban mindkét tagon *-k* többes jel található.

Minden egyéb eset, amikor tulajdonképpen nem ilyen „mechanikus" egyezés van, grammatikailag inkongruenciának számít. A szintagmákat összekötő koherencia nem grammatikai, hanem logikai vagy szemantikai.

Végül is a logikai/szemantikai egyeztetés elsősorban a számbeliséget érinti. Mondhatjuk, hogy a szemantikai egyeztetés érdekessé teszi a jelenséget, és ezen a területen a legtöbb nyelv különbséget mutat. A logikai egyeztetés révén az egyeztetett tag az alap (irányító) tagnak nem az alakjához, hanem a jelentéséhez igazodik; pl. *Az Egyesült Államok* [NomPl] *csatlakozott* [Vx3Sg] *a javaslathoz*. A közelségi egyeztetés akkor léphet fel, ha a mondatban legalább két, eltérő egyeztetéssel járó irányító tag szerepel. Ebben a típusban az egyeztetett tag a közvetlenül előtte álló irányító taghoz igazodik. Nemcsak a számbeliséget érinti, de a személybeliség területén is megmutatkozik, pl. *nemcsak én, hanem te is nyertél*. A közelségi egyeztetés megvan a vizsgált finnugor és az indoeurópai nyelvekben egyaránt. – Bár sokan nem vonják az egyeztetési jelenségek körébe, véleményem szerint a finnben található egy speciális "igazodás", amely kognitív szempontból egyezésnek fogható föl, pl. *Poika* [konkét egyedi név] *on laiha* [NomSg]. – *Kahvi* [anyagnév] *on laihaa* [PartSg]. A finn szemlélet (kogníció) egyes számban a névszói állítmány Nom – Part szembeállításával jelzi az alanyi névszó oszthatatlan / körülhatárolt [NomSg] és az alanyi szerepű névszó osztható

/ körülhatárolatlan [PartSg] voltát. Többes számban másképpen, de ugyancsak kifejezhető az ilyen különbség: fi. *kengät* [NomPl] *olivat uudet* [NomPl] 'a cipő [egy pár] új' – *kengät* [NomPl] *olivat uusia* [PartPl] 'a cipők [több pár] újak', *pojat* [NomPl] *olivat laihoja* [PartPl] 'a fiúk soványak voltak' stb.

A jelző és a jelzett szó egyeztetése (attributív szerkezetek)

A finnugor nyelvekben a jelző általában megelőzi a jelzett szót. A jelzőfajták különféleképpen viselkednek. E tekintetben érdekes a minőség- és mennyiségjelző inkongruenciája, ill. kongruenciája, ahogyan a melléknévi jelző viszonyul a ragozott főnévi alaptaghoz *(finn lányoknak* – fi. *suomalaisille tytöille)*. Speciális csoportot alkotnak a névmási, kijelölő jelzős szerkezetek *(ez a ház – ebben a házban,* lp. *dát dállu – dán dálus)*. Külön altípusba sorolhatók a névmási és mennyiségjelző kombinációi *(ez a két ház* – fi. *nämä kaksi taloa)*. Külön típusba sorolhatók a birtokos jelzős szerkezetek *(a lány lakása – az én lakásom,* fi. *tytön asunto, minun asuntoni ~ mun asunto)*, valamint az értelmező *(azt a lányt, a legszebbet,* fi. *tuon tytön kauneimman)*. Ez utóbbi utólagos korrekcióként főnévként viselkedik. A minőség- és számjelzős szerkezetek a vizsgált rokon nyelvekben is nagy különbségeket mutatnak. Ragozatlan melléknevek vannak mindenütt: a magyarban általános, a finnben és észtben ritka, a lapp viszont „középutat" jelent a magyar és a balti finn között, itt ugyanis a legtöbb melléknévnek van jelzői *(-s* ragos) alakja, ill. predikatív (ragtalan) formája, amely változatlan alakban szerepel a jelzős szerkezetben. A bolgár nyelvben a melléknevek igazodnak a főnév neméhez és számához.

A mutató névmási vagy kijelölő jelző teljes (magyar, balti finn) vagy félkongruenciában (lapp) van alaptagjával. A bolgárban a mutató névmás úgy viselkedik, mint egy tipikus melléknév.

A számnévi jelző mutatja talán a legnagyobb változatosságot a vizsgált nyelvekben: a magyarban ragozatlan, a finnben és az észtben a nominativus és accusativus egybeesik, a partitivus és a genitivus viszont különbözik a másik két grammatikai esettől. A lapp gyakorlat hasonlít a (balti) finnre; a lappban azonban nincs partitivus, de a számnévi jelzős szerkezetben használatos genitivus nagyon emlékeztet a finnségi partitivus használatára. Véleményem szerint e tekintetben areális jelenségről van szó.

(Megjegyzem a számnevekkel az oroszban is genitivus partitivus használatos.) Ezt erősíti meg a kérdő névmási jelzőnek és alaptagjának viszonya is.

A legrégebbi – és minden rokon nyelvben fellelhető – típus a jelöletlen jelző; ez ui. mindenütt megvan. A névmási – mutató, kérdő/vonatkozó és személyes névmási jelző kongruenciája – a különbségek ellenére is – arra vall, hogy ez a fajta inkongruencia ugyancsak ősi eredetű.

A birtokos jelzős szerkezetekben a birtokos és birtok viszonya – így vagy úgy – mindig jelölt. A birtokviszonyt a finnben, észtben és a lappban a genitivus fejez ki, a birtokszó jelöletlen és nominativusban áll, pl. fi. *Pekan talo,* é. *minu raamat)*. Érdekes, hogy a magyarban a birtokos jelzős szerkezetben, a birtokos személyjel a jelzett szón, azaz a birtokon jelenik meg: *Pekka háza,* tehát a birtokos lehet jelöletlen, a birtokszón pedig Px3Sg található. A névmási birtokos szerkezetekben a személyragok (m. *könyvem,* fi. *kirjani*) használata a vizsgált nyugati finnugor nyelvekben (finn, lapp) fokozatosan háttérbe szorult, az észtben pedig teljesen eltűntek a birtokos személyragok *(minu raamat)*; a birtokos szerkezetek a finn köznyelvben is jelöletlenek *(mun kirja),* és a lappban is ugyanígy működnek *(mu girji)*. A birtokos személyragok használata ma még gyakrabban megvan az esetragos formákban (fi. *kirjassani* 'könyvemben', lp. *goađistan* 'sátramban, sátramból').

Az alany és az állítmány számbeli egyeztetése

Az irányító tag irányítja az egyeztetést az alany és az állítmány között. Az egyes vagy többes szám használata, alaki vagy értelmi egyeztetés az irányító tag száma, jellege, szemantikája határozza meg. Ha az alaki egyeztetés szabálya univerzális, és jellemző az indoeurópai és a finnugor nyelvekre is, az értelmi/szematikai egyeztetés területén a nyelvek különböznek egymástól. A tulajdonképpeni értelmi egyeztetés elsősorban a számbeliséget érinti. Az, ami értelmi egyeztetésnek számít, végül is alaki inkongruencia. Elmondhatjuk, hogy a szemantikai egyeztetés érdekessé teszi az egyeztetési jelenséget és ezen a területen a legtöbb nyelv különbözik. A következő irányító tagok hozzajárulnak a szemantikai egyeztetéshez: lexikai elemek (plurale tantumok, gyűjtőnevek), mennyiség kifejezések (mennyiségjelzős főnév, mennyiségnév), halmozott egyes számú vagy egyes és többes számú alanyok, társhatározóval bővített főnév. A plurale tantum főnevek nyelvspecifikusak, és minden

nyelvnek sajátos plurale tantum rendszere van. Ez az egyik terület, ahol a nyelvek eltérnek egymástól. Az értelmi egyeztetésnek ezt a fajtáját az irányító tag jelentése hozza létre.

A *habeo*-szerkezetben a létigének van 'birtokol, bír' jelentése *(a lánynak van lakása, nincs pénzem,* fi. *tytöllä on asunto, minulla ei ole rahaa,* lp. *nieiddas lea dállu, mus eai leat ruhta)*. A finnségi nyelvekben és a lappban a *habeo*-szerkezetek birtokszava általában jelöletlen. A finnben és az észtben csak a létigének az egyes 3. személye használatos: fi. *minulla oli hyviä koiria* 'jó kutyáim voltak'. A lappban viszont a létige egyezik a birtok számával: *mus leat buorit beatnagat*. – Ugyancsak itt tárgyalom a állítmányi szerepben álló, ún. predikáló birtokos szerkezeteket. A predikáló birtokos szerkezetekben általánosan a kongruencia nélküli genitivus használatos (fi. *kota on sedän* 'a sátor a nagybácsié', *kirja on minun/mun* 'a könyv az enyém', lp. *goahti lea čeazi* 'a sátor a nagybácsié', *girji lea mu* 'a könyv az enyém'). Mindössze a magyarban találkozunk egy anaforikus birtokjellel (non-attributive possessive suffix/genitive: *-é,* pl. *a könyv a tanáré*), amely igen nagy mértékben kongruál a birtokszóval *(a könyvek a tanárei)*. – Különösen érvényes ez a birtokos névmási elemekre, pl. *A kutya a tied. – A kutyák a tieid.*

Két egyeztetési megoldás található a társhatározóval bővített alanyi szerkezetben. A társhatározós alany formailag lehet egyes számú és szemantikailag többes (esetleg kettős) számú. Emiatt ingadozó egyeztetés használatos. Ha az egyes számú alanyhoz hozzáértjük társhatározóját, a magyar nyelv az egyes számú állítmányt kedveli. Az értelmi egyeztetés akkor lehetséges, ha a mondat alanya nincs kitéve. A vizsgált nyelvekben az állítmány egyes és többes számban is állhat, pl. *A lányommal utaztam ~ utaztunk.* A lappban a dualis miatt különleges a kongruencia gyakorlata.

Az állítmány egyeztetése két vagy több egyes számú, halmozott alannyal ugyancsak ingadozást okozhat. Megállapítható, hogy a kongruencia tekintetében nagy változatosság mutatkozik a vizsgált nyelvekben, és bizonyos esetekben ingadozik az egyes és a többes szám használata. Két vagy több egyes számú alannyal való egyeztetés gyakorlata a magyarban az esetek túlnyomó részében az, hogy az állítmány egyes számban áll. Ez a gyakorlat főleg akkor szembetűnő, ha nem egyszerű kapcsolatos viszony van a halmozott főnevek között.

Egyes számba kerül az állítmány a magyar nyelvben akkor is, ha az alanyok mennyiségjelzősek. A finnben ingadozás tapasztalható, mert az állítmány egyes és többes számba is kerülhet, az észtben pedig többes számba. A lappban az állítmány számhasználata az (élő és élettelen) alanytól függhet.

Több, különböző számú halmozott alany mellett csak a magyarban ingadozó használat tapasztalható: az állítmány a hozzá legközelebb álló, egyes számú alanyhoz igazodhat. A többi vizsgált nyelvben a többes számú állítmány kötelező a szórendtől függetlenül, pl. é. *Õpilased* [NomPl], *õpetaja* [NomSg] *ja direktor* [NomSg] *osalesid* [Vx3Pl] *pidustustel*. 'Részt vettek [Vx3Pl] az ünnepségén a diákok [NomPl], a tanár [NomSg] és az igazgató [NomSg].'

Több, halmozott jelzőjű alany mellett a magyarban egyes számú az állítmány, a többi vizsgált nyelvben általában többes számban áll, ma. *A bolgár és a magyar kormány* [NomSg] *közös egyezményt írt alá* [Vx3Sg], fi. *Lämmin ja kylmä sää ovat* [Vx3Pl] *vuorotelleet.* 'A meleg és a hideg idő váltakoznak/váltakozik.'

Az alany és az állítmány személybeli egyeztetése

Különböző személyű alanyok esetén az állítmány többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Az 1. személy a legerősebb, a 3. pedig a leggyengébb: *Én és Dennica moziba mentünk. Te és Dennica moziba mentetek*. Ettől a szabálytól eltérés akkor figyelhető meg, amikor ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony, vagy pedig kizáró ellentétes mellérendelő viszony áll fenn az alanyok között. Tulajdonképpen az állítmány a legközelebbi alannyal egyezik. Ilyenkor a közelségi kongruencia érvényesül.

A magyarban, az udvariassági alakokban az egyes szám 3. személy és a többes szám 3. személy szerepel attól függően, hogy hány cselekvőről van szó *(Mit csinál, uram? Mit csinálnak, uraim?)*. A finn, az észt és a bolgár nyelv magázáskor a többes szám 2. személyt használja, függetlenül a megszólított személyek számától. Ilyenkor az igei állítmány mindig többes szám 2. személyű, és alakilag egyezik az alannyal: *Mitä te piditte elokuvista?* Másképpen alakul az egyeztetés a névszói állítmányos szerkezetekkel (melléknévi igenév, melléknév, főnév). A lappban – más ún. „természetes nyelvekhez" hasonlóan – nem alakultak ki udvarias megszólítási formák.

Az értekezés eredményei

1. A vizsgálataim következtetésének értelmében és a Susan Steele definíciója alapján (Steele 1978: 610) a következő definíciót fogalmoztam meg: az egyeztetés (kongruencia) az a jelenség, amelynek lényege, hogy a mondat valamely részének (meghatározó tag, regens) a mondat egy másik részére nézve (meghatározott, rectum) valamilyen morfoszintaktikai következménye van. Ennek értelmében például véleményem szerint a predikatív szerkezet alaptagjának formai vagy szemantikai jegyei indukálják az állítmányi névszó morfoszintaktikai megjelenését.

2. A magyar nyelv sokkal inkább kedveli az egyes szám használatát, mint a többi vizsgált nyelv, ahol vagy ingadozás figyelhető meg vagy az indoeurópai gyakorlatnak megfelelően inkább az értelmi egyeztetés, a többes szám használata dominál.

3. A birtokviszony négyféleképpen fejezhető ki: a) birtokos jelző (genitivus), b) birtokos személyjel/-rag *(könyvem, könyveim* stb.), c) *habeo*-szerkezet *(van/nincs valamije)*, d) predikáló birtokjel *(valami valakié)*.

A magyarban nincs primer genitivus rag, hanem birtokos jelzőként a nominativus használatos. A birtokviszonyt a birtokszón szereplő személyrag fejezi ki: *a tanár könyve/könyvei – a tanárok könyve/könyvei* (és nem: **a tanárok könyvük/könyveik!)* A dativus alakú genitivus másodlagos, ám az utána álló birtokszón mindig egyes szám 3. személyű személyrag használatos *a tanárnak a könyve/könyvei – a tanárok könyve/könyvei*. A finnben van genitivus, de a birtokszón – a magyarral ellentétben – nem használatos birtokos személyrag (tehát: *opettajan/opettajien *kirjansa)*. Ugyanígy működik a lapp és az észt (az utóbbiban egyébként sincsenek már birtokos személyragok!).

A birtokos névmás (személynévmás genitivusa) után a birtokszón állhat megfelelő személyű birtokos személyrag: *(az én) könyvem/könyveim,* fi. *minun kirjani.* Igen erősen terjed a személyrag elhagyása: fi. *mun kirja/kirjat,* lp. *mu girji/girjjit,* é. *minu raamat/raamatud.* A finnben és a lappban a birtokos személyragok leginkább a függő esetekben használatosak.

A *habeo*-szerkezet a vizsgált nyelvekben leginkább abban hasonlít, hogy a szerkezet alaptagjaként a létige *(van/nak, nincs/enek)* használatos. A magyarban kötelező a

megfelelő személyű birtokos személyrag. A finnben és az észtben birtokos személyragok ebben a szerkezetben nincsenek, és a létigének is csak egyes 3. személye használatos: *tytöllä on vaaleat hiukset* (és nem: **ovat)*. A lappban sincs birtokos személyrag, ám a létige – mint a magyarban – kongruál az alany számával: *mus lea buorre beana – mus leat buorit beatnagat.*

Predikáló funkcióban csak a magyarban jelentkezik egy *-é* (ún.) birtokjel: *a szótár a tied – a szótárak a tieid, a sapka a diáké – a sapkák a diáké(i)*. A birtokos személyrag és a birtokjel közti alapvető különbség a következő: a birtokos személyrag a birtokszón a birtokos személyére utal *(a tanár könyve* a tanár személyére utal: = 'az övé'), míg a birtokjel a birtokoson a birtokra *(a könyv a tanáré* = 'a könyv a tanár könyve'). A többi vizsgált finnugor nyelvben változatlan alakú predikáló genitivus van: *kirja on opettajan/opettajien, kirjat ovat opettajan/opettajien.*

4. Az egyeztetés fajtái és irányai (progresszív/jobbra igazodó - regresszív/balra igazodó) történetileg összefüggenek e nyelvek alapvető szórendi szabályával. A finnugor nyelvek rekonstruált szórendi szabálya: S–O–V. A nyugati finnugor nyelvekben ez átváltott: S–V–O sorrenddé. A predikatív szerkezetben az alany mindenesetre megelőzi az állítmányt. Ebből logikusan következik, hogy az elöl álló alanyhoz igazodik az utána következő állítmány, akár igei, akár névszói állítmányról van szó. Igen fontos lesz így az alanynak a szemantikája. Nem szokványos a finnben jelentkező nominativusi és partitivusi állítmányi névszó váltakozását az egyeztetés fajtái közés sorolni. Annak alapján viszont, miszerint az egyeztetésnek az az alapvető kritériuma, hogy egy mondatrész (jelen esetben az alany szemantikája) egy másik mondatrész tekintetében morfoszemantikai következménnyel jár. Ennek alapján véleményem szerint ezt a jelenséget is a kongruenciának lehet értelmezni. – Dolgozatomban nem tárgyaltam a tárgyas szerkezeteket. Az alapvető szórendi szabály alapján a finn tárgyas szerkezetben jelentkező accusativus–partitivusi oppozíció is kongruenciának tartható: a finnben az igei állítmánytól függ az aspektus (fi. *katson tv-uutisia* 'nézem a tv-híreket' – *katson tv-uutiset* 'megnézem a tv-híreket'). A magyarban a tárgyszó határozatlan, ill határozott voltától függ a mondat végén álló ige határozatlan/alanyi, ill. határozott/tárgyas ragozása: *tv-híradót nézek – a tv-híradót nézem.*

Érdekes jelenség a jelzős szerkezet ősi jelöletlen volta, inkongruenciája. Azokban a nyelvekben, amelyekben a jelző követi alaptagját, az egyeztetés jelzi a jelző hovatartozását. Ezekben a nyelvekben (pl. latin, orosz) érthető a melléknévi jelző balra igazodása, kongruenciája. Pl. latin *panem nostrum quotidianum* [AccSg] *da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra* [AccPl] ... *(Pater noster)*. A finnugorban a jelző megelőzi alaptagját, ezért logikusabb az inkongruens használat. Másodlagosnak tartható a kongruencia a balti finnben. Más nyelvekben is van kongruencia, a mutató névmási kijelölő jelző esetében (magyarban teljes, lappban ún. félkongruencia). Az egyezést azzal magyarázzák, hogy a névmás ragozott alakját utólagos korrekcióval kapcsolták ugyanazzal a toldalékkal jelzős szerkezetté: *Ott lakom abban,* ti. *az erdőben. Odamegyek a mögé,* ti. *a ház mögé.* Így eredetileg ez a kongruencia is előreható, progresszív volt. Leíró szempontból természetesen ez ma már regresszívnek számít, különösen áll ez a balti finn nyelvekre (finn, észt) és részben a lappra is.

5. Noha genetikailag közeli nyelveket kutattam, és sok egyezőséget vártam, érdekesnek tartom, hogy mégis nagy különbségek mutatkoznak az egyeztetési megoldások között. Igaz, hogy a magyar nyelv sajátos egyeztetési szerkesztésmóddal bír bizonyos egyeztetési típusoknál, és eltér a többi három nyelvtől, de az igen közeli finn és észt is sok tetkintetben különbözik. Kontrollnyelvként anyanyelvemet, a bolgárt is bevontam a vizsgálatba, amely egyfelől egy szláv nyelv megfelelő jelenségeivel szembesíti a finnugor nyelvi gyakorlatot, másfelől viszont a bolgár nyelv szempontjából didaktikailag is tanulságos a kérdés mindazoknak, akik finnül vagy észtül kívánnak tanulni.

6. Az értekezés eredményei használhatóak kiinduló pontként az összehasonlító és a tipológiai kutatásokban, valamint az idegen nyelv oktatásában külföldi hallgatók számára. Az értekezésben található példamondatokat a fordítói gyakorlatban is lehet használni, mert számos magyar mondatnak megvan a finn, észt, lapp megfelelője is.

A következő táblázat a legfőbb egyeztetési típusokat mutatja be. A típus szemléltetésére egy-egy jellemző kifejezést idézek. A bal oldali oszlopban szereplő számok a fő fejezetek decimális számozására utalnak, ahol részletesen kifejtettem a megjelölt kérdéseket.

Összefoglaló táblázat

A következő táblázat a legfőbb egyeztetési típusokat mutatja be. A típus szemléltetésére egy-egy jellemző kifejezést idézek. A bal oldali oszlopban szereplő számok a fő fejezetek decimális számozására utalnak, ahol részletesem kifejtettem a megjelölt kérdéseket.

	típus	Példa	ma.	fi.	é.	lp.	bg.
4.1.	**Attributív szerkezetek** (jelző – jelzett szó)						
4.1.1.	minőségjelző (melléknév)	*(szép lány, szép lánytól)*	–	+	+	–	+ fSg/Pl
	kijelölő jelző (mutató névmás)	*(ez a lány / ezek a lányok)*	+	+	+	+	+ fSg/Pl
4.1.2.	mennyiségjelző (tőszám)	*(két lány)*	NomSg	PartSg	PartSg	GenSg	NomPl
4.1.3.	kombinált (mutató névmás + tőszám)	*(ez a két lány)*	NomSg	PlPartSg	PlPartSg	PlGenSg	NomPl
4.2.	**Birtokos jelző** (Gen – Px)	*(a lány/nak a/ lakása)*	+	–	–	–	Prep+Nom
	(személynévmás – Px)	*(az én lakásom)*	+	±	–	–	Pron+Nom
4.3.	**Értelmező**	*(a lányt, a legszebbet)*	+	+	+	+	+Dx

	típus	Példa	ma.	fi.	é.	lp.	bg.
6.	**Predikatív** szerkezetek (alany – állítmány **személy**e)						
6.1.	több különböző személyű alany	*(Én és a finn diák elmentem/ünk.)*	Sg/Pl1	Pl1	Pl1	Du1/Pl1	Pl1
6.2.	udvariassági kifejezések (Sg/Pl3, Pl2)	*(Mit csinál ön ma este?)*	Sg/Pl3	Pl2	Pl2	—	Pl2
6.3.	vonatkozó névmás személyegyeztetése	*(Te voltál az, aki megcsaltál.)*	Sg2	Sg2	Sg2	Sg2	Sg2

	típus	Példa	ma.	fi.	é.	lp.	bg.
5.	**Predikatív szerkezetek** (alany – állítmány **száma**)						
5.1.	igei állítmány (alany Sg)						
5.1.1.	alany Sg – igei állítmány grammatikai	*(A lány sokat beszél.)*	+	+	+	+	+
5.1.2.	alany Pl – igei állítmány logikai	*(Az Egyesült Államok nem írta alá a szerződést.)*	+	+	+	+	±
5.2.	névszói állítmány (alany Sg)						
5.2.1.	alany Sg – névszói állítmány grammatikai	*(A lány szép.)*	+	+	+	+	+
5.2.2.	alany Pl – névszói állítmány logikai	*(A Fülöp-szigetek szegény ország.)*	+	+	+	+	±
5.2.3.	alany Sg – névszói állítmány szemantikai	*(Tuoli on vahva. / Kahvi on vahvaa.)*	–	+	–	–	–
5.3.	habeo-szerkezet (Gen – Px)	*(A lánynak van lakása.)*	+	–	–	–	–
	(személynévmás – Px)	*(Nincs lakásom.)*	+	–	–	–	–

típus		Példa	ma.	fi.	é.	lp.	bg.
4.1.	**Attributív szerkezetek** (jelző – jelzett szó)						
4.1.1.	minőségjelző (melléknév)	*(szép lány, szép lánytól)*	–	+	+	–	+ fSg/Pl
	kijelölő jelző (mutató névmás)	*(ez a lány / ezek a lányok)*	+	+	+	+	+ fSg/Pl
4.1.2.	mennyiségjelző (tőszám)	*(két lány)*	NomSg	PartSg	PartSg	GenSg	NomPl
4.1.3.	kombinált (mutató névmás + tőszám)	*(ez a két lány)*	NomSg	PlPartSg	PlPartSg	PlGenSg	NomPl
4.2.	**Birtokos jelző** (Gen – Px)	*(a lány/nak a/ lakása)*	+	–	–	–	Prep+Nom
	(személynévmás – Px)	*(az én lakásom)*	+	±	–	–	Pron+Nom
4.3.	**Értelmező**	*(a lányt, a legszebbet)*	+	+	+	+	+Dx

5.4.	predikáló birtokos szerkezet (*-é*)	*(A lakás a lányé.)*	*-é*	Gen	Gen	Gen	Prep+Nom
	(birtokos névmás)	*(A lakás az enyém.)*	PossPro	PronGen	PronGen	PronGen	PossPron
5.5.	predikáló adverbium	*(Turistaként utaztam / utaztunk.)*	Sg	Pl/Sg	Sg	–	
5.6.	mennyiségjelzős alany						
5.6.1.	mennyiségjelzős alany	*(Három finn lány érkezett.)*	Sg	Sg/Pl	Sg/Pl	Pl/Du	Pl
5.6.2.	alany puszta mennyiségjelző	*(Hárman jöttek.)*	Pl	Sg	Sg	Pl	Pl
5.7.	alany vonatkozó névmás	*(Három lány érkezett, aki/k ...)*	Sg/Pl	Pl	Sg	Pl	Pl
5.8.	társhatározós alany	*(A lányommal utaztam / utaztunk.)*	Sg/Pl	Pl	Sg/Pl	Sg/Du/Pl	Sg/Pl
5.9.	több (halmozott) alany						
5.9.1.	több egyes számú alany	*(Egy lány és egy fiú távozott.)*	Sg/Pl	Pl	Pl	Pl	Pl
5.9.2.	több többes számú alany	*(Új lányok és fiúk érkezetek.)*	Pl	Pl	Pl	Pl	Pl
5.9.3.	különböző számú alany	*(Az igazgató és a diákok elutaztak.)*	Pl	Pl	Pl	Pl	Pl
	(szórend függvénye)	*(A diákok és az igazgató elutazott.)*	Sg	Pl	Pl	Pl	Pl
5.9.4.	több halmozott jelzőjű alany	*(A magyar és a lapp nyelv rokon.)*	Sg	Pl	Pl	Pl	Pl

Irodalomjegyzék

Baker, Mark C. 2008: The Syntax of Agreement and Concord. Cambridge University Press, Cambridge.

Balogh Judit et al. 2000: Magyar Grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Barlow, M. – Ferguson, C. A. (eds) 1988: Agreement in Natural Language: Approaches, Theories, Descriptions. Center for the Study of Language and Information, Stanford University, Stanford.

Bartens, Hans-Hermann 1989: Lehrbuch der saamischen (lappischen) Sprache. Helmut Buske Verlag, Hamburg.

Bartos Huba 2000: Az inflexiós jelenségek szintaktikai háttere. In: Kiefer Ferenc (szerk.), Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia. Akadémiai Kiadó, Budapest. 678–699.

Bessler, Paul 1999: Une analyse morphosyntaxique de l'accord grammatical en français, Presses Université Laval.

Bencédy József et al. 1991: Bencédy József – Fábián Pál – Rácz Endre – Velcsov Mártonné, A mai magyar nyelv. 8. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.

Bloomfield, Leonard 1933: Language. Holt, Rinehart and Winston, New York.

Bojadzsiev 1999: Тодор Бояджиев – Иван Куцаров – Йордан Пенчев, Съвременен български език. Издателска къща ”Петър Берон”, София.

Bojadzsiev 2004: Бояджиев, Живко: Увод в общото езикознание. Издателство „Парадигма“. (s.l.)

Bresnan, Joan – Sam A. Mchombo 1987: Topic, pronoun and agreement in Chichewa. Language 63 (4): 741–782.

Brezinszki 2000: Брезински, Стефан, Български синтаксис. УИ „Св. Климент Охридски“, София.

Burov, Stoyan 2008: Dual nouns in Bulgarian. Сп. Българки език. Брой 2/2008.

Chomsky, Noam 1995: The Minimalist Program. MIT Press. Cambridge, Massachusetts.

Comrie, Bernard 1975: Polite Plurals and Predicate Agreement. Language. Vol. 51, No. 2: 406–418.

Corbett, Greville G. 1979: The agreement hierarchy. Journal of Linguistics 15: 203–224.

Corbett, Greville G. 1998: Agreement in Slavic. WWW document prepared for the workshop 'Morphosyntax in Slavic': http://www.indiana.edu/~slavconf/linguistics/index.html [January 1998]

Corbett, Greville G. 1999: Gender. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press. Cambridge.

Corbett, Greville G. 2000: Number. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press. Cambridge.

Corbett, Greville G. 2001: Agreement: terms and boundaries. In: William Griffin (ed), The role of agreement in natural language: Proceedings of the 2001 Texas Linguistic Societa Conference, Austin, Texas.

Corbett, Greville G. 2006: Agreement. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press. Cambridge.

Cvetkova 2002: Цветкова, Лилия Крумова, Съществителнте имена Pluralia Tantum в българския език. In: Българско езикознание 3. Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография. Академично издателства" Проф. Марин Дринов", София. 150–171.

Csatay Richárd 2000: Egyeztetés a magyarban: a szám-jegy egyeztetés. In: A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei IV. Szeged. 97–118.

Derganc, Aleksandra 2007: Some Characteristics of the Dual in Slovenian In: Littera et Lingua Electronic Journal: Spring 2007. University of Sofia "St. Kliment Ohridski".

Doncseva-Mareva 1978: Л. Дончева-Марева, Съгласуването на учтивото Вие със сказуемото в българския и руския език от квантитативно гледище. Съпоставително езикознание. Брой 3. 70–75.

EKG I = Mati Erelt – Reet Kasik – Helle Metslang – Henno Rajandi – Kristiina Ross – Henn Saari – Kaja Tael – Silvi Vare, Eesti keeli grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. (Peatoimetaja M. Erelt). Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn. 1995.

EKG II = Mati Erelt – Reet Kasik – Helle Metslang – Henno Rajandi – Kristiina Ross – Henn Saari – Kaja Tael – Silvi Vare, Eesti keeli grammatika II. Süntaks. (Peatoimetaja M. Erelt), Tallinn. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn. 1993.

EKKR = Mati Erelt – Tiiu Erelt – Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. 2. trükk. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn. 2000.

Erelt, Mati (ed.) 2003: Estonian Language. Linguistica Uralica, Supplementary Series, Vol. 1. Estonian Academy Publishers, Tallinn.

Erelt, Mati 2006: Lause õigekeelsus. Tartu.

Erelt, Mati et al. 1993: Eesti keeli grammatika II. Süntaks. Eesti Teadust Akadeemia, Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn.

Erelt, Mati et al. 1995: Eesti keeli grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. (Peatoimetaja M. Erelt). Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn.

Ferdinándy György 1993: A francia vőlegény. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

Ferguson C. A. – E. A. Moravcsik (eds.) 1988: Universals of Human Language: IV: Syntax. 585-623. Stanford University Press, Stanford.

Findreng, Adne 1976: Zur Kongruenz in Person und Numerus zwischen Subjekt und finitem Verb Im modernen Deutsch. Oslo, Bergen, Tromsö: Universitetsforlaget (= Germanistische Schriftenreihe der norwegischen Universitäten und Hochschulen, 5)

Fokos-Fuchs. D. R 1963: Uráli és altaji összehasonlító szintaktikai tanulmányok. A numerus absolutus v. indefinitus használata. In: Nyelvtudományi Közlemények 65: 263–291.

Gazdar, Gerald – Ewan Klein – Geoffrey Pullum – Ivan Sag 1985: Generalized Phrase Structure Grammar. Basil Blackwell, Oxford.

Georgieva 1955: Е. Георгиева, По въпроса за съгласуването на сказуемото с подлога. Български език 5. 280–281.

Givón, Talmy 1976: Topic, pronoun and grammatical agreement. In: C. N. Li(ed), Subject and Topic. Academic Press, New York.

Haader Lea 2000: Az alárendelõ összetett mondatok. In: Keszler Borbála (szerk.), Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 477–502.

Hajdú Péter 1981: Az uráli nyelvészet alapkérdései. Tankönyvkiadó, Budapest.

Hakulinen, Auli – Fred Karlsson 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Jyväskylä.

Hegedűs Rita 2005: Magyar nyelvtan. Tinta Kiadó, Budapest.

Honti László 1986: Szláv hatás a magyar számnévszerkesztésben? In: Nyelvtudományi közlemények 88: 196–207.

Honti László 1995: Der uralische Numerus absolutus - was ist er eigentlich? In: Linguistica Uralica 31: 161–169.

Honti, László 1997a: Fremdes oder eigenständiges? Zum historischen Hintergrund der Attributivkongruenz in uralischen Sprachen In Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt, Maastricht. 135–144.

Honti, László 1997b: Numerusprobleme. FUF 54: 1–126.

Honti László 2004: Uráli birtokos szerkezetek. Akadémiai székfoglaló előadás. http://www.mta.hu/fileadmin/szekfoglalok/000302.pdf

Honti László 2005: A magyar habitív és izafetszerkezetek történeti hátteréről. In: Magyar Nyelv 101: 449–454.

Honti László 2007: A birtokos kifejezésének eszközei az uráli nyelvekben szinkrón és diakrón szempontból. In: Nyelvtudományi közlemények 104: 7–56.

Horváth László 2004a: A gyújtőnév irányította egyeztetésről. Magyar Nyelvőr 2004/128. 10-22.

Horváth László 2004b: A mennyiség irányította egyeztetésről. Magyar Nyelvőr 2004/128. 128-140.

Hubenova, Milka – Szondi György 1982: Bolgár nyelvkönyv magyarul beszélők számára. Narodna prosveta, Szófia.

Ikola, Osmo (ed) 1977: Nykysuomen käsikirja. Weilin+Göös, Espoo,

ISK = Hakulinen, Auli et al. 2004: Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Itkonen, Erkki 1966: Kieli ja sen tutkimus. WSOY, Helsinki.

Jaakola, Minna 2004: Suomen genitiivi. Suomalaisten Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 995, Helsinki.

Jaeger, Christoph 1992: *Probleme der syntaktischen Kongruenz. Theorie und Normvergleich im Deutschen.* Tübingen: Niemeyer (= Reihe Germanistische Linguistik, 132)

Jordanova, Mirella 1990: Az alany és az állítmány számbeli egyeztetése a magyar és a bolgár nyelvben. In: I Nemzetközi Hungarológiai-Oktatási konferencia előadásai, 2. kötet. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 75–86.

Kálmán, Béla 1973a: Eine Kongruenz-Erscheinung im Wogulischen. FUF 40: 66–73.

Kálmán, Béla 1973b: Ein Beitrag zur Kongruenz im Wogulischen. MSFOu 150: 144–150.

Kangasmaa-Minn, Eeva 1972: Genetiivin funktioista. Sananjalka 14. 27–35.

Kangasmaa-Minn, Eeva 1984: On the Possessive Constructions in Finno-Ugric. Nyelvtudományi Közlemények 86. 118–123.

Kangasmaa-Minn, Eeva 1993: Suomalais-ugrilaiset omistussuhteet. In: Saarinen et al. 1993. 46–54.

Karanko, Outi – Keresztes László – Irmeli Kniivilä 1985: Finn nyelvkönyv 1. Tankönyvkiadó, Budapest.

Karlsson, Fred 1977: Syntaktisten kongruenssijärjestelmien luonteesta ja funktioista. Virittäjä 81/4. 359–391.

Karlsson, Fred 1994: Yleinen kielitiede. Yliopistopaino, Helsinki.

Karlsson, Fred 1999: Finnish: Anessential grammar. Routledge, London.

Kathol, Andreas 1999: Agreement and syntax-morphology interface in HPSG. In: Robert D. Levine Georgia & M. Green (eds.), Studies in Contemporary Phrase Structure Grammar. Cambridge University Press, Cambridge. 223–274.

Kelemen Ivett 2008: Plurale tantumok az északi lappban. Folia Uralica Debreceniensia 15: 35−48.

Kelemen Ivett 2012: Pluratívák (plurale tantumok) vizsgálata az északi lappban. PhD értekezés. Debereceni Egyetem.

Keresztes László 1974: Unkarin kieli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Keresztes László 1995: Gyakorlati magyar nyelvtan. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.

Keresztes László 1996: Gondolatok a finn passzívumról. Hungarologische Beiträge 6. Universität Jyväskylä. 19–30.

Keresztes László 1999: A Practical Hungarian Grammar (revised third edition). Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.

Kerge, Krista 2001: Eesti süntaks keeleõppe praktikule. Käsiraamat. TEA Tallinn.

Kertész Manó 1914: Finnugor jelzős szerkezetek. Nyelvtudományi Közlemények 43: 1–101.

Keszler Borbála (szerk.) 2000: Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Keszler Borbála – Lengyel Klára 2002: Kis magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Kiefer Ferenc 1985: The possessive in Hungarian: a problem for natural morphology. Acta Linguistica Hungarica 35: 85–116.

Kiefer Ferenc 2000: Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 653–762.

Kiparsky, Paul 2001: Structural case in Finnish. Lingua 111: 315–376.

Kippasto, Anu – Nagy Judit 2002: Észt nyelvkönyv (2. kiadás). Bíbor Kiadó, Miskolc.

É. Kiss Katalin 1998: Mondattan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter, Új magyar nyevtan. Osiris Kiadó, Budapest. 17–184.

É. Kiss Katalin 2012: Patterns of agreement with coordinate phrases in Hungarian. In: Natural Language & Linguistic Theory. Volume 30, Issue 4. Springer. pp. 1027-1060.

Kenesi István 1980: Mivel egyeztetjük a vonatkozó névmásokat? Nyelvtudományi Értekezések 100. 467-474.

Korhonen Mikko 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kornai András 1989: A főnévi csoport egyeztetése. Általános Nyelvészeti Tanulmányok 17. Akadémiai kiadó, Budapest. 183–211.

Kroeger, Paul R. 2005: Analizing Grammar. An Introduction. Cambridge University Press, Cambridge. pp. 111–119, 138–140.

Kubínyi Kata 1998: Unkarin ja suomen adjektiivin eriävästä käytöstä adnominaalisena määritteenä. In: Specimina Fennica VII. Colloquia Contrastiva V. Kaukovertailuja II. Savariae.

Kubínyi Kata 2001: Kongruenciatípusok a finnben és a magyarban: az esetbeli (in)kongruenciához és okaihoz. In: Specimina Fennica X. Colloquia Contrastiva VIII. Kaukovertailuja III. Savariae. 66–81.

Kubínyi Kata 2005: Kongruenssimorfeemi, inkorporoitu pronomini, itsenäinen (pro)nomini: typologisia eroja suomen ja unkarin persoonankoodauksessa. Specimina Fennica XI. Colloquia Contrastiva XIII. Kaukovertailuja IV. Savariae. 43–67.

Kubínyi Kata 2006: Elollisuuden/ihmistarkoitteisuuden kieliopillistumisesta suomessa ja unkarissa. In: Specimina Fennica XII. Colloquia Contrastiva XIV. Kaukovertailuja V. Savariae. 117–156.

Kugler Nóra 2000a: Az alany. In: Keszler Borbála (szerk.), Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 410–418.

Kugler Nóra 2000b: Az *é*-jeles (birtokosságbeli) egyeztetésről. In: A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei IV. Szeged. 181–188.

Kugler Nóra – Laczkó Krisztina 2000: A névmások. In: Keszler Borbála (szerk.), Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 152–174.

Kurián Ágnes – Nemes Ilona – Salgó János 2002: Francia leíró nyelvtan gyakorlatokkal. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Lakó György 1986: Chrestomathia Lapponica. Tankönyvkiadó, Budapest.

Lakó György 1991: A magyar mondatszerkezet finnugor sajátságai. Pécs.

Langacker, Ronald W.1995: Possession and possessive constructions. In: J. R. Taylor – R. E. Maclaury (eds), Language and Cognitive Construal of the World. Clarendon Press, Oxford. 51–79.

Lapointe, Steven G. 1988: Towards a Unified Theory on Agreement. In: M. Barlow – C. A. Ferguson (eds), Agreement in Natural Language: Approaches, Theories, Descriptions. Center for the Study of Language and Information, Stanford University. Stanford.67–87.

Lavotha Ödön 1960: Észt nyelvkönyv. Tankönyvkiadó, Budapest.

Lehikoinen, Laila 2000: Uhkaako puhekieli kirjoitetun yleiskielen subjektin ja predikaatin kongruenssia? In: Virittäjä 104/2. 246–260.

Lehmann, Christian 1982: Universal and typological aspect of agreement. In: Hansjacob Seiler & Franz J. Stachowiak (eds.) Apprehension: Das sprchliche Erfassen von Gegenständen II: Die Techniken un ihr Zusammenhang in Einzelsprachen. Tübingen, Narr. 201–267.

Lehmann, Christian 1988: On the Function of Agreement. In: M. Barlow, M. – C. A. Ferguson (eds), Agreement in Natural Language: Approaches, Theories, Descriptions, Center for the Study of Language and Information, Stanford University. Stanford. pp. 55–65.

Leino, Pentti 1994: Kognitiivinen esitys suomen sijajärjestelmästä. In: Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja. Helsinki, Opetusministeriö. 210–214.

Lengyel Klára 2000: Az állítmány. In: Keszler Borbála (szerk.), Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 399–409.

Levin, Magnus 2001: Agreement with Collective Nouns in English. Almqvist & Wiksell. Stokholm.

Liivaku, Uno – Henno Meriste 1975: Kuidas seda tõlkida. Järeltormatusest eestinduseni. Tallinn

Lieko, Anneli et al 1999: Anneli Lieko – Andrew Chesterman – Leena Silfverberg, Finnish for translators. Finn Lectura, Helsinki.

Lyons, John 1968: Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge.

Maticsák Sándor 2004: Plurale tantum a mordvinban. In: Csepregi M. – Várady E. (szerk.), Permiek, finnek, magyarok. Írások Szíj Enikő 60. születésnapjára. Urálisztikai Tanulmányok 14. Budapest. 264–276.

Matthews, Peter H. 1997: Oxford Concise Dictionary of Linguistics. Oxford University Press, Oxford.

Mäearu, Sirje 2010: Öeldise ühildumune alusega In: Õiguskeel 2010/ 4. 1-5. http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=51918/Sirje+M%E4earu.+%D6eldise+%FChildumine+alusega.pdf

Metslang, Helle – Ingrid Krall – Renate Pajusalu – Kirsti Saarso – Elle Sőrmus – Silvi Vare 2003: Keelehärm. Eesti keele probleemseid piirkondi. Tallina pedagoogika-ülikool. 142–147.

Moravcsik, E. 1978: Agreement. In J. H. Greenberg (ed), Universals of Human Language 4. Stanford University Press, Stanford.

Moravcsik, E. 1988: Agreement and Markedness. In: Barlow, M. – Ferguson, C. A. (eds) Agreement in Natural Language: Approaches, Theories, Descriptions, Center for the Study of Language and Information, Stanford University, Stanford. 89–158.

Mullen, J. 1967: Agreement of the Verb-Predicate with a Collective Subject. Studies in the Modern Russian Language, 5. Cambridge University Press, London.

Nedev 1992: Иван Недев, Синтаксис на съвременния български книжовен език. Издателство Бряг принт, Варна.

Nickel, Klaus Peter 1990: Samisk grammatikk. Universitetsforlaget, Oslo.

Nielsen, Konrad 1979: Lærebok i lappisk (samisk) 1. Grammatikk (2. opplag). Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Universitetsforlaget, Oslo.

Nurk, Anu – Pusztay János 1993: Észt–magyar kisszótár. Savaria University Press, Szombathely.

Nyelvművelő Kézikönyv I.–II. (Főszerk. Grétsy L. – Kovalovszky M.) Akadémiai Kiadó, Budapest. 1980, 1985.

Ortmann, Albert 2000: Where plural refuses to agree: feature unification and morphological economy. In: Acta Linguistica Hungarica. Volume 47. 249–288

Osenova, Petya 2004: On Subject-Verb Agreement in Bulgarian (An HPSG-based account). In Proceedings of the fourth Formal Description of Slavic Languages Conference, Potsdam, Germany pp. 661–672.

Paltto, Kirsti 1981: Risten. Sámi Čuvggehussearvvi doaimmahusat 43. Helsset.

Papp István 1962: Zur Frage der Kongruenz des Adjektivattributs im Finnischen. MSFOu 125. SUS, Helsinki. 399–412.

Pashov, Petr 1999: П. Пашов, Българска граматика. Издателска къща „Хермес“, Пловдив.

Penchev, Yordan 1993: Balgarski sintaksis. Plovdiv.

Peneva, Dennica 2005: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban I. (Attributív szerkezetek) Folia Uralica Debreceniensia 12: 87–102.

Peneva, Dennica 2006: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban II. (Birtokos szerkezetek) Folia Uralica Debreceniensia 13: 65–78.

Peneva, Dennica 2007: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban III. (Értelmező jelzős és predikatív szerkezetek) Folia Uralica Debreceniensia 14: 87–101.

Peneva, Dennica 2008: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban IV. (Személybeli egyeztetés). Folia Uralica Debreceniensia 15: 65– 82.

Peneva, Dennica 2010: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban V. (Számbeli egyeztetés I.). Folia Uralica Debreceniensia 17: 55–68.

Peneva, Dennica 2012: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban VI. (Számbeli egyeztetés II.). Folia Uralica Debreceniensia 19: 161–179.

Peneva, Dennica 2013: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban VII. (Számbeli egyeztetés III.). Folia Uralica Debreceniensia 20: 213–234.

Pete István 2000: Egyeztetési típusokról a mondatszerkezetében. In: A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei IV. Szeged. 69–84.

Pierrehumbert, Janet 1980: The Finnish Possessive Suffixes. Language 56 (3): 603–621.

Pollard, Carl – Ivan A. Sag 1987: Information-based Syntax and Semantics. Vol 1. CSLI Lecture Notes. CSLI Publications, Stanford University, University of Chicago Press.

Pollard, Carl – Ivan A. Sag 1994: Head-driven Phrase structure Grammar. The University of Chicago Press, Chicago.

Popov, Konstantin 1957a: Константин Попов, За съгласуването по число в някои случаи. Български език 1. 228–229. In: Prvev 1971, 147–148.

Popov, Konstantin 1957b: Константин Попов, За съгласуването на съществителното по число с две или повече прилагателни. Език и литература 12. 301. In: Prvev 1971. 148–150.

Popov, Konstantin 1964: Константин Попов, Синтактичното съгласуване в български език. Наука и изкуство. София.

Popov, Konstantin 1988: Константин Попов, Синтактичното съгласуване в български език. Народна просвета. София.

Popov, Konstantin 1998: Константин Попов, Главни части на изречението. In: Граматика на съвременния български книжовен език. Том 3. Синтаксис. Абагар, София.

Prvev 1971: Х. Първев, Христоматия по практическа граматика на българския език: помагало за студенти. Наука и изкуство, София.

Pusztay János 1994: Könyv az észt nyelvről. Folia Estonica. Tomus III. Szombathely.

Quirk, Randolph – Sidney Greenbaum 1972: A Grammar of Contemporary English. Longman, New York and London. 359–370.

Quirk, Randolf – Sidney Greenbaum – Geoffrey Leech – Jan Svartvik 1991: A Comprehensive Grammar of the English Language. Longman, London and New York. 755–768.

Rácz Endre 1977: Az egyeztetés főbb kérdései a magyar nyelvben. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

Rácz Endre 1989: A birtokos személyragozásnak a birtok többséget kifejező alakrendszere. In: Rácz Endre, Szatmári István: Tanulmányok a mai nyelv szófajtana és alaktana köréből. Tankönyvkiadó, Budapest.

Rácz Endre 1991: Mondattan. In: Bencédy et al., A mai magyar nyelv. Tankönyvkiadó, Budapest. 205–458.

Rácz Endre 1991: Az egyeztetés a magyar nyelvben. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Ravila, Paavo 1960: Adjektiiviattribuutin kongruenssin synty suomen kielessä. Sananjalka. Suomen Kielen Seuran Vuosikirja 2. Suomen Kielen Seura. Turku.

Révay Valéria et al. 2006. Révay Valéria – Anja Haaparanta – Bogár Edit – Novotny Júlia, Finn nyelv és kultúra. Magyar szakosoknak. Bölcsész Konzorcium, Budapest.

Rune Ingo 1978: Suomen kielen pluratiivit eli monokkosanat. Numeeris-semanttinen tutkimus I. Väenkokouksia ja tekniisiä tarkoittavat sanat. Åbo Akademi. Turku.

Rune Ingo 1997: Suomen kielen pluratiivit eli monokkosanat. Numeeris-semanttinen tutkimus II. Ruumiinosia ja vaatteita tarkoittavat sanat. Vaasa.

Saadeniemi Matti 1960: Numeruskysymyksiä. In: (M. Sadeniemi toim.) Kielenkäytön kysymyksiä. Tietolipas 18. SKS, Helsinki. 78–81.

Sammallahti, Pekka 1972: Saamen kielen oppikirja. Helsinki.

Sammallahti, Pekka 1993: Sámi-suoma-sámi sátnegirji. Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja. 4. painos. Girjegiisá Oy, Ohcejohka.

Sammallahti, Pekka 1998a: Saamic. In: Daniel Abondolo (ed.), The Uralic Languages. Routledge, London–New York. 43–95.

Sammallahti, Pekka 1998b: The Saami Languages. An Introduction, Davvi Girji OS, Kárášjohka.

Sammallahti, Pekka 2005: Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii. Davvi Girji, Kárášjohka.

Steele, S.1978: Word order variation: a typology study. In: J.H. Greenberg, C. A. Ferguson and E.A.Moravcsik (eds.), Universals of Human Language IV: Syntax. Stanford University Press, Stanford. 585–623.

Stoyanov, Stoyan et al. 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Том 2. БАН, София.

Szabolcsi Anna 1992: A birtokos szerkezetek és az egzisztenciális mondat. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Szécsényi Tibor 2000: Egyeztetés a predikativ főnévi csoportban. In: A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei IV. Szeged. 189–202

Taylor, John R. 1989: Possessive genitives in English. Linguistics 27: 663–686

Toivonen, Ida 2000: The Morphosyntax of Finnish possession. In: Natural language and Linguistic Theory 18 (3). pp. 579–609.

Toivonen, Ida 2007: Inari Sami verbal agreement. In: Ida Toivonen and Diane Nelson, Saami Linguistics. CILT 288. John Benjamins. Amsterdam and Philadelphia. 227–258.

Tompa József (szerk.) 1962: A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan I–II. Akadémiai Kiadó. Budapest. = MMNyR

Triinu Palo 2001: Suomen ja viron pluratiivit eli monikkosanat. In: CIFU-9/6: 22–28. Tartu.

Trón Viktor 2001. Fejközpontú frázisstrutúra-nyelvtan. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

H. Varga Márta 2010: Inkongruens jelenségek a magyarban. In: Hungarológia Évkönyv 11/1: 44–53.

H. Varga Márta 2012: A singulare tantumról a számjelölés kapcsán. In: Nyelvtudományi Közlemények 108: 345-356

Velcsov Mártonné 1991: A szófajok. In: Bencédy et al., A mai magyar nyelv. Tankönyvkiadó, Budapest. 9–204.

Vilkuna, Maria 2000: Suomen lauseopin perusteet. Edita, Helsinki.

Wechsler, Stephen – Larisa Zlatić 2003: The Many Faces of Agreement. Center for the Study of Language and Information. Stanford Monograph in Linguistics. CSLI Publications. Stanford, California.

White, Leila 2001: Suomen kielioppia ulkomaalaisille. Finn Lectura, Helsinki.

Wunderlich, Dieter 1994: Towards a lexicon-based theory of agreement. In: Hans-Martin Gärtner (ed), Theoretical linguistics. Volume 20. 1–35

Zaicz Gábor 2007: A mordvin irodalmi nyelvek fejlődésének aktuális kérdései. In: Folia Uralica Debreceniensia 14. Debrecen. 155–189.

Rövidítések feloldása

Abess	abessivus
Acc	accusativus
Act	activum
Adess	adessivus
bg.	bolgár
Com(it)	comitativus
Dat	dativus
Du	dualis
Dx	determinatív, határozott toldalék
é.	észt
Ess	essivus
F	femininum/nőnem
fi.	finn
Gen	genitivus
Ill	illativus
Iness	inessivus
Inf	infinitivus/főnévi igenév
Kop/Aux	kopula
Loc	locativus
lp.	lapp nyelv
M	masculinum/hímnem
m.	magyar
N	nomen/főnév
n	neutrum/semleges
nonAttrPxSg	magyar *-é* birtokjel
Neg	negatív/tagadás
Nom	nominativus
Part	partitivus
Partic	participium
Pass	passivum
Pl	pluralis/többes szám

Prep	prepozíció/ elöljáró
Prs	indicativus praesens
Prt	indicativus praeteritum
Px	birtokos személyrag
Sg	singularis, egyes szám
Term	terminativus
V	ige/igei állítmány
Vx	igerag

Mellékletek

Az értekezés magyar nyelvű összefoglalója

Dolgozatomban az egyeztetési típusokat vizsgáltam kontrasztív szempontból négy finnugor nyelvben (magyar, finn, észt, északi lapp). Finnugor témájú szakdolgozatomat a magyar és a lapp (északi számi) egyeztetés kérdéseiről készítettem, majd fokozatosan bővítettem disszertációvá, hozzávéve a balti finn nyelvek közül a finnt és az észtet. Dolgozatom célja a frázison belüli egyeztetési jelenség (jelző és jelzett szó egyeztetése az NP-frázison belül) és a mondaton belüli egyeztetés (alany és állítmány NP – VP/Kop – NP/AP) vizsgálata. Vizsgálatom tehát a mondat predikatív magjára és a főnévi frázisra terjed. Az összehasonlítás célja az volt, hogy feltárja a nyelvekben megfigyelhető egyezőségeket és különbözőségeket. Ezrét leírtam, elemeztem azokat a fő típusokat, amelyek megtalálhatók mind a négy nyelvben, és az eredményt táblázatban is összefoglaltam. A magyar nyelv volt a kiinduló nyelv, majd a jellemző egyeztetési típusokat szembesítettem a gyakorlattal a három távoli, ám egymás között közelebbi rokon nyelvben. A jelenségeket összevetettem nem finnugor nyelvek (főként angol, továbbá minden esetben anyanyelvem, a bolgár) egyeztetési sajátságaival. Minthogy számomra az összes vizsgált nyelv idegen nyelvnek számít, az egyeztetés kérdéseinek tárgyalásakor bolgár anyanyelvemet használtam fel kontrollnyelvként.

A feltüntetett szakirodalmon kívül újságcikkeket és szépirodalmi műveket is használtam, valamint néhány esetben anyanyelvi informátorokat, adatközlőket is. Olyan esetekben, ahol nem volt lehetőségem eredeti példamondatokhoz jutni, vagy a vizsgálat érdekében szükséges volt, az eredeti vagy a kiinduló magyar mondatokat lefordíttattam anyanyelvi beszélők segítségével a többi nyelvre is.

A vizsgálat folyamán a hagyományos kontrasztív módszert és a finnugor nyelvészeti kutatások terminológiáját használtam.

Az értekezés hat nagyobb fejezetre oszlik: lényegét tekintve azonban két nagyobb részre bontható. – Az első, elméleti részben a téma kutatástörténetét ismertetem és az egyeztetési jelenségeket foglalom össze. A 3. fejezetben található grammatikai versus logikai/szemantikai egyeztetés központi része tisztázza a grammatikai egyeztetés mechanizmusát. A szemantikai egyeztetésre több figyelmet fordítok, mivel különböző

tényezők hozzájárulnak a kongruencia ellentmondásaihoz. – A második rész a negyedik fejezettől kezdődik: tulajdonképpen ez a dolgozat részletes, érdemi része. A negyedik, az ötödik és a hatodik fejezet hasonló struktúrát követ. Először bemutatom az egyeztetést a NP-frázisban, azaz hogyan viselkednek a tagok az attributív szerkezetben: milyen tekintetben egyezik, vagy nem egyezik a jelző és a jelzett szó a vizsgált nyelvekben. Az ötödik, egyben a legnagyobb terjedelmű fejezetben az alany és az állítmány közötti számbeli egyeztetés eseteit tárgyalom mind a négy nyelvben. A fejezet két alfejezetre oszlik: az első rész az állítmány egyeztetését mutatja be egy alannyal, a második rész pedig több alannyal. A hatodik fejezetben az alany és az állítmány személybeli egyeztetését tárgyalom.

Az értekezés empirikus anyagának túlnyomó része leíró nyelvtankönyvekből, a finnugor nyelvekről megjelent publikációkból származik: ezek alapján összegyűjtöttem, rendszereztem a rendelkezésemre álló példamondatokat. A második adatforrás a szépirodalom és a publicisztika, elsősorban az újságnyelv. Az idézett példamondatok tehát írott forrásokból származnak, és csak a finn birtokos szerkezetekben hivatkoztam a beszélt nyelvre. Ott az egyeztetés másképpen alakul, mint az írott nyelvben.

A vizsgálataim következtetésének értelmében a következő definíciót adtam: az egyeztetés (kongruencia) az a jelenség, amelynek lényege, hogy a mondat valamely részének (a meghatározó tag, regens) a mondat egy másik részére nézve (a meghatározott, rectum) valamilyen morfoszintaktikai következménye van. A vizsgálat során az alany és az állítmány között megkülönböztetünk alaki (grammatikai), értelmi (szemantikai) és nem az utolsó sorban közelségi egyeztetést: Akkor beszélhetünk grammatikai egyeztetésről az alany és az állítmány között, ha az állítmány számban és személyben egyezik az alannyal, tehát formális egyezés (kongruencia) tapasztalható. Minden egyéb eset, amikor tulajdonképpen nem ilyen „mechanikus” egyezés van, grammatikailag inkongruenciának számít. A szintagmákat összekötő koherencia nem grammatikai, hanem értelmi vagy szemantikai. Végül is a logikai/szemantikai egyeztetés elsősorban a számbeliséget érinti. Mondhatjuk, hogy a szemantikai egyeztetés érdekessé teszi a jelenséget, és ezen a területen a legtöbb nyelv különbséget mutat.

Genetikailag közeli nyelveket kutattam, és sok egyezőséget vártam, érdekesnek tartom, hogy mégis nagy különbségek mutatkoznak az egyeztetési megoldások között.

Igaz, hogy a magyar nyelv sajátos egyeztetési szerkesztésmóddal bír bizonyos egyeztetési típusokban, és eltér a többi három nyelvtől, de az igen közeli finn és észt is sok tekintetben különbözik.

Az értekezés eredményei használhatóak kiinduló pontként az összehasonlító és a tipológiai kutatásokban, valamint az idegen nyelvek oktatásában külföldi hallgatók számára. Az értekezésben található példamondatokat a fordítói gyakorlatban is lehet használni, mert számos magyar mondatnak megvan a finn, észt, lapp – és bolgár – megfelelője is.

Az értekezés angol nyelvű összefoglalója

The Theses of the doctoral (PhD) dissertation

Types of agreement in Finno-Ugrian languages (Hungarian, Finnish, Estonian, Northern Sami)

The dissertation examines the types of agreement from a comparative point of view in four Finno-Ugrian languages (Hungarian, Finnish, Estonian and Northern Sami). The original idea for my thesis covered agreement issues in Hungarian and Northern Sami to which I gradually added Finno-Baltic languages such as Finnish and Estonian.

The aim of my dissertation is to examine the internal agreement between the attribute and the head noun in the NP phrase and the agreement between the subject and the predicate (NP – VP/Kop – NP/AP). The scope of the analysis is the sentence. The aim of the comparison is to display the observed similarities and differences between the languages under examination.

For that purpose I described and analysed the main types of agreement common to all four languages while I systematised the findings in a table. Hungarian is the base language of my research*;* the types of agreement found in it are compared with the agreement practice in three distant genetically related languages. Moreover**,** where necessary I gave examples from Indo-European languages (i.e. English) while at the end of the articles I show the agreement practice in a Slavonic language (ie. Bulgarian). All languages under examination are foreign to me and I used Bulgarian as a language of reference when discussing types of agreement.

Apart from the cited literature I used newspaper articles and fiction while in some cases native speaker informants provided me with useful information. Where I could not find original sentences or where necessary, I had the original Hungarian sentences translated into the other three languages under examination with the help of native speakers.

During the examination, I applied traditional methods and terminology relating to Finno-Ugrian comparative linguistics.

The dissertation consists of six units broadly falling into two bigger parts. In the first part I give an overview of the history of research and an analysis of agreement phenomena.

Chapter 3 dedicated to grammatical *versus* semantic agreement explains the mechanisms of grammatical agreement with examples from Wechsler–Zlatić's theory based on their research in Serbo-Croat. I concentrated in particular on semantic agreement as different factors contribute towards agreement mismatch. The second part starts with chapter 4 which constitutes the essence of my dissertation.

Chapters 4, 5 and 6 follow the same structure. Hungarian is always the base language followed by Finnish, Estonian and Sami. First I introduce agreement between the modifier and the head noun in NP phrases. I examine the behaviour of the modifiers in attributive constructions. In Chapter 5 which is the biggest chapter of all, I examine the cases of agreement in number between the subject and the verb in all four languages. The chapter is subdivided into two smaller chapters: the first one shows the agreement of the verb with one subject while the second deals with verb agreement with conjoined nouns. Chapter 6 deals with agreement in person between the subject and the verb.

Most of the empirical material in the dissertation is taken from grammars and publications relating to Finno-Ugrian languages. I gathered and systematised the examples. My second source is fiction and the language of quality newspapers. The cited examples originate from written sources, I referred to the spoken language only in the case of possessive constructions in Finnish.

On the basis of Steele's definition and of my research, the following working definition could be given: Agreement is the relationship between two elements determined by the fact that a constituent (controller) in the sentence affects morphosyntactically another constituent (target).

When we discuss subject –verb agreement we discuss it in terms of grammatical (syntactic) agreement, semantic agreement and agreement by proximity. We talk about subject-verb grammatical agreement where the verb agrees with the subject in number and person. In all other cases in which there is no such 'mechanical'agreement, it means that there is grammatical incongruence. The relationship between the syntagmas is not grammantical but logical or semantic.

We may conclude that it is semantic agreement that makes agreement phenomena an interesting and challenging area of research because it is an area in which languages differ mostly.

Although I have examined genetically-related languages and had great expectations about huge similarities, it is quite interesting to notice that there are remarkable differences related to agreement. It is true that Hungarian has its own specific ways of dealing with agreement and is quite different from the rest of the languages but even related languages such as Finnish and Estonian show differences in some aspects.

The results of the dissertation could be used as a starting-point in contrastive and typology research as well as in foreign language teaching for foreign students. The present dissertation could also serve as an useful teaching material for Bulgarian native speakers engaged in Hungarian or Scandinavian Studies at University. The examples found in the paper could be used in translation practice as most of the Hungarian sentences are translated into Finnish, Estonian and Sami.

Publikációs jegyzék

Az értekezés tárgyából megjelent szakfolyóirat-publikációk

Peneva Dennica 2005: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban I. (Attributív szerkezetek) *Folia Uralica Debreceniensia* 12. Debrecen. 87–102.

Peneva Dennica 2006: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban II. (Birtokos szerkezetek) *Folia Uralica Debreceniensia* 13. Debrecen. 65–78.

Peneva, Dennica 2007: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban III. (Értelmező jelzős és predikatív szerkezetek) *Folia Uralica Debreceniensia* 14. Debrecen, 87–101.

Peneva Dennica 2008: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban IV. (Személybeli egyeztetés). *Folia Uralica Debreceniensia* 15. Debrecen. 65– 82.

Peneva Dennica 2010: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban V. (Számbeli egyeztetés I.). *Folia Uralica Debreceniensia* 17. Debrecen. 55–68.

Peneva Dennica 2012: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban VI. (Számbeli egyeztetés II.). *Folia Uralica Debreceniensia* 19. Debrecen. 161–179.

Peneva Dennica 2013: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban VII. (Számbeli egyeztetés III.). *Folia Uralica Debreceniensia* 20. Debrecen. 213–234.

Más témájú publikáció

Peneva Dennica 2004: Nyelvújítási törekvések Karjalában a legújabb bibliafordításokban. *Folia Uralica Debreceniensia* 11. Debrecen 2004. 101–112.

Recenziók

Even Hovdhaugen-Fred Karlsson-Carol Henriksen-Bengt Sigurd: The History of linguistics in the Nordic Countries. *Folia Uralica Debreceniensia* 9. Debrecen 2002. 195–200.

Riho Grünthal: Finnic adpositions and cases in change. *Folia Uralica Debreceniensia* 11. Debrecen 2004. 167–170

L'udmila Gromova: Aiga lugie i paissa karielakši. *Folia Uralica Debreceniensia* 12. Debrecen 2005. 150–151.

M. M. Jocelyne-Vest (ed.): Les langues ouraliennes aujourd'hui. *Folia Uralica Debreceniensia* 12. Debrecen 2005. 133–137.